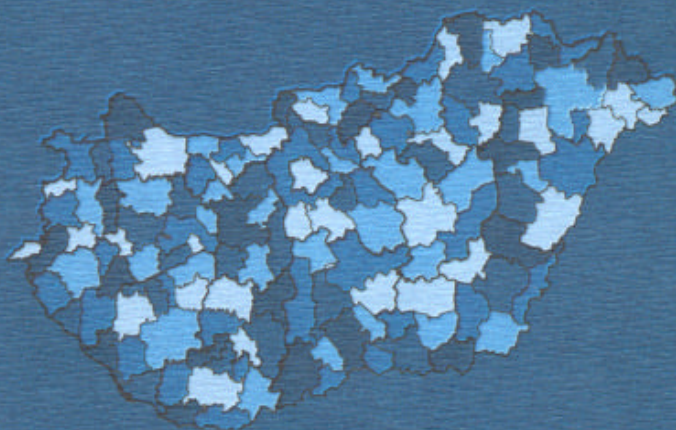

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYA

ORSZÁGOS
TERÜLETFEJLESZTÉSI
KONCEPCIÓ

AZ ORSZÁGGYŰLÉS
35 /1998. (III. 20.) OGY. HATÁROZATA
AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI
KONCEPCIÓRÓL

Az Országgyűlés a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény alapján

– az összehangolt nemzeti területfejlesztési politika kialakítása,

– a térségi – regionális, megyei, kistérségi – és helyi közösségek területfejlesztési kezdeményezéseinek összhangja,

– az egyes térségek fejlesztési koncepcióinak, programjainak kidolgozásához információk biztosítása,

– az Európai Unió regionális politikájához való illeszkedés elősegítése, valamint

– a határ menti együttműködésekben rejlő kölcsönös előnyök hasznosítása érdekében az Országos Területfejlesztési Konceptióról a következő határozatot hozza:

I.

A TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ
JÖVŐKÉPE

A területfejlesztési koncepció jövőképe olyan **térszerkezet** felé törekvés, amelyben:

• az európai államok közösségében Magyarország kulturális örökségének, földrajzi adottságainak és a nemzetgazdaság fejlettségének megfelelően összekötő híd szerepét tölti be kelet–nyugat és észak–dél között;

• a különböző társadalmi-gazdasági adottságú térségek eltérő, sajátos fejlődési pályáikon intenzív munkamegosztásban, egymással összhangban és nem alárendelten fejlődnek;

• mérséklődnek a területi egyenlőtlenségek, a hátrányos helyzetű, társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott, jelentős munkanélküliséggel sújtott térségek köre csökken;

• Budapest Közép-Európa egyik meghatározó, dinamikusan fejlődő központja, intenzív együttműködésben régiójával és harmonikus munkamegosztásban az országgal;

• az ország régiói a szomszéd országok határmenti térségeivel közösen az európai és határmenti együttműködés fő szervezői, a régiók egyúttal a megyék közötti szoros kooperáció színterei a fejlesztéspolitikában;

• az ország urbanizációs tengelyei, közlekedési folyosói szervesen kapcsolódnak az európai térszerkezetbe, dinamikus elemei a területi fejlődésnek;

• új fejlesztési súlypontok (innovációs és vállalkozási központok, ipari parkok, vállalkozási övezetek) teszik kiegyensúlyozottá a területi szerkezetet;

• a városhálózat kiegyenlített, valamennyi településből elérhető a városi intézmények közszolgáltatásai, a szellemi és oktatási központok decentralizált rendszere biztosítja a térségi fejlődés hajtóerőit;

• a településrendszer meghatározó szintje a kistérségi együttműködés, többirányú a munkamegosztás az egyes települések között;

• a települések között az alapvető közszolgáltatások kiépítettségében és színvonalában lévő különbségek csökkennek;

- a kiemelt üdülőkörzetek a nemzetközi és a hazai, különleges, minőségi turizmus elsődleges fogadóterületei, a táj és a környezet fokozott védelmével, a sajátos vonzástényezők kiaknázásával, a szükséges infrastruktúra kiépítésével;

- az egyéb, kiváló idegenforgalmi adottságokkal, vonzerővel rendelkező, de elmaradott területek bekapcsolódnak a turizmusba a komplex infrastruktúra kiépítésével;

- meghatározó a környezet minősége, az adottságok hasznosítása során elsőbbséget élvez a természeti erőforrások védelme, és az erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodás;

- a természetvédelem alatt álló területek a természeti és táji értékek megőrzői, az identitástudat és a generációs felelősség kifejezői.

II.

A TERÜLETFEJLESZTÉSI POLITIKA ORSZÁGOS CÉLJAI ÉS IRÁNYELVEI

Az Országgyűlés – a területfejlesztési és területrendezési törvény elfogadásával megteremtve a decentralizált intézményrendszer kereteit – szükségesnek tartja az intézményrendszer működése során a területfejlesztés szereplői partnerségen alapuló együttműködésének deklarálását, a lehetséges területi fejlődési változatok közül a kiegyensúlyozott fejlődési modell érvényesítését.

1. A TERÜLETFEJLESZTÉS ÁTFOGÓ CÉLJAI A TERÜLETFEJLESZTÉSRŐL ÉS A TERÜLETRENDEZÉSRŐL SZÓLÓ TÖRVÉNY ALAPJÁN:

a) az ország egészén:

- a polgárok és a nemzet kulturális, anyagi jólétének megteremtése,

- a szociális piacgazdaság kiépítésének elősegítése,

- a tartós gazdasági növekedés, a versenyképesség javítása, és a fenntartható fejlődés feltételeinek megteremtése,

- az innováció térbeli terjedésének elősegítése, a települések, a megyék, a régiók forrásszervező erejének növelése, továbbá a fejlesztésekhez hozzájárulási képességük növelése,

- a társadalmi, gazdasági és környezeti céloknak megfelelő térbeli szerkezet kialakítása, az ország térszerkezete, településrendszere harmonikus fejlődésének elősegítése;

b) a területi egyenlőtlenségek mérséklése

- a régiók,

- a megyék,

- a főváros és a vidék,

- a városok és a községek

között,

- a fejlett és az elmaradott térségek, illetve települések, továbbá Kelet- és Nyugat-Magyarország között, az életkörülményekben, a gazdasági, az oktatási, a kulturális, az egészségügyi, a szociális és az infrastrukturális feltételekben, illetve

- a további válságterületek kialakulásának megakadályozása, a társadalmi esélyegyenlőség biztosítása érdekében.

2. AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ IRÁNYELVEI AZ ORSZÁG EGÉSZÉRE

a. A szociális piacgazdaság elveivel összhangban érvényesíteni kell a társadalmi szolidaritást és a hosszú távú gazdasági érdekeket a központi források területileg differenciált elosztásánál, a piacgazdaságba való bekapcsolódás lehetőségét és érdekelttségét biztosító mértékben.

b. A fenntartható fejlődés elveit érvényesíteni kell az erőforrás-gazdálkodásban a gazdaságfejlesztésben és a területfejlesztési koncepciókban.

c. Az innováció térbeli terjedésének elősegítése érdekében:

- ösztönözni kell a kutatásfejlesztés tevékenységet és annak decentralizálására irányuló törekvéseket,

- a megfelelő szellemi és termelési háttérrel rendelkező településeken ki kell alakítani az innováció intézményes feltételeit,

- javítani kell a kommunikációs kapcsolatokat a szellemi és termelési központok, illetve térségeik között.

d. A társadalmi, gazdasági és környezeti céloknak megfelelő térbeli szerkezet kialakítása, az ország térszerkezete, településrendszere harmonikus fejlődésének elősegítése érdekében törekedni kell:

- kiegyensúlyozott fejlődési modell érvényesítésére, a kulturális, oktatási, közlekedéspolitikai, energetikai, környezetvédelmi, népjóléti és szociális programok, valamint a nemzetközi egyezményekből és határozatokból fakadó kötelezettségek összehangolásával,

- a túlzottan Budapest központú térszerkezet oldására a növekedésre alkalmas központok fejlesztésével,

- a sugaras szerkezetű műszaki infrastrukturális hálózatok gyűrűs, illetve transzverzális elemekkel való kiegészítésére,

- az országos és regionális energiaellátás biztonságát szolgáló országos energia-hálózatok kiépítésére.

e. A különböző természeti és földrajzi adottságú térségekben az erőforrások fenntartható hasznosítását biztosító fejlesztéspolitikát kell érvényre juttatni, különösen:

- az agglomerálódó térségekben,

- az egyes üdülőkörzetekben,
- a természetvédelem alatt álló területek térségeiben,

- a környezeti szempontból veszélyeztetett térségekben,

- a határ menti térségekben.

3. AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ IRÁNYELVEI A TERÜLETI EGYENLŐTLENSÉGEK MÉRSEKLESE ÉRDEKÉBEN

A gazdaság értéktermelő képességének függvényében, területileg differenciált módon többtámogatást kell biztosítani a területfejlesztés rendelkezésére álló központi forrásokból, a hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatása, fejlesztése érdekében, figyelembe véve a megyéken belüli térségi különbségeket is.

A hátrányos helyzetű kistérségek a területfejlesztés kedvezményezett térségei, ezek:

- a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségek,

- az ipari szerkezetátalakítás térségei,

- a mezőgazdasági vidékfejlesztés térségei,

- a tartósan, jelentős munkanélküliséggel sújtott térségek.

E térségek besorolásáról és ezek felülvizsgálatáról az Országgyűlés külön határoz.

A további válságterületek kialakulásának megakadályozása érdekében figyelemmel kell kísérni az országon, illetve az egyes megyéken belül a társadalmi-gazdasági folyamatokat, tartós válsághelyzet kialakulása veszélye esetén az érintett térségeket a kedvezményezett térségek közé kell sorolni.

4. HOSSZÚ TÁVÚ FEJLESZTÉSI CÉLOK ÉS PRIORITÁSOK TÉRSÉGENKÉNT

4.1 Fejlesztési prioritások a hátrányos helyzetű térségekben

a. Társadalmi és gazdasági szempontból elmaradott térségekben:

- a munkahelyteremtő beruházások, a külső tőke bevonásának ösztönzése,
- a gazdaság fejlődését elősegítő infrastruktúra fejlesztése,
- a térség belső fejlődési lehetőségeit elősegítő programok ösztönzése,
- a humán erőforrások fejlődését elősegítő fejlesztések, programok,
- a szociális és egészségügyi alapellátás feltételeinek javítása,
- az üdülés-idegenforgalmi adottságokra, vonzerőre alapozott komplex fejlesztések támogatása,
- a térség besorolása szerint az adott térségtípusnál felsorolt célok megvalósítása.

b. Az ipari szerkezetátalakítás által érintett térségekben:

- a gazdasági szerkezet átalakításának és a külső tőke bevonásának ösztönzése,
- az ipari szerkezetváltás és innováció elősegítése,
- a szerkezetváltást elősegítő képzési és átképzési programok szervezése,
- az infrastruktúra hiányosságainak pótlása, különös tekintettel a környezet védelmét szolgáló beruházásokra.

c. A mezőgazdasági vidékfejlesztés térségeiben:

- a mezőgazdasági termelés szerkezetének és integrációjának megerősítése, beleértve a termékfeldolgozás és forgalmazás szövetkezéseit, vállalkozásait és a kapcsolódó infrastrukturális fejlesztéseket,
- a kedvezőtlen mezőgazdasági adottságú térségekben gazdálkodók támogatása,

- a mezőgazdaságban foglalkoztatottak kiegészítő tevékenységének támogatása, az alternatív munkalehetőségek bővítése,

- a mezőgazdasághoz kötődő szociálpolitikai programok kiszélesítése,

- a helyi társadalom fejlődését, önszerveződését elősegítő programok kidolgozása és támogatása,

- a környezet, a természet, a táj védelmének elősegítése.

d. A tartósan, jelentős munkanélküliséggel sújtott térségekben:

- a foglalkoztatást elősegítő fejlesztések, speciális, a helyi gazdaság fejlődését elősegítő célprogramok, részfoglalkoztatás, közmunka programok kidolgozása és támogatása,
- oktatás, átképzés fejlesztése,
- otthoni és nappali szociális ellátások fejlesztése mentálhigiénés programokkal.

4.2 Fejlesztési prioritások a különböző természeti és földrajzi adottságú térségekben

a. A területrendezés eszközeivel a táj védelmének, a táj terhelhetőségének megfelelő területfelhasználás kialakítása.

b. Az agglomerálódó térségekben különösen az egészséges környezet, a művi és természeti környezet egyensúlyának és összhangjának megteremtését célzó területfelhasználás kialakítása, az extenzív növekedés mérséklése.

c. Az egyes üdülőkörzetekben a minőségi, környezetbarát turizmus és infrastruktúrájának fejlesztése.

d. A természetvédelem alatt álló területek térségében a természet megőrzését és a környezet állapotát javító fejlesztések, különösen:

- az ökoturizmus infrastrukturális feltételeinek kialakítása,
- a természetvédelemmel összhangban lévő mezőgazdasági termelés kialakítása.

e. A környezeti szempontból veszélyeztetett térségekben a károsító hatások mérséklése és megelőzését elősegítő fejlesztések, különösen:

- a felszíni és felszín alatti vizek védelme érdekében a megfelelő hulladék-elhelyezés és a szennyvizek tisztítása,
- a légszennyezés mérséklése érdekében a települési – valamint a védett területeket – elkerülő- és tehermentesítő útszakaszok kiépítése,
- az országos kármentesítési program végrehajtása.

f. A határmenti térségekben a határmenti együttműködést elősegítő fejlesztések, különösen:

- a közös és az Európai Unió által támogatott területfejlesztési programok és ezen belül az idegenforgalmi fejlesztések koordinálása,
- a közös vállalkozások, az ipari parkok és vállalkozói övezetek együttműködése,
- a határátkelőhelyek mennyiségi és minőségi fejlesztése,
- a kooperációban megvalósuló környezetvédelmi célú fejlesztések,
- az információs infrastruktúra fejlesztése.

5. AZ ESZKÖZRENDSZER FEJLESZTÉSÉVEL KAPCSOLATOS FELADATOK

5.1. A területfejlesztési politika céljait a gazdaságpolitika egészében kell érvényesíteni:

- az éves költségvetések kialakításában, az ágazati és területfejlesztési programokban, valamint a jogalkotási tevékenység során figyelembe kell venni a Konceptióban megfogalmazott feladatokat;
- a területfejlesztési célkitűzések elérése érdekében a különböző elkülönített állami pénzalapokat, fejlesztési célelőirány-

zatokat és egyéb állami eszközöket, pénzügyi kedvezményeket összehangolva kell működtetni és felhasználni, különös tekintettel a központi támogatások térségenkénti és fejlesztési célonkénti halmozódására;

- az államháztartás reformja és ezen belül az önkormányzati szabályozás továbbfejlesztése során többek között erősíteni kell a területi kiegyenlítés követelményét, indokolt esetben növelni kell a decentralizált döntési körben működő eszközöket és a térségi forrásokat;

- ki kell dolgozni a területfejlesztést szolgáló forráselosztás koordinációjának rendszerét;

- tovább kell fejleszteni az elbírálási, pénzügyi és számviteli rendszert, annak érdekében, hogy a fejlesztési javaslatok megítélése megalapozottabbá, a területfejlesztési pénzeszközök felhasználása átláthatóbbá, ellenőrizhetőbbé és nyilvánosabbá váljon;

- a programfinanszírozásra fokozatosan át kell térni, a fejlesztési támogatásoknál prioritást kell biztosítani a területfejlesztési programmal alátámasztott pályázatoknak;

- a regionális gazdaságfejlesztés elősegítésében növekvő szerepet kell vállalnia a Magyar Fejlesztési Banknak, illetve az általa és az önkormányzatok által alapított regionális fejlesztési társaságok hálózatának. A bankrendszer fejlesztésével összhangban, az állam, az önkormányzatok, a kamarák és a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány összefogásával elő kell segíteni olyan pénzügyi szolgáltatások létrejöttét, amelyek hatékonyan segítik a régiók fejlesztését.

5.2. A regionális intézményrendszer fejlesztése:

- A kiemelt térségek, melyek összehangolt tervezéséhez, rendezéséhez és fejlesztéséhez

téséhez országos érdekek is fűződnek a következők:

- a Budapesti agglomeráció térsége;
- a kiemelt üdülőkörzetek: a Balaton. a Velencei-tó–Vértess, a Tisza-tó, a Mátra–Bükk, a Dunakanyar, a Mecsek–Villány, Sopron–Kőszegalja térsége;
- a több megyét érintő jelentős, illetve országhatáron átnyúló közös természetvédelmi területek:

A Hortobágy Nemzeti Park, a Fertő–Hanság Nemzeti Park, az Aggteleki Nemzeti Park, a Duna–Dráva Nemzeti Park, a Kiskunsági Nemzeti Park, a Körös–Maros Nemzeti Park, a Duna–Ipoly Nemzeti Park, a Bükk Nemzeti Park

- a regionális gazdaságfejlesztés érdekében a következő térségekben vállalkozási övezetek kialakítása:

Salgótarján, Ózd, Zemplén, Záhony, Kunmadaras, Berettyóújfalu, Békéscsaba, Szeged–Makó, Mohács–Baja, Barcs és Lenti térségében;

a Budapesti Agglomeráció Fejlesztési Tanácsa hangolja össze a főváros és a környéki települések fejlesztési elképzeléseit egymással, valamint az országos és regionális koncepciókkal, programokkal;

- kiemelt feladat a Balaton és környéke összehangolt, az idegenforgalom és a környezetvédelem szempontjait egyaránt figyelembe vevő fejlesztése, az érintett önkormányzatok koordinált együttműködésével, a Balatoni Fejlesztési Tanács keretében;

– ösztönözni kell a megyei területfejlesztési tanácsok regionális szintű együttműködését, valamint bővíteni a regionális fejlesztési tanácsok tervező és szervező tevékenységét; a nagyvárosok, a szomszédos tervezési és statisztikai régiókba átnyúló kistérségi társulások és területi kamarák képviselői bevonásával;

- ki kell alakítani megyei információs rendszerek bázisán a régiók statisztikai

megfigyelési rendszerét a következő tervezési-statisztikai régiókra:

- **Nyugat-Dunántúl:** Győr-Moson-Sopron megye, Vas megye, Zala megye;
- **Közép-Dunántúl:** Veszprém megye, Fejér megye, Komárom- Esztergom megye;
- **Dél-Dunántúl:** Baranya megye, Somogy megye, Tolna megye;
- **Közép-Magyarország:** Budapest, Pest megye;
- **Észak-Magyarország:** Heves megye, Nógrád megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye;
- **Észak-Alföld:** Jász-Nagykun-Szolnok megye, Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye;
- **Dél-Alföld:** Bács-Kiskun megye, Békés megye, Csongrád megye.

5.3. A területfejlesztési politika korszerű tervezési rendszerének kialakítása érdekében:

– az érintett minisztériumok alakítsák ki és egyeztessék térségi fejlesztési irányelveiket, és vegyék figyelembe azokat a fejlesztési célú pénzeszközök felhasználása során, egyeztessék az Országos Területfejlesztési Tanács keretében, és értékeljék a pénzeszközök területi felhasználását;

– döntően a meglévő adatgyűjtési rendszerekre alapozva, korszerű területi információs és értékelő rendszert kell kiépíteni és működtetni, megfelelő anyagi és hatásköri garanciákkal, központi pénzügyi és szakmai támogatás mellett;

– az Európai Unió programkészítési gyakorlatának figyelembevételével elő kell segíteni regionális szintű tervdokumentumok összeállítását a régiókban;

– erősíteni kell a területi tervezési szakemberek képzését, a hagyományos műszaki képzés mellett nagyobb hangsúlyt fektetve a társadalmi-gazdasági és ökológiai

ismeretekre, valamint a speciális területi finanszírozási ismeretekre;

– javítani kell a területi kutatások szervezettségét a felmerülő kérdések megoldása és az új eredmények hasznosítása érdekében.

III. A TERÜLETFEJLESZTÉSI POLITIKA IRÁNYELVEI A NEMZETKÖZI INTEGRÁCIÓ ELŐSEGÍTÉSE ÉRDEKÉBEN

1. A MAGYAR TERÜLETI POLITIKA SZORGALMAZZA:

- az egységes Európa megteremtésének feltételeként az Európai Unió társadalmi és gazdasági kohéziót központba állító területi politikájának kiterjesztését egész Európára, Európa világgazdasági szerepének erősítése és az európai stabilitás érdekében;

- a határ menti térségek összehangolt fejlesztését, támogatja az Európai Unió kiterjesztése mellett az egész Európát magában foglaló területfejlesztési stratégia kidolgozását Közép- és Kelet-Európára;

- az egyes térségek, különösen az elmaradott területek erőteljesebb bekapcsolását az európai tér- és gazdaságszerkezetbe.

2. SZORGALMAZNI KELL A KÖZÉP-EURÓPAI EGYÜTTMŰKÖDÉST:

- kormányzati szinten a Közép-Európai Kezdeményezés keretében a területfejlesztés terén a fejlesztéspolitikák összehangolása érdekében;

- a szomszédos országokkal kialakított, illetve létrehozandó kétoldalú együttműködések keretében, különösen a gazdaságfejlesztés, a természeti értékek és az

erőforrások közös védelme terén;

- az egyes térségek és települések szintjén, különösen a határ menti térségekben, közös területfejlesztési koncepciók kidolgozása és megvalósítása vonatkozásában.

3. KI KELL HASZNÁLNI MAGYARORSZÁG KEDVEZŐ FÖLDRAJZI FEKVÉSÉT NYUGAT ÉS KELET EURÓPA KÖZÖTT:

- a főváros szubregionális központi funkcióinak fejlesztésével;

- a Duna menti kooperációk erősítésével;

- a tudás- és technológia átadásban rejlő lehetőségek felhasználásával;

- a személy- és áruforgalomból adódó fejlesztési és kooperációs lehetőségek kiaknázásával;

- a versenyképes, sajátos kínálatot nyújtó idegenforgalmi, természeti adottságokra építve.

IV. A TERÜLETFEJLESZTÉS SZEMPONTJÁBÓL LEGFONTOSABB ÁGAZATI PRIORITÁSOK

1. A KÖRNYEZETVÉDELME TERÜLETÉN:

– a területfejlesztés egyik legfontosabb célja a megfelelő életminőséghez szükséges környezeti állapotjellemzők fenntartása és javítása különösen a környezetszennyezéssel veszélyeztetett térségekben;

– a környezeti állapot optimális megtartása érdekében rendszeresen vizsgálni és értékelni kell a közlekedési folyosóknak, a pénzügyi és kereskedelmi hálózatoknak, multinacionális cégeknek, az energiaszállító-rendszereknek, a tranzitforgalomnak az egyedülálló Kárpát-medencei ökoszisztémára gyakorolt hatását;

– a területfejlesztés a természetes rendszerek és természeti értékek megóvása, a bioszféra sokszínűségének megtartása mellett menjen végbe;

– a területfejlesztési terveket ésszerű és harmonikus környezet-igénybevétellel kell kialakítani és megvalósítani; ennek feltétele a természeti erőforrásokkal való gazdálkodásnál a fenntartható fejlődés elveinek érvényesítése, valamint a lételemelek tekintett környezeti tényezők (levegő, víz, termőföld) és ezek állapotjellemzői esetében a szükséges állapot hosszú távú fenntartása.

2. A HUMÁN INFRASTRUKTÚRA TERÜLETÉN:

– az egészségügyi fejlesztés főbb irányai: a háziorvosi és házi gyermekorvosi rendszer továbbfejlesztése, a járóbeteg szakellátás megerősítése és a lakossághoz közelebb történő telepítése, az egészségügyi ellátás elérhetőségének javítása, az akut, valamint az ápolási feladatok intézményes elkülönítése, a betegellátás esélyegyenlőségének javítása, az egészségmegőrzés, betegségmegelőzés intézményrendszerének fejlesztése;

– a szociális ellátó rendszer fejlesztése során elsődleges feladat az egységes színvonalú, országos szintű és széles körű szociális alapellátás kiépítése, ami a rászorulóknak számára lehetővé teszi a közvetlen lakókörnyezetben, illetve a lakóhelyhez elérhető közelségben történő problémakezelést;

– a területfejlesztés kedvezményezett térségeiben, az aprófalvas térségekben továbbra is támogatni kell a szociális válságkezelő programok, a szociális földprogramok, valamint a falugondnoki hálózat működését és kiterjesztését;

– a közoktatási rendszernek biztosítania kell az esélyegyenlőséget. Nem fordul-

hat elő, hogy a közoktatásról szóló törvényben meghatározott alapvető szolgáltatások ne legyenek hozzáférhetők annak következtében, hogy az adott településen nem működik óvoda vagy iskola;

– a kulturális és műveltségi színvonal emelése érdekében a kulturális intézményrendszer fejlesztése;

– a regionális egyetemi központokban az innováció teljes vertikumának (alap- és alkalmazott kutatások, termék- és folyamatfejlesztés, termelési innováció, értékesítési szolgáltatások) fejlesztése szükséges az intézményi széttagoltság csökkentésével és az egyetemi integrációval;

– a fejlett térségekben is támogatni szükséges a képzési, szakképzési és utánképzési kezdeményezéseiket a korszerű technológia átvételének intézményes rendszerét;

– a lakáspolitikai feladata a lakásépítés és –felújítás élénkítése, önfinanszírozó lakásrendszer kialakítása a lakástakarékossági formák támogatásával, és a saját erőből nem piacképes rétegek és csoportok támogatása. Megkülönböztetett kezelést igényel a lakásállomány rehabilitációja, az iparosított építésmóddal épített lakóövezetek felújítása, valamint a műemléki, illetve műemlék jellegű lakóépületek felújítása.

3. AZ IPAR TERÜLETÉN:

– legfontosabb az ipari térségekben szükséges szerkezetváltás elősegítése, a fejlett, korszerű technológiák gyors elterjesztésével, az innováció és a kutatásfejlesztési tevékenység a külső tőkebevonás ösztönzésével és a humán erőforrások célirányos képzésével, átképzésével;

– az ipar korszerűsítése érdekében az elmaradt beruházásokat pótolni kell, ezért a beruházási rátát évi 20-25 százalék körüli értéken szükséges tartani;

– állami eszközökkel segíteni kell az ipar beszállítói kapcsolatrendszerének kialakítását és a feldolgozóipar modernizációját a versenyképesség javítása érdekében;

– kiemelten kell támogatni az ipari együttműködéseket a szomszédos országokkal;

– az észak-kelet magyarországi régióban szükséges további szerkezetváltás megvalósítását a nemzetközi szerződésekkel és kötelezettségvállalásokkal összhangban állami – és helyi – eszközökkel kiemelten kell támogatni.

– kiemelten támogatni kell a közép- és kisvállalkozások elterjedését.

4. AZ AGRÁRGAZDASÁG TERÜLETÉN:

• az ország kiemelkedően jó mezőgazdasági adottságainak kihasználása,

– az agrár- és vidékfejlesztési politikában kiemelt szerepet kell kapnia az Európai Unió és a Vidéki Térségek Európai Kartája elvei érvényesítésének;

– a különböző adottságú térségekben a terület- és vidékfejlesztési célok megfogalmazásakor különös figyelmet kell fordítani a vidéki népesség agrárgazdasághoz kötődő foglalkoztatására és életszínvonalának javítására a népesség helybentartása céljából;

– a vidéki népesség képzése, oktatása, általában a szellemi színvonal emelése, a vidéki életközösségek hagyományainak újraélesztése a fejlesztési programok hatékony megvalósítása érdekében;

– a falvak és tanyák megújítása, figyelemmel arra, hogy a külterületi fejlesztések feleljenek meg a mezőgazdaság termelési funkciójának is;

– a természeti erőforrások hasznosításában érvényesüljön a fenntartható

fejlődés elve, a környezetkímélő, környezetbarát technológiák és eljárások elterjesztése, különösen a környezetileg érzékeny területeken;

– az agrárgazdaság versenyképessége érdekében erősítendő a termőhely adottságaihoz jobban igazodó földhasznosítás, a kedvező adottságú területeken meg kell teremteni a profitorientált termelés feltételeit;

– a történelmi borvidékek térségfejlesztési szempontú rekonstrukciója;

– az egyedi termékek előállításához kapcsolódó feldolgozás és értékesítés, az ehhez szükséges infrastruktúra megteremtése a teljes termékpályát átfogó fejlesztési programok szerint;

– a kedvezőtlen adottságú területeken kiemelten kell támogatni az adottságokhoz illeszkedő földhasznosítást, különösen az erdőtelepítést és talajvédő gyepesítést, továbbá a nagy élőmunka igényű, de egyébként versenyképes ágazatok fejlesztését, a falusi népesség számára alternatív foglalkoztatási lehetőségek elterjesztését.

5. AZ IDEGENFORGALOM TERÜLETÉN:

– Az idegenforgalmi területfejlesztésben kétpólusú fejlesztéspolitika szükséges az alábbiak szerint:

az idegenforgalmilag frekvenciált, bevezetett „kiemelt üdülőkörzetek”-ben fokozott állami szerepvállalással a minőségi turizmus komplex fejlesztése,

a kiváló adottságokkal, idegenforgalmi vonzerővel rendelkező, de elmaradott térségek általános-, valamint idegenforgalmi infrastruktúra- és szolgáltató hálózatának gyorsított ütemű fejlesztése állami támogatással és preferenciák biztosításával;

– az idegenforgalom állami területi irányításának, koordinációjának hatéko-

nyabbá tétele érdekében szükséges az egész országot lefedő idegenforgalmi területi intézményrendszer létrehozása, a meglévő rendszer korszerűsítése és továbbfejlesztése keretében, a hatósági, szakhatósági és kamarai feladatok, valamint a nonprofit, szolgáltatás jellegű tevékenység egyértelmű szétválasztásával.

6. A MŰSZAKI INFRASTRUKTÚRA, EZEN BELÜL

6.1. *A közlekedés területén:*

– fel kell gyorsítani a gyorsforgalmi úthálózat építését és a vasúthálózat korszerűsítését, a dunai és tiszai víziút fejlesztését a régiók elérhetőségének javítására és az ország kedvező földrajzi elhelyezkedése előnyeinek kihasználására;

– nagyobb szerepet kell kapnia a regionális szerepkör ellátására alkalmas repülőterek részben vállalkozási alapú fejlesztésének;

– a környezetszennyezés mérséklése céljából a kombinált fuvarozás, a vízi és vasúti szállítás részarányát növelni kell, az alkalmas, a nemzetközi forgalomban meghatározó jelentőségű határátkelők térségében logisztikai központokat kell kialakítani;

– folytatni kell a településeket tehermentesítő és elkerülő útszakaszok létesítésének programját;

– tovább kell javítani a tömegközlekedés minőségét és színvonalát;

– az Európai Unió közlekedéspolitikájával összhangban a Magyarországon áthaladó európai közlekedési folyosókhoz (IV., V., V/C., VII., X/B. számú) kapcsolódó közlekedési útvonalak fejlesztése.

6.2. *A vízgazdálkodás területén:*

– a vízkárelhárítási létesítmények fejlesztése;

– a vezetékes ivóvíz minőségének javítása,

– az EU ajánlásainak megfelelő szennyvízelvezetési, -tisztítási színvonal elérése,

– a víziközmű infrastruktúra területi aránytalanságainak csillapítása;

– az ivóvízbázisok hatékonyabb védelme;

– az Alföld vízgazdálkodási problémáinak megoldását elősegítő intézkedések meghozatala, a talajvízszint süllyedés megállítása és vízviisszatartás megoldása a Duna–Tisza közti homokhátságon.

6.3. *Az energiaellátás területén:*

– az energiaellátás biztonságának megőrzése, ezen belül

az egyoldalú importfüggés mérséklése, a primer és szekunder energiahordozói beszerzés diverzifikálás gazdasági technikai feltételeinek megteremtése,

a stratégiai készletek növelése;

– az energiatakarékosság növelése az abszolút energiafelhasználás csökkentése érdekében;

– az energiafelhasználás hatékonyságának növelése és a GDP-re vetített fajlagos energiafelhasználás csökkentése a nemzetgazdaság versenyképességének javítása érdekében;

– a megújuló energiaforrások hasznosításának elterjesztése;

– a környezetvédelmi és területhasználati szempontok érvényesítése;

– a regionális és a megyei területfejlesztési tanácsok dolgozzák ki a régiók, illetve a megyék hosszú távú energiaellátási koncepcióját a Magyar Energiapolitika hosszú távú koncepciójának, valamint a területfejlesztés és területrendezés követelményeinek figyelembevételével.

V.

A TERÜLETFEJLESZTÉSI POLITIKA

FELADATAI

AZ EZREDFORDULÓIG

1. AZ ORSZÁG NYUGATI ÉS KELETI RÉGIÓI KÖZÖTT FEJLETTSÉGI, ÉLETSZÍNVONAL ÉS ÉLETMINŐSÉG KÜLÖNBSEGEK NÖVEKEDÉSÉNEK LEFÉKEZÉSE, LEHETŐSÉG SZERINT MEGÁLLÍTÁSA

Ennek érdekében

– Északkelet- Kelet-Magyarország és Dél-Dunántúl bekapcsolása az országos és nemzetközi kommunikációs (közlekedési, hírközlési) rendszerek hálózatába;

– a legsúlyosabb helyzetben lévő megyék (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád) kiemelt kormányzati programjai kidolgozásának és megvalósításának felgyorsítása.

– a területfejlesztési céltámogatáson belül a súlypont áthelyezése a gazdaságfejlesztésre, munkahelyteremtésre;

– a hazai és a külföldi működőtőke elmaradott térségekbe vonzása érdekében a jogi, gazdasági és műszaki feltételek javítása.

2. VÁLSÁGBAN LÉVŐ IPARI ÉS AGRÁRKÖRZETEK SZERKEZETVÁLTÁSÁNAK ELŐSEGÍTÉSE:

Ennek érdekében

– az ipari parkok fejlesztését szolgáló célprogram folytatása, a vállalkezési övezetek országos hálózata és az ipar beszállítói rendszerei kiépítésének megkezdése – a helyi és térségi együttműködésen alapuló kezdeményezések ösztönzése;

– a nemzeti agrárprogrammal összhangban komplex vidékfejlesztési progra-

mok kidolgozása és megvalósításuk elkezdése;

– a vállalkozói feltételeket javító komplex tájrehabilitációk folytatása, illetve megkezdése;

– országos képző- és átképző programok kidolgozása és beindítása;

– szükség szerinti szociális támogatás biztosítása az átmeneti időszakokra.

3. TELEPÜLÉSEK KÖZÖTT AZ ALAPVETŐ KÖZSZOLGÁLTATÁSOK KIEPÍTETTSÉGÉBEN ÉS SZÍNVONALÁBAN LÉVŐ KÜLÖNBSEGEK CSÖKKENTÉSÉNEK FELGYORSÍTÁSA

Ennek érdekében

– a területi kiegyenlítés követelményének erősítése az önkormányzati szabályozásban és a kiegyenlítő támogatások decentralizált döntési rendszerének kialakítása;

– a címzett és céltámogatások jelenlegi rendszerének átalakítása a támogatási rendszerek korszerűsítésével összhangban.

4. A NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSBEN REJLŐ LEHETŐSÉGEK KIHASZNÁLÁSA

Ennek érdekében

– a kétoldalú kormányközi és az Európai Unió által támogatott:

osztrák–magyar határ menti együttműködés folytatása,

a már jóváhagyott román–magyar területfejlesztési program megvalósításának elkezdése, és középtávú programként való folytatásának előkészítése;

a szlovén–magyar, az osztrák–szlovén–magyar, az osztrák–szlovák–magyar és az ukrán–magyar területfejlesztési együttműködések beindítása;

– a meglévő regionális együttműködések (Alpok-Adria, Kárpátok Eurorégió) hatékonyabb kihasználása;

– új térségi együttműködések (Alföld-Bánát-Vajdaság, Tisza-Maros Eurorégió) kialakításának elősegítése;

– az Európai Unió tagállamai válságövezeteinek felszámolása és átalakítása területén elért tapasztalatainak átvétele.

5. AZ ORSZÁG EGYPÓLUSÚ TELEPÜLÉSSZERKEZETÉNEK OLDÁSA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A PIACGAZDASÁG KÖVETELMÉNYEIRE

Ennek érdekében

– az innováció térbeli terjedése szempontjából meghatározó centrumok fejlesztésének megkezdése;

– a vidéki vállalkozási, felsőoktatási és akadémiai szakmai, kutató-fejlesztő bázisok együttműködési feltételeinek kialakítása;

– az Európai Unió tapasztalatainak figyelembevételével a fővároshoz nem kötődő országos hatáskörű hivatali és szakmai szervezetek, intézmények vidéki központokba való áttelepítési lehetőségeinek vizsgálata.

6. A TERÜLETFEJLESZTÉS INTÉZMÉNY ÉS ESZKÖZRENDSZERÉNEK TOVÁBBFEJLESZTÉSE

Ennek érdekében

– a területfejlesztési önkormányzati társulások működésének elősegítése;

– a területfejlesztés központi kormányzati intézményrendszere működési tapasztalatainak áttekintése, alkalmassá tenni a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény és a Konceptióban szereplő feladatok összehangolt ellátására és irányítására;

– az Európai Unióban alkalmazott tervezési, finanszírozási, programkészítési és megvalósítási gyakorlat elsajátítása és alkalmazásának bevezetése;

– az Európai Unió strukturális alapjaihoz kapcsolódó cél-, eszköz- és intézményrendszer, valamint ezek megvalósítása feltételrendszerének kidolgozása.

– a területfejlesztést szolgáló állami eszközök koordinált rendszerének kialakítása;

– a Konceptió és a középtávú gazdaságpolitikai program figyelembevételével a központi fejlesztési támogatások teljes rendszerét integráló átfogó fejlesztési program kidolgozása;

– az ország Európai Unióhoz való csatlakozása feltételezett időpontjára a Konceptió alapján középtávú területfejlesztési program kidolgozása a Nemzeti Fejlesztési Program keretében, a 2002-2006 közötti időszakra a Konceptióban megfogalmazott javaslatok figyelembevételével az EU által társfinanszírozható programok rendszerére;

– a Nemzeti Fejlesztési Program kidolgozása során az ágazatok térségi prioritásainak, fejlesztési céljainak, továbbá a régiók, a regionális fejlesztési tanácsok által kialakított, fejlesztési prioritásainak egyidejű érvényesítése;

– a programkészítés során a fejlesztési támogatások átlátható, demokratikus, partnerségen alapuló tervezése, az ágazati és térségi fejlesztési célok visszacsatoláson alapuló tervezési mechanizmusainak kiépítése;

– a programtervezés intézményi, személyi és anyagi feltételeinek megteremtése központi és térségi szinten, ezzel összhangban a regionális fejlesztési tanácsok munkaszerveinek megerősítése egyes statisztikai-tervezési régiókban;

– a decentralizált döntési körben működő eszközök arányának növelése;

– az átláthatóság és a hatékonyság érvényesítése érdekében az előzetes, a közbenső és az utólagos ellenőrzés, illetve hatékonyságmérés beépítése a programkészítésbe;

– az ellenőrzés független, illetve hatékonyságvértékelés – szükség szerinti mértékben önálló – intézményrendszerének kialakítása.

VI. ZÁRÓ RENDELKEZÉSEK

1. Az Országgyűlés felkéri a Kormányt, hogy

a. törvényelőkészítő és végrehajtó tevékenységében érvényesítse az elfogadott elveket és hosszú távú prioritásokat;

b. intézkedjék a megállapított célok és prioritások megvalósítási feltételeinek megteremtéséről, valamint a lehetőségek figyelembevételével a szükséges eszközökről, azok koordinált felhasználásáról;

c. legkésőbb 1999. december 31-ig terjessze az Országgyűlés elé az Országos Területrendezési Tervet;

d. kísérelje figyelemmel kísérését, megyei és regionális szinten a társadalmi, gazdasági, infrastrukturális térbeli kapcsolatrendszer alakulását és az összegzett tapasztalatokról – különös tekintettel a kialakított régiók lehatárolására – 2000. december 31-ig tájékoztassa az Országgyűlést;

e. tekintse át a megyei és a regionális fejlesztési tanácsok viszonyát a középszintű közigazgatáshoz, valamint a régiók új szerepkörét a közigazgatás korszerűsítési programjában;

2. Az Országgyűlés felkéri a regionális és megyei területfejlesztési tanácsokat, hogy az Országos Területfejlesztési Konceptióhoz illeszkedően a kistérségi fejlesztési programok figyelembevételével készítsék el hosszú távú fejlesztési koncepciójukat és középtávú programjaikat.

3. Az Országgyűlés felkéri a helyi önkormányzatokat, a gazdasági kamarákat, a területfejlesztésben érdekelt szakmai érdekképviselői és civil szervezeteket, hogy sajátos eszközeikkel segítsék a Konceptió megvalósítását.

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYA

ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI
KONCEPCIÓ

Az Országgyűlés
35/1998.(III.20.)
OGY Határozatának
háttéranyaga

1997.

TERÜLETFEJLESZTÉS:

társadalmi, gazdasági és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése a szükséges tervezési beavatkozási irányok meghatározása.

ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ:

az ország átfogó távlati fejlesztését megalapozó és befolyásoló tervdokumentum,

ami meghatározza az ország hosszú távú fejlesztési céljait, továbbá a fejlesztési programok kidolgozásához irányelveket, információkat biztosít az ágazati és a kapcsolódó területi tervezés és a területfejlesztés szereplői számára.

1996. évi XXI. törvény nyomán

TARTALOMJEGYZÉK

I. AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ	9
II. A TERÜLETFEJLESZTÉS ALAPELVEI	11
1. Alapelvek	11
2. Az intézményi rendszer és az eljárásmódok általános követelményei	12
3. A finanszírozással kapcsolatos általános követelmények	13
III. A HOSSZÚ TÁVÚ REGIONÁLIS FEJLŐDÉS LEHETSÉGES IRÁNYAI ..	16
IV. A TERÜLETFEJLESZTÉS IRÁNYELVEI, CÉLJAI, FELADATAI	21
1. Irányelvek a nemzetközi integráció elősegítése érdekében	21
2. A területfejlesztési politika országos céljai, irányelvei és feladatai	24
2.1. Az országos területfejlesztési koncepció irányelvei az ország egészére ..	27
2.2. Az országos területfejlesztési koncepció irányelvei a területi egyenlőtlenségek mérséklése érdekében.	28
V. TERÜLETI TÁRSADALMI-GAZDASÁGI FOLYAMATOK ÉS EZEKET MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK ÉRTÉKELÉSE ÉS FEJLESZTÉSI JAVASLATA	29
1. Társadalmi folyamatok	29
1.1. Népesedés	29
1.2. Életkörülmények, társadalmi differenciálódás	32
1.3. A társadalmi problémák területi vetületei	33
1.4. A társadalmi folyamatokat meghatározó humán infrastruktúra értékelése és fejlesztési javaslata	35
1.4.1. Egészségügyi ellátás	35
1.4.2. Oktatás	38
1.4.3. Kutatás – fejlesztés	41
1.4.4. Művelődés	43
1.4.5. Szociális ellátó rendszer	44
1.4.6. Lakásellátás	46
2. Környezeti állapot és a környezetvédelem területi feladatai	47
2.1. Környezeti állapot	47
2.2. A környezetvédelem és területfejlesztés kapcsolata	54
2.3. A környezetvédelem területi feladatai	56
3. Gazdasági folyamatok és ezeket meghatározó tényezők	63
3.1. Külső körülmények	66
3.2. Főbb ágazatok értékelése és területi fejlesztési javaslatai	67
3.2.1. Ipar	67
3.2.2. Agrárgazdaság	70
3.2.3. Idegenforgalom	75
3.2.4. Műszaki infrastruktúra	86
3.2.5. Üzleti, pénzügyi szolgáltatások, kereskedelem, vendéglátás	116

VI. A TERÜLETFEJLESZTÉS TÉRSÉGI DIMENZIÓI	119
1. A területfejlesztési politika célterületei	119
1.1 Hátrányos helyzetű térségek és fejlesztési prioritásai	120
1.1.1 Társadalmi és gazdasági szempontból elmaradott térségek	122
1.1.2. Az ipari szerkezetváltás által érintett térségek	123
1.1.3. A mezőgazdasági vidékfejlesztés térségei	124
1.1.4. Tartós, jelentős munkanélküliséggel küzdő térségek	126
1.2 Különböző természeti és földrajzi adottságú térségek és fejlesztési prioritásai	128
1.2.1. Határmenti térségek	128
1.2.2. Környezeti szempontból különösen veszélyeztetett térségek	129
1.3 Funkcionális központok	132
1.3.1. Budapest szerepe az európai metropolishálózatban	132
1.3.2 Innovációs és vállalkozói centrum funkciót betöltő vidéki központok	132
2. Magyarország nagyrégiói	133
2.1. A regionalizálás jelentősége.	133
2.1.1. Tervezési – statisztikai régiók	134
2.1.2. Fejlesztési régiók	135
2.1.3. Funkcionális régiók fejlesztési irányai	135
2.1.4. Program régiók fejlesztési irányai	137
2.2. A régiók sajátos fejlesztési irányai	138
2.2.1. A Nyugat-Dunántúli régió	138
2.2.2. A Közép-Dunántúli régió	140
2.2.3. A Dél-Dunántúli régió	143
2.2.4. A Közép-Magyarországi régió	146
2.2.5. Az Észak-Magyarországi régió	149
2.2.6. Az Észak-Alföldi régió	152
2.2.7. A Dél-Alföldi régió	155
3. A településhálózat fő alkotó elemeinek fejlesztési irányai	158
3.1. Főváros	159
3.2. Megyeszékhelyek, megyei jogú városok	159
3.3. A többi város	159
3.4. Közepes és nagyközségek	160
3.5. Aprófalvak	161
3.6. Tanyák	161

VII. A TERÜLETFEJLESZTÉS INTÉZMÉNY- ÉS ESZKÖZRENDSZERE . . .	162
1. Intézményrendszer	162
1.1. Országos szint	163
1.2. Regionális szint	163
1.3. Megyei szint	165
1.4. Kistérségi szint	166
1.5. A gazdasági és társadalmi szervezetek részvétele a területfejlesztésben . .	166
2. A területfejlesztés eszközzrendszere	166
2.1. A közvetlenül nem területfejlesztési célú pénzügyi – monetáris eszközök és a területfejlesztés összhangja	167
2.2. Területfejlesztési támogatási ösztönzési rendszer	168
2.2.1. Regionálisan differenciált pénzügyi-szabályozási eszközök	169
2.2.2. A területfejlesztés pénzügyi-szervezeti infrastruktúrájának, az üzleti szolgáltatások területi hálózatának továbbfejlesztése	169
2.2.3. A területfejlesztési pénzügyi támogatások rendszere	173
2.3. Területi tervezés	173
2.4. Területi információs rendszer, monitoring	175
2.5. Területi marketing, nemzetközi interregionális kapcsolatok	176
3. A területfejlesztés rendelkezésére álló források	177

I. AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ

Előzmények

A Magyar Köztársaság Országgyűlése 1996. március 19-én elfogadta a területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvényt (továbbiakban: törvény).

A törvény meghatározza – először az ország történetében – a Magyar Köztársaságban folyó területfejlesztési tevékenység kereteit, intézményrendszerét, a különböző kormányzati szervek, az önkormányzatok, nonprofit és társadalmi szervezetek feladatait, és ezáltal megteremti az átfogó, a piacgazdálkodáshoz alkalmazkodó területfejlesztési tevékenység feltételeit.

Ez az intézményrendszer feltételezi, a törvény szövege rögzíti, hogy a fejlesztés alapját országos és térségi szintű területi tervezési dokumentumok, területfejlesztési koncepciók, programok és rendezési tervek képezik.

A törvényben előírt feladatnak eleget téve készült el az Országos Területfejlesztési Koncepció, amelynek munkálatai már 1995-ben megkezdődtek. A koncepció irányelvei a törvény vitájában információs háttéranyagként szolgáltak. A törvény elfogadását követően a területfejlesztésben közvetlenül érintett tárcák megfogalmaztak területi szempontú ágazati, szakágazati elképzeléseket, amelyek a tervdokumentum szerves részét alkotják.

Az Országos Területfejlesztési Koncepció az ország átfogó távlati fejlesztését megalapozó és befolyásoló tervdokumentum, ami meghatározza a hosszú távú, átfogó fejlesztési célokat, a fejlesztési programok kidolgozásához szükséges irányelveket, továbbá információkat biztosít az ágazati és kapcsolódó területi tervezés és a területfejlesztés szereplői számára.

A koncepció célja

- hosszú távra meghatározni azokat a területfejlesztési alapelveket, irányelveket és célokat, amelyeket a kormányzat – a törvény keretei között – saját területfejlesztési tevékenysége során követ, illetve amelyekkel orientálni kívánja a területfejlesztés további szereplőit;
- részletezni azokat a területi célkitűzéseket, amelyeket az ágazati fejlesztési politikákban érvényesíteni kíván;
- elősegíteni a törvény által bevezetett új intézményrendszer feladatainak ellátását, a megyei és regionális területfejlesztési koncepciók összhangjának megteremtését.

E célrendszeren kívül, e dokumentum kiinduló tézise a regionális és megyei szintű területfejlesztési koncepciók és programok kimunkálása, azonban nem tartalmaz „címzett” feladatokat sem a megyék, sem a települések számára. Céljait és feladatait ezért vagy több megyét átfogó régiókra, vagy – sajátos módszerekkel lehatárolt és egy-egy megyével közvetlenül nem azonosítható – „beavatkozási térségtípusokra” jelöli meg. Ezáltal a decentralizált területi tervező tevékenységhez ad orientációt, anélkül, hogy azt megkötné, determinálná.

A koncepció feladata

Az Országos Területfejlesztési Koncepció hosszú távú (10-15 év) célokat és középtávú (3-5 év) feladatokat határoz meg. Hosszú távon a fő demográfiai, környezeti és településrendszerbeli változások, valamint néhány nagyfontosságú, hosszú megvalósítási idejű infrastrukturális hálózat céljai kerülnek megfogalmazásra. Középtávon felvázolja a fejlesztési programokat és a pénzügyi eszközrendszert, a források ágazati és területi allokációjának kereteit, anélkül, hogy megkötné az egyes években kialakítandó konkrét költségvetési előirányzatokat.

A fentiek értelmében a koncepció feladata:

- *az átfogó irányelvek és célok meghatározásával biztosítani és ösztönözni kell az összehangolt nemzeti területi politika kialakítását, elősegíteni a térségi és helyi közösségek területfejlesztési kezdeményezéseinek összhangját az országos célkitűzésekkel;*
- *információkat biztosítani az egyes térségek fejlesztési koncepcióinak, programjainak és terveinek kidolgozásához és megvalósításához, a társadalom, a gazdaság valamint a természet és a környezet dinamikus egyensúlyának fenntartása, illetve javítása érdekében;*
- *az Európai Unió regionális politikájához való illeszkedés elősegítése, valamint a regionális együttműködésben rejlő kölcsönös előnyök hasznosítása.*

II. A TERÜLETFEJLESZTÉS ALAPELVEI

1. Alapelvek

A területfejlesztési tevékenység során az alábbi alapelveket kell érvényesíteni:

- *szubszidiaritás*
- *decentralizáció*
- *partnerség*
- *nyilvánosság és részvétel*

Szubszidiaritás

A szubszidiaritás elve alapján folyamatosan törekedni kell a területfejlesztési döntések decentralizálására, a területi döntéshozók eszközrendszerének megerősítésére. Ez azonban azt is megköveteli, hogy a területi döntéshozók között is optimális munkamegosztás alakuljon ki. A területfejlesztés kulcsfontosságú, általános felhatalmazással rendelkező szereplői a megyei területfejlesztési tanácsok. A megyei döntéshozás nem zárhatja ki és nem csökkentheti a kistérségi társulások mozgásterét. A megyei léptékű programok mellett – az EU-konformitás érdekében – egyre nagyobb teret kell biztosítani a regionális együttműködésnek.

A szubszidiaritás elve magában foglalja integrációs funkciót is. Ennek értelmében, a regionális politika országos céljainak, eszközeinek meghatározása, a működési keretek szabályozása, s a területi döntéshozók számára a megfelelő orientáció megadása a központi szervek feladata. A központi döntéshozók az országosan kiemelt prioritások tekintetében hoznak területfejlesztési döntéseket, a helyi döntéshozókkal együttműködve.

Decentralizáció

Meghatározhatók azok a területek, amelyeknél a feladatok helyi vagy regionális szinten nem, vagy csak rosszabbul oldhatók meg. A helyi szint fölötti irányítási struktúráknak csak az e szerint feltétlenül szükséges hatalmat szabad gyakorolniuk. A többit a közösségek által legitimált önkormányzatokra kell bízni. Ez lényegében hatáskörök decentralizációját jelenti, azonban jóval több annál, mivel magában foglalja a decentralizáció ésszerű mértékét, és az együttműködés fő szabályait is. A polgárokat, illetve szervezeteiket be kell vonni a rájuk vonatkozó döntések meghozatalába. A döntések pedig lehetőleg azon a szinten szülessenek, ahol a problémák. Ez a döntési szintek önrendelkezését teszi szükségessé.

A partnerség elve

A partnerség elvének nem csak a szervezetek összetételében, hanem a működésben, a szereplők kapcsolatrendszerében is érvényesülnie kell. A területfejlesztési tanácsokban nem kaphatott képviselést minden érintett társadalmi csoport, ezért a területfejlesztéshez kötődő érdekegyeztetés nem szűkülhet le a tanácsban képviseltek körére. A

területfejlesztési tanácsok működésének sikere a tagok együttműködési és kompromisszum készségén is múlik. A finanszírozásban, a fejlesztési programok elbírálásában olyan mechanizmusokra van szükség, amelyek indirekt módon készítetik a területfejlesztési tanácsokat a konszenzus kialakítására. A partnerség új típusú intézményei olyan haladó szervezési elveket testesítenek meg, amelyeknek pozitív működési tapasztalatai mintát adhatnak az érdekegyeztetési mechanizmusok továbbfejlesztéséhez. Ennek érdekében célszerű a területfejlesztés új intézményrendszerének működési tapasztalatait rendszeresen elemezni, s amennyiben szükséges, a központi és helyi szabályozási korrekciókat végrehajtani.

A nyilvánosság és a részvétel

A nyilvánosság és a részvétel szerepe növekszik a regionális politikában, amelynek újszerűsége – többek között – éppen a helyi erőforrások bevonásában és a nagyobb társadalmi támogatottságban rejlik. A legmagasabb szakmai színvonalú terv, illetve program sem valósulhat meg, ha a helyi társadalom nem azonosul a célokkal. A nyilvánosság és a társadalmi részvétel nem szűkülhet le a fejlesztési és rendezési tervezésre, hanem a regionális politika szereplőinek, különösen a területfejlesztési tanácsoknak folyamatos kapcsolatrendszert kell kiépíteni a helyi társadalom különböző szervezeteivel, módot adva az egyéni vélemények kifejtésének is. A területfejlesztési és rendezési tevékenység társadalmi nyilvánosságának, demokratizmusának alapvető szabályait központi és helyi normákban kell rendezni, teret adva a helyi sajátosságoknak, védelmet biztosítva a helyi társadalomnak és az egyéneknek.

2. Az intézményi rendszer és az eljárásmodok általános követelményei

A célok, a programok és a szabályok terén – az alapelvek betartásán túl – általános követelmények nem fogalmazhatók meg. Az alkalmazandó eszközök területén azonban vannak – az alapelvekből következő – általános követelmények. Ezek a következők:

Komplexitás

A területfejlesztési politika sajátossága, hogy döntően nem a területfejlesztési eszközrendszeren keresztül valósul meg, hanem komplexen épül be az állami eszköztárba. Ha az ágazati politikák érzéketlenek a területi szempontokra, s a területfejlesztési intézmény- és eszközrendszer elszigetelődik a globális intézmény- és eszközrendszer-től, akkor a területfejlesztés céljai nem, vagy csak nagy ráfordítással valósíthatóak meg. A kiegyensúlyozott területfejlesztés nélkül viszont nem valósítható meg az ország felzárkózásának makrogazdasági célja sem. Elsősorban az Országgyűlés és a Kormány feladata, hogy biztosítsa a területi szempontok érvényesülését. Ennek szakmai és érdekegyeztetési háttereinek döntően a területfejlesztésért felelős szaktárcához és az Országos Területfejlesztési Tanácshoz kapcsolódva kell kiépülniük, amelyek folyamatosan jelzik az egyes döntések során a területfejlesztés céljait, szempontjait.

Koordináció-kooperáció

A területfejlesztési célok végrehajtása döntően azon múlik, hogy sikerül-e az érintett szereplők tevékenységét és a forrásokat koordinálni, a közösen kimunkált célokra koncentrálni. A koordináció hatékonyságát a partnerségi szervezetek jelentősen növelhetik, de különös felelősség hárul az Országgyűlésre, a Kormányra és a helyi önkormányzatokra annak érdekében, hogy sikerüljön érvényesíteni a jogalkotásban, a forráselosztásban, a szolgáltatásokban és a gazdaság fejlesztésében, szervezésében a regionális politika szempontjait. A Kormány törvényben rögzített feladata összehangolni a különböző területfejlesztési célokat szolgáló állami pénzeszközöket, ennek eredményéről 2 évente be kell számolnia az Országgyűlésnek. Erősíteni szükséges az Országgyűlés illetékes bizottsága, a szaktárca, az Országos Területfejlesztési Tanács koordinációs, véleményező, javaslattevő szerepét és e szerveknek egymással is szorosan együtt kell működniük. A pénzügyi támogatási rendszerekben előnyben kell részesíteni azokat a programokat, amelyek az érintettek széles körű koordinációjára alapoznak.

Hosszabb távon érvényesíteni kell a területi közigazgatás szervezésében a regionális politika szükségleteit. Különösen célszerű, hogy a munkaerő-piaci igazgatás, területfejlesztés, környezetvédelem, területi információs rendszer egymással összehangolt térsztruktúrában működjön.

Tervszerűség

A tervszerűség követelménye szemléletében és módszereiben is mást jelent a piacgazdaság körülményei között, mint a tervgazdaságban. A területfejlesztés koncepciók, programok mentén zajlik, folyamatosan megfigyelve, értékelve az eredményeket és területi folyamatokat, s ennek alapján korrigálva a célkitűzéseket és az eszközrendszert. A tervszerűség valamennyi szintű és típusú döntéshozónál egyeztető, oda-vissza kapcsolódó, iteratív mechanizmusokat igényel. Szigorú szabály, hogy állami támogatáshoz csak hosszabb időtávra kidolgozott térségi programok birtokában lehet jutni, s a fejlesztési programoknak illeszkedniük kell a térség fejlesztési koncepciójában felvázolt trendekbe, illetve célrendszerbe.

3. A finanszírozással kapcsolatos általános követelmények

Regionális célokat beépítő gazdasági-pénzügyi szabályozás

Az egyes térségek fejlődésére elsősorban az ország általános gazdasági helyzete, szabályozása van hatással, és másodsorban a területfejlesztés – korlátozott mértékű és hatású – saját eszközei. Következésképpen az általános gazdasági szabályozó és intézményrendszerrel szemben támasztott követelményeknek van elsődlegességük. Ezért a területi szempontokat pénzügyi-monetáris eszközök adta lehetőségek figyelembevételével kell kialakítani.

A forráselosztás decentralizációja

A regionális politika kulcskérdése, hogy a forrásokat a helyi sajátosságok alapján, a hatékonyságot szem előtt tartva kell felhasználni. Ennek érdekében folyamatosan növelni kell a decentralizált forráselosztás mozgásterét és szerepét, illetve az elosztási rendszer reformja során elő kell segíteni a helyben (vállalkozásoknál és az önkormányzatoknál) maradó források arányának növelését.

A források felhasználásának koncentrálása

Ez a követelmény arra vonatkozik, hogy a fejlesztési forrásokat nem célszerű szétforgácsolni, hanem az adott fejlesztő akcióban a legnagyobb hatékonyságot igénylő feladatra kell összpontosítani, építve annak multiplifikációs hatásaira. Az erőforrások racionális felhasználásának szükségessége megköveteli, hogy a közösségi és magánforrások, és a különböző ágazati pénzeszközök lehetőleg a közösen kialakított prioritások alapján a legfontosabb célok megvalósítására fordítódjanak. Módosítani kell a fejlesztési források felhasználásának területi arányait a kevésbé fejlett régiók javára. Elsődleges cél a biztonságos gazdasági alapok, a foglalkoztatás megteremtése, elsősorban a térségi központokban. A támogatási rendszereknek elő kell segíteniük a külső nemzetközi és magánforrások bevonását a kiemelten fejlesztendő területekre, illetve célokra.

Helyi erőforrások bevonása (addíció)

A beruházások megalapozottságát, a helyi adottságokkal és szükségletekkel való összhangot az biztosíthatja, ha a támogatások a helyi erőforrások bevonására épülnek. A központi hatáskörbe tartozó feladatokon kívül a kormányzat közvetlenül nem végez fejlesztést, hanem támogatást nyújt más szervezetek fejlesztéseikhez. Az addíció követelménye a gyakorlatban a helyi-térségi együttműködésen alapuló, közös feladatként vállalt fejlesztési programok közpénzekből történő – jogszabályokkal meghatározott – támogatását jelenti.

Előnyben kell részesíteni azokat a beruházásokat, amelyek jelentős külső forrásokat képesek mozgósítani. Ugyanakkor a területfejlesztés speciális szempontjai, kivételesen, a legelmaradottabb térségekben, szükségessé tehetik a saját források követelménye alóli mentességet.

Programba illeszkedés

A területfejlesztési támogatások alapfeltétele, hogy a támogatott beruházás egy adott térség (kistérség, megye, régió) fejlesztési programjában szerepeljen vagy abba illeszkedjen és elemzésekkel igazolhatóak legyenek a beruházás térségi méretekben jelentkező előnyei. Fejlesztési támogatásban nem egyes elszigetelt beruházások részesülnek, hanem olyan koherens és összefüggő programok, amelyek összekapcsolódó elemei az adott térség legfontosabb problémáit módszeresen oldják meg. A program tulajdonképpen olyan középtávú cselekvési terv, amelyet az ágazati és térségi prioritások összehan-

golásával határoznak meg, a finanszírozása pedig többféle csatornán történik. Különösen támogatandóak azok a fejlesztési programok, amelyek minél nagyobb komplexitással, minél nagyobb térségek fejlődésének előmozdítására irányulnak.

Többcsatornás finanszírozás

A többcsatornás finanszírozás azt jelenti, hogy a területfejlesztésben egymástól igen eltérő típusú forrásokat kell mozgósítani: állami és nemzetközi támogatásokat, az önkormányzatok eszközeit, üzleti hiteleket és vállalkozói tőkét.

Normativitás és diszkrecionalitás egyensúlya

Az erőforrások hatékony felhasználása és a méltányosság szempontjai a regionális politikában is ütközhetnek. Éppen ezért a regionális politikai támogatási rendszerben sem lehet kizárólag a normativitást érvényesíteni, hanem lehetőséget kell adni a mérlegelésre, különösen a helyi döntéshozás esetében. Figyelembe kell venni az EU gyakorlatát, amely – a pontosan rögzített keretek közötti – diszkrecionális elemek megerősítésére irányul azért, mert a hatékonyságot és a helyi adottságokat csak mérlegelési eljárás alapján lehet következetesen figyelembe venni.

III. A HOSSZÚ TÁVÚ REGIONÁLIS FEJLŐDÉS LEHETSÉGES IRÁNYAI

A regionális fejlődés lehetséges változatai elsősorban a területi egyenlőtlenségek mértékének alakulása szerint különböznek egymástól.

A regionális fejlődés tényezői, amelyek a fejlődés irányait meghatározzák, a következők:

- *a gazdasági növekedés;*
- *a népesség jellemzőinek alakulása;*
- *az infrastrukturális fejlődés;*
- *a nemzetközi integrációs kapcsolatok;*
- *a környezet állapotának alakulása.*

Mindezeket külső és belső politikai tényezők is befolyásolják.

A gazdasági növekedés optimista változata szerint 3-4% (esetleg 5%) évi GDP növekedés várható, a pesszimista változat szerint ez 3% alatt marad. Érdemleges felzárkózáshoz a becslések szerint 10% fölötti növekedés lenne szükséges.

A regionális fejlődést meghatározza a gazdasági növekedés üteme, az, hogy a növekedés elsősorban a jelenlegi dinamikus térségekhez kötődik-e. Meghatározza továbbá a gazdasági szerkezet változása, az, hogy végleg kiszorulnak-e a kitermelő ipari ágazatok, megerősödik-e az ipar feldolgozó-ipari jellege és a tudásigényes ágak szerepe, valamint, hogy exportorientált-e a mezőgazdaság, és növekszik-e a terciér szektor szerepe a foglalkoztatásban.

A népesség (humán tőke) alapvető térségfejlesztő tényező. A népesség száma 2005-ig valószínűleg tovább fogy, a periférikus régiókban folytatódik a falusi elnéptelenedés. A belső vándorlás valószínűsíthetően alacsony szinten marad, de megélnéülhet a nemzetközi vándorlás az EU-ba történő belépést követően.

Az infrastrukturális fejlődés a regionális felzárkózás fontos tényezője lehet, de csak akkor, ha az alapvető regionális trendeket támogatja. Legfontosabb ágazata a regionális fejlődés szempontjából a kommunikáció.

A nemzetközi integrációs kapcsolatok részben az EU-hoz való közeledést, részben egy, az ország közvetlen környezetében kialakított, határon átnyúló makroregionális együttműködést jelentenek.

A jövő lehetséges fejlődési változatai

A területi egyenlőtlenségek alakulása szerint 3 fejlődési változat fogalmazható meg:

- a területi egyenlőtlenségek növekedése (polarizált fejlődés);
- a közepesen koncentrált fejlődés (a területi különbségek stabilizálódása);
- kiegyensúlyozott fejlődés (területi kiegyenlítés).

A polarizált fejlődés

Polarizált fejlődést eredményez, ha:

- a világgazdasági körülmények hátrányosan alakulnak, az EU kibővítése elhúzódik, a piacrajutási és együttműködési feltételek nem javulnak Magyarország számára,
- a belföldi egyensúlyteremtés és az átalakító-modernizáló lépések késedelmet szenvednek,
- a gazdaságot stagnálás jellemzi,
- a GDP hosszabb ideig nem emelkedik,
- a lakossági fogyasztás stagnál,
- a beruházások nem bővülnek,
- a külkereskedelmet az import és export hullámzása jellemzi,
- a külföldi befektetők érdeklődése csökken,
- a strukturális reformok végigvitele nehézségekbe ütközik.

Területi szempontból ezt a változatot a fejlődés, az innováció, valamint a tercier szektor Budapest központúsága jellemzi. Ennek felel meg a budapesti agglomerációba és Nyugat-Magyarországra irányuló népességmozgás, a követő jellegű infrastruktúra fejlesztés, a depressziós és periférikus régiók fokozódó lemaradása. Az elhúzódo gazdasági pangás fékezi a környezeti károk helyreállítását, növeli a társadalmi egyenlőtlenségeket, nagyobb tömegek kerülnek a szegények, a leszakadók csoportjába. A középosztály gyenge, helyzete bizonytalan, de a jobb jövedelmű, iskolázottabb rétegek, elit csoportok helyzete közelít a nyugat európai normákhoz. Egyre nő azoknak a száma, akiket a formális gazdaság nem tud foglalkoztatni. Növekszik a hajléktalanok és a fekete gazdaság bázisául szolgálók csoportja. Budapest, elsősorban nemzetközi kapcsolatai révén, kiemelkedik a településhálózatból és bekapcsolódik a nemzetközi városhálózatba. A harmadik világ nagyvárosaihoz hasonlóan egyre inkább elszakad hátszágától.

Kedvezőbb helyzetbe kerülnek a dunántúli közép- és nagyvárosok. Hanyatlanak a városi agglomerációkon és a dinamikus tengelyeken kívüli települések. Felgyorsul az aprófalvas övezetek elnéptelenedése, leépül a depressziós ipari körzetek gazdasága, lakosságuk csökken.

Közepesen koncentrált fejlődés

A közepesen koncentrált területi fejlődés lehetőségét az teremtené meg, ha:

- a külgazdasági körülmények előnyösen alakulnak, az EU csatlakozási tárgyalások felgyorsulnak, az ezredforduló körül lezáródnak,
- a belső strukturális reformokban megtorpanás, a kemény pénzügyi politikában fellazulás következik be,
- a GDP évi átlagban 2%-al nő.

Előre törhet néhány új ágazat, a hagyományos nehézipari ágazatok egy része is minőségi- technológiai megújuláson megy át. A mezőgazdaságban csak a tömegtermékek kivitele szorul vissza, az igényes, feldolgozott termékek exportja fennmarad. Megújulnak a termelési rendszerek, kialakul a nagyüzemek és családi vállalkozások kombiná-

ciója, új integrációs formák lépnek elő.

Jelentősen bővül a szolgáltató szektor foglalkoztatása, nem csak Budapesten, hanem a regionális központokban is. Ugyanitt technológiai ipari parkok, innovációs alközpontok alakulnak ki.

Bővül a lakossági fogyasztás, javul a kommunikációs infrastruktúra, enyhül a közlekedési hálózat egyközpontúsága, megjelennek a régió-közi kapcsolatok. Előrehalad a polgárosodás, jelentősek maradnak a jövedelmi különbségek, de számban és társadalmi-gazdasági súlyban megerősödnek a középrétegek is. Továbbra is megmarad a munkanélküliség, és számolni kell a végleg kiszoruló leszakadó csoportok jelenlétével, főként a fejlődő régiókban.

A regionális fejlődés földrajzi koncentrációja enyhébb, de alapjában mégis csak a koncentrált forgatókönyvnek felel meg. Az előző típushoz képest a fő különbséget a középvárosok stabilizálódása jelenti, valamint a válságterületen belül megjelenő dinamikus központok hatása. A vidéki közép és nagyvárosok megerősödnek, jelentős szerephez jutnak a határon túlnyúló, városok közötti kapcsolatok.

Kiegyensúlyozott fejlődés

A kiegyensúlyozott regionális fejlődési modell tételezi fel a legmagasabb (3-5%-os) évi GDP növekedést, valamint azt, hogy a világgazdasági körülmények a közepesen koncentrált fejlődéshez hasonlóan alakulnak. Ez jelentős exportbővülést (évi 7-8%-os), valamint számottevő külföldi tőkebevonást követel meg. Az ipar fejlődését új konjunktúra és a tudásigényes iparágak bevezetése, technológiai megújulás jellemzi, megélénkülhetnek egyes nehézipari és hagyományos fogyasztási cikket gyártó iparágak is. A beruházások növekedése évi 10% körül, az ipari növekedés pedig 6-7% körül alakul.

A mezőgazdasági termékek exportja jelentős és számottevő foglalkoztatás bővülést kínál. A terciér szektor dinamikusan fejlődhet, mind a foglalkoztatást, mind a szolgáltatások színvonalát tekintve.

A népességmozgás mérsékelt és inkább kistérségeken belül marad. Az infrastruktúra hálózatok decentralizáltak és beépülhetnek az európai kommunikációs rendszerekbe. Kedvezően alakulhatnak az összeurópai intézményes kapcsolatok és a közvetlen földrajzi környezetben belüli integrációs együttműködés különböző formái. Érvényesülhetnek a fenntartható fejlődés elemei, mérséklődhetnek a lakosság életkörülményeinek, jövedelmének területi különbségei. A szegénység és a munkanélküliség bizonyos szintje megmarad, de nem koncentrálnak egy-egy régióba.

A kiegyensúlyozott fejlődés modellje azonban számos külső és belső tényező függvénye. Feltételezi a jelentős külföldi tőkebefektetéseket, az optimális politikai környezetet és a humán környezet fogadóképességét, az iskolázott, szakképzett, kezdeményező, vállalkozásorientált lakosságot.

Valószínűsíthető, hogy a ténylegesen bekövetkező fejlődés a változatok egyfajta kombinációja lesz. Középtávon polarizált fejlődés várható, amely átválthat az ezredfordulón a közepesen koncentrált fejlődés irányába, hosszú távon azonban a kiegyensúlyozott fejlődést kell megcélózni és a területfejlesztési politika eszközeivel ennek megvalósulását elősegíteni, ezért

a területfejlesztési koncepció jövőképe olyan térszerkezet felé törekvés, amelyben:

- *az európai államok közösségében Magyarország kulturális örökségének, földrajzi adottságainak és a nemzetgazdaság fejlettségének megfelelően összekötő híd szerepét tölti be kelet–nyugat és észak–dél között;*
- *a különböző társadalmi-gazdasági adottságú térségek eltérő, sajátos fejlődési pályáikon intenzív munkamegosztásban, egymással összhangban és nem alárendelten fejlődnek;*
- *mérséklődnek a területi egyenlőtlenségek, a hátrányos helyzetű, társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott, jelentős munkanélküliséggel sújtott térségek köre csökken;*
- *Budapest Közép-Európa egyik meghatározó, dinamikusan fejlődő központja, intenzív együttműködésben régiójával és harmonikus munkamegosztásban az országgal;*
- *az ország régiói a szomszéd országok határmenti térségeivel közösen az európai és határmenti együttműködés fő szervezői, a régiók egyúttal a megyék közötti szoros kooperáció színterei a fejlesztéspolitikában;*
- *az ország urbanizációs tengelyei, közlekedési folyosói szervesen kapcsolódnak az európai térszerkezetbe, dinamikus elemei a területi fejlődésnek;*
- *új fejlesztési súlypontok (innovációs és vállalkozási központok, ipari parkok, vállalkozási övezetek) teszik kiegyensúlyozottá a területi szerkezetet;*
- *a városhálózat kiegyenlített, valamennyi településből elérhetők a városi intézmények közszolgáltatásai, a szellemi és oktatási központok decentralizált rendszere biztosítja a térségi fejlődés hajtóerőit;*
- *a településrendszer meghatározó szintje a kistérségi együttműködés, többirányú a munkamegosztás az egyes települések között;*
- *a települések között az alapvető közszolgáltatások kiépítettségében és színvonalában lévő különbségek csökkennek;*
- *a kiemelt üdülőkörzetek a nemzetközi és a hazai, különleges, minőségi turizmus elsődleges fogadóterületei, a táj és a környezet fokozott védelmével, a sajátos vonzástényezők kiaknázásával, a szükséges infrastruktúra kiépítésével;*
- *az egyéb, kiváló idegenforgalmi adottságokkal, vonzerővel rendelkező, de elmaradott területek bekapcsolódnak a turizmusba a komplex infrastruktúra kiépítésével;*
- *meghatározó a környezet minősége, az adottságok hasznosítása során elsőbbséget élvez a természeti erőforrások védelme, és az erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodás;*
- *a természetvédelem alatt álló területek a természeti és táji értékek megőrzői, az identitástudat és a generációs felelősség kifejezői.*

A jövőkép nem elérendő célállapot, hanem stratégiai irányok értékfókuszú rendszere, amit a változó körülmények között a konkrét célok, prioritások és eszközök kidolgozása során kell érvényesíteni.

Az Országgyűlés – a területfejlesztési és területrendezési törvény elfogadásával megteremtve a decentralizált intézményrendszer kereteit – szükségesnek tartja az intézményrendszer működése során a területfejlesztés szereplői partnerségen alapuló együttműködésének deklarációját, a lehetséges területi fejlődési változatok közül a kiegyensúlyozott fejlődési modell érvényesítését.

IV. A TERÜLETFEJLESZTÉS IRÁNYELVEI, CÉLJAI, FELADATAI

Az Országos Területfejlesztési Konceptió a területi politika irányelveit alapvetően két összefüggés rendszerben határozza meg:

- *nemzetközi összefüggésben* az ország Európa térszerkezetébe történő integrálása, az Európai Unió regionális politikájával és a Közép-európai térség fejlesztéspolitikájával való összhang megteremtése érdekében;
- *nemzeti összefüggésben* az ország átfogó távlati fejlesztése, az országos és térségi fejlesztések összhangja érdekében.

1. Irányelvek a nemzetközi integráció elősegítése érdekében

Az egyes térségek közötti kapcsolatok és kölcsönhatások Európán belüli erősödésével, a területi politikát, nemzeti és térségi szinten egyaránt, nemzetközi összefüggéseiben kell megalapozni, meghatározni és érvényesíteni. (IV./1. ábra)

Hosszú távon számolni kell a területi munkamegosztás erősödésével, a személyek, a munkaerő, az áruk és a tőke szabad, többirányú áramlásával. Figyelembe kell venni a minőségében megújuló, növekvő forgalmat, az országok, a régiók, a települések közötti verseny és munkamegosztás szélesedését.

A nemzetközi integráció érdekében tudatos területi politikával kell:

- *kihasználni az urbanizációs és az agglomerációs folyamatokban rejlő pozitív, dinamikus elemeket;*
- *ellensúlyozni a kedvezőtlen koncentrációs folyamatokat, hogy a nyitott nemzetgazdaságban meghatározó szerepet játszó gazdasági, vállalati érdekek, döntések, ne váljanak a térszerkezet kizárólagos formálóivá.*

A Közép- és Kelet-európai gazdasági-politikai változások eredményeként lehetőségé vált Európa gazdasági és területi egységének megteremtése. Ezért

a magyar területi politika szorgalmazza:

- *az egységes Európa megteremtésének feltételeként az Európai Unió társadalmi és gazdasági kohéziót központba állító területi politikájának kiterjesztését egész Európára, Európa világ gazdasági szerepének erősítése és az európai stabilitás érdekében;*
- *a határmenti térségek összehangolt fejlesztését, támogatja az Európai Unió kiterjesztése mellett az egész Európát magában foglaló területfejlesztési stratégia kidolgozását Közép- és Kelet-Európára;*
- *az egyes térségek, különösen az elmaradott területek erőteljesebb bekapcsolását az európai tér- és gazdaságszerkezetbe.*

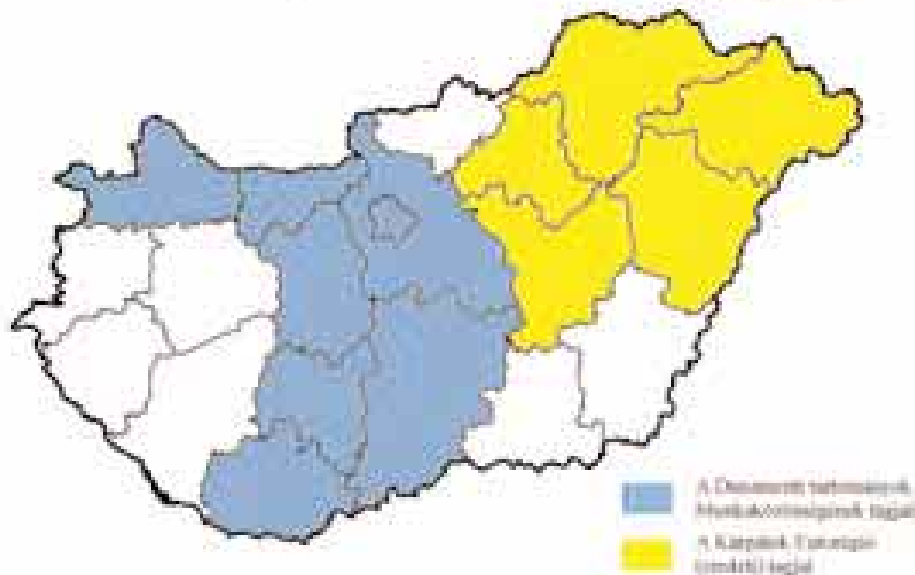
Figyelembe kell venni a területfejlesztési politikában, hogy a Kárpát-medence egésze és régiói működőképes, egymást kiegészítő gazdaságföldrajzi egységet alkotnak. Nagy jelentősége van a határokon átnyúló együttműködés különböző formáinak, a határ két oldalán elhelyezkedő, szomszédos területek és településszövetségek kapcsolatának.

Regionális együttműködések Európában
IV/1. ábra

Határon átnyúló regionális együttműködések

IV/2. ábra

Az ország 19 megyéje közül 14 tekinthető határmentinek, közülük többen részt vesznek a különböző regionális együttműködési formákban. (PHARE–CBC, Dunamenti Régiók Szövetsége, Kárpátok Eurorégió, Alpok–Adria Munkaközösség, Duna–Maros–Tisza Eurorégió). (IV./2. ábra)

Az együttműködések politikai előfeltételei a stabil, demokratikus politikai rendszerek, az országok közötti kapcsolatok, együttműködési szerződések.

Szorgalmazni kell a közép-európai együttműködést:

- *kormányzati szinten a Közép-Európai Kezdeményezés keretében a területfejlesztés terén a fejlesztéspolitikák összehangolása érdekében;*
- *a szomszédos országokkal kialakított, illetve létrehozandó kétoldalú együttműködések keretében, különösen a gazdaságfejlesztés, a természeti értékek és az erőforrások közös védelme terén;*
- *az egyes térségek és települések szintjén, különösen a határmenti térségekben, közös területfejlesztési koncepciók kidolgozása és megvalósítása vonatkozásában.*

Ki kell használni Magyarország kedvező földrajzi fekvését Nyugat és Kelet-Európa között:

- *a főváros szubregionális központi funkcióinak fejlesztésével;*
- *a Duna menti kooperációk erősítésével;*
- *a tudás- és technológia átadásában rejlő lehetőségek felhasználásával;*
- *a személy- és áruforgalomból adódó fejlesztési és kooperációs lehetőségek kiaknázásával;*
- *a versenyképes, sajátos kínálatot nyújtó idegenforgalmi, természeti adottságokra építve.*

2. A területfejlesztési politika országos céljai, irányelvei és feladatai

A területfejlesztés céljai megfogalmazhatók általános, az ország minden térségére érvényes, és egyedi, az ország bizonyos funkciójú térségeire érvényes célokként.

A területfejlesztés átfogó céljai a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény alapján:

a) az ország egészén:

- *a polgárok és a nemzet kulturális, anyagi jólétének megteremtése,*
- *a szociális piacgazdaság kiépítésének elősegítése,*
- *a tartós gazdasági növekedés, a versenyképesség javítása, és a fenntartható fejlődés feltételeinek megteremtése,*
- *az innováció térbeli terjedésének elősegítése, a települések, a megyék, a régiók forrásszervező erejének növelése, továbbá a fejlesztésekhez hozzájárulási képességük növelése,*
- *a társadalmi, gazdasági és környezeti céloknak megfelelő térbeli szerkezet kialakítása, az ország térszerkezete, településrendszere harmonikus fejlődésének elősegítése;*

b) a területi egyenlőtlenségek mérséklése

- *a régiók,*
- *a megyék,*
- *a főváros és a vidék,*
- *a városok és a községek között,*
- *a fejlett és az elmaradott térségek, illetve települések, továbbá Kelet- és Nyugat-Magyarország között, az életkörülményekben, a gazdasági, az oktatási, a kulturális, az egészségügyi, a szociális és az infrastrukturális feltételekben, illetve*
- *a további válságterületek kialakulásának megakadályozása, a társadalmi esélyegyenlőség biztosítása érdekében.*

A területfejlesztés általános távlati célja az ország egészének arányos fejlesztése, a lakosság életfeltételeinek javítása, a társadalmi és gazdasági esélykülönbségek csökkentése, a régiók, településtípusok civilizációs és infrastrukturális feltételeinek közelítése, valamint a tipikusan leszakadó (hátrányos) térségek, települések helyzetének javítása, problémáinak kezelése.

A területfejlesztési politika – közvetve és távlatban – a térbeli és települési szerkezet változtatásának, az erőforrásokkal való ésszerű gazdálkodásnak, a területfejlesztési politika eszközzrendszerének és intézményrendszerének működtetésének céljait szolgálja.

A társadalmi-gazdasági esélykülönbségek csökkentésének feltétele a gazdaság tartós növekedésének fenntartása, a termelékenység javulásával megalapozott bérnövekedés, a lakosság jövedelmi viszonyainak javítása. Mindezek mellett nélkülözhetetlen elem a társadalmi szolidaritás és kohézió, a munkaerő- és tőkepiaci hatékonyság növelése is. E cél követése során érvényesítendő, hogy az állam feladata nem közvetlenül a gazdasági, termelékenységi, jövedelmi színvonal kiegyenlítése, hanem az ahhoz szükséges alapvető műszaki infrastrukturális feltételek és az ezt kiaknázó információs struktúra megteremtése. A humán infrastruktúra vonatkozásában az egységes alapellátási feltételek megteremtése a legalapvetőbb intézményekre: a közoktatásra, az egészségügyi-, és a szociális ellátásra kell, hogy koncentrálódjon.

Ehhez a feltételeket a költségekkel arányos normatív támogatásokkal és az önkormányzatok finanszírozási forrásainak különbségeit mérséklő kiegyenlítő mechanizmusokkal kell biztosítani. A kiegyenlítés, közelítés nem azt jelenti, hogy minden feltételt helyben, hanem azt, hogy optimális méretű körzeten belül kell megteremteni. Ez a cél adott esetben jelentheti a lakosság ésszerű mobilitását is, természetesen a helyi közösségek tevékeny hozzájárulásával.

A társadalmi gazdasági helyzetek és esélyek közelítése a társadalmi kohézió, sőt a gazdasági hatékonyság nélkülözhetetlen eleme. Az információ-technológia, különösen a távmunkavégzés és a távtanulás alkalmas eszköz a területi különbségek enyhítésére. Középtávon ez a jelenleg még potenciális eszköz alkalmas lehet a hátrányos helyzetű települések felzárkóztatására.

A nemzetgazdaságilag hatékony térbeli struktúra a közelítés követelményével számos esetben – különösen hosszú távon – összhangban van, azonban középtávon több a konfliktusos helyzet.

A területfejlesztési politika nem közvetlenül az üzleti jövedelmezőséget állítja középpontba, hanem a gazdaságfejlesztéshez szükséges szolgáltatási, infrastrukturális, megközelítési és információs feltételek megteremtését, tekintettel a hozzáadott érték-ből származó előnyökre is. Ugyanakkor a területfejlesztési tevékenység nem korlátozódhat az elmaradott területek felzárkóztatására, hanem ki kell terjednie a fejlettebb térségekre is, elsősorban az adottságaik hatékonyabb kihasználására.

Mindezek érdekében meg kell teremteni a termelési tényezők (munkaerő, tőke, szaktudás, know-how) ésszerű térbeli mobilitásának feltételeit, hozzá kell járulni a tőkés és arányaiban csökkenő államháztartási és költségvetési intézményrendszer megteremtéséhez. Ennek megfelelően a területfejlesztési politikának ott kell beavatkozni, ahol reális esély van a kezdeményezések hatékony felhasználására, és ahol a megfelelő nagyságú helyi hozzájárulás (is) rendelkezésre áll.

A fenntartható fejlődés elve részben környezetvédelmi követelményeket tartalmaz, de érvénye azon túl is terjed, tartalmazza a jövő generációkért viselt felelősséget is. A területfejlesztési koncepció szempontjából ez a következő stratégiai célokat jelenti:

- Nagyobb távlatban az egyes régiók, térségek gazdasági tevékenységének és lakosságának volumenét összhangba kell hozni az adott terület földrajzi potenciáljával, eltartóképességével. Az ebbe az irányba ható népesség- és tőke mozgást ösztönözni kell.
- Minden térség, régió fejlesztési koncepciójának, programjának magában kell foglalnia a környezeti hatásvizsgálatokat, a környezeti potenciál elemzését – a gazdasági programokkal egyenrangú súllyal.
- A gazdaságszerkezet átalakulása során a fejlesztéseknél a területkímélő megoldásokat kell előnyben részesíteni, azaz a meglévő iparterületek rehabilitáció utáni felhasználását és lehetőleg nem a „zöldmezős” beruházásokat.
- A területkímélés legfontosabb eszköze a területhasználat szabályozásánál az ökológiai és tájhasználati szempontok korlát-feltételként való érvényesítése.
- A területfejlesztés során annyiban „egyensúlyi” fejlesztésre kell törekedni, hogy a fejlődés előnyeiből valamennyi terület és településtípus – ha nem is azonos arányban – részesüljön, az előnyök és hátrányok ne különüljenek végletesen el, és hasonlóképpen az újraelosztás mértéke is mérsékelt, tolerálható legyen.
- A fejlődés folyamán meg kell őrizni az egyes régiók, települések sajátosságait, diverzifikáltságát és meg kell akadályozni az uniformizáltság eluralkodását.
- A fenntartható fejlődés elve megköveteli, hogy a területfejlesztésben is a hosszú távú környezeti érdekek, valamint a megelőzés elve érvényesüljenek a pillanatnyi gazdasági érdekekkel szemben. Ebből a szempontból is fontos az információ-technológiai lehetőségek minél teljesebb kiaknázása, mivel ezek alkalmasak a lehető legkisebb anyag és energia-felhasználás igénybevételével, azaz a környezetszennyezés csökkentésével logisztikai, szervezési és egyéb célok elérésére.
- A fejlesztési programoknak figyelembe kell venni a környezet védelme szempontjából már elért eredményeket, és törekedni kell azok megtartására.

2.1. Az országos területfejlesztési koncepció irányelvei az ország egészére

A szociális piacgazdaság elveivel összhangban érvényesíteni kell a társadalmi szolidaritást és a hosszú távú gazdasági érdekeket a központi források területileg differenciált elosztásánál, a piacgazdaságba való bekapcsolódás lehetőségét és érdekelt-ségét biztosító mértékben.

A fenntartható fejlődés elveit érvényesíteni kell az erőforrás-gazdálkodásban, a gazdaságfejlesztésben és a területfejlesztési koncepciókban.

Az innováció térbeli terjedésének elősegítése érdekében:

- *ösztönözni kell a kutatásfejlesztés tevékenységet és annak decentralizálására irányuló törekvéseket;*
- *a megfelelő szellemi és termelési háttérrel rendelkező településeken ki kell alakítani az innováció intézményes feltételeit;*
- *javítani kell a kommunikációs kapcsolatokat a szellemi és termelési központok, illetve térségeik között.*

A társadalmi, gazdasági és környezeti céloknak megfelelő térbeli szerkezet kialakítása, az ország térszerkezete, településrendszere harmonikus fejlődésének elősegítése érdekében törekedni kell:

- *a kiegyensúlyozott fejlődési modell érvényesítésére, a kulturális, oktatási, közlekedéspolitikai, energetikai, környezetvédelmi, népjóléti és szociális programok, valamint a nemzetközi egyezményekből és határozatokból fakadó kötelezettségek összehangolásával,*
- *a túlzottan Budapest központú térszerkezet oldására a növekedésre alkalmas központok fejlesztésével,*
- *a sugaras szerkezetű műszaki infrastrukturális hálózatok gyűrűs, illetve transzverzális elemekkel való kiegészítésére,*
- *az országos és regionális energiaellátás biztonságát szolgáló országos energiahálózatok kiépítésére.*

A különböző természeti és földrajzi adottságú térségekben az erőforrások fenntartható hasznosítását biztosító fejlesztéspolitikát kell érvényre juttatni, különösen:

- *az agglomerálódó térségekben,*
- *az egyes üdülőkörzetekben,*
- *a természetvédelem alatt álló területek térségében,*
- *a környezeti szempontból veszélyeztetett térségekben,*
- *a határmenti térségekben.*

2.2. Az országos területfejlesztési koncepció irányelvei a területi egyenlőtlenségek mérséklése érdekében.

A gazdaság értéktermelő képessége függvényében, területileg differenciált módon többlettámogatást kell biztosítani a területfejlesztés rendelkezésére álló központi forrásokból, a hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatása, fejlesztése érdekében, figyelembe véve a megyéken belüli térségi különbségeket is.

A hátrányos helyzetű kistérségek a területfejlesztés kedvezményezett térségei, ezek:

- *a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségek,*
- *az ipari szerkezetátalakítás térségei,*
- *a mezőgazdasági vidékfejlesztés térségei,*
- *a tartósan, jelentős munkanélküliséggel sújtott térségek.*

E térségek besorolásáról és ezek felülvizsgálatáról az Országgyűlés külön határoz.

A további válságterületek kialakulásának megakadályozása érdekében figyelemmel kell kísérni az országon, illetve az egyes megyéken belül a társadalmi-gazdasági folyamatokat, tartós válsághelyzet kialakulása veszélye esetén az érintett térségeket a kedvezményezett térségek közé kell sorolni.

Nyugat- és Kelet-Magyarország között mindig is érzékelhető fejlettségi különbség az utóbbi tíz évben növekedett. Az ország hosszú távon kiegyensúlyozott fejlődése szükségessé teszi már középtávon az ország nyugati és keleti régiói közötti fejlettségi, élet-színvonal és civilizációs szintbeli különbségek növekedésének lefékezését, lehetőség szerinti megállítást.

Ennek érdekében már az ezredfordulóig szükséges

- *Északkelet- Kelet-Magyarország és Dél-Dunántúl bekapcsolása az országos és nemzetközi kommunikációs (közlekedési, hírközlési) rendszerek hálózatába;*
- *a legsúlyosabb helyzetben lévő megyék (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád) kiemelt kormányzati programjai kidolgozásának és megvalósításának felgyorsítása;*
- *a területfejlesztési céltámogatáson belül a súlypont áthelyezése a gazdaságfejlesztésre, munkahelyteremtésre.*

V. TERÜLETI TÁRSADALMI-GAZDASÁGI FOLYAMATOK ÉS EZEKET MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK ÉRTÉKELÉSE ÉS FEJLESZTÉSI JAVASLATA

1. Társadalmi folyamatok

A 90-es évek társadalmi folyamatait alapvetően az egyenlőtlenségek további növekedése határozta meg. Az elmúlt öt évben a nyolcvanas években elkezdődött jövedelem és vagyon szerinti differenciálódás felgyorsult ütemben folytatódott és a jövedelmi egyenlőtlenségek tekintetében Magyarország az „élvonalba” került. A kereseti viszonyok szakmánként, ágazatonként és területenként is szélsőséges eltéréseket mutatnak. Az SZJA adatok vizsgálata nagy különbségeket jelez nem csak a társadalom egyes rétegei, hanem az ország különböző területei között is.

A gazdaság térbeli elhelyezkedésének differenciáló szerepe nagymértékben növekedett. Egy terület, település fejlődése alapvetően gazdasági döntésektől függ, s mivel a gazdasági egységek maguk döntenek a fejlesztésekről, beruházásokról ez a területi különbségek felerősödéséhez vezetett, a társadalmi folyamatokat meghatározó tényezőket tekintve is.

A terület, település fejlesztés terén új szereplőként jelentkeztek a civil szervezetek, melyek jelentős része hozzájárul települése, kistérsége fejlesztéséhez.

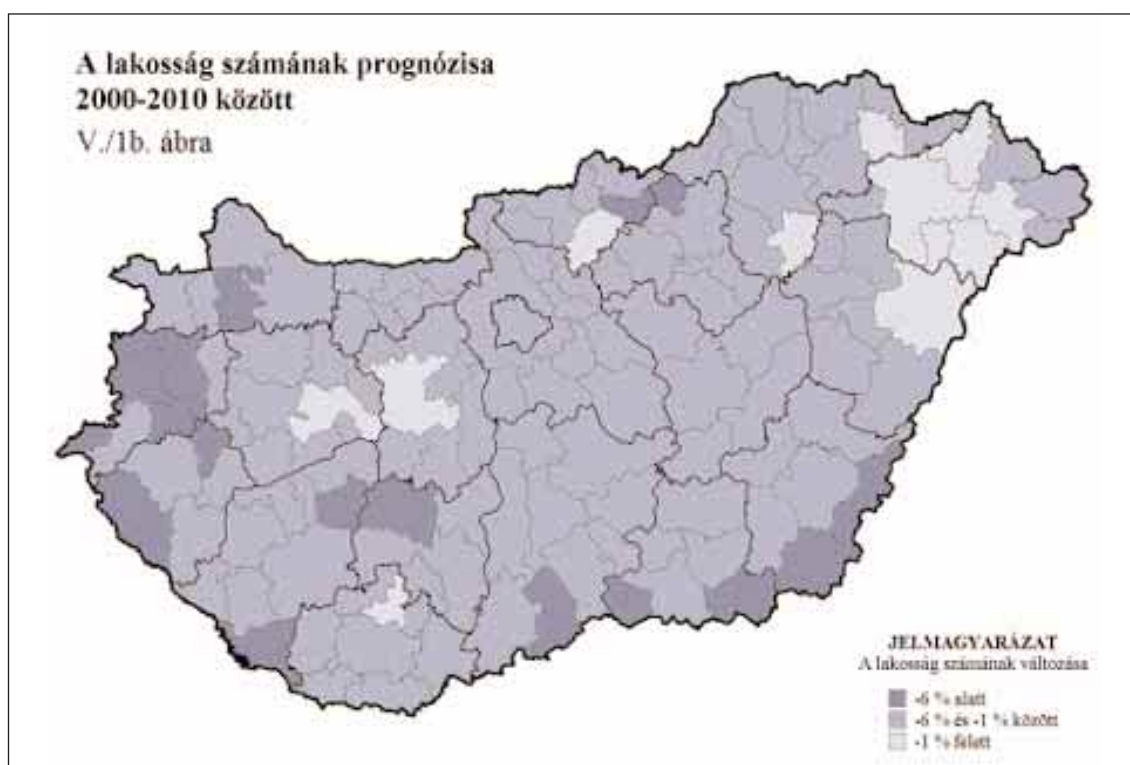
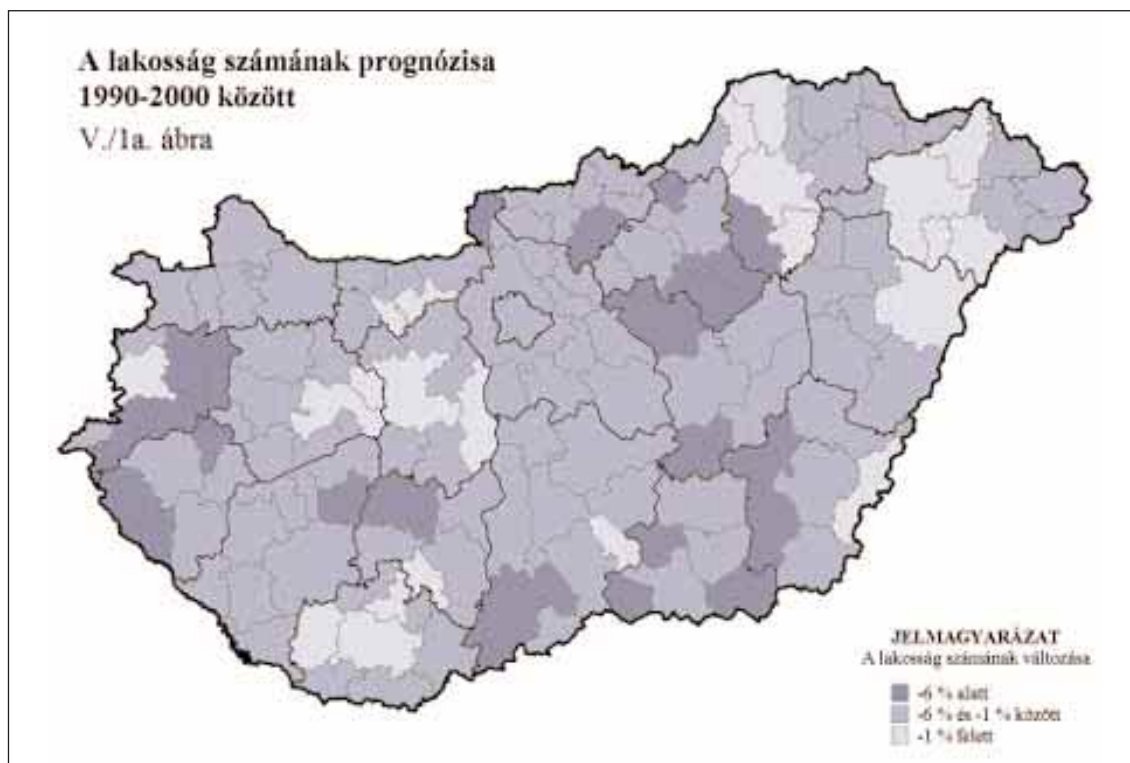
A társadalmi rétegződést továbbra is nagymértékben meghatározza a lakóhely, a települési státusz. A társadalmi rétegek eloszlása és a települési kategóriák között szoros kapcsolat mutatható ki. Az elit, a felső és a felső középosztály nagyobb arányban reprezentált Budapesten és a fejlett nagyvárosokban, míg a településrendszer alsóbb szintjein a társadalmi mobilitás lehetősége, valamint a magas státuszú rétegek aránya mérsékelte.

1.1. Népesedés

1980 óta a halálozások éves száma nagyobb a születések számánál. A termékenység már az 1950-es évek végén lecsökkent, azóta csak egy rövid, néhány éves időszakban (1974 és 1978 között) volt az egyszerű reprodukció szintje fölött. Az alacsony termékenység Európában átlagosnak mondható, a magas halálozási arány azonban kivételes. Ezt a tendenciát a rendszerváltozás nem módosította, sőt az ország lakosságának elszegényedése felerősítette. Módosultak a nemzetközi vándorlási tendenciák, több tízezerre tehető a tartós kivándorlók száma és száz-százötvenezer közöttire az átmeneti, vagy állandó jelleggel Magyarországon tartózkodók száma.

Az ország területén ma élő népesség korstruktúrája és demográfiai jellemzői alapján nagy valószínűséggel a népesség további csökkenésére lehet számítani. Az 1990. évi 10 370 000 főről 2010-re a lakosságszám 9 677 000 főre csökken, azaz két évtized alatt mintegy 700 000 fővel, közel 7%-kal. Ezt a csökkenést csak igen nagyarányú nemzetközi vándorlások tudnák ellensúlyozni, ami valószínűtlen. A népesség egyenlőtlen kor szerint eloszlása következtében az egyes korosztályok létszáma erősen ingadozni fog.

A demográfiai folyamatok az ország egyes területein – ugyancsak a korstruktúra és a demográfiai magatartás eltérései miatt – erősen differenciáltak. (V./1.a. és V./1.b. ábra)

- Az ország déli határai mentén a lakosság fogyása lényegesen gyorsabb az átlagosnál. A Gyulától Szentgotthárdig terjedő határmenti 50 km-es sávban az 1990 és 2010 közötti két évtizedben, csak a természetes demográfiai folyamatok következtében a lakosság több mint 10%-kal csökken. Ezt az elvándorlás fel is erősítheti.

- Hazánk északi részében a lakosság szám csökkenése kisebb ütemű, de a népesség szám közelítő fennmaradására csak szűkebb körzetekben lehet számítani. Ilyenek mindenekelőtt Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye keleti területei, valamint Veszprém és Fejér megyék egyes iparosodott, és korábban jelentős bevándorlást felszívó térségei.
- A korábbi bevándorlás hatása és a korstruktúra következtében a vidéki városok demográfiai helyzete kedvezőbb, mint a falusi területeké. Az előregedés kisebb fokú, ennek következtében a népességszám-csökkenés itt két évtized alatt csak 2-4% lesz, ellentétben a falusi térségek 8-12%-os természetes demográfiai fogyásával. A vándorlás ezt a különbséget némileg tovább erősíti.

Tovább nő a különbség az ország urbanizált, magasabb népsűrűségű és mezőgazdasági, (rurális) alacsonyabb népsűrűségű vidékei között. A népesség egyre nagyobb hányada fog az urbanizált térségekben és azok vonzáskörzetében lakni, és egyre csökken a vidéki körzetek népességaránya, népsűrűsége. 1990-ben az ország lakosságának 53%-a élt a 20 legnagyobb urbanizált vonzáskörzetben, 2010-re ez várhatóan eléri a 60%-ot.

Változik a vándorlások jellege is.

- Csökkent és viszonylag alacsony szinten marad a nagy térségek közötti vándorlás aránya. A munkanélküliség általános jelenséggé vált, a nagyüzemi lakásépítés megszűnt, a munkanélküli, szociális ellátás mindenhol elérhető, így megszűnik a nagy távolságú vándorlás alapvető motivációja. A vándorlás csökkenésének egyéb okai is vannak, a lakáshiány – főleg a bérlakáshiány – komoly akadálya a munkaerő ésszerű és rugalmas mobilitásának.
- A vándorlás egyre fiatalabb korra tolódik el. Nő a középiskolába és felsőoktatási intézményekbe járók aránya, ezzel együtt nő az oktatási intézményeknek, mint a térbeli mobilitás egyik fő ösztönzőjének a szerepe.
- 1990 óta a város jogállású települések állandó vándorlási egyenlege már negatív és ez a tendencia folytatódik a következő másfél évtizedben. Budapesten állandósul az a több, mint két évtizede tartó folyamat, hogy a belső városrészek népességszáma fogy és ez a folyamat elkezdődött több vidéki nagyvárosban is. Továbbra is jellemző a nagy lakótelepek 1990-től megindult népességfogyása. A lakosság ezekből a körzetekből a városok környékére költözik, de az urbanizált körzeteken belül marad.
- A nemzetközi vándorlás nem ölt nagy méreteket, de élénkebb lesz, mint a nyolcvanas évek közepéig tartó időszakban volt. A szomszédos országok magyar nemzetiségű lakosságának egy része valószínűsíthetően továbbra is áttelepül és lakhelyét a határokhoz viszonylag közel keresi, hogy szorosabb kapcsolatot tarthasson korábbi otthonával. Ez az egyébként is nehezebb helyzetben lévő keleti országrészek terhelését növeli meg.
- A cigány lakosság arányának növekedése nagy valószínűséggel folytatódik a peremvidékek gyorsan csökkenő népességű falvaiban, továbbá Budapesten és néhány nagyvárosban, a kiürülő belső városrészekben, valamint a lakótelepeken.

A fenti tendenciák, a lakosság számának fogyása, az életminőség javításának szükségességére hívják fel a figyelmet. A humán erőforrások védelme és megújítása érdekében

növelni kell a megelőző tevékenységet, elsősorban az egészség megőrzésében. A népesedéspolitikai eszközöket a termékenység fokozása mellett a már élők élettartamának növelésére is fel kell használni.

A területfejlesztési politika érdeke a kedvezőbb irányú népesedési folyamatok feltételeinek megteremtése, a migrációs és néptelenedési tendenciák fékezése, a fiatalabb és képzetlenebb népesség megtartása a területi különbségek mérséklésével, a leszakadó térségek felzárkóztatásával.

1.2. Életkörülmények, társadalmi differenciálódás

Az 1980-as években egymillió ember, a népesség 10%-a élt a létminimumnál kisebb egy főre jutó jövedelemből, ez az arány az 1990-es évek közepére 25%-ra nőtt. A szegénység fokozódásának leglényegesebb, közvetlen oka az infláció és a munkanélküliség növekedése. Különösen nagy a szegények aránya az alacsony iskolai végzettségűek, az eltartottak, a szakképzetlenek és a községi népesség körében.

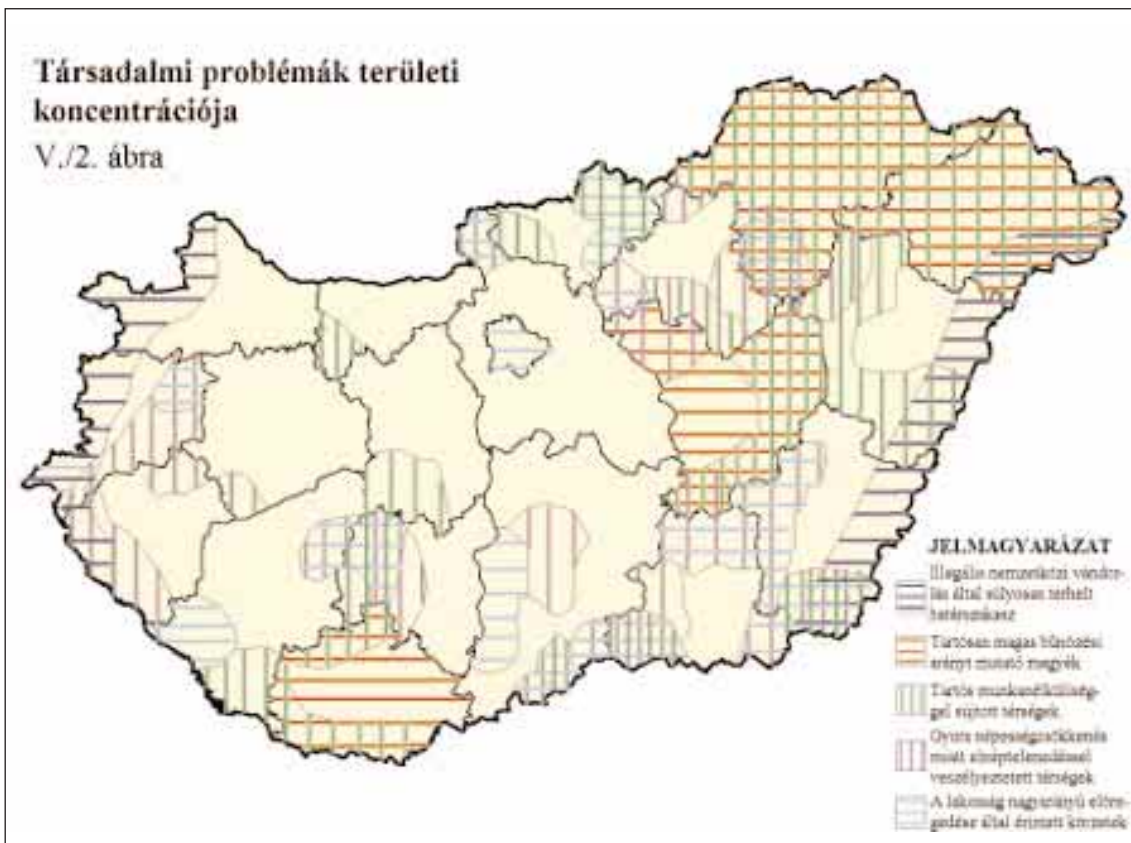
A nyílt munkanélküliség megjelenésével és gyors emelkedésével a jövedelem-viszonyok szélsőségei tovább növekedtek. A munkanélküliség a családok és háztartások mintegy ötödét sújtja, köztük is elsősorban a gyermekes családokat. A munkanélküivel együtt élő családok jellemzően a szegényebbek közé tartoznak. Csökkenő reálbérek mellett 1990 és 1994 között több mint 1,4 millió munkahely szűnt meg, azaz 25%-kal csökkent a munkahelyek száma az országban. A munkanélküliek nagy része, mintegy 40%-a, több mint 12 hónapra veszítette el állását. Igen jelentősek a területi különbségek is. Elsősorban az északi iparvidék és az északkeleti megyék lakossága küzd ezzel a problémával.

Társadalmi szempontból a legélesebb feszültségeket az eltartó/eltartott arány romlása jelenti, részben az életkor szerinti összetétel miatt, a munkaképes korcsoportok arányának csökkenésével összefüggésben, részben a munkanélküliség terjedésével. Az elöregedett és a munkanélküliség által sújtott régiókban ez az arány különösen rossz.

Csökkenetek azok a lehetőségek, amelyek a második gazdaság keretei között korábban a lakosság számottevő része számára nyitva álltak. A háztáji, vagy a kistermelés lehetőségei beszűkültek, csökkent a piaci kereslet és felbomlottak a mezőgazdasági kistermelés háttérül szolgáló nagyüzemek.

A képzetlen, munkanélküli, társadalmi szempontból dezintegrálódott csoportokban terjed a lumpen életforma, az analfabétizmus, a társadalmi deviancia és az ezzel szokásosan együttjáró többi jelenség. (V./2. ábra)

A szociálpolitika hagyományos – 1990 előtt – kialakult formái nem képesek a piacgazdaság körülményei között kezelni a szegénység és az egyenlőtlenség problémáit. Különösen érzéketlenek ezek az eszközök a térségi, regionális léptékű problémákra.

1.3. A társadalmi problémák területi vetületei

Az ország társadalmi és gazdasági problémái területi szempontból egyenlőtlenül oszlanak meg, bizonyos társadalmi problémák meghatározott térségekben kummulálódnak.

A települések közötti erőteljes differenciálódás a helyi gazdaság meghatározó jelenségét mutatja. A helyi adóbevételi lehetőségek különbözősége, a gazdaság teherbíróképessége függvényében, erőteljesen befolyásolja az önkormányzatok fejlesztési lehetőségét, fejlődési esélyeit. Elsősorban a megyei jogú városok és a jelentősebb foglalkoztatási központok a helyi gazdaság átalakulása ellenére megtartották kedvező pozíciójukat, illetve dinamikusabban növekedtek, míg a szerkezetváltás terhei a vidékre hárultak.

Településnagyság-kategóriánként erősen szóródnak a jövedelmek. A fővárosban a nagyobb adózott jövedelmet elérő lakosság aránya is magasabb, míg a kis településeken alig akad magasabb adózott jövedelmet felmutató polgár. Az egyenlőtlenségek a fővárosban belül is jelentkezők. A külső kerületek, vagy a belváros előregedett városrészei a szegénypolitika elsősorban beavatkozási területei. Az adatok tükrében – a jövedelmi viszonyokat tekintve is – még mindig a versenyképes nagyiparral rendelkező városok lakossága a legkiegyenlítettőbb.

A MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA MEGYÉNKÉNT (%)

időpont megye	1990		1991		1992		1993		1994		1995		1996	
	jún.	dec.	jún.	dec.	jún.	dec.	jún.	dec.	jún.	dec.	jún.	dec.	jún.	aug.
Budapest	1,1	0,3	0,9	2,6	4,5	5,7	6,5	6,3	5,7	6,4	5,3	5,7	5,8	5,6
Baranya	0,8	2,0	4,2	9,1	10,9	13,5	13,0	12,3	11,6	11,1	11,3	11,6	11,7	11,8
Bács-Kiskun	1,0	1,5	4,8	11,3	13,3	15,6	15,8	14,8	12,9	11,4	10,5	10,1	10,5	11,0
Békés	1,4	2,0	5,9	15,6	12,4	16,4	15,5	15,2	14,5	14,2	13,7	12,9	13,4	14,1
Borsod-Abaúj-Zemplén	2,4	3,5	6,6	13,9	17,2	18,6	19,5	19,9	16,6	15,6	16,2	16,6	16,6	17,8
Csongrád	0,6	1,5	3,7	8,3	9,6	11,7	11,6	11,1	10,4	9,7	9,4	9,0	9,0	9,3
Fejér	0,8	1,9	3,3	7,7	9,9	11,8	12,4	11,9	11,1	10,4	10,0	10,2	10,2	10,2
Győr-Moson-Sopron	0,4	1,0	2,1	5,7	6,9	8,0	8,1	7,8	7,5	6,9	6,2	6,5	7,3	7,6
Hajdú-Bihar	0,8	1,5	4,2	9,4	11,2	14,4	16,3	16,3	14,8	14,2	13,9	13,7	15,0	15,3
Heves	1,6	2,7	5,2	10,8	12,6	14,8	15,2	13,8	13,6	12,3	11,9	12,4	13,0	13,6
Komárom-Esztergom	0,8	1,2	3,2	8,3	11,6	14,0	14,3	13,4	12,3	11,4	11,0	10,7	11,7	12,4
Nógrád	2,1	4,2	8,8	16,1	16,6	19,0	21,1	19,7	17,0	15,5	16,0	15,4	16,4	16,5
Pest	0,5	1,0	3,7	8,4	8,0	10,1	11,1	9,6	7,8	7,2	7,2	7,4	7,9	7,8
Somogy	1,2	2,4	4,1	8,9	8,3	11,1	10,7	11,3	9,9	10,5	10,2	11,9	11,4	12,1
Szabolcs-Szatmár-Bereg	2,2	4,5	9,5	16,4	18,4	22,4	20,1	18,7	18,7	18,5	18,8	18,8	19,2	18,9
Jász-Nagykun-Szolnok	1,3	2,3	5,7	12,9	14,0	17,4	17,1	16,1	15,4	14,5	13,4	14,6	14,0	14,6
Tolna	1,4	2,7	5,8	10,7	11,7	14,2	14,4	13,8	13,3	12,1	11,6	11,7	12,5	13,5
Vas	0,4	0,6	2,2	5,9	7,2	8,4	8,6	8,8	8,0	7,3	6,6	7,1	6,8	7,6
Veszprém	0,7	1,6	3,7	9,0	9,5	11,7	11,5	11,5	10,0	10,3	8,9	10,0	9,0	9,4
Zala	0,8	1,4	3,3	6,8	7,4	9,3	9,8	9,9	9,3	9,1	8,2	9,4	9,3	9,8
Országos átlag:	0,9	1,7	3,9	8,50	10,1	12,3	12,6	12,1	11,0	10,4	10,1	10,4	10,6	10,8

A polarizálódó társadalomszerkezet területi vetületének bizonyos településkategóriák, régiók leszakadása felel meg. Akut válságtérségek alakultak ki, amelyekben az elmaradottságból és az ipar leépüléséből adódó szerkezeti, foglalkoztatási és szociális feszültségek egyidejűleg halmozottan jelennek meg. Az előregedő, az inaktívak átlagon felüli arányával jellemezhető településkategóriák elsősorban az aprófalvak. Az alacsony képzettségű, iskolázatlan munkanélküliek aránya az elmaradott, periférikus határmenti régiókban magas.

Az elégtelenül, vagy egyáltalán nem integrálódott cigány lakosság, amelynek nagy része egyszerűen szegény és munkanélküli is egyben, a perifériákon és a nagyvárosok peremén van jelen nagyobb arányban, továbbá egyre nagyobb mértékben Budapest egyes belvárosi kerületeinek leromlott övezeteiben.

A munkanélküliség által sújtott térségek egy része nehézipari vagy bányászati funkcióját elveszített válságtérség, más része sokszorosán hátrányos helyzetű hagyományosan szűkös foglalkoztatási lehetőségekkel jellemezhető térség. A foglalkoztatás leépülése nem csak és nem elsősorban a munkaalkalom helyén fejt ki hatását, hanem az egész ingázási övezetben is, ezért nem alkalmazhatók a nemzetközileg elfogadott mutatók minden esetben válságtérségek körülhatárolására.

Különösen nehéz az ipari válságtérségek lakosságának helyzete. Gyökértelen, bevándorolt lakosságuk egyoldalúan a létjogosultságát veszített ipari ágazatokhoz kötődött, mára sem maradásuk, sem elköltözésük feltételei nem adóttak. Köztük is az átlagosnál több a szakképzetlen és a cigány származású.

A területfejlesztési politika szerepe ezen a téren kettős: a térbeli, települési szerkezet változtatásával hozzá kell járulnia a hatékony, innovatív és versenyképes gazdasági tevékenység feltételeinek megteremtéséhez és a gazdaság dinamizálásához, a jövődelemtermelő képesség növekedéséhez.

1.4. A társadalmi folyamatokat meghatározó humán infrastruktúra értékelése és fejlesztési javaslata

1.4.1. EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÁS

A népesség egészsége a társadalmak alapvető közjavainak egyike. A magyar lakosság jelenlegi egészségi állapota akadálya annak, hogy a gazdaság és a társadalom megfelelő hatékonysággal működjön.

Olyan egészségpolitikát és ellátó rendszert kell kialakítani, amelyben – az ország gazdasági lehetőségeinek figyelembevételével –

- a lakosság egészségi állapotának romlása megállítható, illetve biztosítható a javulása és megfelelő mennyiségű, minőségű és szakmai összetételű az ellátás;
- biztosított a rendszer belső hatékonysága, az eljárások finanszírozási rendje elősegíti a hatékonyságot és az esélyegyenlőséget;
- csökkennek az alapvető egészségügyi ellátáshoz való hozzájutás esélyegyenlőtlenségei, és növekszik az ellátáshoz való hozzájutás és az ellátás minőségének biztonsága;
- az ellátás és finanszírozás rendszere átlátható és kontrolálható.

Az egészségügy korszerűsítése egyszerre jelenti az államháztartás egyik nagy elosztó szervezetének és a társadalom közérzetét befolyásoló szociális biztonsági rendszerének reformját.

A Kormány egészségügyi programjára alapozva 1995-ben modernizációs koncepció kidolgozása történt meg. Megtörténtek a kapacitásszabályozás lépései, és zajlik a struktúra átalakítása. A kialakuló egészségügyi rendszer a tervek szerint jobban illeszkedik a lakosság valós szükségleteihez, szakmailag hatásosabban és gazdaságosabban működtethető.

A kialakuló egészségügyi rendszerben a helyi (települési és megyei) önkormányzatok feladat- és hatásköre, tulajdonosi szerepköre és a fejlesztésben betöltött szerepe újragondolásra szorul. A feladatmegosztásnak biztosítania kell a egészségpolitikai elvek és a helyi sajátosságok által keltett szükségletek egyidejű érvényesítését. Fokozott szerepvállalást kell elérni a helyi egészségvédelmi feladatok ellátásában és koordinálásában. Az önkormányzatok egészségügyi feladatait már középtávon is a Területfejlesztési Tanácsokkal szoros egységben, az Európai Unió gyakorlatában jellemző regionális szemlélettel kell megoldani.

A szerkezeti reform fő rendező elvei a következők:

- *a betegek ellátása történjen azon a szinten, ahol a leghatékonyabban végezhető, csökkenjen az akut kórházi, növekedjen a járóbeteg ellátás aránya, a szociális és ápolási feladatok intézményesen különüljenek el;*
- *javuljon az esélyegyenlőség a betegellátásban, legyen biztosított a különböző kor, és betegségcsoport ellátása, a hozzájutást alapvetően ne korlátozhassa lakóhely szerinti, vagy szociális különbség.*

Az ország különböző térségeiben az egészségügyi szektor fejlesztése szorosan összefügg az ellátási kötelezettséggel és a területi finanszírozási normatívák által meghatározott lehetőségekkel. A korábbi kórházcentrikus fejlesztések következtében a valós szükségleteknél magasabb a kórházi ágyak száma (176 fekvőbeteg intézményben 100 400 nyílvántartott ágy, 97,7/tízezer lakos), ezen belül is kedvezőtlenül magas az aktív ágyak száma, a krónikus ágyakhoz képest. Ezt súlyosbítja, hogy a szociális háttér kiépítetlensége miatt annak terhei is a fekvőbeteg ellátásra nehezednek. Ezért a krónikus és szociális ágyak átstrukturálása a jövőben elengedhetetlen az aktív ágyak kímélése szempontjából.

Az egészségügyi ellátórendszer reformja során az 1996-os évben újabb 10 000 ágy megszüntetésére került sor, ezzel a szerkezet-átalakítás lényegi leépítési fázisa befejeződik. 1997-ben az OEP határozatai alapján már csak 82 923 ágyat finanszíroznának. Ennél több ágyra született szerződés, jelenleg 83987 az összes ágyak száma. (V./3. ábra)

Az egészségügyi fejlesztés főbb irányai: a házi orvosi és házi gyermekorvosi rendszer továbbfejlesztése, a járóbeteg szakellátás megerősítése és a lakossághoz közelebb történő telepítése, az egészségügyi ellátás elérhetőségének javítása, az akut, valamint az ápolási feladatok intézményes elkülönítése, a betegellátás esélyegyenlőségének javítása, az egészség-megőrzés, betegségmegelőzés intézményrendszerének fejlesztése.

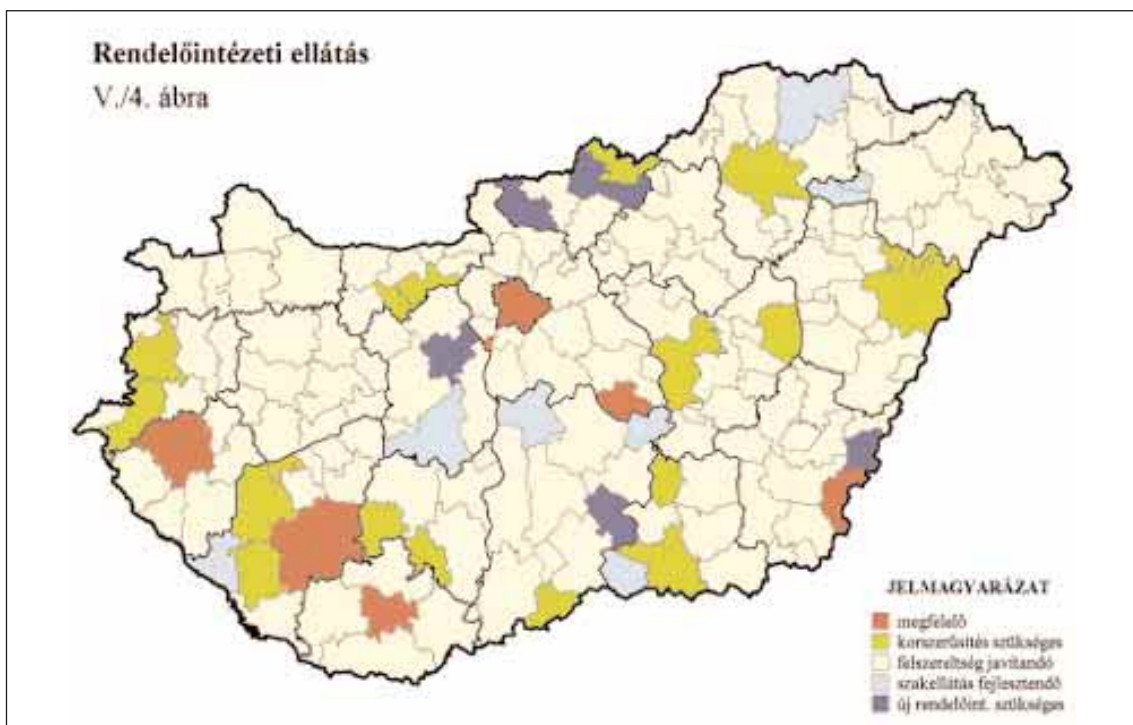

Ez főleg a minőségi munkát végző csoportpraxisok számának növelésével érhető el. Szükséges az aktív kórházi ellátást kiváltó korszerű ellátási formák bevezetése, mint az egy napos sebészet, a házi ápolási rendszer kialakítása és továbbfejlesztése, valamint a megelőzés, szűrés, gondozás rendszerének továbbfejlesztése. Mindez – területi szempontból – az intézményrendszer centralizációját, a magasabb színvonalú, jobban felszerelt központi intézmények kiemelt fejlesztését jelenti.

Meg kell erősíteni az alapellátásnak a szűrésben és az elsődleges megelőzésben betöltött szerepét, és minél több beteg számára ezen a szinten kell biztosítani a befejezett ellátást.

A házi orvosoknak fel kell vállalniuk a kórházból kikerülő betegek megfigyelését és szükség szerinti kezelését. Az utókezelés, a gondozás és rehabilitáció folyamatában többletterhek nehezednek majd az alapellátásra. A reform keretében a járóbeteg szakellátás területén is differenciált, az igényeknek megfelelő fejlesztést kell folytatni, hogy megszűnjenek a területi aránytalanságokból adódó feszültségek, a szakellátás közelebb kerüljön a lakossághoz és megszűnjön e rendszer technikai elöregedettsége. (V./4. ábra)

Az egy praxisra jutó lakosok száma területenként és megyénként nagy eltéréseket mutat. Szakmapolitikai célkitűzés a házi orvosi ellátásban elmaradottabb megyék és térségek fejlesztése. Megyénként átlagosan az egy körzetre jutó lakosok száma 1350 és 1768 között változik. Ideálisnak az 1300 fő/praxis arány tekinthető. Több megyében magas az ún. vegyes praxisok aránya, ahol a felnőtt és gyermek házi orvosi tevékenységet egy ember végzi. Kívánatos ennek az arálynak a további csökkentése, ezt elősegítheti a megszűnő fekvőbeteg kapacitásokból felszabaduló munkaerő ide irányítása.

A lakosság elöregedése és az egészségi állapotban bekövetkező változások miatt nő az ápolás iránti igény, ezért az aktív kórházi ágyak tehermentesítése és a kórházi átlagos ápolási idő csökkentése céljából olyan ellátási formák fejlesztése indokolt, amelyekben a gazdaságossági szempontok jobban érvényesülnek. Finanszírozási szempontból rendkívül kedvezőtlen és szakmailag sem indokolható, hogy a fekvőbeteg aktív ágyakon orvosi ellátásra nem szoruló, csak ápolási igénnyel fekdjenek betegek. Ezért

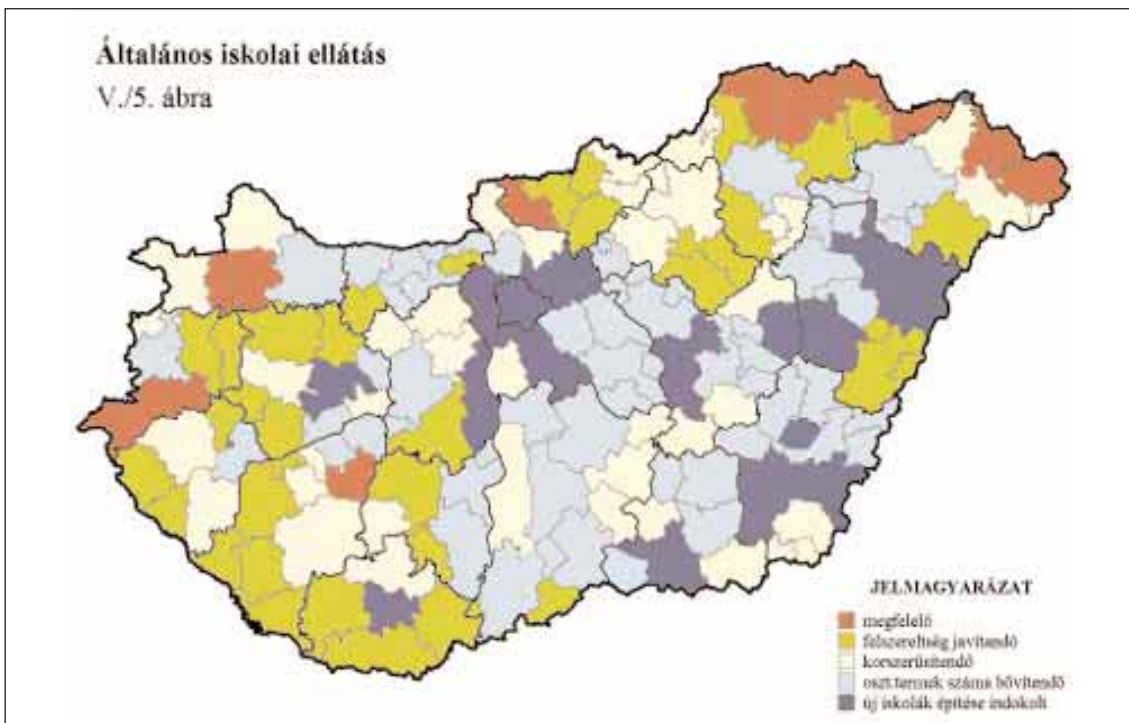
az elkövetkező években támogatni kell az intézményrendszeren belül kialakítandó ápolási osztályokat, az erre a célra jobban specializálódott ápolási otthonokat, és az otthoni ápolás rendszerét.

1.4.2. OKTATÁS

Közoktatás

Az ország területét behálózó közoktatási rendszer több, mint 10 ezer intézményből áll, ahol mintegy 2 millióan veszik igénybe a nevelési-oktatási szolgáltatásokat az óvodai ellátástól az alap- és a középfokú oktatásig. Az elmúlt években a közoktatási kiadások hazánkban a bruttó nemzeti termék 4,5-5,0%-át tették ki.

Az általános iskolai oktatás-nevelés, illetve az óvodáztatás a települési önkormányzatok számára kötelezően előírt közfeladat, amelynek az önkormányzatok önálló intézményt működtetve, intézménytársulást létesítve, vagy nem saját fenntartású intézmények szolgáltatásainak igénybevételével tehetnek eleget. A hazai települések egynegyedében – a Dunántúl és Északkelet-Magyarország aprófalvas területein – nem önálló intézményben oldják meg az oktatást. (V./5. ábra)

A rendszerváltást követően az állam a beruházásokhoz nyújtott céltámogatással, illetve a létesítmények fenntartásához való külön hozzájárulással segítette és segíti a kisiskolákat fenntartó önkormányzatokat – ám ezekre az alacsony tanulólétszámok miatt sok esetben e preferencia ellenére is igen nagy teher hárul.

A közoktatási rendszernek biztosítania kell az esélyegyenlőséget. Nem fordulhat elő, hogy a közoktatásról szóló törvényben meghatározott alapvető szolgáltatások ne legyenek hozzáférhetők annak következtében, hogy az adott településen nem működik óvoda vagy iskola.

Az 1997. évi költségvetési törvény – és szándékaink szerint az elkövetkező évek állami költségvetése is – figyelembe veszi a kis lélekszámú települések gondjait. Jelenleg a más településből bejáró óvodások és általános iskolások után a „befogadó önkormányzatok” gyermekenként 9 ezer Ft-os, az intézményfenntartó társulást létrehozó önkormányzatok pedig 10,8 ezer Ft/fős központi támogatásban részesülnek. A legfontosabb, hogy az érintett önkormányzatok a helybeni oktatásra, a körzeti iskolába irányításra, vagy a társulás keretében folytatandó képzésre vonatkozó döntésük meghozatalakor alapvetően a tanulók érdekeit (a bejárás körülményeit, a képzés tárgyi-személyi feltételeit, színvonalát) vegyék figyelembe. Az elmaradott térségek felzárkóztatásához, az analfabétizmus újratermelődésének megakadályozásához a halmozottan hátrányos helyzetű kistérségekben az általános iskolai alsó tagozatos oktatást lehetőség szerint helyben kívánatos biztosítani.

Figyelmet kell fordítani arra, hogy a pedagógiai szakszolgálat intézményrendszere lefedje az ország teljes területét, és ily módon minden gyermek, tanuló hozzájuthasson a nevelési tanácsadáshoz, a továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadáshoz, a gyógytest-

neveléshez, stb. Biztosítani kell, hogy a nemzeti-, etnikai kisebbségekhez tartozók részére az óvodáztatást, az iskolai nevelést és kollégiumi ellátást a lakosság igényeinek megfelelő nyelvi közegben meg tudják szervezni.

A középfokú szakképzésben résztvevő iskolák képzési rendszerét oly módon kell átalakítani, hogy ez igazodjon a rendelkezésre álló gyakorló helyekhez, vegye figyelembe a térség munkaerő igényét – azaz olyan szakokra készítsen fel, amelyekben a végzett tanulónak jó esélye lesz az elhelyezkedésre. A közoktatás intézményrendszerének fejlesztésekor figyelemmel kell lenni arra, hogy a tankötelezettség korhatára – azoknál, akik 1998. szeptember 1-jén kezdik meg tanulmányaikat az iskolai oktatás első évfolyamán – tizenhat évről tizennyolc évre nő.

A hatékony közoktatási hálózat kiépítésének a fővárosi és a megyei önkormányzatok olyan – legalább hat évre szóló – intézményhálózat működtetési és fejlesztési tervében kell alapulnia, amelyek tartalmazzák a közoktatás helyzetértékelését, bemutatják az ellátott és ellátatlan feladatokat, valamint a középtávú beiskolázási tervet. Ki kell térniük arra is, hogy az egyes települési és megyei önkormányzatok által fenntartott intézmények miként vesznek részt, illetve miként működnek együtt a feladatok ellátásában.

Felsőoktatás

Az egyetemeknek és főiskoláknak meghatározó szerepük van a regionális és a helyi társadalmak szerveződésében, kulturális életében, környezetük gazdasági erejének növelésében. Ennek megfelelően

a területfejlesztéssel összefüggő legfontosabb feladatok a következők:

- *a megfelelő korúak lehető legnagyobb hányadának részt kell venni a felsőfokú oktatásban;*
- *a felsőfokú szakképzés rendszerének kiépítése;*
- *az intézményi széttagoltság fokozatos csökkentése;*
- *a távoktatás megteremtése és fejlesztése.*

Jelenleg a megfelelő korúaknak 17%-a vesz részt a felsőfokú oktatásban. A korcsoportok létszámának csökkenése ezen arányszám növelésére akkor is lehetőséget ad, ha a felsőoktatási kapacitások nem bővülnek. Kiemelt feladat azonban a megváltozott társadalmi – gazdasági körülményekhez alkalmazkodó, új képzési szerkezet kialakítása.

A széttagolt intézményhálózat felülvizsgálatával, az intézmények számának csökkentésével magasabb szakmai színvonalú, javuló gazdasági hatékonyságú, párhuzamosságtól mentes intézményi és szervezeti struktúra kialakítása szükséges. Ez alapvetően a közpénzek meghatározott feladatokhoz és teljesítményekhez való rendelkezésével érhető el.

Felsőoktatási központok

Legnagyobb egyetemi városaink között Budapest túlsúlya valószínűsíthetően megmarad, az agglomerációjában fekvő Gödöllő a közepes egyetemi központokhoz hasonlóvá növekszik. A régió felsőoktatási-kutatási szerepköre alapján egy Bécs–München–Milánó–Prága–Pozsony–Zágráb–Belgrád–Bukarest kooperáció tagjaként a közép-európai térség egyik nemzetközi központjává lehet.

További nagy egyetemi városaink – Szeged, Debrecen, Pécs és Miskolc – az országhatár közelében fekszenek, ami kedvező lehetőséget kínál a határmenti együttműködésre.

A szellemi központokat meghatározza egy-egy nagy egyetem, amelyek mellett több kisebb főiskola működik. A finanszírozási preferenciákkal ösztönzött integráció nemcsak pénzügyi előnyöket biztosít, hanem a nagyobb fokú rugalmasságot, a környező gazdasághoz, a társadalomhoz való jobb alkalmazkodást is elősegíti. Kívánatos, hogy a megyei és a települési önkormányzatok épületek, telkek átadásával, működésüket támogató közalapítványok létrehozásával segítsék az egyetemi, főiskolai szövetségek szerveződését.

Az Észak-Magyarországi régió gazdasági válságának megoldásához a Miskolci Egyetem fejlesztése, a Dunántúl felsőoktatási központjaiban pedig a regionális gazdasági szerkezethez jobban alkalmazkodó képzési kínálat kialakítása kiemelt feladat.

A városi, megyei, regionális és kistérségi szervezetek felsőoktatási intézményekkel létrejövő, illetve bővülő kapcsolatai mindkét fél számára előnyösek. Előbbiek érdekeltek egy-egy térségükben található felsőoktatási intézmény eredményes működésében, illetve ezt számos módon – így pl. a felsőfokú szakember szükségletük előrejelzésével, ösztöndíjak nyújtásával, az intézményeknek a munkanélküliség csökkentését célzó át-képzési feladatokba történő bevonásával – elősegíthetik.

1.4.3. KUTATÁS – FEJLESZTÉS

Az ország térszerkezetének modernizálásában, a regionális versenyképesség fejlesztésében, az újraiparosításban a regionális kutatás- és fejlesztéspolitikának meghatározó a jelentősége. A kvarterner szektor más elemeivel együtt a K + F regionális fejlesztési programjának a kidolgozása azért fontos, mert az elmúlt évtizedek gyakorlata és a nyugat-európai versenystratégiák kedvező tapasztalatai azt mutatják, hogy a regionális termelési rendszerek fejlesztése, a belső regionális erőforrások hasznosítása, a régiók jövedelemtermelő képességének gyökeres javítása, az exportkapacitások bővítése a regionális innovációs hálózatok kiépítése nélkül nem képzelhető el.

A jövőben ezen a téren jelentős decentralizációra van szükség. A budapesti K + F szektor minőségi átalakítása a nemzetközi és a kelet-közép-európai pozíciók erősítését szolgálja. Az ország érdeke azt kívánja, hogy az új fejlesztésekre elsősorban a regionális egyetemi központokban kerüljön sor.

A felsőoktatás, kutatás szerepe a térségi fejlesztésben

A felsőoktatási kutatóhelyek szerepe meghatározó a térségi fejlesztésekre vonatkozó döntések előkészítésében és a fejlesztési feladatok megvalósításában.

A felsőoktatás és a kutatás szerkezeti korszerűsítésének fontos eleme, az ugyanabban a városban, illetve térségben működő intézmények egyetemi, főiskolai szövetségekben való integrálódása. Ez elősegítheti az adott térség képzési, kutatási és szolgáltatási igényeinek színvonalasabb kielégítését.

Szeged, Pécs, Debrecen, Miskolc és Veszprém kutatási bázisai kedvező adottságot jelentenek a regionális igényeket kielégítő innovációs központ kialakításához.

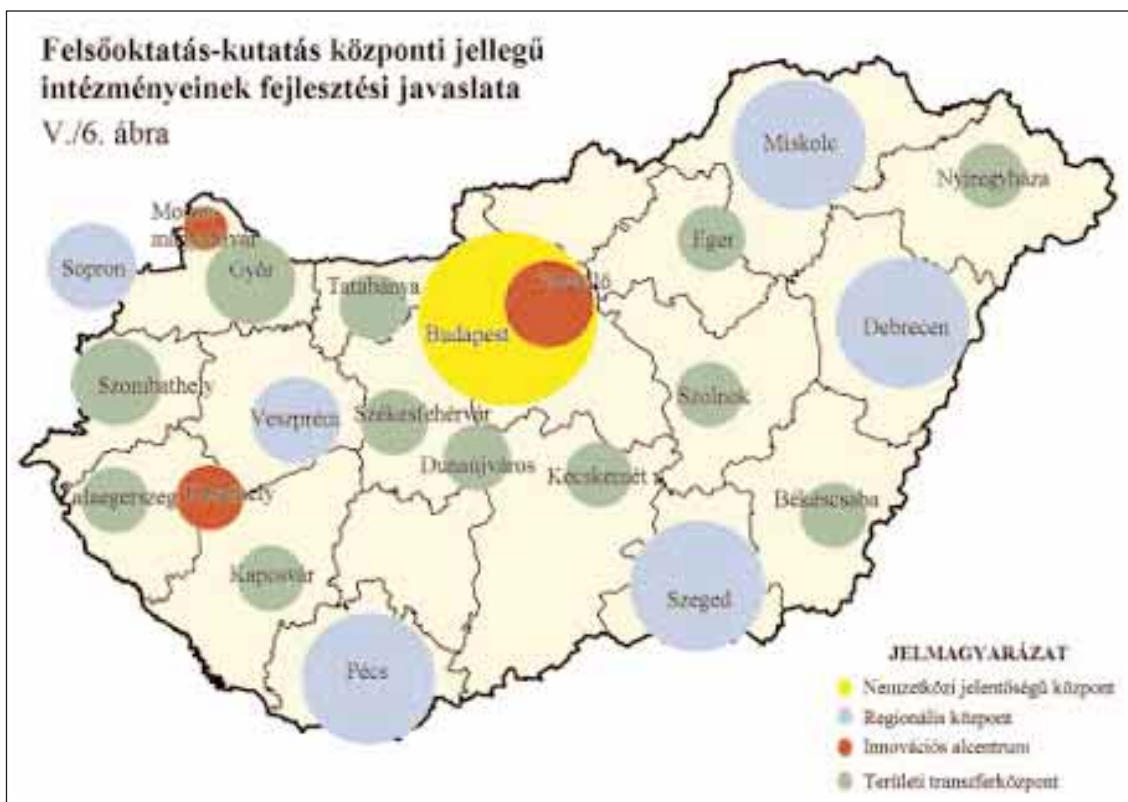
A regionális egyetemi központokban az inno-váció teljes vertikumának (alap- és alkalmazott kutatások, termék- és folyamatfejlesztés, termelési inno-váció, értékesítési szolgáltatások) fejlesztése szükséges az intézményi széttagoltság csökkentésével és az egyetemi integrációval.

A regionális innovációs központban működő szervezetek feladata a régió kutató-fejlesztő tevékenységének és a vállalkozások fejlesztési igényeinek összehangolása.

Területfejlesztési szempontból elsődlegesnek kell tekinteni, hogy a regionális innovációs központokban tudományos-technológiai parkok szerveződjenek, ezek telepítésének meghatározó s egyben profiljukat is adó bázisai a regionális egyetemek. Szeged, Pécs, Debrecen és Veszprém kutatási szférájának fejlesztésében nagy hangsúlyt kell helyezni a termékinnováció alpinfrastruktúrájára és a nemzetközi innovációs hálózatokba való bekapcsolódás feltételeinek megteremtésére.

Az innovációs központok mellett, azokkal szoros együttműködésben innovációs alcentrumok fejlesztendők ki, amelyek az innovációs lánc néhány elemében rendelkeznek komparatív előnyökkel. Gödöllő, Keszthely, Sopron, Mosonmagyaróvár és Kaposvár egyetemi kutatóhelyeinek és K+F intézeteinek társulásai jelenthetik a területi intézményrendszer második szintjét.

A területi innovációs rendszer harmadik elemeként az ipari újjáépítés területi csomópontjaiban (Győr, Dunaújváros, Székesfehérvár, Tatahánya, Szombathely, Zalaegerszeg, Kaposvár, Kecskemét, Nyíregyháza, Szolnok, Eger, Pécs) a térségspecifikus termelést és szolgáltatásait közvetlenül segítő technológiai központok, ipari parkok és felsőoktatási decentrumok telepítendőek. (V./6. ábra)

1.4.4. MŰVELŐDÉS

A társadalmi differenciálódás mérsékléséhez, a piacgazdaság változó körülményeihez való jobb alkalmazkodási készség kialakításához szükséges, de nem elégséges az iskolázottság. Alapvető fontosságú a népesség műveltségi, kulturális színvonalának növelése, amely az alkalmazkodóképességhez szükséges magatartási, viselkedési normákat határozza meg. Szükséges

a kulturális és műveltségi színvonal emelése érdekében a kulturális intézményrendszer fejlesztése.

A kulturális ellátás alapja a helyi művelődési szinterek (művelődési ház, közösségi ház, közművelődési könyvtár stb.) működtetése.

A működtetés sok településen gondot okoz, ezért több helyen ezek az intézmények nem is működnek. Fentiek miatt működtetésük nagyon fontos, különösen az elmaradott, leszakadó térségekben. Ezért

az állami és alapítványi támogatások odaítélésénél előnyben kell részesíteni a hátrányos helyzetű térségek településein a kulturális intézmények fejlesztését.

A középfokú kulturális ellátást a megyei közművelődési, közgyűjteményi közintézmények (megyei művelődési központ, megyei könyvtár, megyei múzeum), valamint művészeti intézmények (mint pl. színház, filmszínház) működtetése adja. Ezek a helyi lakosság művelődési igényeinek kielégítésén túl jelentős vonzaskörzeti szerepet töltenek be, több településen a kulturális turizmus számára is vonzerőt gyakorolnak. Szerepkörük fejlesztése, működési feltételeik javítása rövid- és hosszútávon egyaránt indokolt. A megyei, városkörnyéki, körzeti intézmények mellett megjelennek az önkormányzatok kistérségi szerveződései is, amelyek további lehetőséget nyújtanak a kulturális szolgáltatások bővítéséhez.

A felsőfokú kulturális ellátást az országos hatókörű közművelődési közintézmények, közgyűjteményi és művészeti közintézmények (múzeum, levéltár, könyvtár, színház stb.) működtetése jelenti. Ezek, a székhely-település lakossági igényeinek ellátása mellett regionális, országos szakmai szolgáltató, módszertani tevékenységet is ellátnak.

A közgyűjteményi intézmények (múzeum, levéltár, tudományos gyűjtemény, könyvtár) közművelődési funkcióikon túl segítséget nyújtanak az oktatásban. A művészeti intézmények közül kiemelt figyelmet kell fordítani a színházakra és a nagyobb filmszínházakra, amelyek ezen a szinten az adott településen túl a vonzaskörzetben élők kulturális igényeinek kielégítését teszik teljesebbé. Az országos intézmények a megyei intézményekkel együttműködve jelentős határmenti és kétoldalú nemzetközi kulturális kapcsolatokat ápolnak és építenek jelenleg is.

A nemzetközi kulturális kapcsolatok szintentartása, illetve fejlesztése alapvetően szükséges és támogatandó a gazdasági együttműködések megalapozása érdekében.

1.4.5. SZOCIÁLIS ELLÁTÓ RENDSZER

Az ország társadalmi és gazdasági helyzetének hatásai egyenlőtlenül érintik a lakosságot a különböző térségekben. A szociálpolitika területén csapódnak le a demográfiai, foglalkoztatási, jövedelemtermelő képességi, egészségügyi, és más lényeges működési zavarokat jelentő gondok. Ahol a társadalmi bajok akkumulálódnak, ott a helyi szociális ellátórendszer iránt növekvő szükségletek jelentkeznek. Mivel az ország térségei között az eltérések számottevőek, ezért a szociálpolitikai fejlesztések területén hangsúlyozottan figyelembe kell venni a legsúlyosabb helyzetű térségek jellemzőit és számukra speciális, kiegyenlítő, felzárkóztató programokat kell működtetni.

A szociális ellátó rendszer fejlesztése során elődleges feladat az egységes színvonalú, országos szintű és széles körű szociális alapellátás kiépítése, ami a rászorulóknak számára lehetővé teszi a közvetlen lakókörnyezetben, illetve lakóhelyhez elérhető közelségben történő problémakezelést.

A szociális ellátó rendszer fejlesztése két formában jelenik meg:

- új ellátás létesítése, ellátás bővítése;
- működő ellátás korszerűsítése, fejlesztése.

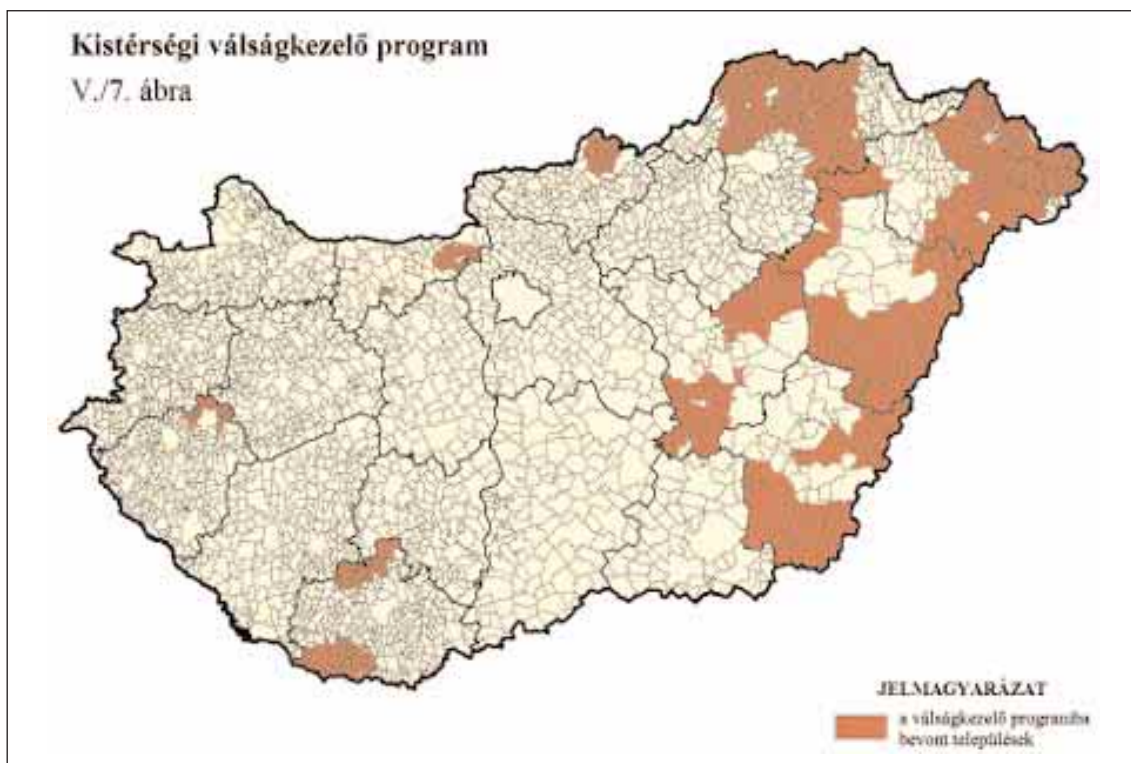
Elsőbbséget kell adni az alapellátások területén a működő ellátások jogszabályi előírás szerinti minőségi biztosításának, másodsorban el kell érni a jogszabályi előírásoknak megfelelő ellátás létesítését. Ezt követően kell hangsúlyt helyezni a helyi szükségletekből fakadó fejlesztési igények kielégítésére, az ellátási színvonal relatív elmaradásának behozására.

Az általános szociálpolitikai fejlesztésekhez hozzájárulnak az elsősorban területi hátrányok kezelésében alkalmazható speciális programok. Ezek között a legfontosabbak az alábbiak:

- szociális válságkezelő programok
- szociális földprogram
- falugondnoki hálózat

A szociális válságkezelő programok a területi hátrányokat figyelembevevő összetett feladatot ellátó ágazati fejlesztési programok, a válságtérségekben megjelenő súlyosabb szociális feszültségek kezelésére. (V./7. ábra)

A szociális földprogram a falvakban, agrártérségekben élő, szociálisan hátrányos helyzetű családok, tartós munkanélküliek életminőségének javítására, a meglévő munkaejüjük mezőgazdasági tevékenységben történő bevonására szolgál. Természetbeni támogatás és egyben szolgáltatás is, amely a rászorulóknak aktivitásával kiegészíti, vagy kiváltja a szociális jövedelmet, és esélyt ad a munkanélküliségből való kilépésre. Elsősorban az agrár-munkanélküliség szociális hatásainak kezelését célozza. A rurális térségek és a válságban lévő ipari központok ingázási övezetének feszültségeit oldhatja. Az elmúlt években kísérleti jelleggel került bevezetésre. Központi támogatással történő továbbvitele szükséges. Támogatásban részesülnek meghívásos pályázat alapján a települési önkormányzatok ahhoz, hogy a mezőgazdasági termelés feltételeit a rászorulóknak biztosíthassák.

A *falugondnoki hálózat* az aprófalvak, illetve külterületi lakott részekkel rendelkező települések hátrányait mérsékli, az ott élők szociális alapellátásának komplex biztosítását szolgálja, csökkenti a szolgáltatásokhoz való hozzájutás esélyegyenlőtlenségét. (V./8. ábra)

Ebből a szempontból különösen fontos a helyzet megoldása azokon a kistelepüléseken, ahol az alapvető szolgáltatások hiányoznak és a demográfiai mutatók az országos átlagnál jóval kedvezőtlenebbek. A falugondnoki hálózat fejlesztése különösen fontos az aprófalvas és tanyás térségekben.

Az aprófalvak települési hátrányainak felszámolása, elsorvadásának megállítása kormányzati cél kell legyen, ezért e települések támogatása központi eszközökkel kiemelt fontosságú. A falugondnoki szolgáltatás országos hálózatának kialakítása több évre szóló szociálpolitikai program, melyben az állami támogatás elsősorban a szolgáltatás működéséhez szükséges eszközök beszerzéséhez, illetve annak működéséhez kell, hogy hozzájáruljon.

A területfejlesztés kedvezményezett térségeiben, az aprófalvas térségekben továbbra is támogatni kell a szociális válságkezelő programok, a szociális földprogramok, valamint a falugondnoki hálózat működését és kiterjesztését.

1.4.6. LAKÁSELLÁTÁS

A lakáspolitikai célja, hogy hosszú távon enyhüljenek a lakáshelyzet társadalmi feszültségei. Törekedni kell arra, hogy a lakáskiadások aránya a GDP-hez mérten ne csökkenjen tovább.

1074/1996. (VII. 10.) számú határozatával a Kormány elfogadta a lakásépítés és -felújítás finanszírozásának koncepcióját. Eszerint az összes lakás célú kiadás az állami költségvetés kiadási főösszegének 4%-án stabilizálandó.

A lakásépítés és -felújítás élénkítésével el kell érni, hogy mérséklődjenek a lakásállomány területi elhelyezkedése és jellege, valamint a lakossági igények közötti ellentmondások.

A lakásépítés és a felújítás a területfejlesztés fontos tényezője. Ezért különös figyelmet kell fordítani az építkezések és felújítások területi megoszlására, a lakásellátásban meglévő területi különbségek mérséklésére, a piacgazdaság követelményeinek megfelelően közvetett eszközökkel, hitelekkel, kölcsöntörlesztési kedvezményekkel, szociálpolitikai támogatásokkal.

Hosszú távon el kell érni, hogy egy önfinanszírozó autonóm lakásrendszer alakuljon ki. (Ennek reális feltétele az inflációs ráta csökkenése.) Az állami és önkormányzati beavatkozás, támogatás továbbra sem nélkülözhető, ezt azonban szervezett, meghatározott területre, illetőleg célzott társadalmi csoportra vonatkozó programok alapján, a rászorultság figyelembevételével kell nyújtani.

Ahhoz, hogy a lakásállomány belső szerkezeti feszültségei enyhüljenek, az új építés jelentős növelésére és a felújítások, korszerűsítések élénkítésére van szükség. A tulajdonosok által lakott lakások aránya a közeljövőben meg fogja haladni a 90%-ot.

Az állam korábban játszott szerepét a lakbérek, hitelkamatok és a lakással kapcsolatos szolgáltatások árainak szabályozásában az önkormányzatok és a piac veszik át, illetőleg gyakorolják már ma is. Ez a lakásvizonyok terén a területi különbségeket növeli, nem működik az állam újraelosztó szerepe. A korábbi egységes központi lakáspolitikai

kát differenciált helyi önkormányzati lakáspolitikai rendszerek veszik át. 1988 óta működik a helyi önkormányzati támogatási rendszer. Emellett azonban szükség van állami szerepvállalásra is.

A lakáspolitikai feladata a lakásépítés és -felújítás élénkítése, önffinanszírozó lakásrendszer kialakítása a lakástakarékossági formák támogatásával, és a saját erőből nem piacképes rétegek és csoportok támogatása. Megkülönböztetett kezelést igényel a lakásállomány rehabilitációja, az iparosított építésmóddal épített lakóövezetek felújítása, valamint a műemléki, illetve műemlék jellegű lakóépületek felújítása.

A lakástámogatási rendszer továbbra sem kezel kiemelten sem településformákat, sem speciális építési technológiai és telepítési módokat, de szükség van bizonyos, területi szempontból sajátos lakásproblémák megoldására.

Fontos feladat a műemléki és műemlék jellegű lakóépületek felújítása, továbbá annak megakadályozása, hogy a nagyvárosok agglomerációjában nyomortelepek alakuljanak ki, a szociálisan hátrányos helyzetű illetőleg saját erővel nem rendelkezők lakhatási lehetőségének bővítésével, lakásépítési programok segítségével.

Mindezen feladatok megoldásához speciális területi és lakástípusok szerinti, illetve meghatározott csoportok érdekében indított programok szükségesek.

A lakáscélú kiadásokról a mindenkori költségvetés készítése során hatástanulmányok alapján kell dönteni. A lakásfinanszírozási intézményrendszer a kormányhatározat szerint kiegészül a jelzálog hitelezésről és a lakástakarék pénztárakról szóló törvényekkel.

A lakásellátás javításának feltétele az önkormányzat és a központi költségvetési források összehangolt felhasználása.

2. Környezeti állapot és a környezetvédelem területi feladatai

2.1. Környezeti állapot

Az ország környezeti állapotát meghatározó folyamatok az utóbbi években az alábbiakban összegzett problémákat mutatják.

A termelő ágazatok – különösen a nehézipar és a mezőgazdaság – termelésének jelentős visszaesése következtében a korábban fő gondot jelentő ipari és mezőgazdasági eredetű környezetszennyezés nagysága csökkent. A kén-dioxid és nitrogén-oxidok kibocsátása, az ipari eredetű vízszennyezés, a nagyüzemi állattartó telepek, valamint a műtrágya és növényvédő szerek által okozott szennyezés mérséklődött. Ugyanakkor a felhagyott bányaterületek, valamint a korábbi szennyező és veszélyeshulladék-termelő tevékenységek következményei a jelen időszakban válnak ismertté és követelnek megoldást.

Az állam tulajdonában lévő vállalkozói vagyont értékesítése, a privatizáció és a felszámolások is ráirányítják a figyelmet az öröklött környezeti károk felszámolására, ami intézkedést igényel.

Egyidejűleg megnövekedett a környezetre ható más tényezők jelentősége: ilyen a közlekedés által okozott nitrogén-oxidok kibocsátása, a kommunális szemét, hulladék volumen jelentős növekedése. A vidéki, (falusi) területeken a szennyvíz elvezetés és kezelés hiánya miatt a közműháló veszedelmesen szélesre nyílt. Több térségben súlyos gondot jelent a talajvízszint-csökkenése. A mezőgazdaságban a korábbi nagyüzemi termelés veszélyei helyett megjelent a szakszerűtlen művelési módok veszélye, az erdők rövid távú érdekek miatti kivágásának, az újratelepítés elmulasztásának, továbbá a bel- és árvízvédelmi rendszerek nagymérvű elhanyagolásának problémája.

Az új szennyező források és veszélyek térbeli dimenziója a korábbiaktól eltér, nem néhány szűkebb ipari körzetre összpontosul, hanem sokkal szélesebb területre terjed ki, de mérsékelt intenzitással. Következésképpen az ellenőrzés, a bírságolás, de a veszélyelhárítás, szennyezéscsökkentés módja is sokkal bonyolultabb, szerteágazóbb, decentralizált irányítást, kezdeményezést és főként társadalmi összefogást, tudatosságot igényel.

Az utóbbi fél évtizedben megjelent a környezetszennyezés importja, részben direkt módon (ideszállított hulladék formájában), másrészt közvetve, környezetszennyező tevékenységek áttelepítésével.

A nagy városok külterületén, valamint agglomerációjukban a privatizáció és kárpótlás során nagy számú tulajdonos birtokába kerültek területek. Ezek potenciálisan magukban hordják a szabályozatlan beépítések veszélyét. Jogi és gazdasági szabályozással elébe kell menni e jelenség kialakulásának.

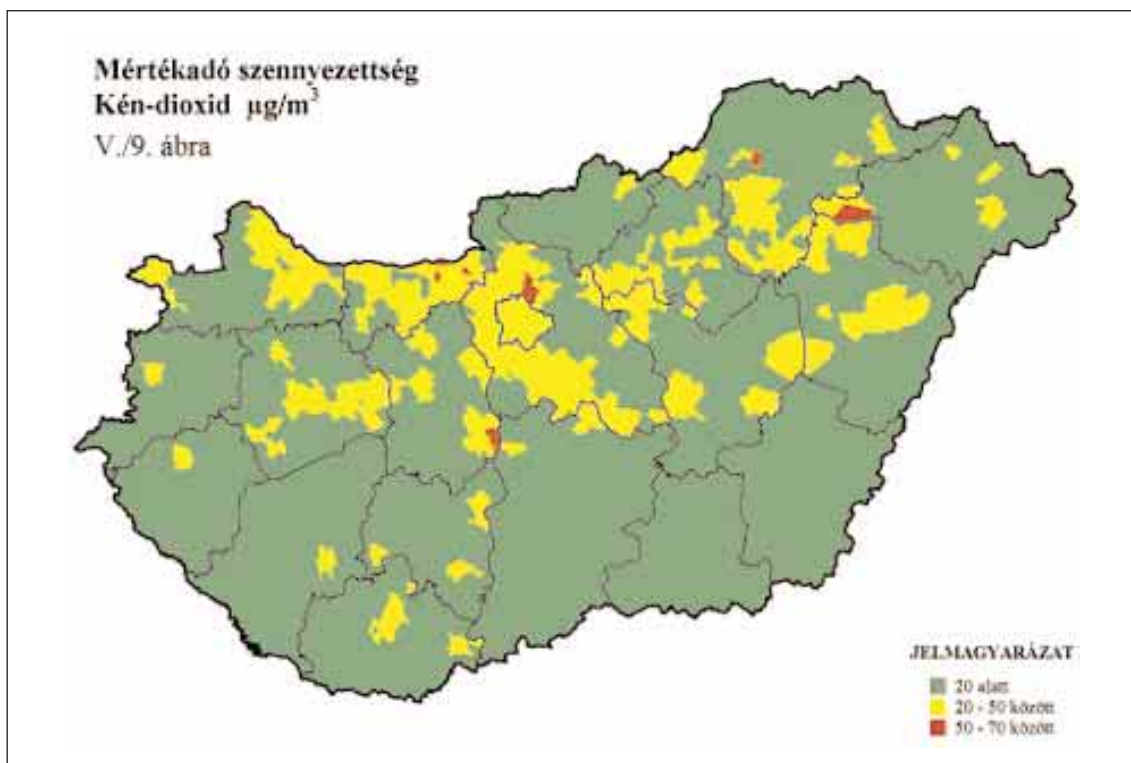
A levegőszennyezés az egyik legsúlyosabb környezeti probléma, mivel közvetlenül, vagy áttételesen az embert és minden más környezeti elemet érint, hatása nagyobb térségekre terjed ki.

A hazai levegőtisztaság-védelmi tevékenység legfőbb célja elsősorban az egészségügyi határértékeknek megfelelő levegőminőség biztosítása. Az ország levegőminőségi helyzete sok helyen még mindig nem kielégítő. A szennyezettségük miatt rendszeresen vizsgált 90 település közül 24 település minősült „szennyezettnek”, 51 település „mértékelt szennyezettnek” és 15 település „megfelelő”.

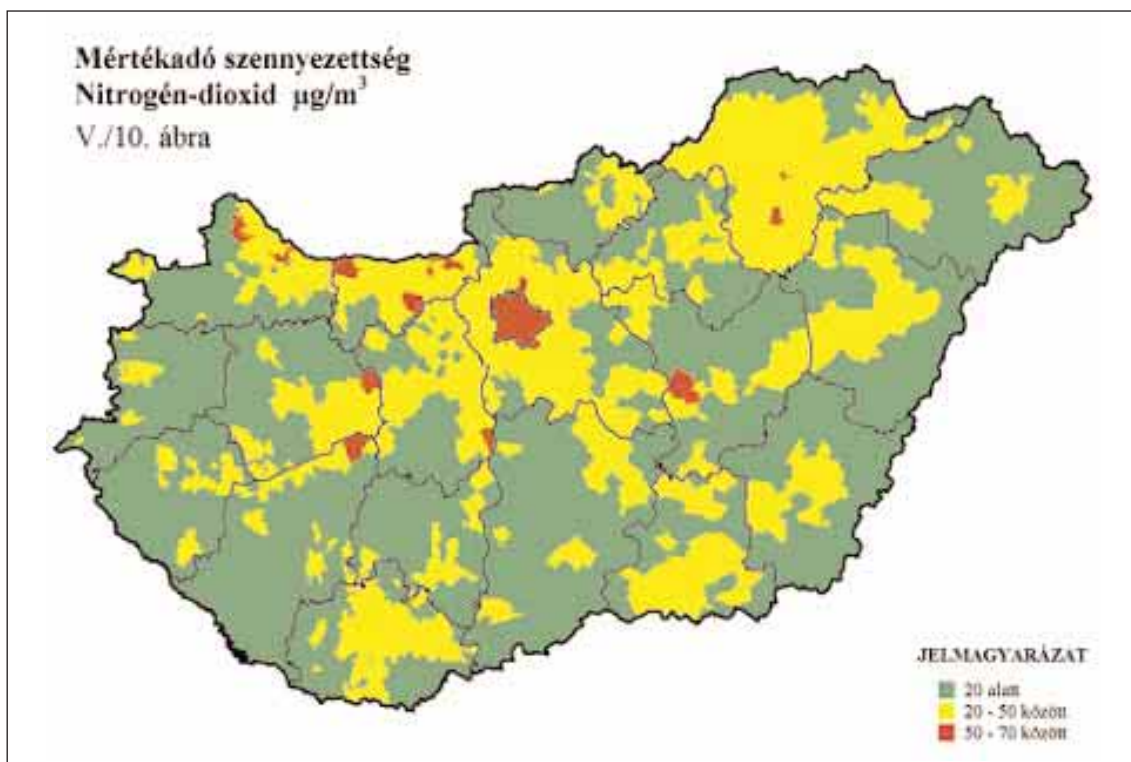
A levegőszennyezettséggel leginkább érintett települések sorrendje – a veszélyeztetett populáció nagyságát is figyelembe véve – a következők:

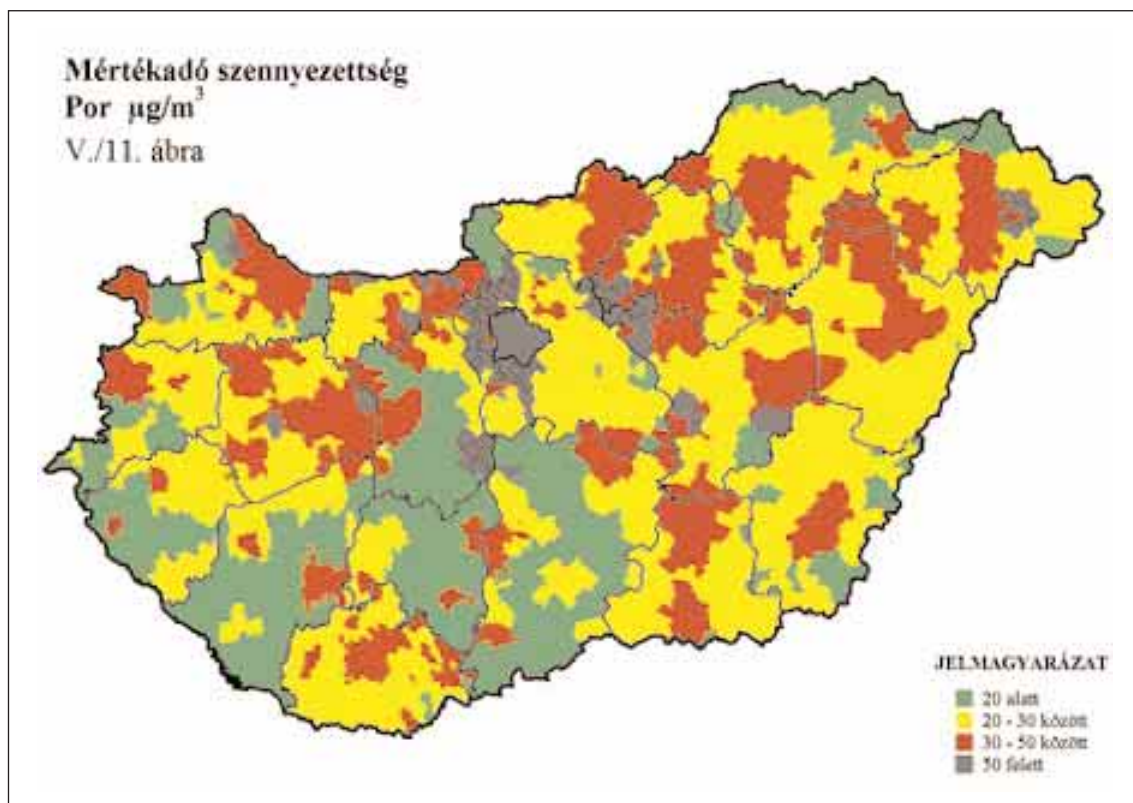
1. Budapest	9. Nyíregyháza	12. Hódmezővásárhely
2. Debrecen	9. Székesfehérvár	13. Kaposvár
3. Miskolc	10. Tatabánya	13. Békéscsaba
4. Győr	11. Dunaújváros	14. Baja
5. Szeged	11. Szombathely	14. Veszprém
6. Pécs	11. Zalaegerszeg	14. Eger
7. Kecskemét	11. Sopron	15. Salgótarján
8. Szolnok	12. Nagykanizsa	

Összességében csökkent a „szennyezett területek” kiterjedése, de a „szennyezett és a mértékelt szennyezett” kategóriák együttes kiterjedése viszont meghaladja az 1986. évit.

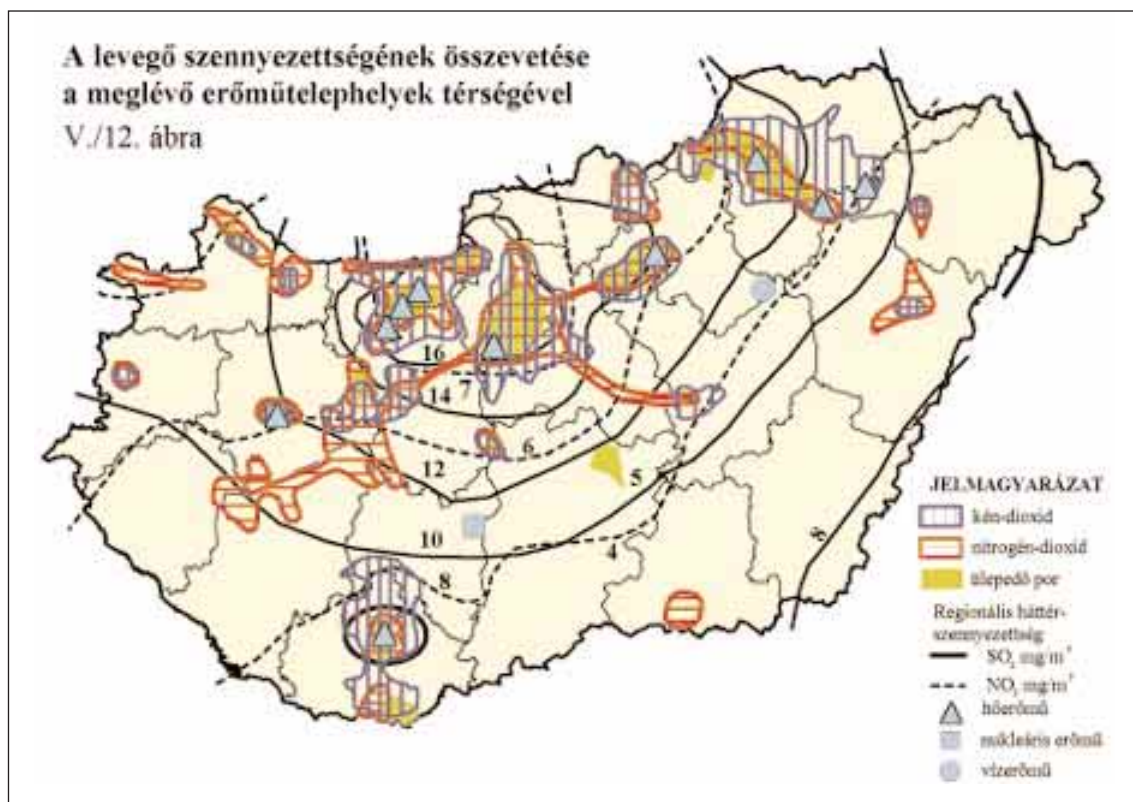

Kén-dioxid esetében a legnagyobb szennyezettségi értékeket az utóbbi 6 év átlaga alapján a következő térségekben mérték: Tatabánya, Dorog, Miskolc, Ózd, Kazincbarcika. Nitrogén-dioxidra ez a sorrend a következő: Pécs, Győr, Dorog, Eger, Komló.

Ülepedő por viszonylatában pedig Dunaújváros, Várpalota, Kecskemét, Vác, Tata-bánya a legszennyezettebbek. (V./9.; V./10.; V./11.; V./12. ábra)

Szennyezett területek kiterjedése

A minősítés alapja	Terület (km ²)	Az ország területének%-a
Kén-dioxid (SO₂)		
<i>szennyezett</i>	357	0.4
<i>mérsékelten szennyezett</i>	6024	6.5
Nitrogén-dioxid (NO₂)		
<i>szennyezett</i>	2339	2.5
<i>mérsékelten szennyezett</i>	7225	7.8
Porszennyezettség		
<i>szennyezett</i>	1612	1.7
<i>mérsékelten szennyezett</i>	5792	6.2
Összesen		
<i>szennyezett</i>	3590	3.9
<i>mérsékelten szennyezett</i>	8674	9.3

A legveszélyesebb szennyező források a közlekedési valamint az energia termelő és szolgáltató ágazat a kén-dioxid, a nitrogén-oxid és a szén-monoxid kibocsátás vonatkozásában. Ezen felül a közlekedés a szénhidrogének, az energia termelés pedig a por szennyezés vonatkozásában képez szennyező forrást.

A Nemzeti Ökológiai Hálózatot összevetve az úthálózattal és a villamosenergia hálózattal kirajzolódnak a konfliktus helyek ezen műszaki rendszerek és a védendő természeti területek között, amelyeket a jövőbeni fejlesztéseknél figyelembe kell venni. (V./13. és V./14. ábra)

A zajterhelést legnagyobb részben ugyancsak a közlekedés okozza a megnövekedett forgalom miatt. A városok és az átmenő forgalommal terhelt kisebb települések közötti közlekedési problémái a levegőtisztasági problémákkal együtt jelentkeznek. Az okokban és a védekezési eszközökben is sok a hasonlóság.

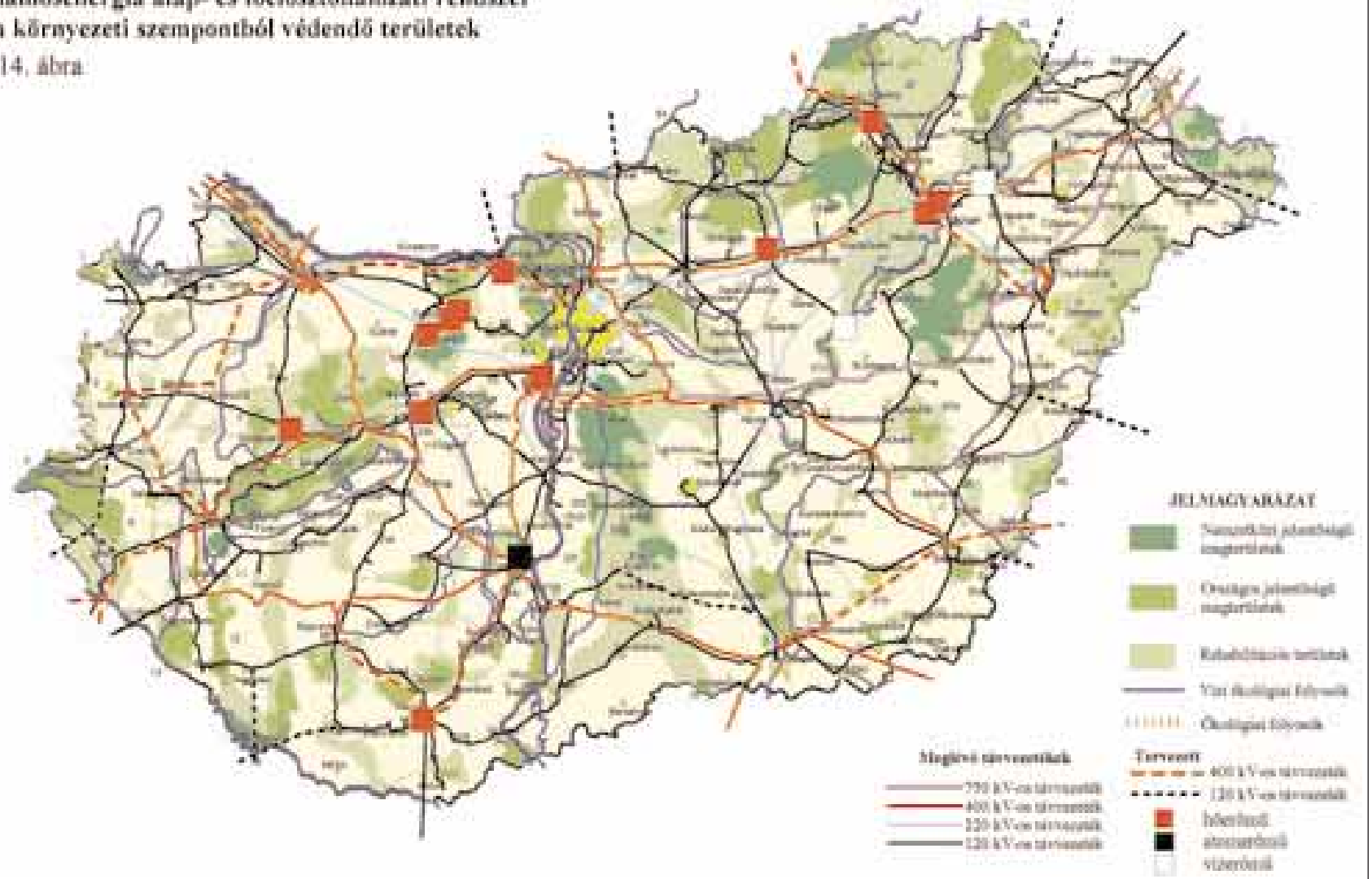
Az országban évente közel 109 millió t/év hulladék keletkezik. Az összes mennyiségből kb. 20 mt/év mennyiségű a kezelt folyékony települési hulladék. A települési szilárd hulladék mennyisége évente átlagosan 2-3%-kal nő. A szilárd települési hulladék ártalmatlanítása kb. 85%-ban lerakással történik. A mintegy 2700 kommunális lerakóhely csupán 30%-a felel meg az előírásoknak.

Települési folyékony hulladék, a csatornázatlan területen élő lakosságnál, közel 100 millió m³ keletkezik évente. Ennek mintegy 90%-a elszikkad a tározók helytelen kialakítása miatt. Így a kezelendő mennyiség ennek csak kb. egytizede. A termelési szférában keletkező kommunális folyékony hulladékkal együtt jelenleg az összes kezelt mennyiség kb. 20 millió m³/év.

Az évente keletkező veszélyes hulladék mennyisége kb. 2,5 millió t körül van. Ennek kb. 30%-a olyan fűtőértékű, hogy elégethető, a továbbiak más kezelést, elsősorban fizikai-kémiai-biológiai ártalmatlanítást, míg az elkerülhetetlen maradék szakszerű lerakást igényel. Az évtizedek alatt keletkezett, jelenleg számos üzem depóniáján lévő veszélyes hulladék kezelését, feldolgozását meg kell oldani.

Villamosenergia alap- és felosztóhálózati rendszer
és a környezeti szempontból védendő területek
V./14. ábra

**A potenciális és tényleges szennyező források és egyéb károsító hatások
becsült száma és mennyisége:**

forrás	száma	mennyisége
települések	3100	–
szikkasztott szennyvíz	–	90 M m ³ /év
kommunális hulladéklerakás	2700	120–130 Mt*
ipari létesítmények	1200–1500	106 Mt*
ipari hulladéklerakás és termelő létesítmények	800–900	40 Mt/év
hígtrágya	200–300	–
bányászati objektumok	6000	–
meddőhányók	3500	1 Mdt*
felszínmozgás	1000	–
alábányászott és alapincézett területek	80–90	–

* a lerakás helyén felhalmozva

2.2. A környezetvédelem és területfejlesztés kapcsolata

A Nemzeti Környezetvédelmi Program céljai, feladatai két vonatkozásban kapcsolódnak közvetlenül a területfejlesztéshez, egyrészt mint területfejlesztési célok, másrészt mint a területfejlesztés feltételei. Például az olyan, a Programban szereplő konkrét cél, mint a csatornázottság megfelelő arányának elérése, legalább annyira területfejlesztési cél, mint amennyire környezetvédelmi. Az ilyen típusú kapcsolatoknál a feltétel jelleg is érvényesül, de a területfejlesztés vonatkozásában maga a feladat célként kell, hogy megjelenjen.

A Nemzeti Környezetvédelmi Program általános célkitűzései jellegüknél fogva olyanok, hogy mind célként, mind feltételként kapcsolódnak a területfejlesztéshez. Ezek:

- Az egészséges környezet feltételeinek biztosítása, az emberi egészséget károsító, veszélyeztető hatások csökkentése, megszüntetése. A megfelelő életminőséghez szükséges környezeti állapotjellemzők megőrzése és helyreállítása.
- Az élő és élettelen környezet természetközeli állapotának megőrzése, a természetes rendszerek és természeti értékek megóvása, fennmaradásának biztosítása, a bioszféra sokszínűségének megtartása, a természeti folyamatokban rejlő információk megőrzése.
- A természeti erőforrásokkal való gazdálkodásban a fenntartható fejlődés elveinek figyelembe vétele. A lételemnek tekintett (víz, termőföld, levegő) természeti erőforrásokkal való takarékos, értékvédő gazdálkodás, ezeknek a következő generációk számára való megtartása.
- Az előzőekkel összefüggésben a gazdasági fejlődés és a környezet harmonikus, az ésszerű környezet-igénybevételre és a minimális környeztkárosításra törekvő viszonyának megvalósítása.

E témakörhöz kapcsolódik a Nemzeti Környezetegészségügyi Akcióprogram első számú célja: a lakosság egészségi állapotának javítása, az egészséget támogató környezet kialakításának elősegítése.

Előbbiek alapján környezetvédelemmel kapcsolatos feladatok:

- *a területfejlesztés egyik legfontosabb célja a megfelelő életminőséghez szükséges környezeti állapotjellemzők fenntartása és javítása különösen a környezetszennyezéssel veszélyeztetett térségekben;*
- *a környezeti állapot optimális megtartása érdekében rendszeresen vizsgálni és értékelni kell a közlekedési folyosóknak, a pénzügyi és kereskedelmi hálózatoknak, multinacionális cégeknek, az energiaszállító-rendszereknek, a tranzitforgalomnak az egyedülálló Kárpát-medencei ökoszisztémára gyakorolt hatását;*
- *a területfejlesztés a természetes rendszerek és természeti értékek megóvása, a bioszféra sokszínűségének megtartása mellett menjen végbe;*
- *a területfejlesztési terveket ésszerű és harmonikus környezet-igénybevétellel kell kialakítani és megvalósítani, ennek feltétele a természeti erőforrásokkal való gazdálkodásnál a fenntartható fejlődés elveinek érvényesítése, valamint a lételemnek tekintett környezeti tényezők (levegő, víz, termőföld) és ezek állapotjellemzői esetében a szükséges állapot hosszútávú fenntartása.*

2.3. A környezetvédelem területi feladatai

Érintett környezeti elem vagy tényező	A Nemzeti Környezetvédelmi Program céljainak területfejlesztési vonatkozásai	Legfontosabb érintett akcióterületek
LEVEGŐ 1.	Területfejlesztési eszközökkel is csökkenteni kell a regionális jellegű és elsősorban komplex (közlekedési–ipari–kommunális) eredetű szennyezéssel érintett térségek terhelését, ill. meg kell előzni az ily módon terhelt térségek kiterjedésének növekedését.	A fővárosi agglomeráció és az Észak-dunántúli iparvidék, a Közép-dunán-túli, a baranyai és a borsodi iparvidék.
2.	Azon településeken – elsősorban városok központi részein – ahol jelentős (gyakran határérték feletti) levegőszennyezettséggel kell számolni, szükséges a helyzet településfejlesztési- és rendezési eszközökkel történő javítása is.	Főváros és az 50 ezer lakos fölötti városok, ipari központok, jelentős forgalmú üdülőhelyek; – Budapest, Debrecen, Miskolc, Győr, Szeged, Pécs, Kecskemét, Szolnok, Nyíregyháza, Székesfehérvár, Tatabánya, Dunaújváros, Szombathely, Zalaegerszeg, Sopron, Nagykanizsa, Hómezővásárhely, Kaposvár, Békéscsaba, Baja, Veszprém, Eger, Salgótarján
3.	A közlekedés okozta levegőszennyezés csökkentése és megelőzése érdekében: – megfelelő terület- és településfejlesztéssel csökkenteni kell a közlekedési és szállítási igényeket, illetve a környezetbarát megoldásokat kell keresni (vasút, kombinált szállítási módok stb.). prioritást kell biztosítani a nem motorizált közlekedési módoknak, illetve a tömegközlekedésnek prioritást kell adni.	Általános, de kiemelkedő fontosságú a nagy átmenő forgalmat bonyolító településeken. (pl. ahol a főforgalmi utak egy települést nem kerülnek el)
4.	A szennyezőanyagok kibocsátásának csökkentésére és a szennyezettségi szintek javítására vonatkozó konkrét környezetvédelmi célok teljesítésének biztosítása. Ezek nagy része nemzetközi egyezményekhez kapcsolódik. A célok a következők: – A kén-dioxid kibocsátást illetően 1980-hoz viszonyítva 2005-ig 50%-kal kell azt csökkenteni; – Az illékony szerves vegyületekre vonatkozó kibocsátás 1999-ig nem lépheti túl az 1988-as viszonyítási szintet; – A üvegház hatású gázok kibocsátása 2000-re nem haladhatja meg a meghat. viszonyítási szintet; – A nitrogénvegyületek csökkentése olyan szintre, hogy a légköri savas ülepedés a kritikus terhelési szint alatt maradjon; – A szálló por és a toxikus szilárd anyagok tekintetében szennyezettnek minősített településeken el kell érni, hogy 6 év alatt 20%-kal csökkenjen a szennyezettség mértéke.	Általános (de kiemelkedő fontosságú az ipari térségekben) – Kén-dioxidnál: Budapest, Pest és Komárom-Esztergom megye, Dunaújváros környéke, Tiszaújváros–Kazincbarcika–Ózd közötti terület – Nitrogén-oxidok elsősorban településekhez kötődnek: Pécs, Győr, Komló, Eger, Dorog, Budapest és Pest, Borsod-Abaúj-Zemplén és Komárom-Esztergom megye – Szálló por: Budapest és Pest megye nyugati része, Hatvan és Jászberény közötti térség, Mátészalka, Várpalota, Dunaújváros környéke, Kecskemét, Vác, Tatabánya, Ajka.
5.	A települési infrastruktúrák fejlesztése során mind a fűtés, mind a hulladékártalmatlanítás szempontjából törekedni kell a levegőszennyezés csökkentésére.	Általános

Érintett környezeti elem vagy tényező	A Nemzeti Környezetvédelmi Program céljainak területfejlesztési vonatkozásai	Legfontosabb érintett akcióterületek
6.	Légszennyezéssel járó létesítmények telepítésénél mind a lakott területek, mind a természeti és művi értékek vonatkozásában olyan megoldásokat kell keresni, amely hosszabb távon sem teremt elfogadhatatlan levegőminőségi helyzetet.	Általános
7.	A településfejlesztés- és rendezés során a légszennyezés csökkentésében és a klimatikus viszonyok alakításában szerepet játszó környezeti tényezők (domborzati viszonyok, ki- és átszellőzési lehetőségek, zöldfelületek) megőrzésének biztosítása.	Általános
VIZEK 8.	A vízhiány okozta kritikus vízgazdálkodási helyzetek előfordulási gyakoriságának csökkentését területfejlesztési eszközökkel is elő kell segíteni. Bizonyos területeken, elsősorban az Alföld egyes régióiban, illetve egyes védett területek esetében lefolyás-szabályozással, illetve felszíni vizek átvezetésével növelni kell a felhasználható készleteket.	<ul style="list-style-type: none"> – Alföld, különös tekintettel a Duna–Tisza közötti homokhátság – Szigetköz – Bódva völgye – Láp miatt védett területek (pl. Ócsa, Dabas, Sárrét) – Dejtári vízbázis
9.	Területfejlesztési cél is, hogy a felszíni vizek minősége a használatok (ill. azok lehetősége) szempontjainak megfelelőek legyenek. Ebből a szempontból döntő jelentősége van: <ul style="list-style-type: none"> – a vízparti üdülőterületek környezetbarát, a terhelhetőségi határokat figyelembe vevő fejlesztésének; – a felszíni vizek adottságaival számoló vízkivételi és szennyvíz-bevezetési szempontok figyelembe vételének a különböző, elsősorban munkahelyteremtő fejlesztéseknél. 	<ul style="list-style-type: none"> – Vízparti üdülőterületek (elsősorban a Balaton, Velencei tó, bányatavaink) – Intenzív fejlesztésnek kitett területek (innovációs területek)
10.	Adott területen található környezeti értékek növelése érdekében az élővíznek tekintett felszíni vizek megtartása, arányuk növelése.	<ul style="list-style-type: none"> – Élővizeink általában – Rehabilitálandó vizeink (vízminőség és vízpart tekintetben) – gyakorlatilag az összes kisebb hegyvidéki vízfolyásra igaz
11.	A Nemzeti Környezetvédelmi Programban megjelenő a csatornázás, a szennyvíztisztítás és a szennyvíziszap-elhelyezés fejlesztésére vonatkozó elképzelések szorosan kapcsolódnak a területfejlesztés infrastrukturális vonatkozásaihoz. Az a környezetvédelmi cél, hogy Magyarország 2010-re teljesítse az EU kapcsolódó irányelvét (2000. év végére a 15000-nél, 2005-re a 2000-nél nagyobb lakosegyenértékű településeken meg kell oldani a szennyvízelvezetést és tisztítást) a területfejlesztés számára is célként (sőt prioritásként) kell megjelenjen.	Általános

Érintett környezeti elem vagy tényező	A Nemzeti Környezetvédelmi Program céljainak területfejlesztési vonatkozásai	Legfontosabb érintett akcióterületek
12.	<p>A területfejlesztési elképzelések, tervek kialakításánál feltételként kell figyelembe venni a következő konkrét környezetvédelmi célokat:</p> <ul style="list-style-type: none"> – A Duna esetében a szerves mikroszen-nyezők és a mikrobiológiai paraméterek szempontjából a vízminőség legyen legalább III. osztályú (a jelenlegi öt osztályos minősítő rendszerben); – A Tisza vízminősége legyen legalább III. osztályú; – Az állóvizek legyenek legalább II. osztályúak és a klorofill-koncentráció ne haladja meg a 75 mg/m³-es értéket; – A felszíni vizek só- és toxikusanyag koncentrációjának növekedését meg kell állítani, az öntözővíz-bázisok esetében a sótartalmat csökkenteni kell; – Hosszútávú cél, hogy az élővizekbe jutó szervesanyag-terhelés a jelenlegi 20% alá csökkenjen. 	<p>A feltételekben meghatározottaknak megfelelően:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Duna, Tisza – Állóvizeink általában – Szervesanyag terhelésnél a felszíni vizek általában – Sóterhelésnél elsősorban: Duna, Tisza, Zala, Kapos, Zagyva és az alföldi öntözőcsatornák
13.	<p>A területfejlesztés egyik fő célja lehet, hogy az ország tulajdonát képező felszín alatti vizek az ország területén belül hasznosuljanak nagyobb arányban és nagyobb mértékben. (Pl. a tisztított szennyvizek helyben tartott elhelyezésével, újrahasznosításával.)</p>	<p>Általános (de elsősorban a vízhiányos térségek, pl. Alföld, Nyírség)</p>
14.	<p>A tartós vízszintsüllyedések következtében veszélyhelyzetben lévő térségekben javítani kell a vízháztartási egyensúlyt. Ennek módja a felszín alatti vizek nyomáscsökkenési ütemének mérséklése majd megállítása, a túlzott regionális igénybevétel megszüntetése. Ez szintén területfejlesztési koordinációs kérdés is.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Maros hordalékkúp – Duna–Tisza közti homokhátság – Szigetköz – Dunántúli középhegység
15.	<p>Az ország szinte teljes területén felhalmozódott szennyezések (gazdátlan és/vagy nem megfelelő módon létesített hulladék-lerakók, hígtrágyával szennyezett területek, vörösiszap tárolók stb.) felszámolása a felszín alatti vizek védelme érdekében is szükséges. A területfejlesztésnek a feladat ellátásában, az ütemezés és a prioritások meghatározásában is részt kell vennie.</p>	<p>A folyamatosan kidolgozás alatt álló prioritáslistának megfelelően, az első 16 kármentesítésre kijelölt terület: Bp. XXII. k. barlangok, Szekszárd Lőtéri vízbázis, Sajólad vízmű, Sopron Ágfalva, Pécs Edison u., Kiskörös Izsáki u., Kállósemjén galvánüzem, Gyöngyös-oroszi zagyatározó, Törökbálint Mech. Művek, Szeged-Algyő, Debrecen. hull. elhelyező tel., Peresztég Vejkei d. Szekszárd vesz. hull. tároló, Nyírlúgos Nagy út., Hódmezővásárhely Kopácsi kertészet, Békéscsaba Vadkerti u., Garéi hulladéklerakó.</p>

Érintett környezeti elem vagy tényező	A Nemzeti Környezetvédelmi Program céljainak területfejlesztési vonatkozásai	Legfontosabb érintett akcióterületek
16.	A területfejlesztési terveket a továbbiakban úgy kell kidolgozni, hogy a felszínközeli (talaj, nyílt karszt) vizek nyugalmi szintje – az ivóvíztermelések szűkebb környezetétől eltekintve – ne csökkenjen emberi beavatkozások miatt tartósan a kvázi természetes sokéves átlag alá.	Általános
17.	A területfejlesztés minden fázisában fokozott figyelemmel kell lenni a sérülékeny – üzemelő és távlati – ivóvízbázisok védőterületeire, védődómainra. A területfejlesztésnek elő kell segítenie a védelem miatti tevékenységi korlátozások érvényesülését.	Sérülékeny vízbázisú térségek: elsősorban Dunántúli közép-hegység, Duna mente, Baranya megye jelentős része (Mecsek, Villányi hg.), Eger–Miskolc térsége, Aggteleki karszt, Kőszeg–Szombathely környéke és Sopron, valamint Komravölgyi és Hasznosi víztározó
18.	El kell érni, hogy a folyamszabályozás, vízrendezés, művelési ág változtatás, bányászati tevékenység, valamint a bányászati tevékenység által megváltozott területhasználat (pl. bányatavak) ne csökkentsék a felszín alatti vizek utánpótlódó mennyiségét és minőségét.	Általános
19.	Országos kármentesítő programot kell kidolgozni az arzénszennyezés elhárításának megoldására.	Dél-Alföld, Dél-Baranya
FÖLD 20.	A területfejlesztés eszközeivel elő kell segíteni, hogy: – a savanyú, lúgos és a másodlagosan szikesedett területek állapota ne romoljon tovább, illetve az ilyen területek kiterjedése ne növekedjen; – a víz- és szélerezózió által veszélyeztetett területek megfelelő védelmet kapjanak.	– Savanyú: elsősorban: Vas, Zala, Somogy, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár megyék, másodsorban. Nógrád, Heves megye – Lúgos: Békés, Csongrád, Bács-Kiskun, Tolna, Fejér, Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom – Másodlagosan szikesedett: Jász-Nagykun-Szolnok, Békés, Csongrád megye, Hajdú-Bihar megye déli, Bács-Kiskun nyugati része – Vízerezóziós területek: Dunántúli középhegység, Vas, Zala, Somogy, Tolna, Komárom-Esztergom megye, Pest megye nyugati, Baranya északi része, Északi középhegység.
21.	A 15. pontban már jelölt jelentős környezeti kockázatot hordozó állami felelősségi körbe tartozó környezeti károk felszámolását a területfejlesztési tervek megvalósításához is lehet kötni.	Általános – lásd 15. pont
22.	A területfejlesztés segítheti adott területen a meddőhányók, külszíni bányagödrök elmaradt rekultivációját, növelve ezzel a terület értékét, felhasználási lehetőségeit.	Általános

Érintett környezeti elem vagy tényező	A Nemzeti Környezetvédelmi Program céljainak területfejlesztési vonatkozásai	Legfontosabb érintett akcióterületek
23.	A környezetvédelem meg kívánja határozni a külszíni bányászat számára környezeti érdekből zártnak tekintett területeket, ez a területfejlesztés számára feltételt, korlátot jelent.	(A területek lehatárolása még nem történt meg)
MŰVI 24.	A károsodott, tönkrement épületekkel jellemezhető településrészek rendbehozatala elsősorban a településfejlesztéshez kapcsolódik, de a területfejlesztés szempontjából is célként kell figyelembe venni.	– Budapest – Nagyobb városok – Ipari térségek települései
25.	Az előzőhöz hasonlóan elsősorban településfejlesztési kérdés, de a területfejlesztésnél is célt és feltételt egyaránt jelent a leromlott infrastruktúrák felújítása (csatorna, út stb.).	Általános (elsősorban nagyobb városok régi városrészei)
26.	A műemlékek, műemléki területek védelme, rekonstrukciója a területfejlesztés számára is célt jelent.	Általános
ÉLŐVILÁG 27.	A nemzeti parkok országos hálózatának létrehozása egyértelműen célt és feltételt egyaránt jelent a területfejlesztés számára.	Elsősorban a tervezett: – Balatoni – Körös–Maros vidéki – Duna–Ipoly – Duna–Dráva Nemzeti parkok
28.	A védett területek arányának el kell érnie az ország 12%-át, a területfejlesztésnek biztosítani kell a védelemre tervezett területek értékeinek megtartását a védelem biztosításáig.	A Nemzeti Természetvédelmi Alapterv szerint a 2002-ig tervezett 11 Tájvédelmi Körzet (Bihari sík, Dél-mezőföld, Pécselyi medence, Sárvíz-völgye, Cserhádi, Csörmöc-Herpenyő, Homok-buckás ősbörökás, Mura árter, Oltárci bükkös, Szekszárdi dombvidék) és mintegy 100 Természetvédelmi Terület vonatkozásában
29.	Feladatot jelent annak a környezetvédelmi célnak a teljesítése is, hogy az ország erdősültsége érje el a 20 (később a 25) %-ot, a természetközeli erdők pedig a 12%-ot.	Általános (elsősorban a mezőgazdasági művelés alól gazdaságossági problémák miatt kieső területek)
30.	A világ vagy nemzetközi viszonylatban ritka víztípusok természetközeli állapotban megmaradt képviselőinek megmentése célt és feltételt egyaránt jelent a területfejlesztés számára.	Általános, de elsősorban a vízhiányos térségek (Alföld, Szigetköz stb.)

Érintett környezeti elem vagy tényező	A Nemzeti Környezetvédelmi Program céljainak területfejlesztési vonatkozásai	Legfontosabb érintett akcióterületek
31.	Az előzőhöz hasonlóan cél és feladat a Pán-Európai Ökológiai Hálózathoz illeszkedő „zöldfolyosó” rendszer valamint az érzékeny természeti területek rendszerének létrehozása.	<ul style="list-style-type: none"> – A hasznosításra különösen érzékeny területek – Azok a mg. területek ahol még jelentős természetközeli élőhelyek maradtak fenn (de ezek védetté nyilvánítása nem indokolt) – Olyan területeken ahol a termőhelyi sajátosságok miatt az élőközösségek labilisak, a természeti rendszer sérülékeny – Ahol a különleges tájképi vagy rekreációs érték csak a hagyományos, v. alacsony intenzitású hasznosítással maradhat fenn
32.	A veszélyeztetett fajok, élőhelyek védelmének biztosítása a területfejlesztési tervek készítése során kötelező feltételt jelent (a nem védett és nem érzékeny területeken is).	Általános
EMBER 33.	Az emberi egészséget a környezetből érő káros hatások csökkentésével kapcsolatos környezetvédelmi célok egyszerre jelentenek feltételt és célt a területfejlesztési tervek számára: <ul style="list-style-type: none"> – a szállópornak az apró –10, ill. 2.5 mikrométer átmérőnél kisebb – részecske-frakciói KONC. csökkentése; – a bakteorológiai fertőzés veszélyének csökkentése vízparti üdülőterületeken; – az ivóvíz előírt minőségének biztosítása; – stresszhatással járó zajexpozíciók határérték alá szorítása; – a bűzkibocsátás tevékenység korlátozása. 	Általános
TELEPÜLÉSI KÖRNYEZET 34.	A speciálisan magyar jellegzetességeket mutató településkép fennmaradási lehetőségeinek javítása, elsősorban a kistelepüléseken. A feladat itt is elsősorban településfejlesztési, de a területfejlesztés számára is célt kell képezzen.	Általános (elsősorban a kistelepülések)
35.	A területfejlesztés eszközeivel javítani kell a települési és a településközei és a települési környezetállapot szempontjából fontos zöld-felületek állapotát, fokozni kell védelmüket és elő kell segíteni újak létrehozását.	Elsősorban a 20 000 lakos feletti településeken
36.	A települések felhagyott iparterületeinek rehabilitációja, adott esetben fejlesztések ezeken a területeken történő megvalósítása (új zöldmezős beruházások helyett).	<ul style="list-style-type: none"> – A főváros és agglomerációja – A borsodi, nógrádi iparterületek, észak-dunántúli iparvidék valamint Pécs–Komló térsége

Érintett környezeti elem vagy tényező	A Nemzeti Környezetvédelmi Program céljainak területfejlesztési vonatkozásai	Legfontosabb érintett akcióterületek
TÁJ 37.	A területfejlesztés általános célja: – a táji értékek degradációjának megakadályozása, a tönkretett értékek (különös tekintettel a hagyományos természeti és kultúrtörténeti értékekben gazdag tájak) helyreállítása; – a hagyományos tájkarakter kiemelt védelme.	Általános (de kiemelten fontos a nemzetközi értelemben is értéket képviselő tájainkon, illetve a rehabilitációra szoruló ipari és bányászati területeken)
HULLADÉK 38.	A települési szilárd hulladékokat illetően a szervezett hulladékgyűjtés arányát közel 100%-ra növelni, és a veszélyes és hasznosítható komponensek szelektív gyűjtését el kell kezdeni. Csökkenteni kell a lerakóhelyek számát és évente 10-15 regionális lerakóhelyet kell létrehozni.	Általános
39.	A települési folyékony hulladék mennyiségét csökkenteni kell (csatornázás fejlesztése), a műszakilag megfelelő fogadó és kezelő kapacitást növelni kell.	Elsősorban a kisebb településekre vonatkozik
40.	A termelési hulladékok esetében a területfejlesztés számára célul kell kitűzni, hogy a fejlesztések során a hulladékszegény iparágak és technológiák kapjanak prioritást és korlátként el kell fogadni bizonyos hulladékmennyiségi és összetételi paramétereket.	Általános, de a sérülékeny vízbázisok területe
41.	Az érces meddőhányók, vörösiszaplerakók reaktivációja az előzőekhez hasonlóan összeköthető az érintett területek fejlesztésével, a többi felhalmozott szennyezéssel együtt a megoldás csak a területfejlesztéssel közösen képzelhető el.	– Meddő: Dunántúli-középhegység, Mecsek – Vörösiszap: Ajka, Almásfüzitő, Mosonmagyaróvár
ZAJ 42.	Az elfogadhatatlannak tartott 75 dB/A terhelés felletti helyzetek megszüntetéséhez a területfejlesztési eszközöket is fel kell használni. Feltételként jelenik meg, hogy a fejlesztések során már 65 dB/A feletti értékek sem jöhetnek létre, illetve az érvényes zajvédelmi határértékeket kemény korlátként kell kezelni.	– Elsősorban a nagyobb települések központja – Nagy átmenő forgalmat bonyolító települések

3. Gazdasági folyamatok és az ezeket meghatározó tényezők

A gazdasági folyamatok tekintetében a kialakult, meglehetősen lassan változtatható gazdasági térszerkezetnek és a külső tényezőknek van jelentős szerepe.

A gazdasági térszerkezet kialakulásában két tényezőnek volt meghatározó szerepe.

Az egyik az a történelmileg kialakult sajátosság, ami a centrum-periféria viszonytal jellemezhető. Az elmúlt évtizedek állam által irányított gazdasága elsősorban a központokat erősítette, egy lépcsőzetes hierarchia-sor szerint, ami a fejlesztési eszközökhöz való egyenlőtlen hozzájutás eredményeként létrehozta a centrumoktól függő perifériák rendszerét. A gazdasági rendszerváltozás először e perifériákat hozta nehezebb helyzetbe, mert az ottani gazdasági egységeknek kisebb az érdekérvényesítési lehetőségük, kapcsolatrendszerük pedig meglehetősen egyoldalú.

A gazdasági térszerkezet másik meghatározó tényezője a monolitikus összetételű alapanyag- és kitermelőipar területi elhelyezkedése. Ezek – megegyezően Nyugat-Európa nehézipari térségeivel – a történelmi iparosítás korszakában, Magyarországon azonban késéssel, a század első felében alakultak ki. Ez konzerválódott a 90-es évekig. A monolit szerkezet tartóssága ipari válságtérségek létrejöttét eredményezte. A problémákat csak teljes szerkezetváltással lehet megoldani. Ez azonban hosszú időt igényel, hasonlóan a Nyugat-Európa nehézipari területein is végbement folyamathoz.

A jelenlegi, a piacgazdaságra való átmenet térszerkezetét ezek a fő tényezők határozzák meg.

A főváros abszolút meghatározó a nemzetközi gazdasági kapcsolatok és a tőkebevonás tekintetében. Az ebből eredő gazdasági lehetőségek azonban térben kisugároznak nemcsak közvetlen környékére, hanem a tágabb agglomerációját képező, a középvárosi gyűrű több településére, sőt több szempontból az ország egészére is.

A nagyvárosok többségében a kialakult centrum pozíciók kedvezőek a gazdaság átalakulására. A középvárosok nagy része azonban bizonytalan gazdasági helyzetben van.

Még problematikusabbak a perifériák. Ezek eredetileg is függő gazdasági viszonyban voltak, a gazdaság átalakulásával, a piacgazdaság térnyerésével szerepük és kapcsolataik tekintélyes részét elveszítették. Ugyanakkor urbanizáltsági szintjük és komparatív adottságaik nem teszik elég vonzóvá e területeket a külső tőke letelepedése számára.

Speciális adottságúak a határmenti külső perifériák. Ezek többnyire területileg is elszigeteltek, félreesőek. Kitörési pont lehet azonban számukra a határon átnyúló együttműködés, mint ahogy ez a nyugati határmentén már tapasztalható.

A gazdasági térszerkezet alakításában jelentős szerepet játszanak még az üdülési és idegenforgalmi térségek. Az idegenforgalom – különösen a nem szezonális – fejlesztése a gazdasági potenciál növekedését eredményezheti ezekben a térségekben.

A gazdasági rendszerváltozás átmeneti időszakának jellege, a tendenciák kiszámíthatatlansága miatt, a gazdasági folyamatok csak középtávon becsülhetők.

A korszerű gazdaság a működő kapcsolati rendszerektől függ. E tekintetben az ország több mint fele kedvezőtlen helyzetben van. Elsősorban az Alföld nagy része és az északi iparvidék kapcsolathianyos, de a Dél-Dunántúl is. A hiány okai többfélék, de mindegyik térségre jellemző a közlekedési kapcsolatok hiányossága.

Az egy főre jutó GDP az országos átlag százalékában

V./15. ábra

1994

1995

JELSMAGYARÁZAT

- 75 % alatt
- 75 - 80 %
- 80 - 90 %
- 90 - 100 %
- 100 - 125 %
- 125 % felett

Megalapozottan feltételezhető, hogy a gazdaság a következő években a jelenlegi egy-két százalékos ütemhez képest dinamizálódik, de igazán dinamikus növekedés közép-távon még nem várható. Legdinamikusabban továbbra is a piaci szolgáltatások növekednek (kereskedelem, távközlés, pénzügyi szolgáltatás, turizmus, és egyéb üzleti szolgáltatások). A mezőgazdaságban a tulajdoni és piacszerkezeti átalakulás az évezred hátralevő éveiben csak korlátozott növekedést tesz lehetővé. Az ipar termelésnövekedése is meghaladja a GDP 1990–96 közötti átlagát, de területi megoszlásának arányaiiban lényegesen nem változik.

Ezt tükrözi az 1994, 1995-ös évek egy főre jutó GDP-jének összehasonlítása is, amely szerint az ország fejlettségi térszerkezete számottevően nem változott. (1994-ben az egy főre jutó GDP 425 000 Ft, míg 1995-ben 544 000 Ft volt. A két évben a számítások más-más metodika alapján készültek.) Budapest továbbra is kiugróan, Győr-Moson-Sopron és Vas megye pedig éppen hogy meghaladja az országos átlagot. A viszonylag fejlett kategóriába tartozó Zala, Fejér, Tolna, Csongrád megye mindkét évben az országos átlag 90-100%-át érte el.

A GDP növekedési üteme Dunántúl dinamikusabb fejlődését mutatja. Az országban 1994-hez képest Komárom-Esztergom és Veszprém megyékben emelkedett a legnagyobb arányban az egy főre jutó GDP, s a dunántúli megyék közül egyedül Tolna megye fejlődése marad el valamivel az országos átlagtól.

Az egy főre jutó GDP mindkét évben Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben a legalacsonyabb. Addig azonban, míg a növekedés üteme Nógrád megyében nem éri el az országos átlagot, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében jóval meghaladja azt. Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyékben a GDP növekedett, de ennek ellenére éppen hogy meghaladta az országos átlag 75%-át. Tehát az ország északkeleti részének felzárkóztatásához ez a növekedési ütem sem elegendő. Ugyanakkor az ország középső részének fejlődése visszaesett, ezt jelzi Pest, Budapest, Nógrád, és Jász-Nagykun-Szolnok megyék átlag alatti növekedési üteme.

Az ország északkeleti részének szerény fejlődése valószínűsíthetőleg a területfejlesztési támogatások eredménye, míg a két dunántúli megye előrelépése a magántőke beruházásaival magyarázható. (V./15. ábra)

A termelő ágazatok beruházásainak ma több, mint felét a külföldi működőtőke-beruházások adják, mivel a hazai tőkefelhalmozás lehetőségei korlátozottak, vagy a beruházási készlet alacsony. A gazdaságban a forrásképződés jelenleg sem elegendő az egyes ágazatok, így az ipar korszerűsítéséhez sem. Valószínűsíthető, hogy ez a közeljövőben sem változik lényegesen. Ezért a területi versenyben tovább növekszik a nagyvárosok (különösen a főváros) és a jó adottságú ipari körzetek előnye. A befektetések speciális ösztönzése nélkül erősödhet a gazdaságilag gyengén fejlett, elmaradott térségek leszakadási folyamata.

A privatizálható állami vagyon csökkenésével nő a beruházásokon belül a külföldi működő tőke szerepe. A külföldi tőkebefektetések, a beruházások a termelésnövekedés térbeli arányainak változásában és a tőke területi allokációjában döntő tényező marad.

Jelenleg e beruházások 80%-a a nyugati országrészben és a fővárosban ill. környékén összpontosul. A területfejlesztési politikának elő kell segítenie, hogy ez az arány a kedvezőtlenebb helyzetű térségek javára módosuljon.

Az ágazatok eltérő ütemű fejlődése, a külpiaci kapcsolatok dinamikája, valamint a beruházások térbeli arányai egyaránt valószínűsítik, hogy a piaci folyamatok a következő években is erőteljes differenciálódást, a gazdasági fejlettségi különbségek növekedését eredményezik, egyrészt az ország nyugati és középső, valamint keleti és déli térségei, másrészt általában az urbanizált és az agrártérségek között.

Magyarországon ezek a különbségek a 80-as évtizedben – ellentmondások közepette bár, de – csökkentek, 1990 óta azonban a fejlettségi, jövedelmi különbségek nagymértékben növekedtek. 1994-ben Budapest és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye között az egy főre jutó GDP különbsége háromszoros volt, ami 1995-ben sem csökkent számottevően. (Ez a különbség jóval nagyobb, mint – az egyesített Németország nyugati és keleti része közötti különbség kivételével – az Európai Unió országainak bármelyikében.)

Félő, hogy e folyamatok 5-6 éven keresztül további folytatódása visszafordíthatatlan, vagy csak nagyon nehezen megváltoztatható folyamatokat vált ki és Európa fejlettségi választóvonalát az ország közepére helyeződik át, s ez súlyos társadalmi feszültséget vált(hat) ki.

3.1. Külső körülmények

Nem csak hazánknak, nem is csupán Kelet-Közép-Európának, hanem a kontinens egészének is az utóbbi évtizedek legnagyobb átalakulásával, az információs társadalom kihívásával kell szembenéznie. Szakértők egybehangzó álláspontja szerint, néhány évtized alatt jönnek létre olyan különbségek, amilyenek kialakulásához eddig évszázadokra volt szükség. A területfejlesztési koncepció legkitüntetettebb prioritásának tehát annak kell lennie, hogy hazánk – az egyes régiók eltérő adottságaikkal összhangban – képessé váljék megfelelni ezeknek a kihívásoknak, integrálódjék a III. évezred most kirajzolódó világtrendjébe.

Az utolsó évtized gazdasági folyamatai eltolódást eredményeztek az európai gazdaság térbeli szerkezetében. Az Északnyugat-Európa hagyományos ipari centrumterületei egyértelmű vezető helyüket elvesztették. A növekedés és idővel a fejlettség magasabb szintje fokozatosan délebbre tevődött át és formálódóban van egy Észak-Spanyolországtól, Dél-Franciaországon, Észak-Olaszországon, Dél-Németországon és Svájcra át Ausztriáig húzódó övezet, amely a növekedés dinamikájában, az új technológiák alkalmazásában megelőzi a tradicionális centrumokat.

Magyarország ennek az övezetnek a természetes folytatása, ami potenciális előnyt jelenthet, de ennek kihasználása számos – ma még bizonytalan – tényező függvénye. Ez egyúttal azt is jelzi, hogy (kedvező esetben is) e folyamatok nagy valószínűséggel nyugatról terjednek, eleinte növelve az országon belül az utóbbi években tovább növekedett jelentős nyugat-keleti különbségeket.

Az információs technológiák alkotta struktúrák mára egy új, virtuális térszerkezetet alkotnak. Az ezekhez való illeszkedés jelentősen növelheti a földrajzi közelség adta előnyök kihasználásának lehetőségét.

Az európai integrációs folyamatokban nagy és egyre növekvő szerepe van a regionalizmusnak. Mind az állam fölötti (közösségi), mind az állam alatti (regionális) szint jelentőségének erősödése ellensúlyozni hivatott a nemzetállam korábbi dominanciáját és kizárólagosságát. Az Európai Unió legjelentősebb finanszírozási eszköze, a Strukturális Alapok, döntően a regionális fejlesztést és a regionális kiegyenlítést és kohéziót szolgálja. A pénzeszközök címzettjei nem a nemzeti kormányok, hanem a régiók, amelyeknek fel kell készülniük a fejlesztési programozás gyakorlására, de – ami még fontosabb – az elnyert pénzeszközök hatékony felhasználására.

Magyarország helyzetéből fakadóan, fontos európai tranzitútvonalak kereszteződési pontja. A tranzitpozíció tényleges kihasználása részben a saját döntések, az ország infrastruktúrájának állapotától, részben a szélesebb környezet politikai-gazdasági helyzetétől függ. Magyarország súlya a kelet-nyugati tranzit lebonyolításában az utóbbi években szükség szerint csökkent, ugyanakkor tranzitszerepe – Jugoszlávia felbomlása és a háborús események miatt – jelentősen megnőtt a Nyugat-Európa és a Balkán közötti forgalomban. E szerepkör egyes elemeinek megtartását gazdaság- és regionális politikai eszközökkel is fenn kell tartani.

Az ország egésze és egyes régiói is jelentős szerepet játszhatnak Kelet-Közép-Európa térségi integrációjában. A határ menti térségek lehetőséget nyújtanak vállalkozási zónák kiépítésére. Az erősödő gazdasági, politikai és regionális együttműködés életre hívhat olyan határokon átnyúló makrorégiókat, amelyek részben történelmi tradíciójuk, részben kibontakozóban lévő együttműködésük révén elősegíthetik a növekedési centrumok kooperációját és a saját országukban periférikus helyzetű területek pozíciójának javulását.

Több ilyen formálódó régióban érdekelt Magyarország, ezek a Bécs–Pozsony–Budapest tengely és annak közvetlen sávja, a Kárpátok Eurorégió, az Alpok–Adria térség, mely újabban Európa egyik legjelentősebb növekedési, innovációs térsége.

3.2. Főbb ágazatok értékelése és területi fejlesztési javaslatai

3.2.1. IPAR

Az ipar térbeli szerkezetének fő vonásai

Az ipar térszerkezetének lényeges jellemzője, hogy a vidéki ipar részben a természeti erőforrásokra épült, részben a közlekedési centrumokban lévő nagyobb városokba települt. A mezőgazdasági jellegű térségekben – elsősorban az Alföldön – nyersanyag hiánya miatt nem jöttek létre nagyipari központok. Az ipar fejlődésével így kialakult területi szerkezet fő ellentmondásai: egyrészt Budapest túlsúlya az ország iparában, másrészt az északi megyékbe települt nehézipar és az ország többi térsége közötti fejlettségbeli különbség.

Az ipar regionális elhelyezkedésének történelmileg kialakult aránytalanságait még a kilencvenes évekre sem sikerült feloldani. Az ipari térszerkezet javítását, az ipar regionális diverzifikációját célzó nagyarányú területfejlesztési-iparosítási folyamatok a nyolcvanas évek elején lényegében befejeződtek. A politikai-gazdasági rendszerváltás után megvalósult beruházások és a gazdaságtalan tevékenységek visszafejlődése sem volt

képes lényegesen befolyásolni az ipar területi arányait, sőt a korábban kiegyenlítő ipari fejlettségi különbségek tovább növekedtek.

Az ipar jelenlegi területi szerkezete a fővárosi ipar túlsúlyával, nyugat-magyarországi koncentrációjával jellemezhető. Számos térségben az ipari tevékenység teljesen, vagy részben hiányzik, illetve a nagy anyag- és energiaigényes, alacsony jövedelemtermelő-képeségű termelés dominál. A korábbi iparosítás következménye a nemzetközi összehasonlításban is rendkívül magas szállítási igényesség, Budapestet és az ipari nagyvárosokat sújtó urbanizációs problémák, továbbá az egyes iparterületek környezeti károsodása.

Az ipar területi változásaira a közelmúltban elsősorban az alábbi tényezők gyakoroltak hatást:

- Az egyes termelőüzemek bezárásában, bányászati tevékenységek megszüntetésében, vagy jelentősebb elbocsátásokban megnyilvánuló gazdasági racionalizálás, a gazdaságtalan tevékenységek leépítése. E folyamat hatására kezdetben többé-kevésbé lokalizálható válságkörzetek alakultak ki (pl. Ózd és térsége, Pécs–Komlósztb.). Később az ipari válságjelenségek az ország több területén megjelentek.
- A volt KGST-országokkal folytatott kereskedelmi kapcsolatok jelentős visszaesése leginkább az északkeleti alföldi térséget sújtotta.
- A piacgazdaságra történő átállás folyamatában csökkent az esélye a területi kiegyenlítődéssnek, sőt a térségi differenciálódás erősödött.
- 1993-ban megindult növekedési folyamatok sem mérsékeltek a jelentős differenciálódást. A stratégiaileg fejlődőképes, a sodródó, illetve a fennmaradásért küzdő vállalkozások köre továbbra sem területi hovatartozás szerint, hanem tulajdonviszonyok, méreteik, múltjuk szerint szegmentálódik. Az ipari növekedés hordozói egyre inkább a kis- és középvállalati szféra és a stabil tulajdonosokkal rendelkező, stratégiai befektetők kezébe került vállalkozások.
- A külföldi befektetőket elsősorban a fejlett humán és műszaki infrastruktúrával jól ellátott térségek érdeklik, elsősorban a főváros és Nyugat-Dunántúl. A külföldi tőkével megvalósuló új beruházásokból az Alföld alig részesedik. 1995-ben az újonnan alakult, külföldi érdekeltségű gazdasági társaságok több mint 60%-a Budapestre települt, 6,9%-a Pest megyében, 4,4%-a Győr-Moson-Sopron megyében létesített telephelyet. A legkritikusabb megyékben (Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg) mindössze 1% körül alakult a befektetések aránya.
- Bár a községekben is bővült a vállalkozói szektor, elsősorban a hagyományos egyéni vállalkozások, azonban ezek is alapvetően a fejlettebb infrastruktúrákat és a nagyobb piacok elérését biztosító területek felé vonzódnak.

Az iparfejlesztés területi feladatai

Az iparban az átalakulási folyamat és a piaci alkalmazkodás megkezdődött. A termelési szerkezet változásában már érvényesülnek nemzetközi tendenciák, de az ágazat modernizációja, a stabil növekedés fenntartása csak az ezredfordulóra várható.

Az ipar hatékony térbeli elhelyezkedésének feltétele az elmaradott, leszakadó térségek felzárkóztatása.

Ehhez a komplex infrastruktúra fejlesztése, a befektetéseket vonzó programok kidolgozása szükséges, továbbá

kiemelten támogatni kell a közép- és kisvállalkozások elterjedését

állami eszközökkel, illetve azokat kiegészítve a regionális szervezetek, önkormányzatok által kidolgozott speciális ösztönző elemekkel.

Legfontosabb az ipari térségekben szükséges szerkezetváltás elősegítése, a fejlett, korszerű technológiák gyors elterjesztésével, az innováció és a kutatásfejlesztési tevékenység a külső tőkebevonás ösztönzésével és a humán erőforrások célirányos képzésével, átképzésével.

Különösen a kis- és középvállalatok számára fontos az inkubátorházak, innovációs parkok, technológia-transzfer központok, regionális bankok rendszerének létrehozása. Hosszú távú feladat komplex logisztikai központok kiépítése. Fejlett infrastruktúrával rendelkező területeken önkormányzati támogatással az országban 6-8 központ létesítése valószínűsíthető reális tervnek. Az állam szerepvállalása ebben kettős lehet: részben mint tulajdonos (föld, épület, stb. biztosítása), részben mint a nemzetgazdaság számára hasznos funkciók (környezetvédelem, energiatakarékosság stb.) támogatója.

A komplex iparfejlesztés, amelybe a fentiek is beletartoznak, korszerű termelést feltételez, ezért

az ipar korszerűsítése érdekében az elmaradt beruházásokat pótolni kell, ezért a beruházási rátát évi 20-25 százalékos körüli értéken szükséges tartani.

Az ipar versenyképességének növelése hozzájárul a területi egyenlőtlenségek mérsékléséhez és ezáltal a térségek jövedelemtermelő képességének javulásához. Ugyanakkor az ipar foglalkoztatásban betöltött szerepe tovább csökken.

Az ipar tartós értéktermelő növekedésének fenntartásához azonban elengedhetetlen a lakosság jövedelmi viszonyainak javulása, ami a belföldi piac bővülését eredményezi.

Az ipar dinamikusabb fejlődésének következményeként egy-egy nagyvállalathoz, illetve ipari központhoz egyre kiterjedtebb ipari vonzásterület tartozhat. A külföldi működő tőkével alapított, vagy átalakított nagyvállalatok már nem szigetként helyezkednének el a magyar gazdaságban, hanem hálózataik útján dinamizálják környezetük ipari fejlődését is.

Az ipar dinamikusabb fejlődésének feltétele az európai normáknak megfelelő vállalati szervezeti struktúra kiépülése.

Ebben jelen kell legyenek a világ multinacionális vállalatainak magyarországi leányvállalatai, a hazai nagyvállalatok és a beszállításokra vállalkozó kis- és középvállalatok. Mindezek érdekében

állami eszközökkel segíteni kell az ipar beszállítói kapcsolatrendszereinek kialakítását és a feldolgozóipar modernizációját a versenyképesség javítása érdekében.

Valószínűsíthető, hogy az ipar nagytérségi differenciálódása tovább folytatódik, az ipari termelés súlypontja egyre inkább áttolódik az ország középső, illetve északnyugati felére. Mindemellett az ipari központok egyre nagyobb körzete válhat ipari térséggé: Budapest körül nemcsak az agglomerációs gyűrű területe, hanem a Budapesthez közel eső dinamikus ipari központok (pl. Székesfehérvár, Esztergom) körzetei is egyre inkább összekapcsolódnak, összefüggő ipari térséget hozva létre.

Észak-Dunántúlra került a külföldi tőkével megvalósított zöldmezős beruházások kétharmada. E jelentős ipari kapacitás a közeljövőben egyre nagyobb intenzitással termel. Nem irreális az az elképzelés, hogy a nyugati határszéltől Budapestig összefüggő dinamikus ipari régió alakul ki. Ezt az ipari régiót összefogja egyrészt a műszaki infrastrukturális hálózati rendszer, valamint a közös munkaerőpiac. Emellett várható az ipari kapcsolatrendszerek kialakulása, részben az ágazati együvé tartozás (például az autóiparban, vagy a gépipar más területein), részben az alvállalkozói-bedolgozói hálózatok összekapcsolódása révén.

A nyugati határmenti térségekben valószínűsíthetően folytatódik az ipar dinamikus fejlődése. A nyugati határmenti térségekben kialakultaktól eltérően, más léptékben és struktúrában,

kiemelten kell támogatni az ipari együttműködéseket a szomszédos országokkal.

A nagyvárosok ipari fejlődése, főként az iparirányításban betöltött egyre nagyobb szerepe (különösen Debrecen, Nyíregyháza, Szeged esetében) lehetővé teszi, hogy tovább oldódjon az ipar térbeli egyközpontúsága és új ipari körzetek alakuljanak ki.

A vas- és acélipar válságoldó programja elsősorban az ipari visszaesés mértékét csökkentő és a foglalkoztatás súlyosbodó gondjait enyhíti az észak-magyarországi régióban.

E térség problémáit egy gyökeres változás oldhatja meg, ezért

az északkelet-magyarországi régióban szükséges további szerkezetváltás megvalósítását a nemzetközi szerződésekkkel és kötelezettségvállalásokkal összhangban állami – és helyi – eszközökkel kiemelten kell támogatni.

3.2.2. AGRÁRGAZDASÁG

Az agrárgazdaság az ország fontos, gondos használat mellett nem elapadó, megújuló természeti erőforrásait hasznosítja, a vidéki települések, különösen a kistelepülések szinte kizárólagos gazdasági bázisa. A vidéki népesség mintegy fele közvetlenül kötődik az agrárgazdasághoz, ez megélhetésének gyakorlatilag egyetlen forrása.

A települések bevételei és az ott élő népesség jövedelme révén településformáló erő, a közvetlen természeti kapcsolata pedig nemcsak a talajra, hanem tágabb értelemben az egész természeti és épített környezetre hat. Tartósan deviza termelő ágazat, a fizetési egyensúly megtartásában szerepe alapvető.

Ennek a gazdasági bázisnak alapja a termőföld, ami más erőforráshoz képest bőségesen áll rendelkezésre az ország területéhez és a népesség számához viszonyítva egyaránt.

Az agrárgazdaság értékelése

Az agrárgazdaság és ezen belül a mezőgazdaság üzemi-, tulajdoni- és termelési struktúrája a szocializmus idején a korábbi időszakhoz képest gyökeresen átalakult. Ebben a folyamatban a legszembetűnőbb a nagyüzemi gazdálkodás általánossá válása volt, számos pozitív és negatív sajátossággal:

- A nagyüzemek területi mérete a többszöri egyesülés (egyesítés) hatására minden régióban fokozatosan növekedett, olyan helyeken is, ahol nem volt bizonyított a nagyobb üzemi méret előnye. Aprófalvas térségekben ez a folyamat viszont azzal járt, hogy a kisebb települések jelentős része elveszítette egyetlen gazdasági bázisát, az egyesüléssel létrejött nagyüzemek fejlesztési erőforrásait elsősorban a székhely településre koncentrálták.
- A földhasználatban a szántó szerepe „túlértékelt” volt, így ma is szántóként hasznosított sok olyan terület, melyen gazdaságos szántóföldi termelés nem végezhető.
- A nagyüzemek termelési szerkezete leegyszerűsödött és uniformizálódott, melyben a tömegtermelés lett meghatározó, a tájtermelés (az egyes tájak adottságaihoz jobban igazodó termelési szerkezet) háttérbe szorult. A termőhelyi adottságok figyelembevételére még a termőhelyre különösen érzékeny kultúrák esetében (gyümölcsfélék, zöldség, szőlő) sem kapott megfelelő szerepet.
- A termelési színvonal a nyolcvanas években a legtöbb ágazatban már elérte a világ élvonalába tartozó országok szintjét.
- Fokozatosan kialakult a nagyüzemek és háttáji gazdaságok (kisgazdaságok) szoros integrációja, amelybe a nem főfoglalkozású mezőgazdasági termelők (általában a falun élők) is bekapcsolódtak.
- A tároló és feldolgozó kapacitások, állattartó telepek térben koncentráálódtak.
- Az élelmiszeripar területi elhelyezkedésében és kapacitásának méretezésében csak részben érvényesültek a piaci és a közgazdasági szempontok.
- A nagyüzemek nem mezőgazdasági tevékenysége (alaptevékenységen kívüli tevékenység) ellentmondások közepette, de látványosan bővült, ez a tevékenységi kör a jövedelemszerzés igen fontos – a gyengébb adottságú térségekben alapvető – forrása, a vidék iparosításának egyik eszköze volt.
- A nagyüzemek a falvakban felvállaltak számos szociális feladatot, továbbá kereskedelmi ellátást és települési infrastruktúra fejlesztést is. A nagyüzemek „foglalkoztatási kötelezettsége” miatt általában a mezőgazdaságban, de különösen a gyengébb adottságú térségek mezőgazdaságában túlfoglalkoztatottság jelentkezett.

A gazdasági-társadalmi átalakulással, az életszínvonal visszaesésével az agrárgazdaság értékesítési lehetőségei a hazai és a korábbi szocialista piacokon egyaránt romlottak, a termelés jövedelmezősége csökkent, a termelés mennyisége és a termelési színvonal is visszaesett a két évtizeddel korábbi szintre. Az élelmiszeripar és az állami gazdaságok privatizációja, a kárpótlás és a szövetkezetek törvény által előírt átalakulása a négy évtizeden át kialakult (kialakított) üzemi és tulajdoni struktúrát ismét teljesen átalakította. Ez azt is jelenti, hogy a korábbi nagyüzemekre kialakított termelési kapacitások jó része ma kihasz-

nálatlan, viszont a létrejött új gazdasági szervezetek és magángazdaságok felszereltsége hiányos, eszközeik korszerűtlenek, elavultak. A mezőgazdasági termelés tartósan alacsony jövedelmezősége és a tőkehiány nem teszi lehetővé a korszerűsítést, az ágazat eszközeinek megújítását. Ezért a regionális sajátosságokat jobban érvényesítő agrárpolitika kialakítását és a szükséges struktúra-váltást nagymértékben állami eszközökkel támogatni kell.

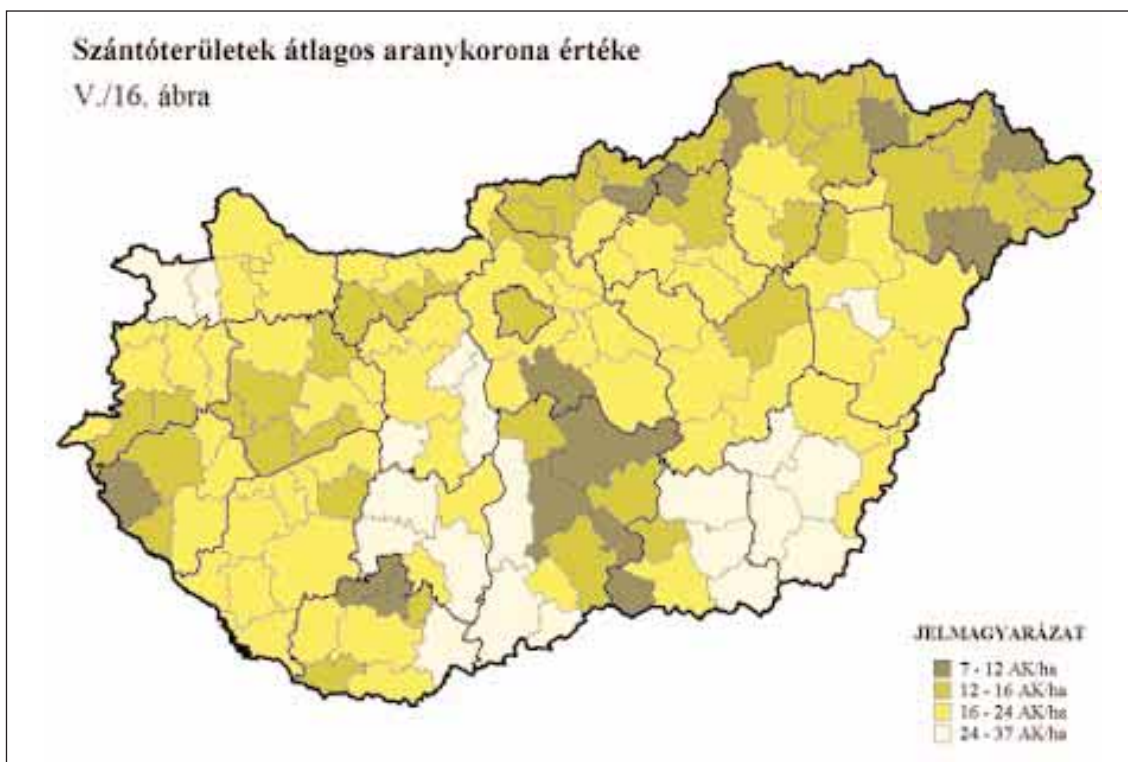
Az agrárgazdaság területi fejlesztésének irányai

A termőföld hasznosítása

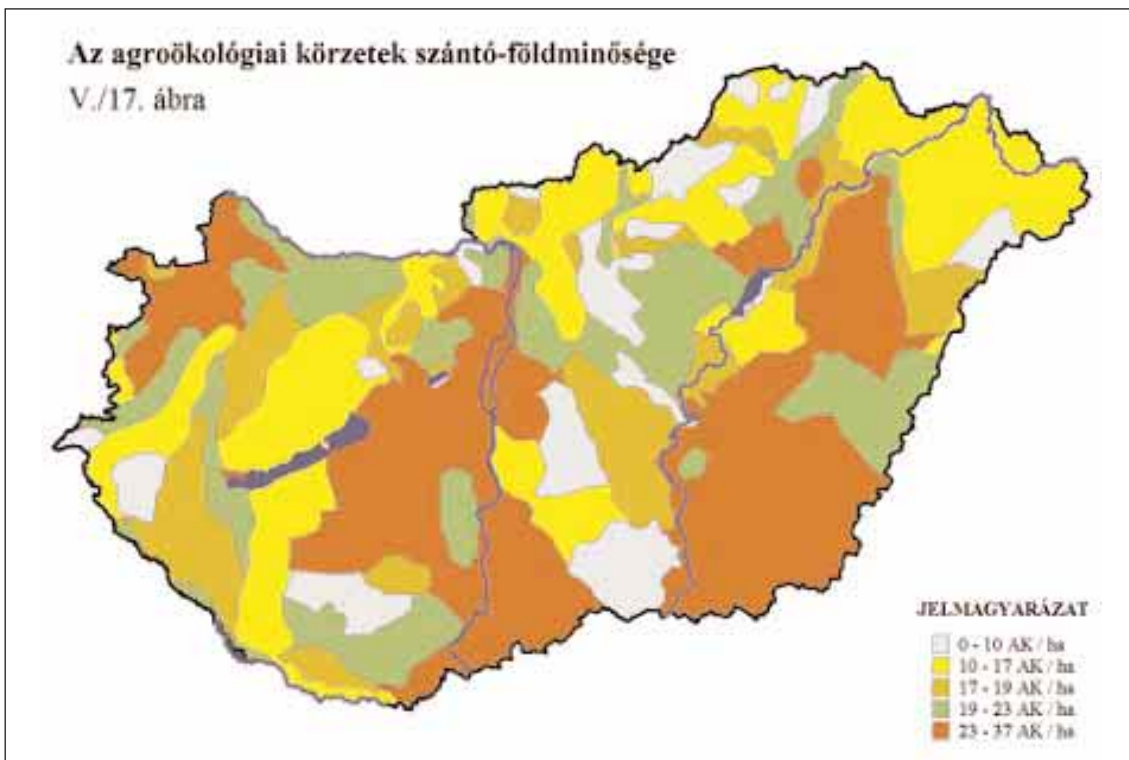
Az eltérő természeti adottságok alapvetően meghatározzák a föld hasznosítását. A gazdasági szerkezetváltás, a társadalmi igények azonban a földhasznosítás terén is változásokat eredményezhetnek. Helyenként a termelési funkció háttérbe szorul, vagy teljesen megszűnik és a terület más funkciót kap (tájvédelem, természetvédelem, rekreáció stb.). A termőhelyi adottságok fokozottabb érvényesítésével pedig erősödik a termésben a tájjelleg.

A fentieket figyelembe véve a mezőgazdaság területi fejlesztésénél a következő célkitűzéseket kell érvényesíteni:

- Az átlagosnál kedvezőbb adottságú területeken – ahol a szántó aranykorona értéke egy hektárra vetítve 19 fölött van – profitorientált mezőgazdaság működjön. Ilyen területek megtalálhatók a régiók szintjén, valamint a kistérségek szintjén a kedvezőtlen adottságú régiókon belül, sőt a kifejezetten rossz adottságú kistérségekben is. Nagyobb összefüggő egységekben az Alföldön a Hajdúság és a Békési Lőszhát, a Duna-Tisza közön a Duna vonala, a Dunántúlon a Mezőföld és a Kisalföld térségében található. (V./16. ábra)

- Azokon a termőhelyeken, ahol a talaj- és klimatikus adottságok, egyéb természeti tényezők, továbbá a termelési hagyományok szerencsés kombinációja egyedi értékkel bír, a hazai- és export piacon is keresett termékek előállítását teszik lehetővé, az egyedi termékek termelését kell preferálni. Egyedi termékek előállításának elsőszámú területei a történelmi borvidékek, a hagyományos gyümölcs- és zöldségtermelő területek a Dél-Alföldön, a Duna–Tisza közén, egy-két termék vonatkozásában Szabolcs-Szatmár-Bereg, Nógrád és Heves, de más megye területén is.
- Extenzív, alacsony eszközigényű termelésre kell törekedni azokon a területeken, ahol a termelés szerény mértékű, jövedelem-kiegészítő jellegű állami támogatással fenntartható, de támogatás nélkül nem lenne életképes. Ilyen területek a 17-19, kisebb részben pedig a 10-17, szántó-aranykorona minőségű agroökológiai kistérségekben találhatóak. (V./17. ábra) A termelési struktúra extenzív irányú megváltoztatása is támogatási forrás-igénnyel jár.

- Társadalompolitikai megfontolásból a tartós munkanélküliséggel sújtott kistérségekben szükséges „szociális típusú” mezőgazdaság fenntartása, nagy élőmunka, de viszonylag kis eszközigényű, piacképes terméket előállító ágazatok fejlesztésével. A városoktól távol eső kistelepüléseken – ellátási okokból is – hosszú távon fenn kell tartani a család- és a szűkebb lakókörnyezete szükségletére termelő mezőgazdaságot.
- Az ország leggyengébb adottságú területein, mintegy 700 ezer hektáron, a mezőgazdálkodás visszavonulását, erdősítést, átmenetileg pedig extenzív gyepként való hasznosítást kell szorgalmazni. Az erdősítés ütemét azonban a nemzetgazdaság teherbíró képessége határozza meg, mérlegelendő továbbá az is, hogy az EU hajlandó-e az ezirányú törekvéseket már a csatlakozást előkészítő fázisban is támogatni.

- A természetvédelmi területeken „értékmegőrző” mező- és erdőgazdálkodás javasolt. Védelmi funkció javasolt továbbá a mezőgazdaságnak azokon a területeken is, ahol a talaj- és árvízvédelem az elsődleges szempont.
- A határmenti kistérségekben hasznosítani kell a határhoz közel fekvő, határon túli városok piaci lehetőségeit.
- A vállalkozási övezetekben és innovációs centrumokban elsősorban az élelmiszerfeldolgozás új lehetőségét célszerű szorgalmazni, ami kihat az alapanyag-termelésre is.

Erdő és vadgazdálkodás, halászat

A tervszerű erdőgazdálkodás több, mint 100 éve önálló erdészeti szakigazgatással működik. A mai erdészeti politika három alapelvevet követ: a fenntartható tartamos erdőgazdálkodás, a természetközeli erdőgazdálkodás és a zöldfelület gyarapító erdőgazdálkodás elvét.

A gazdaság jelenlegi átmeneti állapota ebben az ágazatban is megoldandó problémákat vet fel, különösen a tulajdonviszonyok rendezetlensége miatt. E terület gazdasági potenciálja jó hasznosítással tartós jövedelmet biztosíthat az érintett térségekben.

Az erdőgazdálkodás magában foglalja az erdők felújítását és új erdők telepítését is. Az érvényes erdőtelepítési célprogram 1991-től 2000 évig szól, előirányzata 150 ezer hektár új erdő telepítése, döntően a mezőgazdálkodás számára rossz minőségű területeken. Az új erdők funkciók szerinti megoszlása a meglévő erdőállományéhoz hasonló: 80-85%-a gazdasági célú, 15-20%-a jóléti és egyéb célú kell legyen. Eddig a telepítési előirányzat időarányos része nem teljesült, mivel csupán 12 ezer hektár erdőtelepítés valósult meg. A célprogram gyorsítása szükséges különösen a racionális földhasználat érdekében.

A jó környezeti adottságok kiváló minőségű vadállományt biztosítanak az országban. A vadgazdálkodás, a mező- és erdőgazdálkodás érdekeit összhangba kell hozni az érdekeltek között meglévő ellentétek egyeztetésével.

A tógazdasági haltermelésre mintegy 25 ezer hektár tófelület áll rendelkezésre, döntően az Alföldön, de ez a tófelület csak részben hasznosul. A termelésből kivett tavak állaga jelentős mértékben romlik. Mindezek miatt új tófelületet középtávon nem javasolt létesíteni. A haltermelés a meglévő tavak műszaki-technológiai rekonstrukciójával növelhető. Fontos feladat azonban a vízhiány és a vízminőségi problémák megoldása.

Élelmiszeripar

Meghatározó stratégiai cél, hogy a mezőgazdasági termékek elsődleges feldolgozó kapacitása arányaiban és szerkezetében feleljen meg az alapanyag-termelés regionális koncentrációjának.

Össze kell hangolni az élelmiszeripar kis és középvállalkozásainak fejlesztési elgondolásait a területfejlesztési programokkal. Ebben kiemelt helyet kell biztosítani

- a helyi jellegű termelő, feldolgozó és értékesítő integrációk létrehozásának, illetve támogatásának;
- a kis és középvállalatok piacra jutási támogatásának, az élelmiszeripari, kereskedelem-fejlesztési és innovációs központok területi elhelyezésének;

- az eredeti, táji jellegű termék-előállítás vonatkozásában élelmiszer-feldolgozó vállalkozások támogatásának;
- a bio- és az új (novell food) élelmiszereket előállító feldolgozók ösztönzésének.

Az agrárgazdaság fejlesztési prioritásai

Az előbbieket összegezve területfejlesztés szempontjából az agrárgazdaság fejlesztésének prioritásai a következők:

- *az ország kiemelkedően jó mezőgazdasági adottságainak kihasználása;*
- *az agrár- és vidékfejlesztési politikában kiemelt szerepet kell kapnia az Európai Unió és a Vidéki Térségek Európai Kartája elvei érvényesítésének;*
- *a különböző adottságú térségekben a terület- és vidékfejlesztési célok megfogalmazásakor különös figyelmet kell fordítani a vidéki népesség agrárgazdasághoz kötődő foglalkoztatására és életszínvonalának javítására a népesség helybentartása céljából;*
- *a vidéki népesség képzése, oktatása, általában a szellemi színvonal emelése, a vidéki életközösségek hagyományainak újraélesztése a fejlesztési programok hatékony megvalósítása érdekében;*
- *a falvak és tanyák megújítása, figyelemmel arra, hogy a külterületi fejlesztések felleljenek meg a mezőgazdaság termelési funkciójának is;*
- *a természeti erőforrások hasznosításában érvényesüljön a fenntartható fejlődés elve, a környezetkímélő, környezetbarát technológiák és eljárások elterjesztése, különösen a környezetileg érzékeny területeken;*
- *az agrárgazdaság versenyképessége érdekében erősítendő a termőhely adottságaihoz jobban igazodó földhasznosítás, a kedvező adottságú területeken meg kell teremteni a profitorientált termelés feltételeit;*
- *a történelmi borvidékek térségfejlesztési szempontú rekonstrukciója;*
- *az egyedi termékek előállításához kapcsolódó feldolgozás és értékesítés, az ehhez szükséges infrastruktúra megteremtése a teljes termékpályát átfogó fejlesztési programok szerint;*
- *a kedvezőtlen adottságú területeken kiemelten kell támogatni az adottságokhoz illeszkedő földhasznosítást, különösen az erdőtelepítést és talajvédő gyepesítést, továbbá a nagy élők munkája igényű, de egyébként versenyképes ágazatok fejlesztését, a falusi népesség számára alternatív foglalkoztatási lehetőségek elterjesztését.*

3.2.3. IDEGENFORGALOM

A magyar idegenforgalom összefoglaló értékelése

Az Idegenforgalmi Világszervezet (WORLD TOURISM ORGANISATION – WTO) előrejelzése szerint a világ idegenforgalmának fejlődése töretlen, az eddigi trend folytatódása esetén az ezredfordulóra a világgazdaságon belül az olajipar, illetve a hadiipar mögött a jelenlegi harmadik helyen álló idegenforgalom – a „béke iparága” – a világ elsőszámú iparágává válhat. (A nemzetközi turizmusban résztvevők száma 1996-ban 592 millió fő volt, 4,5%-kal magasabb az előző évinél, az idegenforgalmi bevételek ugyanebben az időszakban 423 milliárd USD-t tettek ki, amely 7,6%-os növekedést jelent.)

A magyar idegenforgalom a világ idegenforgalmából a forgalmi adatok alapján kb. 3,5%-kal, az idegenforgalmi bevételek alapján kb. 0,5%-kal részesedik. A forgalmi adatok alapján a világrangsorban kb. a 8. helyet, a bevételi adatok alapján a kb. 40. helyet foglalja el a magyar beutazó turizmus. A látogatók, a turisták, és a vendégéjszakák száma, valamint az idegenforgalmi bevételek, a kereskedelmi szállásférőhelyek kapacitáskihasználtsága közötti összefüggés elemzéséből megállapítható, hogy:

- a kereskedelmi szállásférőhelyeken belül a szállodai férőhelyek aránya a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején gyakorlatilag stagnált, 1994-től azonban növekedés tapasztalható;
- az összes vendégéjszakán (kb. 140 millió) belül a kereskedelmi szálláshelyek kb. 7%-kal, a szállodák 4,5%-kal részesedtek 1994-ben (a turisták kb. 90%-áról nem tudni, hogy hol éjszakáznak);
- a fizetővendéglátáson belül az utazási irodákon keresztül bonyolított ún. „szervezett” fizetővendéglátás részaránya csökken a nem szervezett fizetővendéglátással szemben. Ezt még az ún. „fekete szobakiadás” keretében bonyolódó forgalom tovább rontja (a szervezett fizetővendéglátás össz kapacitása csak kb. 31 000 férőhely, az 500 ezer magánszobai kapacitásból);
- az idegenforgalomban az átlagos tartózkodási idő jelenleg 3,3 fő/nap, a kereskedelmi szálláshelyeken az 1 főre jutó átlagköltség pedig 4500 Ft/fő/nap, ugyanez szállodákban 10 000 – 11 000 Ft/fő/nap. Az egy turistára jutó összes átlagos költség 1996-ban 109 USD volt;
- továbbra is az osztrák és a német turizmus részaránya a meghatározó a hazai idegenforgalomban, és az üzleti turizmus is ebben a relációban a legnagyobb. Ezeket túlmenően Horvátországból, Jugoszláviából, Romániából és Ukrajnából érkeztek a legtöbben. A kereskedelmi szálláshelyek külföldi vendégei közül az amerikaiak, a japánok, a lengyelek, a szlovákok által itt töltött vendégéjszakák száma számottevően emelkedett 1996-ban. A belföldi turizmus, és ezen belül a szociálturizmus, illetve az ifjúsági turizmus tovább csökkent;
- a szabadidő turizmusban a kereslet továbbra is Balaton és Budapest centrikus. Az üzleti turizmus vonatkozásában Budapest piaci pozíciója erős, de ebben a kategóriában már kereslet-növekedés tapasztalható a kelet-magyarországi nagyvárosokban. A hazai turizmust a szezonális jelleg jellemzi, a gyógy-, és termálturizmust kivéve. (A gyógy-, illetve termál szállodák kihasználtsága éves átlagban meghaladta a 70%-ot!);
- 1996. évben kb. 40 millió külföldi látogató volt, amelyből 20,7 millió fő legalább 1 éjszakát itt töltő turistaként érkezett. Az MNB által hivatalosan regisztrált konvertibilis idegenforgalmi bevétel kb. 2,24 milliárd USD. (Ez 30%-os növekedést jelent 1995. évhez viszonyítva.) A bevételek és kiadások egyenlege várhatóan kb. 1,3 milliárd USD. A kereskedelmi szálláshelyeket kb. 5,2 millió vendég vette igénybe, amelyből 2,9 millió külföldi vendég kb. 10,5 millió vendégéjszakát töltött el, ebből szállodákban kb. 6,8 millió vendégéjszaka realizálódott;
- meg kell említeni, hogy az idegenforgalom tényleges devizabevételei szakértői becslések alapján az MNB által regisztráltak kb. 2-2,5 –szeresét is elérhetik. A hivatalos banki megfigyelési rendszer nem felel meg a tényleges bevételek regisztrá-

lásának. Ezzel összefüggésben 1996-ban a turisták összes tényleges pénzköltését 4,5-5,0 milliárd USD-re becsüljük. A turisták költése olyan szolgáltatások körében is jelentkezik, (légi, vasúti, közúti, vízi, nemzetközi és belföldi személyszállítás, kaszinó, vadászati szolgáltatások, vízumdíjak, stb.) amelyek a forintban jelentkező banki bevételekkel együtt akár további 1 milliárd USD-vel is növelhetik a turizmus tényleges teljesítményét;

- a magyarországi kereskedelmi szálláshelyek kb. 800 ezer férőhelyes összkapacitásán belül a szállodák kapacitása 1996. július 31-i KSH adat alapján 87 538 férőhely volt. Jelenleg megoldatlan a szervezett és nem szervezett fizetővendéglátás, valamint a falusi turizmus kapacitásainak hivatalos nyilvántartása. A „fekete” szobakiadás nagyságáról és bevételéről még hozzávetőleges becslés sincs. 1997-től bevezetésre kerül a fizetővendéglátás tételes átalányadóztatása, és kidolgozás alatt van a KSH – EU konform – új statisztikai rendszere;
- a kereskedelmi vendéglátásban jelenleg 57 000 üzlet és 40 000 egyéni vállalkozásban működtetett vendéglátóhely van. Forgalmuk 1996-ban kb. 200 milliárd Ft volt, amelyből az éttermek forgalma kb. 90 milliárd Ft-ot tett ki.

Komplex idegenforgalmi fejlesztési területek

A magyar idegenforgalom nemzetközi versenyképességének megőrzéséhez, hosszú távon való fenntartásához és így az idegenforgalomból származó bevételek növeléséhez elengedhetetlen az ország meglévő, területileg is differenciált idegenforgalmi adottságainak komplex feltárása, fejlesztése, eladható ún. „idegenforgalmi termék”-ké, illetve „idegenforgalmi szolgáltatás”-sá fejlesztése.

Ehhez szükséges:

- az idegenforgalom (turizmus) tárca ágazatközi jellegének felismerése, illetve elismertetése;
- az üdülés, idegenforgalom – állandó lakosság igényein felül jelentkező – infrastrukturális többletigényeinek elismerése és finanszírozása az előbbivel összefüggésben;
- a területfejlesztést szolgáló központi és decentralizált források támogatási elveinek, céljainak meghatározásánál az országos, a regionális, továbbá a megyei idegenforgalmi fejlesztési koncepciók, programok terület- és hálózatfejlesztési igényeinek összehangolása a területi- és településfejlesztési elgondolásokkal az idegenforgalom szempontjainak, érdekeinek érvényesítése céljából;

Az általános infrastruktúra-fejlesztési feladatokon felül az idegenforgalmat szolgáló alap-, illetve törzshálózat fejlesztéseket túlnyomó részben állami költségvetési forrásból szükséges a jövőben is biztosítani. A kapcsolódó hálózatok megvalósítását önkormányzati, helyi források bevonásával kell végezni, Az idegenforgalmi vállalkozások ezen infrastruktúrára „épülnek rá” (pl. kerékpárút-, víziút-kikötő-, lovastúra-, turistaút hálózatok stb.).

Az idegenforgalmi területfejlesztésben kétpólusú fejlesztéspolitika szükséges az alábbiak szerint:

- *az idegenforgalmilag frekventált, bevezetett „kiemelt üdülőkörzetek”-ben fokozott állami szerepvállalással a minőségi turizmus komplex fejlesztése;*
- *a kiváló adottságokkal, idegenforgalmi vonzerővel rendelkező, de elmaradott térségek általános-, valamint idegenforgalmi infrastruktúra- és szolgáltató hálózatának gyorsított ütemű fejlesztése állami támogatással és preferenciák biztosításával.*

A két pólus közötti sávban normatív módon az idegenforgalmi vállalkozások speciális követelményeit feltételeit kielégítő, ösztönző, közgazdasági-, jogi-, pénzügyi-, adó-, beruházás- és hitelpolitikai szabályozók biztosítandók.

Idegenforgalmi szempontból az alábbi térségek kiemelt komplex fejlesztése, illetve ezen területek fejlesztésének támogatása, ösztönzése szükséges központi forrásból:

- **Kiemelt üdülőkörzetek:** Balaton, Velencei-tó, Dunakanyar, Mátra–Bükk, Sopron–Kőszeghegyalja, Tisza-tó (Tisza–Közép-Tisza-vidék).
- **Kiemelt „idegenforgalmi körzet”:** Budapest és környéke (az országban az egyetlen térség, amely ún. „abszolút idegenforgalmi vonzerő”-vel rendelkezik).
- **Kiemelt üdülőkörzetté nyilvánítási folyamata elkezdődött:** Mecsek–Villány térségének.
- **Az országos, illetve kiemelt gyógyhelyek:** Balatonfüred, Balf, Bükfürdő, Debrecen–Nagyerdő, Eger, Kékestető–Gyöngyös, Gyula, Hajdúszoboszló, Hévíz, Harkány, Mezőkövesd–Zsóri fürdő, Miskolc-Tapolca, Lillafüred, Parád, Sárvár, Zala-karos.
- **Üdülőkörzetek:** Ráckevei–Soroksári Dunaág (R/S/D), Alsó-Dunaszakas, Bakony, Belső-Somogy, Cserhát és környéke, Dél-Zala, Felső-Tisza szakasz, Göcsej, Kaposvölgy, Rába–Marcal mente, Szigetköz, Szolnoki Tisza szakasz, Vértes–Gerecse, Zemplén, Aggtelek és környéke. A megyei területfejlesztési tanácsok javaslatai alapján ez a kör bővíthető. (V./18. ábra)
- **Üdülési-idegenforgalmi adottságokkal rendelkező térségek, illetve települések:** Hortobágy–Debrecen–Hajdúszoboszló térsége, Kecskemét–Bugac térsége, Ópusztaszer és térsége, Órség, Tokaj, Somlóhegy, Műemléki városok, jelentős műemlékekkel rendelkező települések (Győr–Pannonhalma, Sopron, Kőszeg, Szombathely–Ják, Veszprém, Pápa, Zirc, Székesfehérvár, Esztergom, Visegrád–Szentendre–Vác, Eger, Miskolc, Sárospatak, Nyírbátor, Debrecen, Pécs, Kaposvár, Kecskemét, Szeged; Gyula stb.), Műemléki jelentőségű területek (MJT), Műemléki környezet (MK), Nemzeti Parkok (NP) (Hortobágyi, Fertő-tavi, Kiskunsági, Bükki, Aggteleki, Duna–Dráva, Körös-Marosvidéki Nemzeti Park), Természetvédelmi Területek (TVT), Tájvédelmi Körzetek (TK), Duna, Tisza, Dráva, Rába, Bodrog, Körösök, Berettyó stb. mente, Világörökség listáján szereplő területek (Hollókő, Budai Vár, Aggtelek, Pannonhalmi Bencés Főapátság), Várak, várromok (Sümege, Szigliget, Visegrád, Siklós, Szigetvár, Diósgyőr, Füzér, Kisvárda, Ozora, Komáromi erődrendszer, stb.), Vadász és gyógyturizmus (Dombóvár–Tamási–Gyula, Bogács–Szilvásvárad–Bükkszék.).

Az idegenforgalom állami- és területi irányítása, illetve a területfejlesztés és területrendezés céljai összhangjának biztosítása érdekében szükséges a kiemelt üdülőkörzetek, illetve a kiemelt térségek feladat- és hatáskörének, valamint területi illetékességének egyértelmű elhatárolása a felesleges párhuzamosságok elkerülése érdekében, úgy mint Budapest és agglomerációja – Dunakanyar kiemelt üdülőkörzet Intéző Bizottság (DIB) Titkársága, valamint a Balatoni Fejlesztési Tanács – Balatoni kiemelt üdülőkörzet Intéző Bizottság (BIB) Titkársága esetében.

A területfejlesztést közvetlenül és közvetve szolgáló központi és decentralizált alapok, külföldi segélyforrások felhasználási jogcímei közé a turizmus területi-infrastrukturális fejlesztését is indokolt felvenni.

Szükséges az országos, a megyei, a kiemelt üdülőkörzeti, üdülőkörzeti és a kistérségi, teljes körű idegenforgalmi területi statisztikai rendszer kialakítása.

A tervezés megalapozása érdekében különös tekintettel kell lenni:

- a kerékpáros turizmussal összefüggésben a kerékpárút-hálózatra;
- a vízi turizmussal kapcsolatban a sporthajó – kikötőhálózatra;
- a természetjáró turizmus vonatkozásában a turista útvonal, illetve turistaház és kemping hálózatra;
- a lovas turizmussal kapcsolatosan lovastúra útvonalak hálózatára;
- a termál- és gyógyturizmussal összefüggésben a termál- és gyógyvízkészletre, valamint a fürdőhálózatra;
- a falusi-, tanyai turizmus és az infrastruktúra összefüggéseire;
- az öko-turizmusra, különös tekintettel a nemzeti parkokra, természetvédelmi területekre és tájvédelmi körzetekre;
- a vadász, golf és egyéb szabadidő-sport turizmusra;
- a tranzit-, bevásárló turizmussal összefüggésben a komplex megálló- és pihenőhely hálózatra.

Az idegenforgalom területi fejlesztésének javaslata

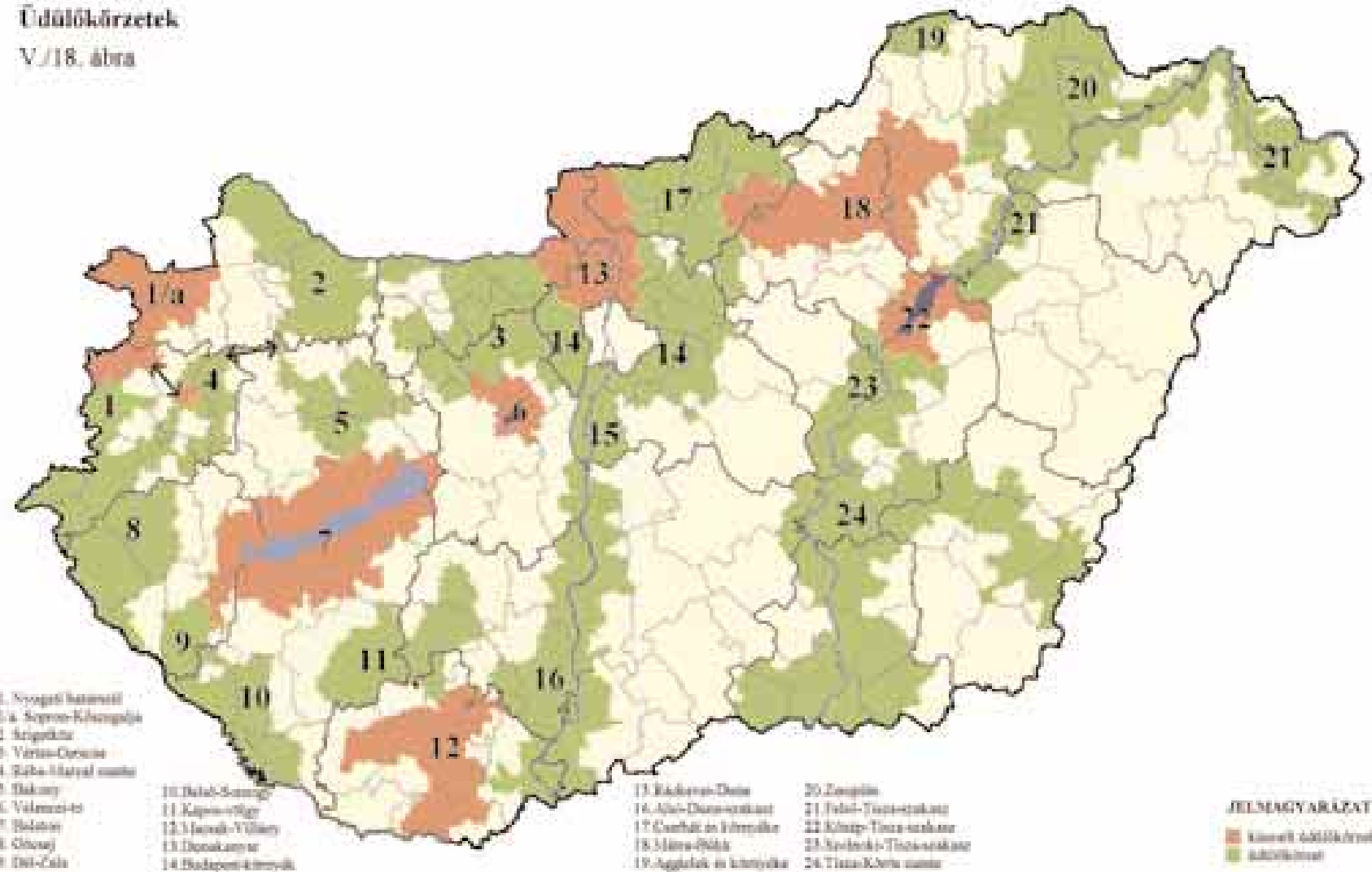
Az egyes régiók, megyék, kistérségek és települések adottságainak és a kereslet – kínálat figyelembevételével határozhatók meg a turizmus területi fejlesztésének irányai, prioritásai.

A termál- és gyógyturizmus az ország természeti adottságai közül a legnagyobb értékre, a termálvíz kincsre alapozhat. Alkalmas a fizetőképesebb vendégkör kialakítására, és nagymértékben hozzájárulhat a szezonálitás mérsékléséhez is.

Fejlesztésében három fő irány jelölhető ki:

- a főváros fürdővárosi rangjának visszaállítása;
- a már bevezetett, „országos” minősítésű gyógyfürdők fogadóképességének bővítése, illetve rekonstrukciója (Budapest /7 fürdő/, Balatonfüred, Balf, Bük, Harkány, Hévíz, Zalakaros, Debrecen, Gyula, Hajdúszoboszló, Szolnok, Eger, Parádfürdő, Mezőkövesd-Zsóri fürdő);
- a termálvízre alapozott fitness szolgáltatásokat és változatos sportolási lehetőségeket nyújtó fejlesztések a „körzeti” és „helyi” minősítésű gyógyfürdők esetében, mely kör bővíthető a megyei területfejlesztési tanácsok javaslatai alapján (pl. Dombóvár–Gunaras).

Üdülőkörzetek
V./18. ábra

A vízenergiás fejlesztési lehetőségei

V/19. ábra

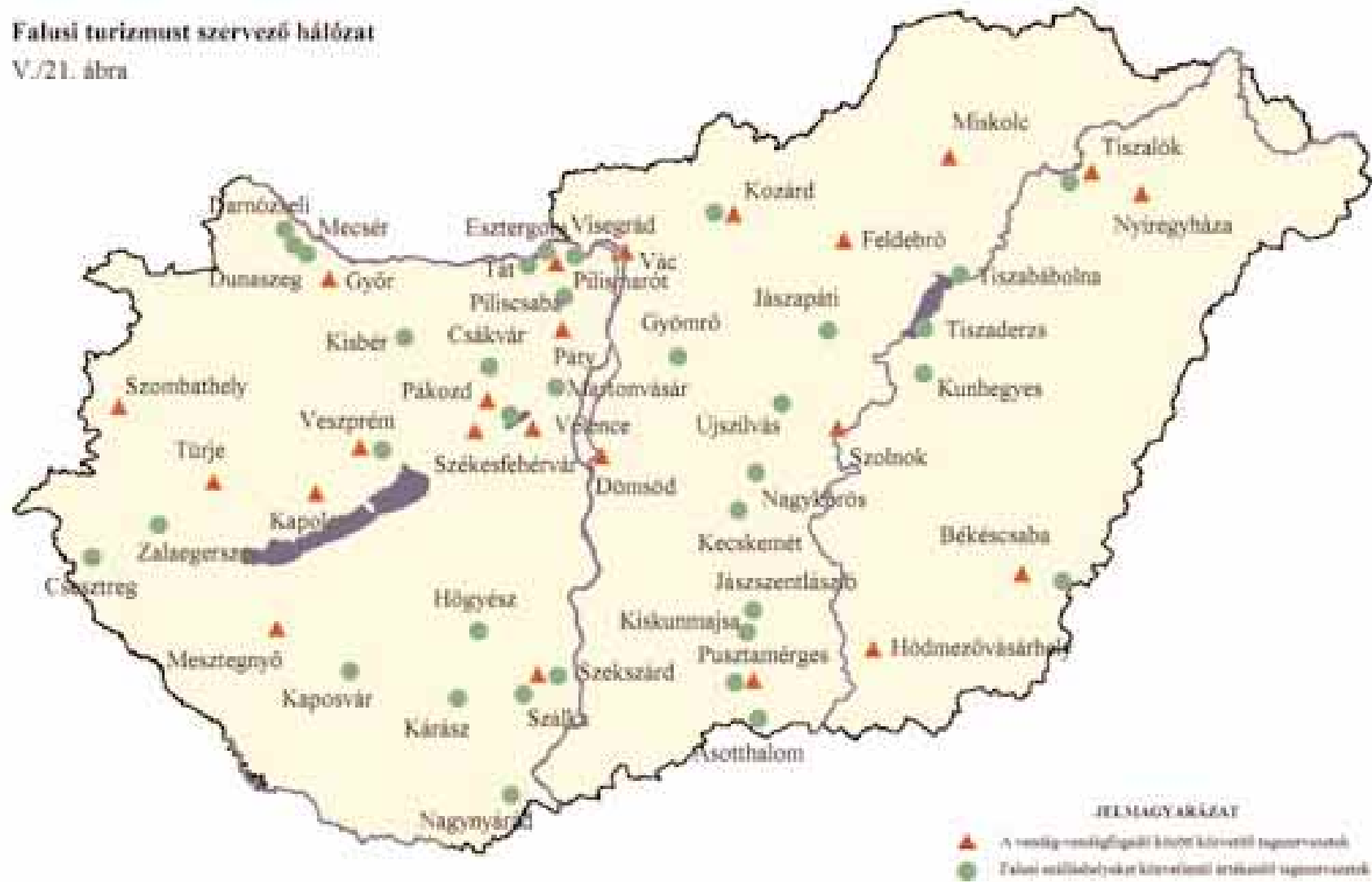
Kerékpárút hálózat fejlesztési javaslata

V./20. ábra

Falusi turizmust szervező hálózat
V./21. ábra

Javaslat a turizmus (idegenforgalom) intézményrendszerének regionális lehatárolásához

V/22. ábra

A kulturális-, rendezvény-, és fesztivál turizmus a legsajátosabb vonzerőre a kulturális kínálatra építhet. A kulturális programok önmagukban is alkalmasak fizetőképes vendégkör vonzására. Kulturális és turisztikai szempontból egyaránt jelentős az ún. fesztivál-turizmus továbbfejlesztése. A kulturális turizmus elsősorban, Budapest mellett a már bevezetett fesztivál városok (Sopron, Szombathely, Kecskemét, Debrecen, Miskolc, Pécs, stb.), valamint az egy-egy táj/régió kultúráját bemutató települések esetében (Kalocsa, Mezőkövesd stb.) részesíthető előnyben.

Az üzleti-incentíve-, valamint a kongresszusi- és konferencia turizmus a gazdasági kapcsolatok átrendeződésével és bővülésével, fokozatos fejlesztést igényel. Ez elsősorban a magas kategóriájú szállodai fogadóképesség bővítése és a színvonal emelése terén jelent feladatokat. A kapcsolódó szolgáltatásokkal is elő kell segíteni, hogy Budapest a közép-európai régióban nemzetközileg jegyzett pénzügyi és kongresszusi központtá váljon. Az üzleti- és kongresszusi turizmus fejlesztése során Budapesten kívül elsősorban a főváros korábbi ellenpólusaira, valamint az egyetemi-főiskolai városokra kell koncentrálni. (Debrecen, Pécs, Szeged, Miskolc, Győr, Sopron, Eger, Veszprém, Szombathely, stb.)

A gasztronómiai turizmust magyar vendéglátás hagyományainak felélesztésével hangsúlyos elemként szükséges számításba venni az idegenforgalom, illetve az idegenforgalmi termékek fejlesztésében.

A borturizmus érdekében javasolt a történelmi borvidékek úgynevezett „borúthálózatá” történő fejlesztése. (Csongrád, Hajós–Vaskút, Kiskunság, Ászár–Neszmély, Badacsony, Balatonfüred–Csopak, Balaton-felvidék, Etyek, Mór, Pannonhalma–Sokoróalja, Somló, Sopron, Dél-Balaton, Mecsekalja, Szekszárd, Villány–Siklós, Bükkalja, Eger, Mátraalja, Tokaj-hegyalja.)

Szabadidő-, sport- és hobby turizmus fejlesztésére a természeti adottságok jó lehetőséget nyújtanak. E turisztikai ágaknak elsősorban a nagyobb folyók (Duna, Tisza, Rába, Körösök, Dráva) menti területek, a domb- és hegyvidéki területek (a Balaton hátterterületei, a nyugati országhatár mente, az Északi-középhegység egyes részei), valamint a tanyás térségek a fejlesztési célterületei. E témában a kerékpáros- és a viziturizmus hálózatának és megállóhelyeinek/kikötőhelyeinek összehangolt fejlesztése szükséges a korábbi években elkészült koncepciók alapján. (KHVM–UVATERV Országos Kerékpárút Törzshálózat Irányterve, Dunai Nemzetközi- és a Tiszai viziturizmus, valamint balatoni vitorlaskikötő hálózat fejlesztési koncepciója stb.) (V./19. és V./20. ábra.)

A falusi- és tanyai turizmus fejlesztése, a hobby turizmushoz hasonlóan, jelentős mértékben elősegíti a turisták regionális „szétterítését”. Ez kiemelt fontossággal bír elsősorban az elmaradott, de jó adottságokkal rendelkező területeken, és egyúttal a vidékfejlesztés egyik eszköze. A falusi turizmus jelenlegi szervező hálózatát tekintve megállapítható, hogy a természeti adottságok alapján hálózatfejlesztés javasolható Észak-Borsodban, Észak-Alföldön, Belső-Somogyban, Bakony térségében és Tolna megyében. (V./21. ábra)

Vallási- és zarándok turizmus feltételeinek biztosítása a következő településeken: Andocs, Bucsuszentlászló, Baja, Bába, Bélapátfalva, Bodajk, Celldömölk, Csatka, Csicsó, Csobánka, Eger, Egerszalók, Erdőtelek (Hanyipusztá), Csorna, Feldebrő, Fertőszentmiklós, Esztergom, Gyöngyös, Győr, Gyula, Gencsapáti, Hajós, Hasznos, Vértes-

somló, Jásd, Jászberény, Petőfiszállás, Kács, Kópháza, Röjtökmuzsaj, Máriabesnyő, Máriagyüd, Máriakálnok, Máriakéménd, Márianosztra, Máriapócs, Budapest–Máriaremete, Mátraverebély-Szentkút, Velem–Szentvid, Monok, Osló, Pécs–Havihegy, Segesd, Solymár, Sopronbánfalva, Sümeg, Szeged-Alsóváros, Szekszárd, Szigetvár–Turbék, Vác, Vasvár, stb.

Tranzit- és bevásárló turizmus feltételeinek kialakítása az országos közlekedéshálózat fejlesztéséhez igazodva.

A fentiekkel összefüggésben

az idegenforgalom állami területi irányításának, koordinációjának hatékonyabbá tétele érdekében szükséges az egész országot lefedő idegenforgalmi területi intézményrendszer létrehozása, a meglévő rendszer korszerűsítése és továbbfejlesztése keretében, a hatósági, szakhatósági és kamarai feladatok, valamint a nonprofit, szolgáltatás jellegű tevékenység egyértelmű szétválasztásával.

Kamarai feladat az utazásszervezés, idegenvezetés, a kereskedelmi szálláshelyek osztályba sorolása, míg a Tourinform hálózat feladata a turisták általános tájékoztatása.

Az előzetes vizsgálatok alapján kilenc idegenforgalmi régió kialakítása javasolható a területi intézményrendszer létrehozásához. A javasolt területi lehatárolás a KSH kistérségi vonzáskörzetek figyelembevételével készült és az érintett megyei önkormányzatokkal történő részletes egyeztetés alapján véglegesíthető. (V./22. ábra),

3.2.4. MŰSZAKI INFRASTRUKTÚRA

Közlekedés

A közlekedési infrastruktúra helyzete

Magyarország közlekedési kapcsolatai az európai hálózatokhoz a vasút vonatkozásában megfelelőnek mondhatók, az országos hálózat integráns része az európai vasúthálózatnak, a közúti kapcsolatokat tekintve viszont periférikus helyzetű az ország. Ezt elsősorban az magyarázza, hogy a vasúthálózat fő irányai már a XX. század elején kiépültek, a közúti magisztrális rendszerek (autópályák) viszont csak a század második felében. (V./23. és V./24. ábra)

Az autópálya építési programból Magyarország, a kelet-európai országokkal együtt, kimaradt. A közel öt évtizedes elmaradást pótolni kell (különös tekintettel az Európai Unióhoz való csatlakozási szándéokra), ez azonban már a következő évszázad első évtizedeinek feladata. Az előkészítő munkákat viszont már most meg kell kezdeni, illetve egy-egy autópálya-szakaszt a tervek szerint az ezredfordulóig ki kell építeni.

Magyarországon a közlekedésfejlesztés hosszú idő óta nem tudja követni az igények növekedését. Azonban e téren is különbség van az ország gazdaságilag fejlettebb és fejletlenebb térségei között. A fejlettebb területeken a közlekedési infrastruktúra is jobban fejlődött az elmúlt 6 évben mint a kevésbé fejlett térségekben, ugyanakkor a fejletlenebb, elmaradott térségekben az infrastruktúra fejlesztések hatása alig érezhető változást eredményezett.

Az ország jelenlegi teljesítőképessége nem teszi lehetővé hogy hazai finanszírozásban épüljenek meg a hiányzó magisztrális közlekedéshálózati elemek, és a meglévő hálózat évtizedes karbantartási elmaradásai gyorsított ütemben pótlásra kerüljenek.

Az országos **közúthálózat** sűrűsége – a teljes úthálózat figyelembevételével – megfelelőnek mondható. A kistérségi szinten értékelt útsűrűség, részben a településsűrűség függvényeként, a Dunaújváros–Hatvan–Eger–Nyíregyháza vonaltól északra átlag feletti, a vonaltól délre majdnem egységesen átlag alatti. Észak-Dunántúlon ez az érték jóval meghaladja az országos átlagot.

Az önkormányzati utak 68%-ban burkoltak, az állami utak 97%-ban.

A gazdasági élet fejlődését, az innováció és modernizáció terjedését leginkább elősegítő gyorsforgalmi úthálózat azonban erősen hiányos. Az autópálya ellátottság mintegy negyede a nyugat-európainak. A meglévő hálózat karbantartási hiányosságai a használhatóságukat tovább csökkenti.

A főúthálózat 5%-a belterületen halad, mintegy 1500 km hosszban. Az alsóbbrendű hálózat pályaszélessége és teherbírása egyre kevésbé felel meg a közforgalomnak.

A közúthálózat szerkezete erősen centrális kialakítású, hiányoznak a tranzverzális átkötő elemek, és a Dunán átvezető hidak is, elsősorban a főváros alatti Duna szakaszon. Ezek jelentős mértékben indokolják az országnak a Duna által elválasztott két része között a területi munkamegosztás hiányosságait. Ennek a szerkezetnek köszönhető, hogy a Budapest felé irányuló főutak forgalmi terhelése az indokoltnál nagyobb.

Az M0 autópálya M1–M5 autópályák közötti szakaszának megépítésével a főváros belterületi hálózatán csökkent a terhelés, de amíg a Dunaújváros és Szekszárd térségébe tervezett közúti híd meg nem épül, a főváros körüli bevezető úthálózat mintegy 100 km-ét a tranzitforgalom továbbra is feleslegesen fogja terhelni.

A határok nyitottabbá válásával megélnékült tranzitforgalom időnként erős torlódásokat okoz az elsőrendű közúthálózat mintegy 40%-án, ami a környezet szempontjából igen veszélyes szennyezéssel jár.

A **vasúthálózat** sűrűsége és kiépítettsége meghaladja a nyugat-európai átlagot. A kistérségenként mért hálózatsűrűség egyenletesebb képet mutat az úthálózaténál. Csak három kistérséget nem érint vasútvonal, Pétervására, Mórahalom és Letenye körzetét.

A vasúthálózat műszaki állapota viszont olyan, hogy egyedül a Budapest–Hegyeshalom vasútvonal fog a nyugat-európai követelményeknek megfelelni a közeljövőben megvalósuló rekonstrukciója után. Az elavultság és a korszerűtlenség miatt a menetsebesség és a vonalterhelés kényszerű csökkentését kellett bevezetni több helyen, ami közvetlenül is visszahat a fuvarozási teljesítményre, közvetve a gazdasági fejlődésre.

A környező országok közül, Jugoszlávia felbomlása óta, egyedül Szlovéniával nincs közvetlen vasúti kapcsolata az országnak.

Súlyosbítja a vasút állapotáról alkotott képet a közlekedés biztonságát rontó korszerűtlen közúti vasúti keresztezések nagy száma is.

A vasúti szállítások volumene az elmúlt 10 évben a korábbi érték harmadára csökkent, és ez a tendencia tovább folytatódik.

A **belvízi hajózás** pályahossza mintegy 1600 km. A Duna Budapest felett VI.b., alatta VI.c. osztályú vízi út, a Tisza Tiszafüredig IV. kategóriában, ez alatt V.a. kategóriában, a Sió, a Kőrösök, a Keleti Főcsatorna és a Bodrog szakaszosan II. kategóriában hajózható.

Ennek ellenére kereskedelmi hajózás csak a Dunán van, a Tiszán és a többi vízi úton a turizmus és a sport célú, egyes szakaszokon a személyhajózás működik. Ennek oka a rendkívül bizonytalan vízállás a Tisza középső szakaszán. Tényleges szállítás csak nagy költségigényű vízlépcső építéssel lenne megvalósítható.

A Balatonon a sportcélú és idegenforgalmi hajózás feltételei a jacht kikötő hálózat kiépíthetlensége miatt nem felelnek meg a növekvő igényeknek.

A vízi utakon, beleértve a Dunát is, európai mércével mérve egyetlen korszerűnek nevezhető nagyteljesítményű kikötő sem működik. Regionális érdekeltégű a bajai, a dunaújvárosi, a budapesti és a szegedi kikötő, mindegyik forgalma csekély.

A légi közlekedés egyetlen nagy közforgalmú repülőtere Ferihegy I–II. Néhány repülőtér időszakosan nemzetközi forgalmat is lebonyolít, belföldi légi közlekedés azonban gyakorlatilag nincs az országban.

Várható tendenciák a közlekedési infrastruktúra területén

Az országban végbement gazdasági és társadalmi változások felgyorsították az utazási és szállítási szokásokban eddig is fellelhető, de ezideig csak lassú ütemben végbe menő folyamatokat.

A gazdasági fejlődés együtt jár a személygépkocsi használat, az utazási igény és annak következményeként a forgalom növekedésével. A közúti forgalomban kismértékű, egyenletes forgalomnövekedés várható és ezen belül a személygépkocsi közlekedés dominál. Ez mintegy 2,5 millió személygépkocsi és 260-280 ezer hazai állományú tehergépkocsi közlekedését jelenti majd az ország útjain. Ezt növeli még az ország kedvező tranzit helyzetéből adódó, és szintén növekedést mutató közúti tranzitforgalom.

A vasúti áruforgalom prognózisa szintén növekedést mutat, de az összes szállítási teljesítményen belül további térvesztés várható. A prognózisok szerint hosszú távon 25-28%-ra csökken majd a vasút részesedése az áruforgalomból.

A vízi közlekedésben eredménynek kell tekinteni ha az ezredfordulóra a víziszállítás a jelenlegi helyzetéből kimozdul. Hosszú távon az összes szállítási teljesítményen belüli csak 7%-os részesedés elérése várható.

A legnagyobb teljesítménynövekedés a közlekedési ágak között, a nemzetközi tapasztalatok alapján a légiszállításban várható, ami az összes teljesítmény 3-4%-át is kiteheti a jövőben. Várhatóan nagyobb szerepet kapnak a regionális szerepkörű repülőterek, a belföldi szállításban is. Az ország nemzetközi repülőtere továbbra is Budapest Ferihegy lesz, melynek a növekvő forgalomhoz megfelelő bővítése 1996-ban megkezdődött. A Magyar Honvédség kezelésében lévő katonai repülőterek kettős, polgári-katonai hasznosítására is lehetőség kínálkozik a jövőben.

A közlekedés szennyező környezeti hatását mérsékli a közút–vasút, közút–vízi út és vasút–vízi út kombinált szállítási mód hazai meghonosodása, ami lassú, de tartós fejlődést vetít előre. Prognosztizálható, hogy a közúti tranzit forgalom 12-15%-a az export-import forgalom 6-9%-a már ebben a korszerű és környezetkímélő szállítási formában fog lebonyolódni az ezredforduló utáni évtizedben. Mindemellett még hosszabb ideig érvényesül az a tendencia, mely az elégtelen úthálózat sűrűségéből, és a gépkocsipark rossz műszaki állapotából eredő környezetterhelést jelenti.

A társadalmi és gazdaságpolitikai célokkal összhangban az áruszállítás piaci tevékenységként működik. A személyközlekedésben az egyéni közlekedés részarányának növekedése mellett a társadalom egyes rétegei számára a tömegközlekedés továbbra is alapellátásnak minősül, ezért

tovább kell javítani a tömegközlekedés minőségét és színvonalát.

A közforgalmú személyszállításban és a tömegközlekedésben egyre nagyobb szerephez kell jutniuk a koncessziós jogon személyszállító szervezeteknek, melyek megfelelően szabályozott feltételek között tevékenységükkel hozzájárulhatnak a kiegyenlített településrendszer kialakulásához.

A közlekedéshálózat fejlesztési javaslata

A közlekedés nemzetközi kapcsolatainak szélesítése, autópályák és a nagy sebességű vasútvonalak építése, a dunai víziszállítás fejlesztése, és a nemzetközi forgalmat is fogadó repülőterek számának gyarapítása elősegítheti az ország Európai Unióhoz való integrálódását.

A gyorsforgalmi úthálózat országhatárig való kiépítése a legfontosabb közúthálózati fejlesztési feladat, mert ez teszi lehetővé:

- az európai hálózathoz való csatlakozást;
- a határokon átnyúló kapcsolatteremtés kiépítését a gyorsforgalmi hálózaton;
- a tranzitforgalom nyugodt, szabályozott levezetését;
- az ország régióinak gyors megközelíthetőségét, ennek érdekében kiemelt feladat

az Európai Unió közlekedéspolitikájával összhangban a Magyarországon áthaladó európai közlekedési folyosókhöz (IV., V., V/C., VII., X/B. számú) kapcsolódó közlekedési útvonalak fejlesztése.

Az M1 autópálya Hegyeshalomig megépült szakasza már ma is megfelelő kapcsolatot biztosít a nyugat-európai gyorsforgalmi hálózathoz. Ezt egészíti majd ki az M15 autópálya, Pozsony–Prága irányában.

A fenti szempontokat érvényesítve tervezik első ütemben az M7 autópálya Balatonkeresztúrig, az M3 autópálya Polgárig, és az M5 autópálya Kiskunfélegyházáig való megépítését. Az autópályák országhatárig való kiépítése az ezredforduló után várható. Ekkor az M3-as autópálya az ország északkeleti régiójának kapcsolatát fogja biztosítani a közép-magyarországi területek és Ukrajna felé, illetve az M7 autópályán keresztül Szlovénia–Olaszország irányába is.

Az M5-ös autópálya képezi a déli, dél-keleti országrész kapcsolatát a főváros irányába, ezenkívül része lesz a Balkánon átvezető nemzetközi folyosónak. Románia irányába az M43-as autópálya Szeged és az országhatár között létesít kapcsolatot. Az M7 autópálya fontosságát kiemeli, hogy rajta keresztül lehetőség nyílik a közvetlen horvát és szlovén közúti összeköttetésre. (V./25. ábra)

Területfejlesztési érdekek igénylik továbbá a Sopron – Keszthely; hozzá csatlakozóan a Győr–Pápa–Sümege; a Szombathely–Sárvár–Pápa–Kisbér–Tatabánya; a Kisbér–Komárom–Szlovákia; a Keszthely–Nagyatád–Barcs; a Kiskunfélegyháza–Szentés–Oroszáza–Országhatár; a 31 sz. főút folytatásaként Nagykáta–Jászberény, illetve Kecskemét irányú közutak kiemelt kezelését, a főhálózatba illesztését, Észak-Békés megye közúti feltárását a Méhkeréki határátkelőhely illetőleg a 4. számú út felé valamint a Békés megyei közúti és híd program folytatását.

A Szlovénia irányú forgalom átvezetésére javasolható a Szombathely–Körmend–Rédics irány kijelölése. A nagy nemzetközi forgalmat bonyolító határátkelőhelyek mellett a határmenti együttműködés elősegítésére új közúti átkelési lehetőségek (pl. Létavértes) nyitása, illetve meglévők bővítése szükséges. (pl. Méhkeréki, Nyírábrányi)

A gyorsforgalmi úthálózathoz csatlakozó Duna-hidak (Szekszárdi, Dunaújvárosi) mellett regionális érdekeket szolgálna Mohácson egy új híd építése a kikötő térségéhez csatlakozóan, továbbá nemzetközi forgalmat is szolgáló Párkányi híd és Tiszaugon a meglévő Tisza-híd rekonstrukciója.

A Budapest–Hegyeshalom vasútvonal rekonstrukciója és modernizációja az európai gyorsvasutak hálózatába kapcsolja be az országot még az ezredforduló előtt. Egyetlen szomszédos országgal, Szlovéniával nincs Magyarországnak közvetlen vasúti összeköttetése, ennek pótlására az összeköttetés a Zalalövő–Hodos–Muraszombat nyomvonalon valósul meg középtávon. A Budapest–Hegyeshalom vasútvonalhoz csatlakozóan gyorsítani szükséges a Budapest–Kelebia és a Budapest–Záhony viszonylatú vasúti kapcsolatokban a 160 km/óra sebességű pálya kialakítását. Ezen kívül tervbe van véve a Balatonszentgyörgy–Gyékenyes, a Székesfehérvár–Szombathely, a Rákospalota–Újpest–Vác-rátót és a Miskolc–Hidasnémeti vonalak villamosítása. (V./26. ábra)

A Szlovénia irányú összeköttetés megépítésével egyidejűleg indokolt Zalaegerszeg közlekedési helyzetének javítását is szolgáló a Zalalövő–Zalaegerszeg–Budapest kapcsolatot hordozó vasútvonal fejlesztése. Hasonlóan műszaki fejlesztést igényelnek a következő vasútvonalak: a Győr–Pápa–Celldömölk; a Tatabánya–Oroszlány–Mór–Székesfehérvár; a Püspökladány–Országhatár; Debrecen–Tiszalök; a Salgótarján–Hatvan; a Komárom–Székesfehérvár–Pusztaszabolcs–Kecskemét–Szolnok közötti irányokban.

Korábban már üzemelő vasútvonalak helyreállításával új térségi kapcsolatok létrejöttét eredményezné a Kőszeg–Obenpullendorf, Drégelypalánk–Hont közötti vonal megépítése, és Szeged–Temesvár kapcsolat érdekében a szegedi vasúti híd helyreállítása.

A Ferihegyi repülőtérnek a vidéki térségből való jobb elérhetőségét, illetve vasúti megközelítését menetrendileg is szükséges elősegíteni.

A területi versenyképességet a közlekedési infrastruktúra vonatkozásában az adott térség elérhetősége, vagy megközelíthetősége jellemzi. A Nyugat-Európában felhalmozódott termelés- és tőkekoncentráció feloldásában azok a régiók fognak részt venni, melyeket „területi” versenyképességük erre alkalmassá tesz. A közlekedésfejlesztésnek arra kell irányulnia, hogy az autópálya hálózat minél hamarabb érje el az országhatárt, csatlakozzon a szomszédos országok úthálózatához és a kiegészítő tranzverzális útvonalak is kiépüljenek. Ezzel egyfelől az ország egyre nagyobb területei válhatnak versenyképesé, ha más szükséges adottságokat is fel tudnak mutatni, másrészt az ország nem

Vasúthálózat javasolt fejlesztése
V./26. ábra

végpontja lesz az európai autópálya rendszernek, nem marad továbbra is „zsák” helyzetben, hanem az európai áru, tőke és információ-áramlás közvetítője lehet. Ennek mielőbbi megvalósulása érdekében

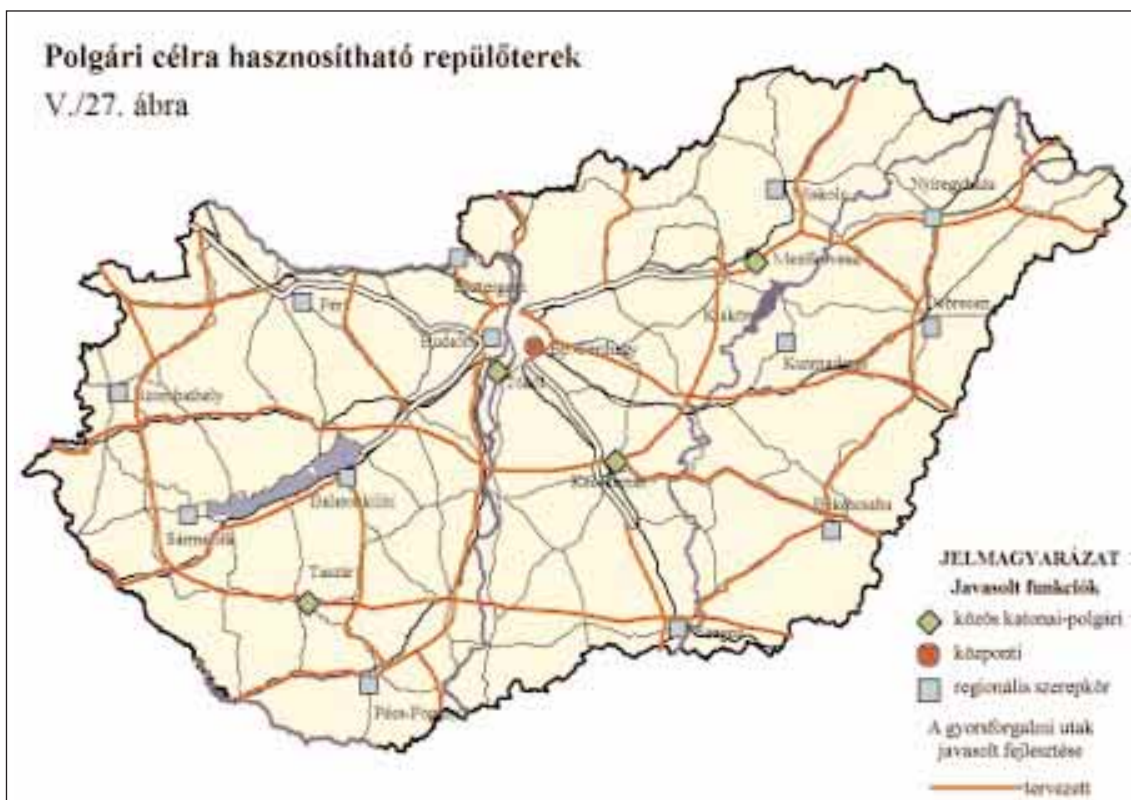
fel kell gyorsítani a gyorsforgalmi úthálózat építését és a vasúthálózat korszerűsítését, a dunai és tiszai víziút fejlesztését a régiók elérhetőségének javítására és az ország kedvező földrajzi elhelyezkedése előnyeinek kihasználására;

A területek elérhetősége legjobban a megközelítési idő nagyságával fejezhető ki. Ezért területfejlesztési szempontból

nagyobb szerepet kell kapnia a regionális szerepkör ellátására alkalmas repülőterek részben vállalászási alapú fejlesztésének.

Regionális jelentőséggel bírnak – elhelyezkedésük és vonzáskörzetük jellege alapján – a Békéscsaba, Budaörs, Debrecen, Esztergom, Kunmadaras, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs-Pogány, Pér, Siófok-Kiliti, Sármellék, Szombathely, Szeged térségi repülőterek.

Közös katonai – polgári célú használatra Mezőkövesd, Kecskemét, Taszár és Tököl repülőterei vehetők számításba. (V./27. ábra)

A vízi szállítás gazdasági előnyei közismertek, ezért, valamint a közlekedés diverzifikációja és közvetlen térségfejlesztő hatása miatt, (V./28. ábra)

a közforgalmi kikötők létesítése hosszú távon javasolt.

A szegedi medencés kikötő kihasználásának elősegítésére a Tisza alsó, Dunáig terjedő szakaszát nemzetközi víziúttá célszerű fejleszteni.

A gazdaság modernizációjának támogatása a műszaki infrastruktúra területén elsősorban korszerű és megbízható szolgáltatást feltételez. A közlekedés korszerű szállító és rakodási technológiák bevezetésével, a közlekedési csomópontokban logisztikai központok kialakításának támogatásával járulhat hozzá a gazdaság modernizálásához. (V./29. ábra)

Az adottságok tizenegy centrum kialakítását teszik reálissá.

A vízi- és vasúti szállítás kevésbé szennyezi a környezetet, ezért

a környezetszennyezés mérséklése céljából a kombinált fuvarozás, a vízi- és vasúti szállítás részarányát növelni kell, az alkalmas, a nemzetközi forgalomban meghatározó jelentőségű határátkelők térségében logisztikai központokat kell kialakítani.

Ugyancsak a környezeti terhelést csökkenti a településeken belül a tehermentesítő utak kialakítása és a településeket elkerülő útszakaszok építése. Számos településen kell ezt a feladatot megoldani, (V./30. ábra) ezért

folytatni kell a településeket tehermentesítő és elkerülő útszakaszok létesítésének programját.

A területi kiegyenlítődés elősegítése, keleti és nyugati országrész kapcsolatának javítása érdekében

meg kell építeni Szekszárd térségében a már régóta tervezett Duna hidat és a hozzá csatlakozó, nagyrészt az ország déli területeit felfűző M9 gyorsforgalmi utat.

Kiemelt fontosságú Pécs–Komló térségének „kinyitása” gyorsforgalmi úttal Északnyugat felé, az érc- és szénbányászat megszűnésével létrejött ipari válsághelyzet mielőbbi megoldása érdekében. Területfejlesztési szempontból mielőbb rendezni szükséges ezt a közúti kapcsolatot, ezért

a Pécs–Komló–M7 gyorsforgalmi út megvalósítása már középtávon is indokolt.

Hosszú távon kell megkezdeni a Szentgotthárd–Veszprém–Dunaújváros–Kecskemét–Szolnok–Eger M8 gyorsforgalmi út megvalósítását Dunaújváros térségében egy új Dunahíd építésével; továbbá meg kell építeni Győr–Szombathely–Zalaegerszeg, Budapest–Szolnok, Kecskemét–Békéscsaba és Nyíregyháza–Debrecen–Berettyóújfalu, valamint a dunakanyari gyorsforgalmi utakat.

Hírközlés

A távközlési infrastruktúra területén végbement szerkezetátalakítás következtében jelentősen nőtt a telefonellátottság és az ellátás gerinchálózata is oly mértékben kiépült, hogy egyes területeken ez az infrastruktúra már kínálati piaccal is jellemezhető. Ez a folyamat tovább növekszik és az ország egész területén jelentkező fizetőképes igényeket már középtávon ki lehet elégíteni. (V./31. ábra)

Digitális távközlési hálózat
V/31. ábra

Ehhez a feltételek kedvezőek, mert:

- az ország 54 primer körzetre osztott területén minden primer körzeti központhoz elér a távközlési jel továbbítására alkalmas gerinchálózat;
- a közcélú távbeszélő szolgáltatókat koncessziós szerződés kötelezi arra, hogy 1997-től a felmerülő igények 90%-át hat hónapon belül kielégítsék és az igények legfeljebb 2%-ának kielégítése húzódhat el egy évnél tovább. Az igények kielégítésében az üzleti felhasználóknak jogszabály biztosít elsőbbséget;
- a közcélú mobil rádiótelefon-szolgáltatás ma már az ország majdnem minden pontján elérhető és a három szolgáltató már verseng az új előfizetőkért;
- az országos közcélú személyhívó szolgáltatóknak 1997-ben el kell érniük, hogy szolgáltatásuk elérhető legyen az ország területének legalább 80%-án. E szolgáltatók szintén versengenek már az előfizetőkért;
- a műsorszórást tekintve az ország területének 90-95%-án vehetők a közszolgálati műsorok és a médiatörvény rendelkezései értelmében két éven belül közel ugyanennyi kereskedelmi műsor vételi lehetőségét is biztosítani kell az ország lakosságának 50%-80%-a részére;
- az egyéb távközlési szolgáltatások tekintetében bevezetett liberalizáció miatt minden üzletképes igény kielégítésére akad vállalkozó és rendelkezésre állnak azok a technológiák, amelyek ezen igények kielégítésének várakozási idejét minimálisra csökkentik.

Vízgazdálkodás

Adottságok

Az a körülmény, hogy Magyarország a Kárpát Medencében, döntően síkvidéki területen helyezkedik el, vízgazdálkodási adottságait alapvetően meghatározza. A vízfolyások többsége az ország határain kívül ered, ezért a folyók vízhozama, vízminősége, az árvízi veszélyeztetettség mértéke a felvízi országok vízgazdálkodásától, illetve terület-használatától függ. E kiszolgáltatott állapotot jól jellemzi, hogy a felszíni vízkészletek 95%-a külföldről érkezik.

Az egy lakosra jutó vízkészlet alapulvételével Magyarország vizekben gazdag országnak tekinthető. E vízkészletek eloszlása azonban térben és időben igen egyenlőtlen. Az ország árvizekkel és belvizekkel veszélyeztetett. Területének negyede a mértékadó árvízszint alá esik, ahol 700 településen, 2,5 millió ember él.

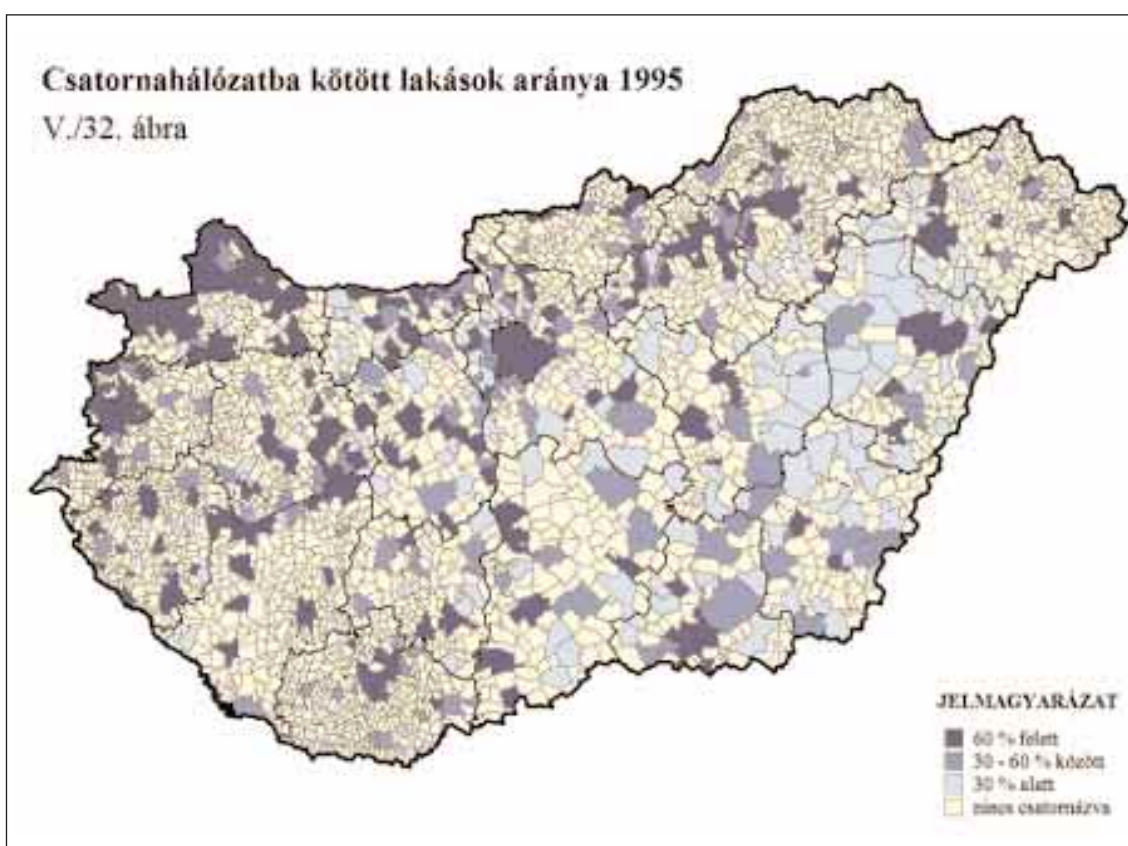
A felszín alatti vizek eloszlása lényegesen egyenletesebb. Az összes ivóvízfelhasználás 90%-a e vízbázisokból történik. A vízellátó művek 65%-a sérülékeny földtani környezetből termeli a vizet, ahol fennáll a felszíni szennyezés veszélye. Ez a helyzet jellemzi a főváros partiszűrészű vízbázisait is. Országszerte szaporodnak azok az esetek, amikor jelentős többletköltséggel járó tisztítóberendezéseket kell építeni, vagy használaton kívül kell helyezni az elszennyeződött vízbázist.

Magyarország világviszonylatban is jelentős hévíz készletekkel rendelkezik, elsősorban az Alföldön és a Kisalföldön. E készleteket a túlzott igénybevétel jellemzi. A használt hévizek döntő részének igen magas a sótartalma, amelynek használat utáni elhelyezése gondot okoz.

A vízgazdálkodás országos jellemzői, vízgazdálkodási tendenciák

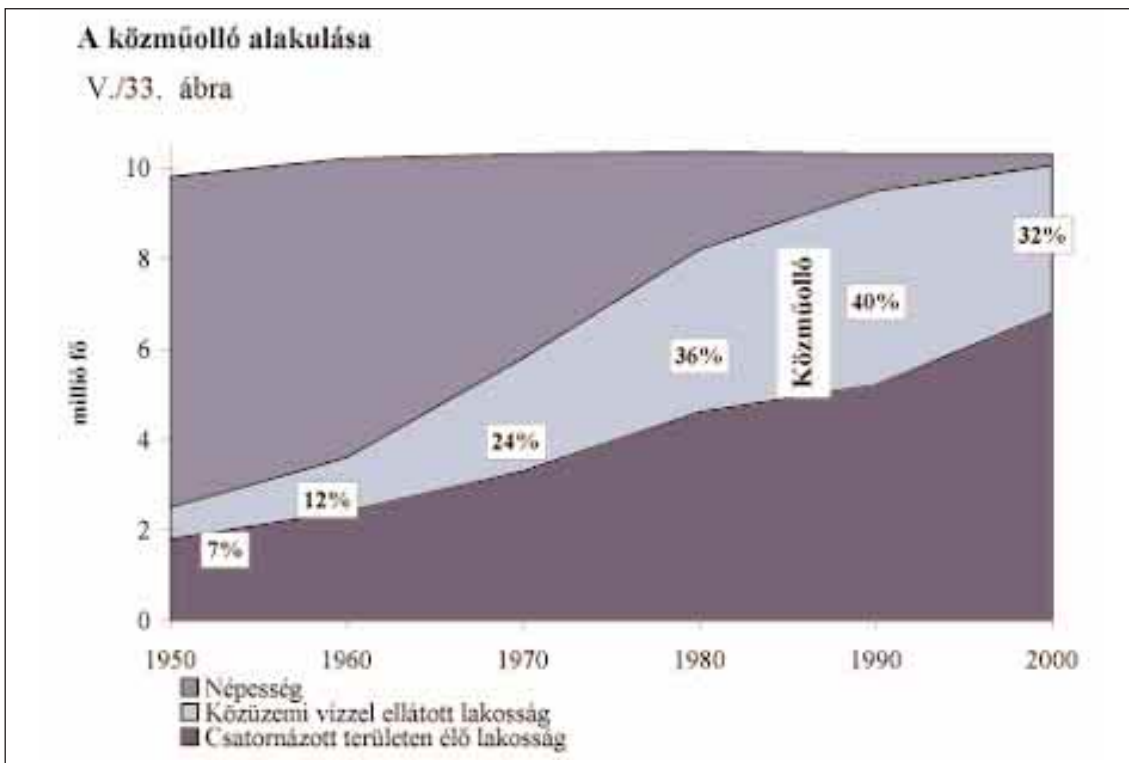
Jelenleg a lakosság 98%-a részesül vezetékes vízellátásban, míg a hálózatra kapcsolt lakások tekintetében az ellátottsági mutató 89,1%. Ez a szint nyugat-európai színvonalat jelent. Az ivóvízellátás mennyiségi szempontból gyakorlatilag megoldott, a minőség biztosítása azonban további fejlesztéseket tesz szükségessé.

A csatornázás helyzete lényegesen rosszabb. A csatornázott területen élő lakosság aránya 58%, míg a csatornára kötött lakások aránya 43,6%. A közműolló az 1980-as évektől egyre jobban kinyílt. Az 1990-es évek elején megkezdett szennyvízkezelő program megvalósítása az ezredfordulóra a közműolló alakulásában kisebb mértékű záródást eredményez, de alig csökken az 1980. évi érték alá. (V./32. és V./33. ábra)

Az összegyűjtött szennyvizek 55%-a tisztítás nélkül jut a befogadóba, és a tisztított szennyvizeknek 33%-át tisztítják megfelelően. Az ország 3126 települése közül 495-ben van csatorna és 450 településen üzemel szennyvíztisztító telep (előfordul, hogy több település szennyvizeit egy helyen tisztítják). A csatornázatlan területeken lévő közműpótló rendszereknek egyes felmérések szerint kevesebb, mint 10%-a működik rendeltetésszerűen. Az ország sok területén problémát okoz a szennyvíziszapok és települési folyékony hulladékok nem megfelelő elhelyezése.

A folyamatban lévő fejlesztések keretében 400 településen folyik csatornarendszer és szennyvíztisztító építése. Elsőbbséget élveznek a 2000 főnél nagyobb lakosságú, sérülékeny vízbázison lévő települések. (V./34. ábra)

Az ipar vízszükségletének 50%-át a felszíni vizekből saját víztermeléssel biztosítja. A felhasznált víz jelentősebb részben hűtővíz. Ennek ellenére az ipari frissvíz felhasználás messze meghaladja a kommunális vízfelhasználás mértékét.

Az árvizek és belvizek által veszélyeztetett terület összesen az ország területének 52%-a. Az árvízveszélyes területek 97%-a mentesített, azonban a szükséges méretre a műveknek csak 57%-a épült ki. A belvízcsatorna rendszer a felesleges vizek 15 nap alatt való eltávolítására képes. Mind az árvízvédelem, mind a belvízvédelem területén jellemző, hogy a fenntartási munkák tartós elmaradása miatt a védelmi képesség egyre romlik.

A mezőgazdasági vízhasznosítás – öntözés – a megművelt terület mintegy 5%-án folyik. A vízszolgáltató főművek kapacitása nagymértékben kihasználatlan. Ennek oka elsősorban az erre fordítható állami támogatás csökkenése, a mezőgazdaság nehéz gazdasági helyzete, a tulajdonviszonyok ma még számos helyen meglévő bizonytalansága.

A kisvízfolyások hossza dombvidéken 35 000 km. Mintegy 1500 települést, több mint 1800 kisebb vízfolyás keresztez. A fenntartási munkák elmaradása az elöntések valószínűségét növeli.

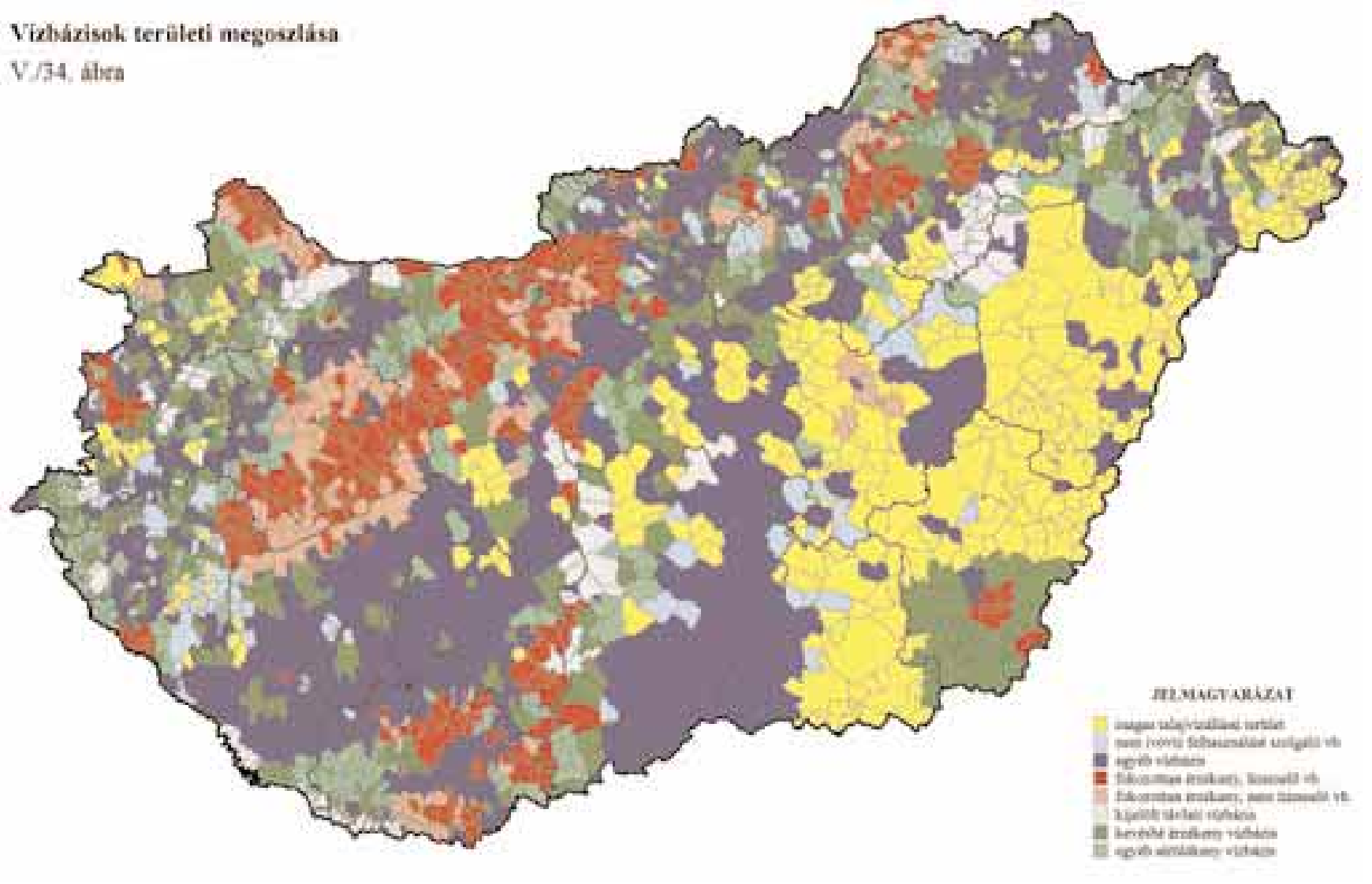
A nagy tavak – Balaton, Velencei tó, Fertő tó, Tisza tó – védelmére irányuló szabályozási feladatok több éves, az egész vízgyűjtőre kiterjedő komplex vízgazdálkodás fejlesztési programok végrehajtását igénylik.

A folyók szabályozása során keletkezett holtágak közül 200-at meghaladja az 5 hánál nagyobbak száma. Ezen vizek mára jelentősen elöregedtek, elszennyeződtek, ugyanakkor természetvédelmi, környezetvédelmi, valamint rekreációs szempontból jelentőségük igen nagy, hasonlóan a felhagyott bányatavakhoz.

A legfontosabb tendencia a vízkészletek hasznosítása terén a vízigények csökkenése mind a lakosság, mind az ipari tevékenység tekintetében. Ennek elsősorban az az oka,

Vizbázisok területi megoszlása

V/34. ábra

hogy a lakosságnak meg kell fizetnie a vízszolgáltatás valós árát és ez takarékosagra ösztönöz, továbbá, hogy az ipari szerkezet-átalakítás során a kevésbé vízigényes technológiák terjednek el.

A termálvízkészlet csökkenése csak a jelenleginél kisebb mértékű igénybevétel esetén állítható meg. Ennek, valamint a környezetszennyezés mérséklése érdekében az energetikai célú hasznosítás után e vizeket vissza kell szajtolni a vízáadó rétegbe.

A talajvizek olymértékben elszennyeződtek, hogy víztisztítási technológia kiépítése nélkül ivóvíz-ellátási célokra sehol sem vehetők számításba. Egyes területeken e vizek jelenleg azonban a rétegvizek utánpótlását, s így potenciális szennyező forrásoknak tekintendők. Emellett a talajvíz a természetes és termesztett növényvilág életfeltételeit biztosító ökológiai tényező. A talajvizek szintjének folyamatos süllyedése érzékelhető, amely kritikus értéket ért el a Duna–Tisza közén, de az átlagosnál erősebb az ország nyugati felén is.

Fejlesztési javaslatok

A társadalom és a gazdaság térbeli, települési arányai, valamint a vízgazdálkodás területi prioritásai között alkalmanként feszültségek húzódnak meg. Ennek megfelelően nagy jelentősége van a célok és prioritások harmonizálásának. A legfontosabb feladat

a vízgazdálkodás területén:

- *a vízkárelhárítási létesítmények fejlesztése;*
- *a vezetékes ivóvíz minőségének javítása;*
- *az EU ajánlásainak megfelelő szennyvízelvezetési, -tisztítási színvonal elérése;*
- *a víziközmű infrastruktúra területi aránytalanságainak csillapítása;*
- *az ivóvízbázisok hatékonyabb védelme;*
- *az Alföld vízgazdálkodási problémáinak megoldását elősegítő intézkedések meghozatala, a talajvízszint süllyedés megállítása és vízvisszatartás megoldása a Duna–Tisza közti homokhátságon.*

A célkitűzések megvalósítását célzó megkezdett és tervezett országos fejlesztési programok:

- a vezetékes ivóvíz minőségének fejlesztése,
- az árvízmentesítés fejlesztése,
- a vízpótló és elosztó rendszerek fejlesztése,
- a sérülékeny földtani környezetű üzemelő és távlati ivóvízbázisok védelmét szolgáló beruházások megvalósítása,
- az országos szennyvíz-elvezetési tisztítási program megvalósítása,
- a nagyvárosok szennyvíztisztító programjának befejezése.

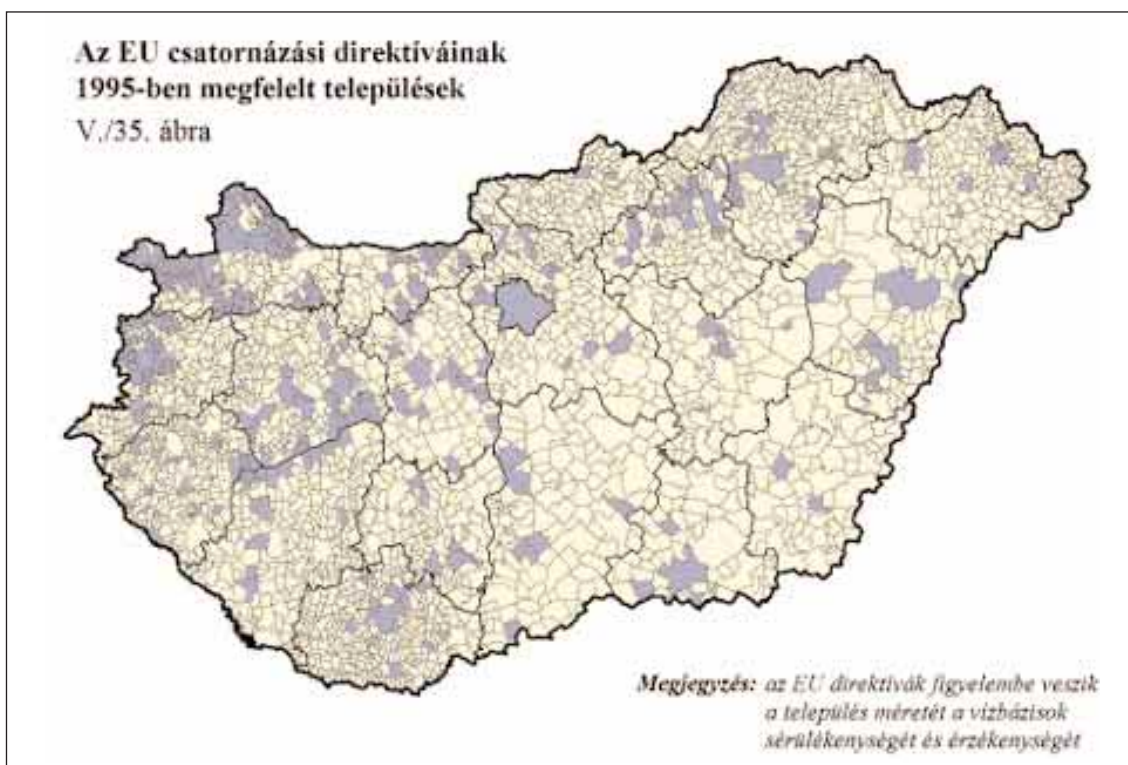
A régiókat érintő vízügyi fejlesztésekre irányulnak részben a nagy tavak – Balaton, Velencei-tó, Fertő-tó, Tisza-tó – komplex vízgazdálkodás fejlesztési tervének megvalósítása, a Felső-Tiszavidék árvízvédelmi rendszerének fejlesztése, részben a Duna–Tisza közti talajvízszint süllyedés, a Szigetköz mentett oldali talajvíz-süllyedés, illetve következményeinek elhárítására irányuló fejlesztési program előkészítése.

A vízgazdálkodás területén kialakultak az együttműködés keretei a szomszédos or-

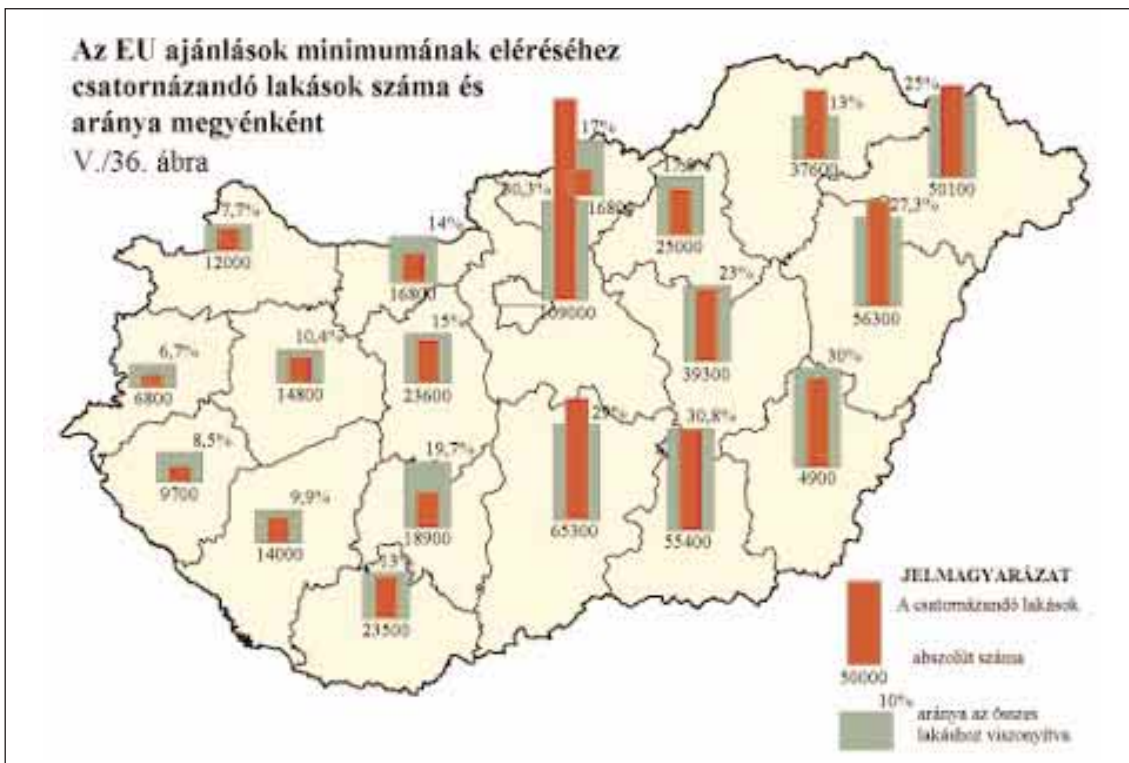
szágokkal, mivel a felvízi országoktól való függőségünk meghatározó. Minden szomszédos országgal formalizált kétoldalú határmenti vízügyi együttműködési megállapodás szabályozza a tennivalókat, mely azonban csak a vízgazdálkodás legfontosabb területeire terjed ki és néhány kivételtől eltekintve nem nyúlik túl a határ menti 30 km-es sávon mindkét oldalon. Folyamatban van ezen egyezmények felülvizsgálata az utóbbi időben életbelépett nemzetközi egyezmények (Duna Konvenció, Helsinki egyezmény) alapján. Hosszabb távon várható ennek előnyös hatása az ország vízgazdálkodási adottságaira.

A gazdasági versenyképesség feltételezi az egészséges környezet igényét, a lakosság életterének védelmét a káros behatásoktól, ennek érdekében 2010-ig a 67-68%-os csatornázottság területileg differenciált megvalósítása szükséges. Gondoskodni kell a gazdaságosan nem csatornázható területeken korszerű közműpótló berendezések program-szerű megvalósításáról, és a keletkezett települési folyékony hulladékok ártalommentes elhelyezéséről.

Az EU normáknak megfelelő csatornázottságot mutató települések száma meglehetősen kevés, azok többsége is a Nyugat-Dunántúlon helyezkedik el. Az Északkeleti országrészben és az Alföldön csak a nagyobb városok felelnek meg e normáknak. (V./35. és V./36. ábra)

Mindenütt gondoskodni kell a megfelelő szennyvíztisztításról. A szennyvíztisztítás szükséges mértékét a településnagyságtól és a befogadók érzékenységétől függően kell megválasztani, úgy, hogy a szennyvizeknek legalább biológiai fokozatú tisztítása megtörténjen. A felszíni vizek tápanyagterhelésének csökkentése és a vízkészletviszonyok javítása érdekében, ahol erre mód van előnyben kell részesíteni a megfelelően előkezelt szennyvizek talajon való hasznosítását.

Az üdülőhelyeken az állandó és az üdülőnépesség együttes számát célszerű mértékadónak tekinteni. A támogatások megítélésénél figyelemmel kell lenni a tisztítás szükséges mértékére, el kell kerülni a túlzó fejlesztési programok támogatását. Gyorsítani kell a 2000–10 000 fő közötti népességű, sérülékeny környezetben lévő települések szennyelvezetését, tisztítását, tekintve, hogy az 340 településen nem éri el a 10%-ot az előírányzott minimum 50% helyett.

A vízellátás – szennyvízelvezetés költségei az iparban általában nem haladják meg az árbevétel 5%-át, ezért a vízi közmű infrastruktúra fejlesztése az ipar modernizációja szempontjából csak egyedileg ítéltethető meg megfelelően.

A vízi infrastruktúra fejlesztése során tekintetbe kell venni a területfejlesztés prioritásait. Ugyanakkor a víz, mint korlátozottan megújuló természeti erőforrás nem egyenletesen és nem mindig a szükséges helyen a megfelelő mennyiségben és minőségben áll rendelkezésre, ezért a területfejlesztés vegye figyelembe a vízkészletek adottságait, segítse elő szükség esetén a víztakarékos területhasználatokat, hogy az egészséges víz későbbi generációk számára is elérhető legyen.

Energiaellátás

Az energiaellátás helyzete

Magyarország energiagazdálkodása az elmúlt hosszabb időszak alatt az olcsó energiahordozók könnyű hozzáférhetősége miatt, majd az ipar nagy fajlagos energiafogyasztású technológiai és a kialakult igényes lakossági-kommunális energiaellátási – főleg hőellátási – választék kiépítése következtében oda vezetett, hogy jelenleg már az ország igényeinek mintegy 50%-át behozatalból lehet csak kielégíteni.

A magyar villamosenergiarendszer (VER) integrációja

V./37. ábra

A CENTREL modellezett teljesítményáramlása

A magyar alaphálózati rendszer

Az ország energiahordozói behozatalát vezetékes szállító rendszereken, a szénhidrogéneket (kőolaj, földgáz) csőhálózatokon, a villamos energiát nagyfeszültségű nemzetközi kooperációs szabadvezeték hálózati rendszeren keresztül bonyolítja.

A magyar energiarendszer országos és nemzetközi kooperációt biztosító hálózatai fokozatosan épültek ki és európai szinten is korszerűnek tekinthetők.

A villamos alaphálózaton lényeges változást jelentett, hogy Magyarország a közelmúltban levált a keleti – az egykori KGST országokat ellátó – VERE egyesített rendszerről és az újonnan megalakult CENTREL rendszerben – Csehország, Szlovákia, Lengyelország és Magyarország – 1993 óta folytat kooperációt, majd 1995 októberétől párhuzamos üzemben jár a nyugat-európai villamosenergia rendszerrel. (V./37. ábra)

Az UCPTÉ egyesített nyugat-európai villamosenergia rendszerhez való csatlakozást segítette elő az alaphálózaton egy 400 kV-os hálózati összeköttetés megépítése Győr–Bécs között, továbbá egy Ausztiába telepített 600 MW teljesítmény-átvitelre képes egyenirányító betét.

Magyarország, a Közép-Kelet-Európában elfoglalt kedvező geopolitikai helyzeténél fogva, a jövőben nemcsak az eddigi keleti kapcsolódásokon keresztül biztosíthatja a szükséges energiaforgalmat, hanem növelheti azt a nyugati, délnyugati irányú rendszerkapcsolatok kiépítésével. Kedvező területhasználati feltételekkel építhetők tranzit energiaszállító hálózatok az európai integráció keretében.

A szénhidrogén – kőolaj és földgáz – hálózati integrációt az elmúlt fél évszázad növekvő igényei követelték ki, mivel a hazai szénhidrogén-, főleg a kőolaj kitermelő helyek fokozatosan kimerültek.

Előbb a kőolajszállító vezeték rendszer épült ki az egykori Szovjetunióbéli gazdag olajmezőkből táplálva, majd az „Adria” csővezeték révén bekapcsolódott az ország a kőolaj világkereskedelmébe.

Az ország földgázellátása 1990-ig csak egy-irányból, a FÁK országok területéről volt biztosított. 1996 első felében készült el a régóta hiányzó nyugati hálózati összeköttetés Győr és az ausztriai Baumgarter között. (V./38. ábra)

Az ország primer energiahordozói tüzelőanyag szerkezetében túlsúlyban vannak a szénhidrogének, hasonlóan az OECD országok struktúrájához, azzal a különbséggel, hogy Magyarország kétszeresen nagyobb arányban kötelezte el magát a földgáz mellett. Ennek oka egyrészt az erőművek, fűtőművek környezetjavítást is eredményező, tüzelőanyagváltással összekapcsolt rekonstrukciói, másrészt a lakossági, kommunális, intézményi fogyasztói kör jelentős bővülése. (V./39. ábra)

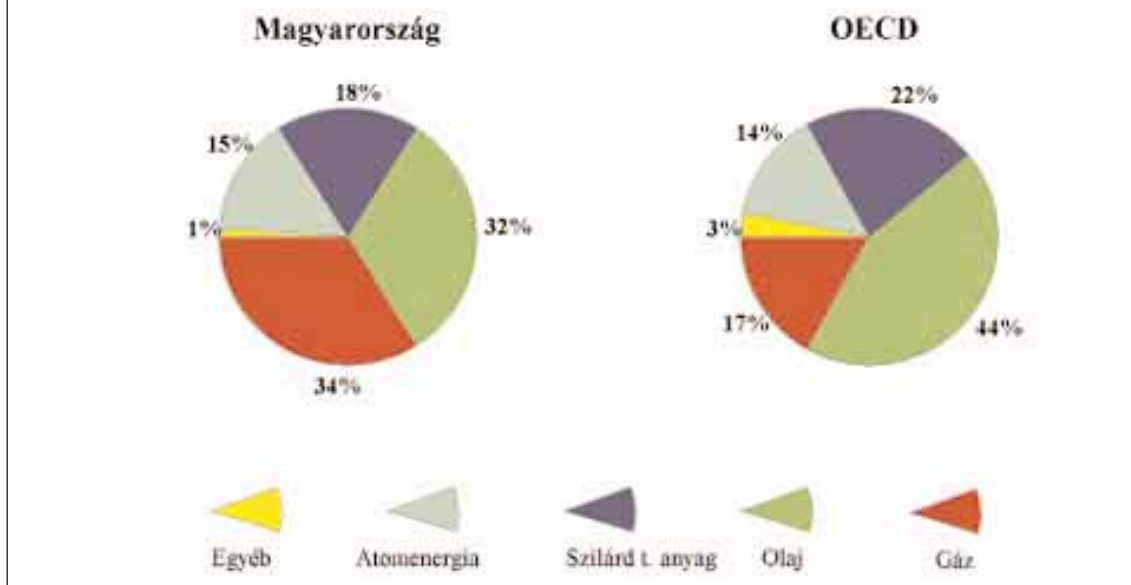
A vezetékes gázellátottság növekedett a legdinamikusabban az elmúlt években. 1990-ig csak 454 település, 1995 végére már 1449 település volt bekapcsolva a földgázellátásba. (V./40. ábra)

Az egyéb energiahordozók mindössze 1%-ot tesznek ki a struktúrában, annak is nagy része vízi energia, a hazai megújuló energiahordozók, így a biomassa, a geotermikus energia gyakorlatilag hiányzik az energiahordozói szerkezetből.

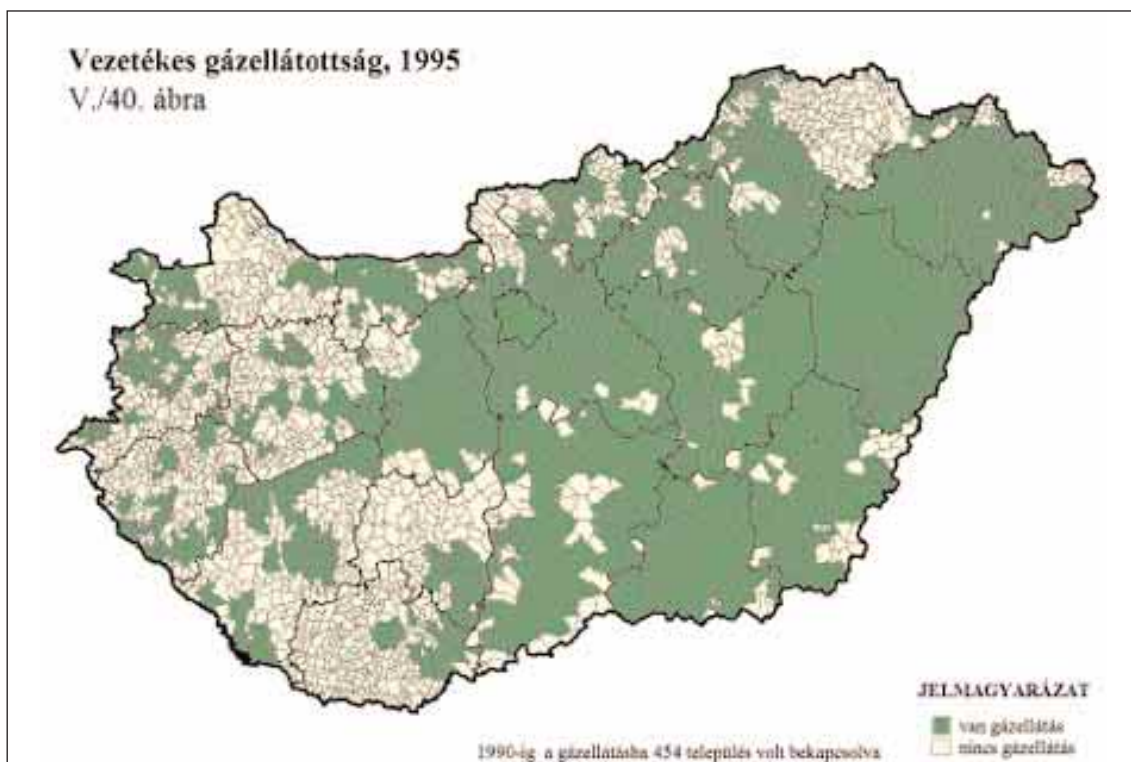
Primer energiahordozó (tüzelőanyag) szerkezet Magyarországon és az OECD országokban, 1995

V./39. ábra

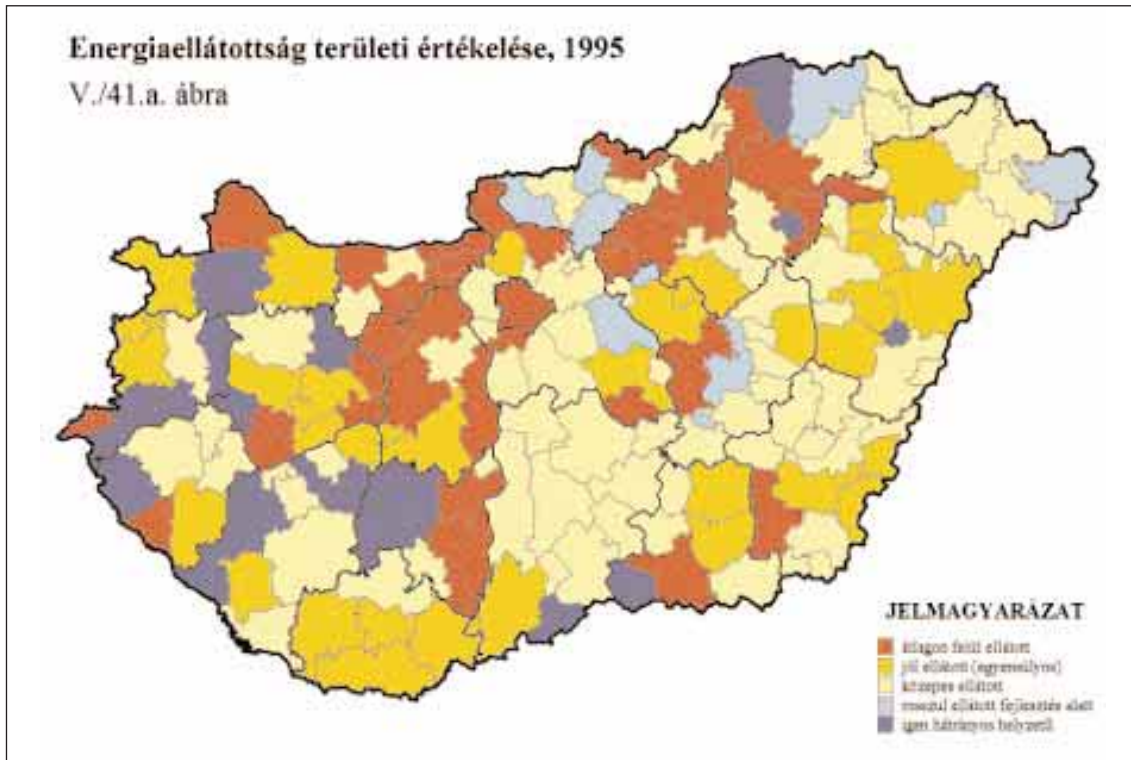
Vezetékes gázellátottság, 1995

V./40. ábra

A nemzetközi és a hazai magisztrális hálózati összeköttetések kiépítettsége európai szinten mérve „közepesnek” mondható, esetenként „jó” minőségű, noha még hiányoznak a kooperációs és tranzit vezetékek. A térségi szintű energiaellátottsági színvonal azonban elmarad az európai átlagtól. Az ellátási színvonalat az energia rendszerekhez

való hozzáférhetőséggel, az ellátottság mértékével ítélik meg. A hálózati rendszerek technikai állapota és az energiahordozói szerkezet alapján értékelve jelentős különbségek találhatók az országban. (V./41.a. ábra)

Várható tendenciák az energiaszférában

A gazdaság középtávról prognosztizált fejlődése azt valószínűsíti, hogy az ország összes energia-felhasználása csak kis mértékben, évi átlagban 0,8-1,0%-kal emelkedik, ezen belül a villamosenergia 2-3%-kal. Ez azt feltételezi, hogy csökken az energiaigényes termelés és javul az energiaszférában hatékonysága, valamint konkrét energiaszabályozási programok kezdődnek el.

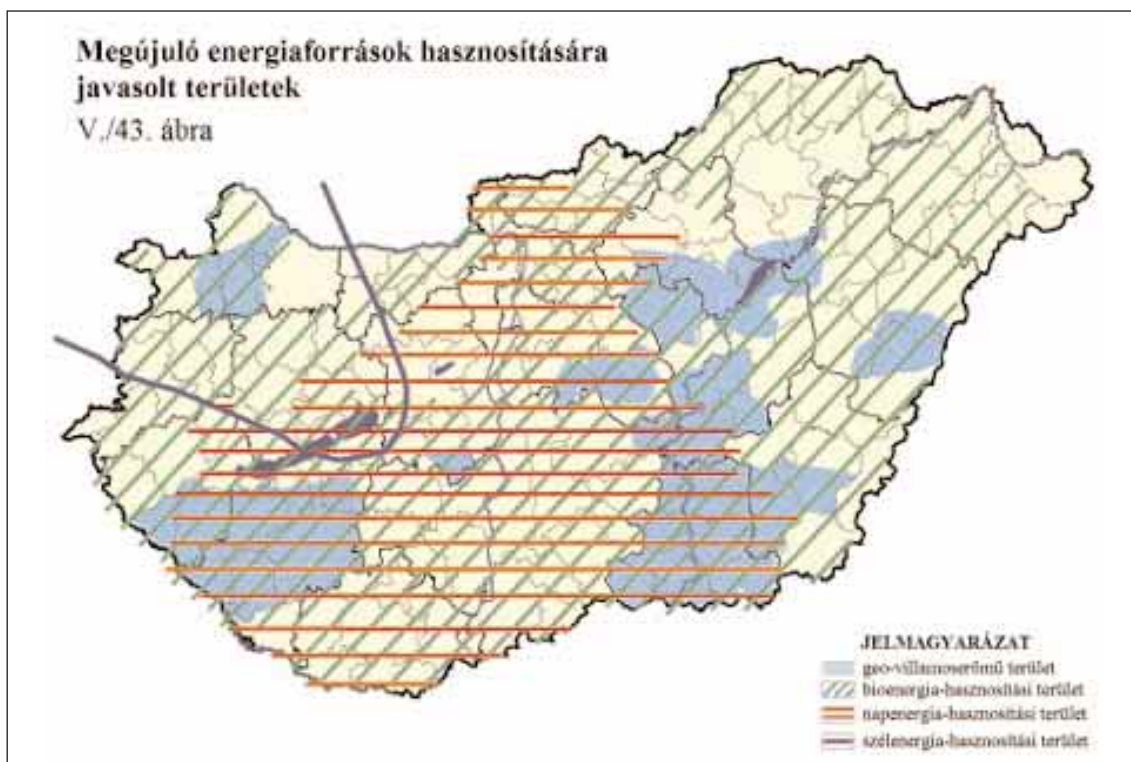
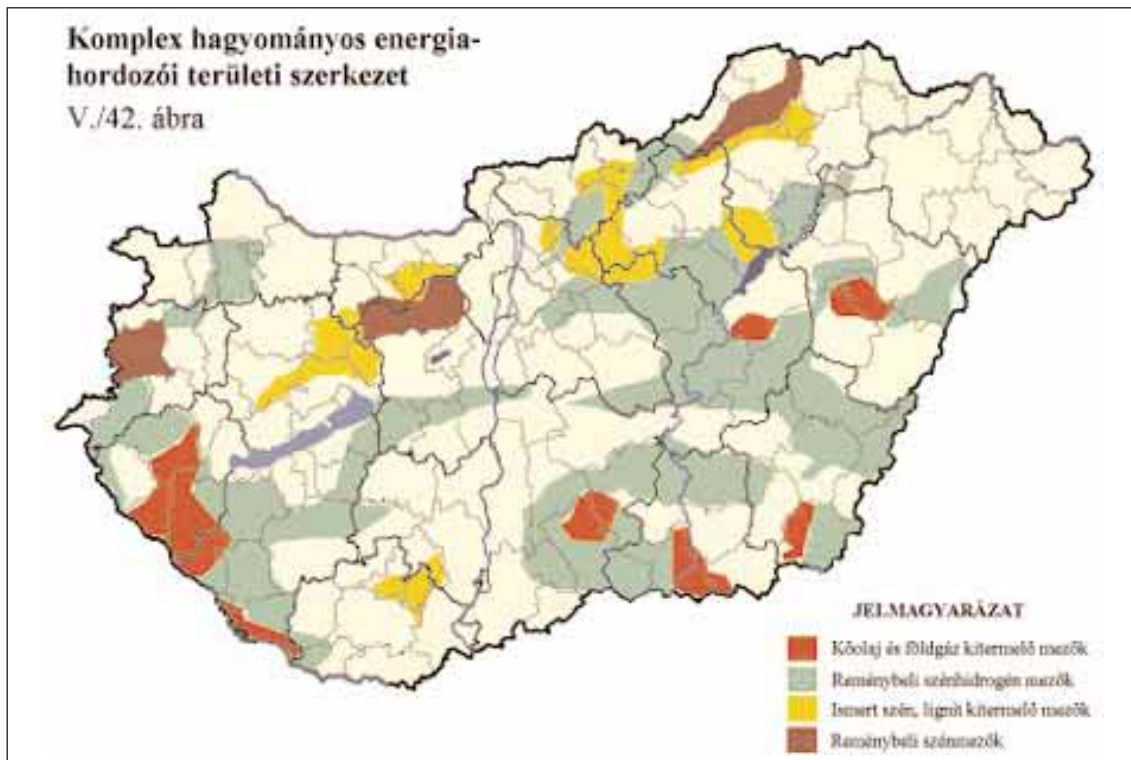
A tüzelőanyag szerkezetben középtávon csökken a szilárd tüzelőanyagok aránya és folytatódik a szénhidrogén bázisú felhasználás növekedése, ezen belül a földgáz nagyobb arányban mint az olaj. Hosszabb távon a szén és „egyéb” energiahordozók ismételt megjelenése valószínűsíthető.

Jelentősebb erőművi kapacitás bővítést a villamosenergia igény növekedése középtávon nem indokol. A selejtezendő erőművek pótlása és a villamosenergia igény némi növekedése azonban középtávon mintegy 12%-os (900 MW) erőművi kapacitásbővítést igényelhet.

Energiaszabályozási rendszerre vonatkozó fejlesztési javaslat

- Energiaszabályozási rendszer.

Az energiaforrások behozatalának növekedési aránya a hazai hagyományos és megújuló energiaforrások kitermelésének, illetve hasznosításának preferálásával csökkenthető (lignitmezők, újabb gázmező feltárások, geotermikus energia hasznosítások). (V./42. és V./43. ábra)

Villamosenergia alap- és fűelosztóhálózati rendszer javasolt fejlesztése

V./44. ábra

- Erőművek.

Középtávon:

a villamosenergia igény növekmény biztosítása több kis kapacitású új erőmű építése és egyes meglévők teljesítmény növeléssel járó rekonstrukciója vehető számításba, ezek a következők:

új létesítmények: litéri-, sajoszögedi-, lőrinci-, Inke-liszói- és algyői erőművek;

rekonstrukciók: dunamenti és csepeli erőművek.

Az új és a rekonstrukciós létesítmények többsége gázturbinás, részben kombinált ciklusú fejlesztést jelent.

Hosszú távon:

első szakaszban a jelenlegi erőművi kapacitások közel egyharmada (2000-2200 MW) valószínűsíthető új építésként, amely megoszlik a prognosztizált gázolajtüzelésű (Dunamenti), földgáz tüzelésű (Újpest, Kiszep, Dunai, Debrecen, Miskolc, Győr, Székesfehérvár, Fűzfő), szénttüzelésű (Inota, Borsod, Oroszlány, Tiszapalkonya, Ajka, Pécs, Bánhida), lignittüzelésű (Bükkábrány), megújuló- (decentralizált, kapcsolt villamos és hőenergiatermelés) és egyéb (pl. hasadóanyag) tüzelőanyag bázisú erőművi fejlesztések között, a vállalatközi piaci versenytől függően;

második szakaszban a jelenlegi kapacitásnak csak mintegy 10%-a jelentkezik a távlati tervek szerint új építésként (700-800 MW), egyelőre még nem tervezhető.

A szükségessé váló erőművi rekonstrukciók és új létesítmények építése során törekedni kell környezetkímélő tüzelőanyag bázisú és technológiájú blokkok megválasztására, betartva az országnak a nemzetközi környezetvédelmi egyezményekben vállalt kötelezettségeit, az európai és a hazai környezetvédelmi előírásokat.

- Hálózati rendszerek.

Az energiaellátás biztonságát a többoldalú betáplálás lehetőségének megteremtése növeli. Ennek érdekében hosszú távon szükséges megépíteni a villamosenergia alaphálózat vonatkozásában a következőket:

Hévíz – a szlovéniai Maribor,

Hévíz – a horvátországi Zarjenivec,

a második Nyugat-európai 400 kV-os összeköttetés,

a nyugat-európai rendszerhez való kapcsolódás műszaki feltételeit biztosító egyenáramú betét áttelepítése Ausztriából Albertirsára, vagy Kisvárdára.

További kooperációs hálózatfejlesztések javasolhatók a szomszédos országokkal, úgy mint:

Sajóivánka – a szlovákiai Rimaszombat/Moldava 400 kV-os vezeték;

Szeged – a romániai Nagyvárad és Arad 400 kV-os vezeték.

Ahhoz, hogy ezeknek a nemzetközi összeköttetéseknek a magyar villamosenergia-rendszer megfelelhessen, számos bővítés szükséges a belföldi hálózaton is. (V./44. ábra)

Nagynyomású szénhidrogén hálózati rendszer fejlesztési javaslata
V.45. ábra

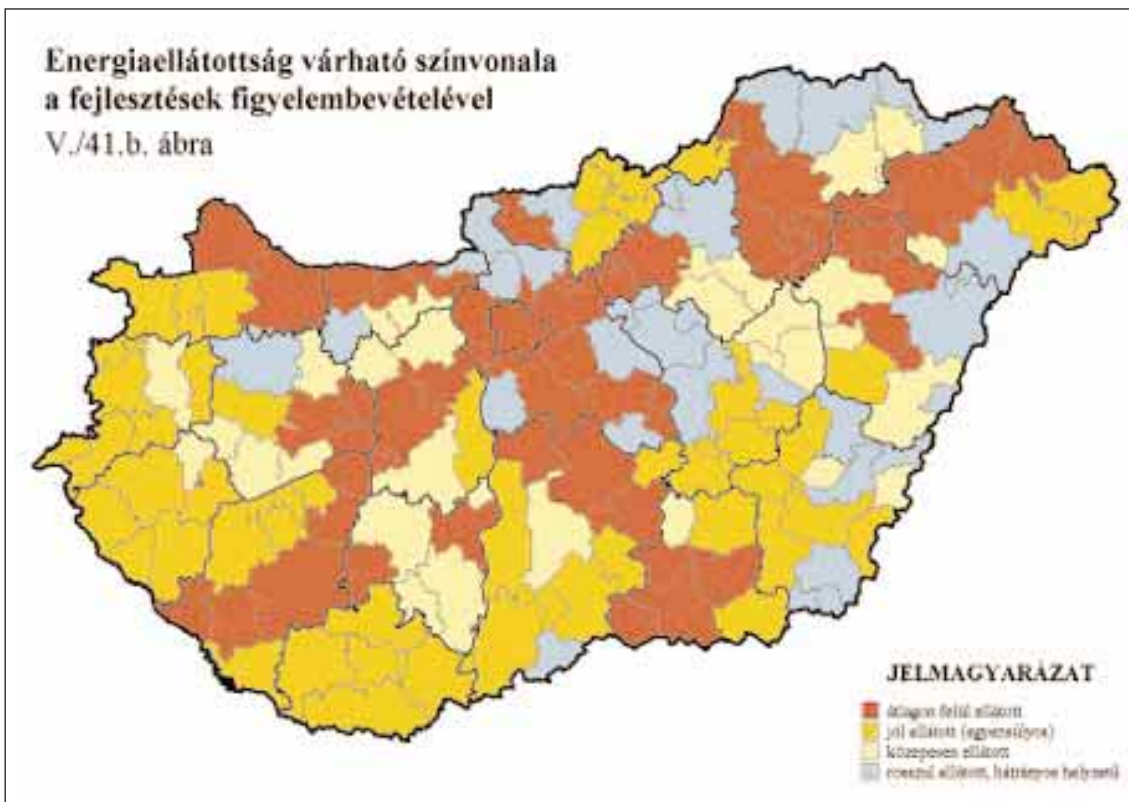

Szénhidrogén hálózatok vonatkozásában hosszútávon szükséges megépíteni:

- az ÉK–DNy irányú tervezett, Jamalból indított, itáliai végpontú, Nyugat-Dunántúlt átszelő európai tranzit földgázhálózathoz való kapcsolatot. A tranzit vezeték várhatóan 3,5 Mrd m³/év nagyságrendben megcsapolható lesz az ország ellátására;
- az ország földgázellátásának további diverzifikálása érdekében célszerű lenne hosszú távra folyékony földgázra (LNG-re) alapozott, az Adriai tenger valamelyik kikötőjéből indított, Országhatár–Curgó–Százhalombatta–Zsámbok közötti vezeték létesítése;
- a kőolaj-hálózati rendszer jelentős bővítése hosszú távon csak kooperációs hálózati fejlesztést igényel, valamint a szükséges rekonstrukciókat.

Az országos nagynyomású földgázrendszer a Dél- és Nyugat-Dunántúlt kivételével kedvező sűrűségű, jó állagú hálózatot képez, de ezeken a területeken is szükség van még egy-egy rendszer-összeköttetés kiépítésére. (V./45. ábra)

A regionális hálózati és a közvetlen kistérségi ellátást biztosító hálózatfejlesztések megvalósítása nyomán hosszú távon jelentősen nőhet az energiaellátottság színvonala. Az átlag felett jól ellátott térségek száma közel kétszeresére emelkedhet és az igen rosszul ellátott térségi kategória megszűnhet. (V./41.b. ábra)

A megújuló energiaforrások helyi hő hasznosítása kiemelten támogatandó cél mind az energiahordozói szerkezet környezetbarát diverzifikációja, mind az abszolút energia-megtakarítások érdekében.

Az energiatermelő- és szolgáltató ágazat privatizációjával megváltoznak a területi szolgáltatási irányelvek, feltételek. Ezek meghatározása és a területi tervezhetőség érdekében – különös tekintettel a rendezési tervekre –

ki kell dolgozni a különböző szintű energetikai területi tervezés és a területfejlesztés, -rendezés közötti kapcsolatrendszer.

A területfejlesztés szempontjából az energetika területén a legfontosabb:

- *az energiaellátás biztonságának megőrzése, ezen belül*
- *az egyoldalú importfüggés mérséklése, a primer és szekunder energiahordozói beszerzés diverzifikálás gazdasági technikai feltételeinek megteremtése,*
- *az energiatakarékosság növelése az abszolút energiafelhasználás csökkentése érdekében;*
- *az energiafelhasználás hatékonyságának növelése és a GDP-re vetített fajlagos energiafelhasználás csökkentése a nemzetgazdaság versenyképességének javítása érdekében;*
- *a megújuló energiaforrások hasznosításának elterjesztése;*
- *a környezetvédelmi és területhasználati szempontok érvényesítése;*
- *a regionális és a megyei területfejlesztési tanácsok dolgozzák ki a régiók, illetve a megyék hosszú távú energiaellátási koncepcióját a Magyar Energiapolitika hosszú távú koncepciójának, valamint a területfejlesztés és területrendezés követelményeinek figyelembevételével.*

3.2.5. ÜZLETI, PÉNZÜGYI SZOLGÁLTATÁSOK, KERESKEDELEM, VENDÉGLÁTÁS

Az üzleti és pénzügyi szolgáltatások a területi folyamatok barométerének tekinthetők. A kereskedelem és vendéglátás pedig tükrözi a lokális és regionális piacon belül a lakossági fogyasztási szint és igénystruktúra alakulását.

A szolgáltatások ezen csoportjait a piaci folyamatok formálják, így a területi politika hatásai azokat csak közvetetten érinthetik. Erősebben hatnak viszont a fejlődésükre a helyi, térségi gazdasági szerkezet és jövedelmi viszonyok, ugyanakkor döntő a szerepük a telephelyi feltételek alakításától kezdve a foglalkoztatási szerkezeten át egészen a lakosság életminőségének változásáig. Eközben a területi jövedelemtermelés egyre nagyobb hányadát is képviselik.

Az üzleti és pénzügyi szolgáltatások területi szerkezetére jellemző, hogy azok piacvezető szervezeteinek a központja a fővárosban található, míg a nagyvárosokban (regionális központokban) részben kirendeltségek, illetve a helyi gazdasági aktivitást jelző kisvállalkozások telepedtek meg. A pénzügyi szolgáltatások közül a bankszektor irányítása teljes egészében a fővárosban koncentrálódik, az országos hálózatok fokozatosan épültek ki. A szolgáltatások különféle körét nyújtó fiókhálózat egységei a nagy- és középvárosokban található meg, ám ezek döntési jogosítványai (hitelfelvétel, speci-

ális szolgáltatások) eltérések találhatók. Ezeknek a megosztott szolgáltatásoknak a kínálatában is regisztrálhatók az országban kialakult nyugat-keleti különbségek.

A vidéki fiókok gyakran minimális szolgáltatásokat nyújtanak, hitelezési önállóságuk kevés, sok fiók – főleg a takarékszövetkezeteknél – betétfelvétellel, „pénzgyűjtésre” korlátozza tevékenységét. A bankok túlnyomó része kivonja a megtakarításokat a vidéki körzetekből, s azokat a bankközi piacon, vagy állampapírok vásárlására használja fel, ennek oka a költségvetés finanszírozásán túl az, hogy hosszabb távú befektetéseket a jelenlegi szabályozás nem tesz lehetővé. Ezért fontos feladat a regionális pénzügyi háttér szerepének növelése. (pl. Rákóczi Bank, Magyar Fejlesztési Bank)

A pénzügyi szolgáltatások területfejlesztő hatásánál meghatározó szempont, hogy azok elérhetősége az ország bármely pontján azonos eséllyel biztosítva legyen. Különösen vonatkozik ez a pénzügyi kapcsolatokra és a különféle finanszírozási módokra, azok megismerésére, igénybevételi lehetőségeikre. Természetesen lesznek és maradnak speciális pénzügyi szolgáltatások, amelyek csak a fővárosban működnek hosszú távon (árú, pénz és értékpapír tőzsde), de ezek gyors igénybevételét a dinamikusan fejlődő banki információs rendszerekkel biztosítani lehet.

A gazdasági szolgáltatások egyre szélesebb skáláját nyújtó szervezetek száma magas, ezek közül a nemzetközi hálózatokhoz tartozó egységek a fővárosban találhatóak és megbízásaikban a külföldi érdekeltségű gazdasági szervezetek a listavezetők. A hazai érdekeltségű – kisebb létszámot foglalkoztató – szervezetek többsége a vállalkozások gazdasági folyamatainak regisztrálását, illetve a termékek, szolgáltatások közvetítésére irányuló tevékenységeket végzik. Kimondottan kevés a K+F és a műszaki szolgáltatásokra, illetve vidéken a marketing és piackutatásra szakosodott szervezetek száma. Előremutató jelenség, hogy elsősorban a pénzügyi szolgáltatásokat végző szervezetek – többségében a bankok – meghatározó szerepet játszanak a nagyvárosok city-képződésében, a belvárosi terek átalakításában, azok rehabilitációjának elindításában és folytatásában.

Az üzleti szolgáltatások kimondottan piaci alapon szerveződnek, itt a kormányzati beavatkozásokra nincs szükség. A jövőben egyrészt változatlanul a nagyvárosok lesznek a telephelyek központjai, kellő piaci igények esetében várhatóan irodahálózatok szerveződnek a vidéki térségek centrumaiban (középvárosok, fejlődő térségek kisvárosai); másrészt megmaradnak a kisseb szervezetek, melyek tevékenységi köre fokozatosan bővül újabb és újabb szolgáltatásokkal, s végül egyre jelentősebb szerepük lesz a városhálózatban a központi részek arculatának alakításában, azok rehabilitációjában. Közvetett eszközökkel ösztönözni kell viszont – mind kormányzati, mind térségi szinten – a kutatást és műszaki fejlesztést nyújtó szolgáltató szervezetek létrehozását, illetve azok működését szorosan kapcsolni kell a gazdasági infrastrukturális rendszerek új elemeihez és a felsőoktatás fejlesztéséhez (innovációs és technológia transzfer központok hálózata).

A kereskedelem és a vendéglátás tekinthető jelenleg – de vélhetően középtávon is – a vállalkozások meghatározó színterének. A jogi személyiségű gazdasági szervezetek átlagosan 35,5%-a (vidéken 32,9%, Budapesten 38,6%) működik ezekben a tevékenységi körökben. Ennek következtében az ország különböző térségeiben az ellátási különbségek lényegében megszűntek. A korábbi országos és megyei felépítést követő hálózatok feldarabolódtak a privatizáció során részben számtalan kisvállalkozásra, részben pedig

a külföldi érdekeltségű szervezetek működtetik tovább a megújított láncolatokat. Emellett számtalan – kimondottan a lokális ellátásra épülő – új vállalkozás jelent meg, amelyeknek a működési feltételei (tőkehiány, ingatlan, szakmai ismeretek) tartósan kevésbé biztosítottak, illetve nem járulnak hozzá a településkörnyezet igényes alakításához. A fogyasztási szokások gyors változása tapasztalható, amit alapvetően befolyásol a kedvezőbb árak, a komplex áruskálát, a szélesebb szolgáltatást kínáló, többségében a nemzetközi kereskedelmi láncokhoz kapcsolódó bevásárlóközpontok megjelenése, egyelőre a nagyvárosokban és az idegenforgalom szempontjából frekventált térségekben, ezért a bevásárlóközpontok létesítése regionális szabályozást kíván. A vendéglátás területi hatásai viszont nem elsősorban a nagyvárosi környezetben érzékelhetők, hanem egy-egy kedvező adottságú térségben megjelenő új szálloda, panzió és az ahhoz kapcsolódó szolgáltatások adnak lendületet az idegenforgalmi szempontból elhanyagolt, vagy éppen hátrányos helyzetben lévő térségekben, azok megismeréséhez, fejlődéséhez.

A kereskedelemben már középtávra valószínűsíthető az átrendeződés. A nagy tőkével rendelkező nemzetközi hálózatokhoz tartozó egységek területi terjedése egyre látványosabb lesz, fokozatosan kiszorítják a hazai tulajdonosokat felsorakoztató szervezeteket. A kiskereskedelmi hálózatoknál viszont hosszú távon számolni kell a mérsékeltebb szolgáltatást nyújtó egységek megmaradásával, de itt is megindul a tőkekoncentráció (helyi és regionális hálózatok megjelenése főleg a szakirányú kereskedelemben). A városok tereiben megmaradnak a kisebb üzletek, de új elemként jelennek meg a nagy bevásárló centrumok. Bővül a kínálat és a szolgáltatások köre, a fogyasztásban korlátot egyedül a lakosság jövedelmi viszonyai jelenthetnek.

A helyi gazdaságfejlesztésre kidolgozott politikák és azok megvalósítási eszközei erősen hatnak a kereskedelmi és vendéglátó szolgáltatás fejlődésére, így számottevő a lokális szint beavatkozása (bérleti díjak, helyi adók, telephely biztosítás, működés szabályozása stb.). Egyedül a mezőgazdasági térségekben megtelepülő szállodai és vendéglátó szolgáltatásoknál javasolhatók állami kedvezmények, támogatások biztosítása a különféle alapokból, mert ezen szolgáltatásoknak a kistérségi hatásai számottevőek, jól ki-mutathatók.

VI. A TERÜLETFEJLESZTÉS TÉRSÉGI DIMENZIÓI

A területfejlesztési politika specifikuma a makroszintű politikával szemben az egyes térségek differenciált, sajátos kezelése. Az elmúlt évtizedek, de különösen az elmúlt öt év során az egyes területek a bekövetkezett változásokra igen eltérően reagáltak, ezért a térségi stratégiáknak a jövőben is szükségszerűen különbözőeknek kell lenniük.

Az országos stratégia nem fogalmazható meg egyetlen térségi tagoltságban, hanem legalább három térségi dimenzióban.

Az első az Európai Unióban alkalmazott kritériumok szerint, a felvetődő problémák és az alkalmazandó stratégia alapján jelöl ki térségtípusokat. Indokolt, hogy e vonatkozásban az EU-ban alkalmazott – támogatást vagy sajátos kezelést igénylő – kategóriáinak megfelelően legyenek lehatárolva a kistérségek. A meghatározott problémátípusokhoz kapcsolódó lehatárolásból azonban az következik, hogy a térségek nem fedik le az ország egész területét.

A második dimenzió ugyancsak az EU harmonizációs követelményekből adódik. Az Európai Unió strukturális támogatásainak címzettjei azok a megyénél nagyobb térségek, amelyek rendelkeznek a regionális fejlesztési stratégiák és programok kidolgozására, de főleg azok megvalósítására alkalmas információs és tervezési kapacitásokkal. Magyarországon öt-hat területi statisztikai, illetve programozási egység, nagyrégió (az EU-terminológia szerint NUTS II.) kialakítása reális az EU normáknak megfelelően.

Ezen kívül két speciális funkcionális régiót határoz meg a törvény, a Balaton térségét és a Budapesti agglomerációt.

Végül a harmadik dimenzió a településhálózat különböző funkciójú, szerepkörű és nagyságú településkategóriáinak felel meg.

A Konceptió kistérségi szintnél mélyebb, településszintű besorolásra nem tesz javaslatot. A megyék és az egyes kistérségeken belüli, települési egyenlőtlenségek méréséklése, a hátrányos helyzetű települések kiemelt fejlesztése és támogatása a megyei területfejlesztési tanácsok feladata, a törvényben meghatározott célokkal összhangban.

1. A területfejlesztési politika célterületei

A magyar területfejlesztési politika célterületeinek lehatárolásánál célszerű követni az Európai Unió alapelveit, alkalmazva azokat a sajátos magyar viszonyokra.

Ennek megfelelően a hátrányos helyzetű térségek típusai a következők:

- társadalmi és gazdasági szempontból elmaradott térségek;
- az ipari szerkezetváltás által érintett térségek;
- mezőgazdasági (rurális) vidékfejlesztés térségei;
- a fenti kategóriákba nem sorolható, de tartós, jelentős munkanélküliséggel küzdő térségek.

Különböző földrajzi és természeti adottságú térségek:

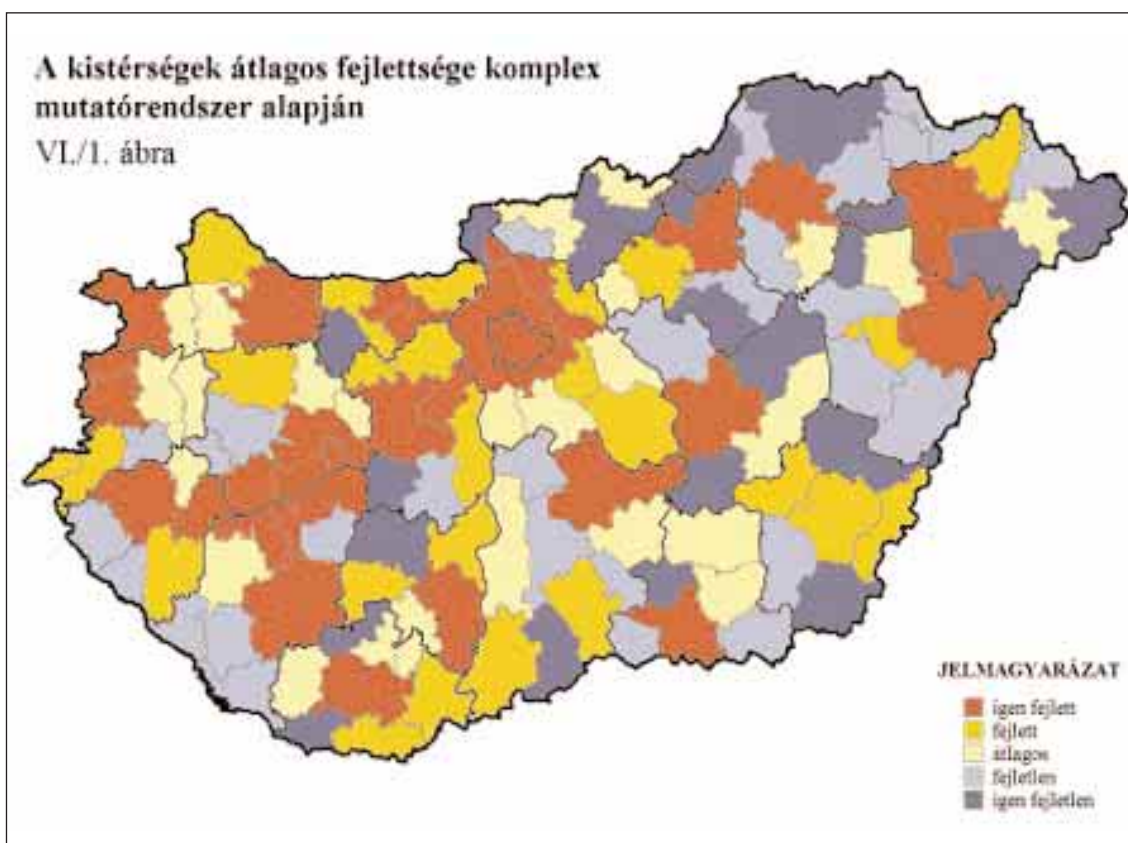
- határmenti térségek;
- környezeti szempontból különösen veszélyeztetett térségek.

Funkcionális központok:

- Budapest, mint európai metropolis;
- innovációs és vállalkozói centrum funkciót betöltő vidéki központok.

1.1. Hátrányos helyzetű térségek és fejlesztési prioritásaik

A kistérségi szintű területi egyenlőtlenségek sok tényező együttes hatásaként értelmezhetők. A fejlettségbeli különbségek egy sokváltozós, komplex mutatórendszer segítségével jeleníthetők meg. (VI./1. ábra)

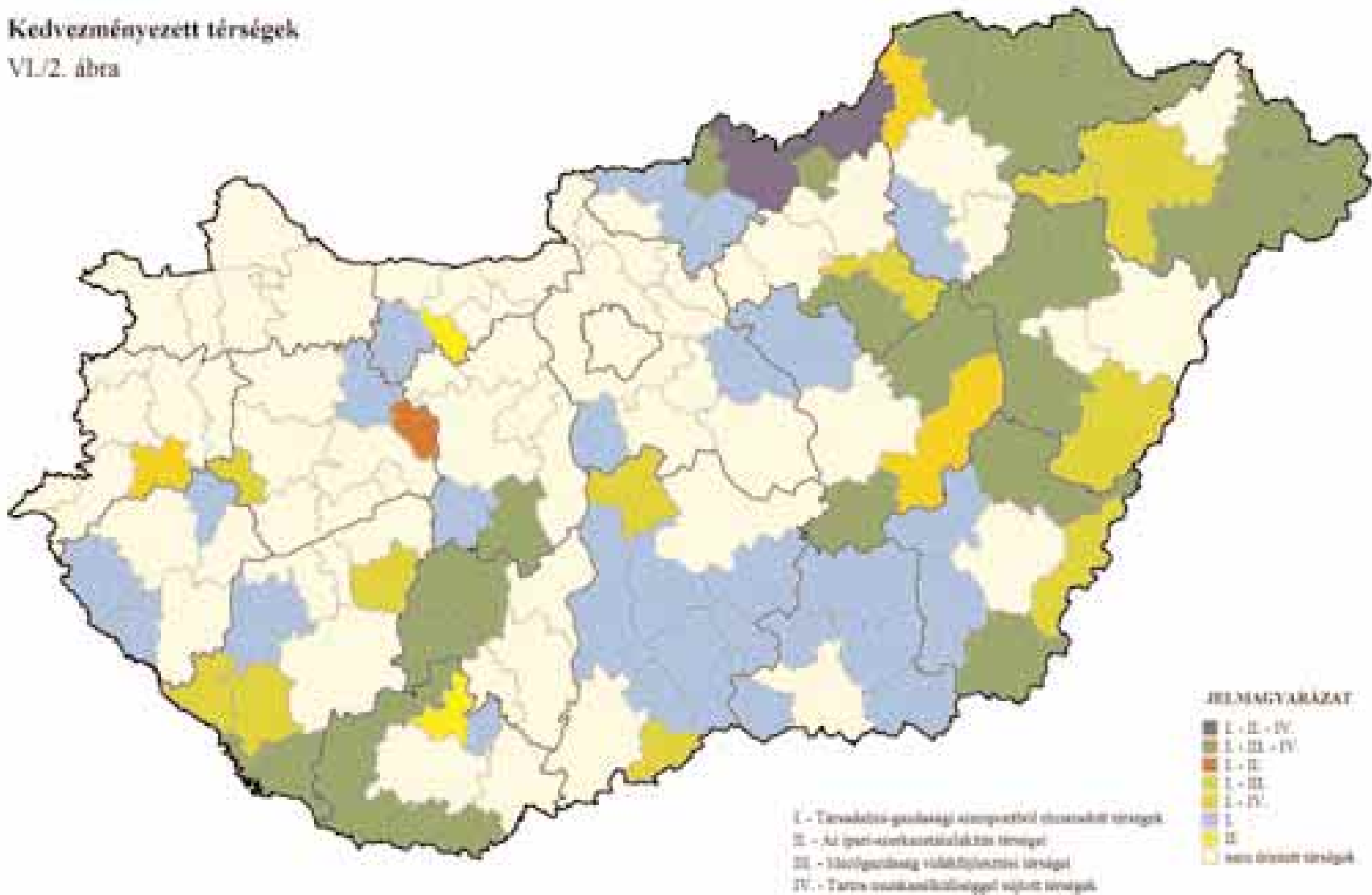

Az átlagosnál fejletlenebb kistérségek közül kerülnek ki azok, amelyek a területfejlesztési politika elsődleges kedvezményezettjei, amelyek az alábbi négy térségtípust alkotják. (VI./2. ábra)

Az Országgyűlés 30/1997. (IV. 18.) határozatában az 1997–1999 közötti időszakra meghatározta a kedvezményezett területek besorolásának feltételrendszerét. Az ábrák a feltételrendszer alapján készültek, amelyek a jelen koncepció időtávján belül a mutatók és kritériumok változásával módosulhatnak.

Kedvezményezett térségek

VI/2. ábra

1.1.1. TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI SZEMPONTBÓL ELMARADOTT TÉRSÉGEK

Társadalmi-gazdasági szempontból elmaradottnak minősülnek azok a kistérségek, statisztikai vonzáskörzetek, amelyeknek a – 28 mutató alapján, a kiemelkedő térségi központok kombinált figyelembevételével képzett – komplex mutatója nem éri el az országos átlagot. A lehatárolás szerint 76 körzet tartozik ebbe a kategóriába. (VI./2.a. ábra)

Az elmúlt öt évben a Területfejlesztési Alap eszközeinek 79%-a négy megyébe (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Nógrád) koncentrált. Ennek keretében különösen az érintett területek infrastrukturális ellátásában következett be jelentős javulás, az eszközök viszonylag kisebb hányadát (26%-át) fordították vállalkozások támogatására, munkahely-teremtés ösztönzésére. Az elkövetkező években a támogatások nagyobb aránya szolgálja a munkahelyteremtés, illetve megtartás céljait, mert az infrastrukturális feltételek javulása szükséges, de nem elégséges feltétele a gazdaság és a foglalkoztatás dinamizálásának. Az üzleti infrastruktúra javítása, a vállalkozásoknak nyújtott szolgáltatások bővítése azonban továbbra is fontos támogatási cél.

Az elkövetkező időszakban a területfejlesztési célokra rendelkezésre álló eszközök legnagyobb hányadát továbbra is az elmaradottabb térségekben kell felhasználni. Különösen fontos a területfejlesztésben közvetlenül szerepet játszó tárcák eszközeinek összehangolt felhasználása.

Ha Magyarország az Európai Unióban a kevésbé fejlett térségek felzárkóztatására szánt Strukturális Alapokból részesülni kíván, elvárható, hogy saját lehetőségei és eszközei keretében is érdemi lépéseket tegyen az elmaradottabb térségek felzárkóztatására. Ugyanakkor egy komplexebb, átfogóbb területfejlesztési politika keretében e cél nem kizárólagos, a korábbiakhoz képest aránya a területfejlesztési eszközök felhasználásában némileg csökken, az innovatív területeken pedig nő.

Fejlesztési prioritások a társadalmi és gazdasági szempontból el-maradott térségekben:

- *a munkahelyteremtő beruházások, a külső tőke bevonásának ösztönzése;*
- *a gazdaság fejlődését elősegítő infrastruktúra fejlesztése;*
- *a térség belső fejlődési lehetőségeit elősegítő programok ösztönzése;*
- *a humán erőforrások fejlődését elősegítő fejlesztések, programok;*
- *a szociális és egészségügyi alapellátás feltételeinek javítása;*
- *az üdülés-idegenforgalmi adottságokra, vonzerőre alapozott komplex fejlesztések támogatása;*
- *a térség besorolása szerint az adott térségtípusnál felsorolt célok megvalósítása.*

1.1.2. AZ IPARI SZERKEZETVÁLTÁS ÁLTAL ÉRINTETT TÉRSÉGEK

Az elmúlt években az iparban és ezen belül néhány kritikus iparágban (bányászat, kohászat, hadiipar, textil- és ruházati ipar, gépipar, egyes építőipari ágak) a foglalkoztatottak száma radikálisan csökkent, így az ipari szerkezetátalakulás által válságba jutott térségek és települések köre is jelentősen nőtt. A nagyarányú ipari visszaesés területi differenciálódását növelte egyrészt az, hogy egyes iparágak kedvezőbb adottságú és dinamikus térségekbe települtek, másrészt – és ez a fő ok – a válságba került ágazatok jelentős hányadban ingázó, más térségben lakó, esetenként külföldi munkaerőt foglalkoztattak. A válság és a munkanélküliség terhei ezért egymástól eltérő helyen jelentkeznek.

A jelen viszonyok szerint, figyelembe véve az EU gyakorlatát, az ipari szerkezetátalakítás térségei azok a statisztikai vonzáskörzetek, amelyekben az iparban foglalkoztatottak aránya 1990-ben meghaladta az országos átlag kétszeresét, továbbá az iparban foglalkoztatottak arányának csökkenése 1990–95 között és a munkanélküliek aránya 1996. december 20-án, az országos átlag fölött volt. Ezek a mutatók csak Borsod-Abaúj-Zemplén és Veszprém megye egy-egy térségét sorolják ebbe a kategóriába. Azok a térségek, amelyekben a fenti mutatók közül az iparban foglalkoztatottak aránya 1990-ben meghaladta az országos átlag másfélszeresét, de értékük a kétszeres átlagot nem érte el, szintén ebbe a kategóriába sorolhatók, amit az ábrán külön kategória jelez. (VI./2.b. ábra)

Fejlesztési prioritások az ipari szerkezetátalakítás által érintett térségekben:

- *a gazdasági szerkezet átalakításának és a külső tőke bevonásának ösztönzése,*
- *az ipari szerkezetváltás és innováció elősegítése,*
- *a szerkezetváltást elősegítő képzési és átképzési programok szervezése,*
- *az infrastruktúra hiányosságainak pótlása, különös tekintettel a környezet védelmét szolgáló beruházásokra.*

1.1.3. A MEZŐGAZDASÁGI VIDÉKFEJLESZTÉS TÉRSÉGEI

Magyarország területének 83%-a vidéki, rurális terület (itt él a lakosság 30%-a), melyre a vidékfejlesztés Európában elfogadott alapelvei és módszerei alkalmazandók. Vidéknek az Európai Unióban elfogadott definíció szerint a 150 fő/km²-nél ritkábban lakott térségek minősülnek. A vidék nem jelent feltétlenül mezőgazdasági jellegű térséget, bár Magyarországon a vidékre az agrárgazdaság nagyobb súlya jellemző.

A vidékfejlesztés legfontosabb célja az itt élő lakosság jövedelemszerzési lehetőségének és ezáltal megélhetési körülményeinek javítása, a mezőgazdasági termelés természeti erőforrásainak megőrzése, valamint a vidék társadalmi közösségeinek, hagyományainak megőrzése és fejlesztése. A vidékfejlesztés meghatározó tényezője az agrárgazdaság, az infrastruktúra rendszerek fejlesztése.

Mezőgazdasági vidékfejlesztés térségeinek minősülnek azok a statisztikai vonzókörzetek, amelyekben az urbanitás/ruralitás hányados az országos átlag alatt, a mezőgazdasági aktív keresők aránya a vidéki átlag felett, az egy főre jutó személyi jövedelemadó alap az országos átlag 75%-a alatt, a munkanélküliek aránya 1996. december 20-án az országos átlag 133%-a fölött van. Ennek a mutatórendszernek az alkalmazásával 42 kistérség került ebbe a kategóriába. (VI./2.c. ábra)

E térségek mezőgazdasági, környezeti, turisztikai, foglalkoztatási, szociális és infrastrukturális problémái komplexen, integráltan kezelendők. Ez azért szükséges, hogy az agrártámogatás korlátozott lehetőségei ne szegényítsék és néptelenítsék el ezeket a térségeket, hanem mód legyen más, alternatív jövedelem megszerzésére és ezáltal a népesség megtartására.

A rurális területek programjai nem azonosíthatók általában az elmaradott térségek programjaival, mert itt a népesség megtartása mellett a kultúrtáj megőrzéséről, környezetkímélő felhasználásáról is szó van, a támogatás egy jelentékeny része tehát a területfelhasználási- és művelési szerkezet átalakításában hasznosul; nagy súlya van a környezetvédelmi és turisztikai intézkedéseknek, míg az elmaradottság felszámolása koncentrált, a központokban való munkahely-teremtési programokat is magában foglal. A vidékfejlesztési programoknak kifejezetten decentralizált jellegűeknek kell lenniük a kis-településekre koncentrálni.

Meg kell továbbá teremteni annak feltételeit, hogy az EU Bizottság 1995. decemberi madridi dokumentumában megfogalmazott ilyen célú támogatás fogadható és hatékonyan hasznosítható legyen.

Fejlesztési prioritások a mezőgazdasági vidékfejlesztés térségeiben:

- a mezőgazdasági termelés szerkezetének és integrációjának megerősítése, beleértve a termékfeldolgozás, és -forgalmazás szövetkezéseit, vállalkozásait, és kapcsolódó infrastrukturális fejlesztéseket;
- a kedvezőtlen mezőgazdasági adottságú térségekben gazdálkodók támogatása;
- a mezőgazdaságban foglalkoztatottak kiegészítő tevékenységének támogatása, az alternatív munkalehetőségek bővítése;
- a mezőgazdasághoz kötődő szociálpolitikai programok kiszélesítése;
- a helyi társadalom fejlődését, önszerveződését elősegítő programok kidolgozása és támogatása;
- a környezet, a természet, a táj védelmének elősegítése.

1.1.4. TARTÓS, JELENTŐS MUNKANÉLKÜLISÉGGEL KÜZDŐ TÉRSÉGEK

Magyar sajátosság, hogy a fenti kategóriákon kívül további térségek is vannak, amelyek nagyarányú és tartós munkanélküliséggel küszködnek. Ennek az a magyarázata, hogy számos térségben a munkanélküliség fő oka nem a saját gazdasági szerkezet átalakulása, hanem az előzőekben már említett ingázás lehetőségeinek beszűkülése, költségeinek megnövekedése és ezáltal az adott térségben lakó, de máshol dolgozó keresők munkahelyének elvesztése.

A tartós munkanélküliség, az ingázási lehetőségek csökkenése nem szűkebb térségekhez kötődő jelenség, az e probléma kezelésére felhasználható eszközök nem korlátozandók meghatározott térségekre. A koncentráció elvének megfelelően, azonban néhány térségben a közlekedési lehetőségek javításához, munkahelyek teremtéséhez, a képzés, átképzés intézményes megoldásához, valamint a helyben nyilvánvalóan megoldhatatlan gondok esetében az áttelepülés, a térbeli mobilitás elősegítéséhez összehangolt beavatkozásra van szükség.

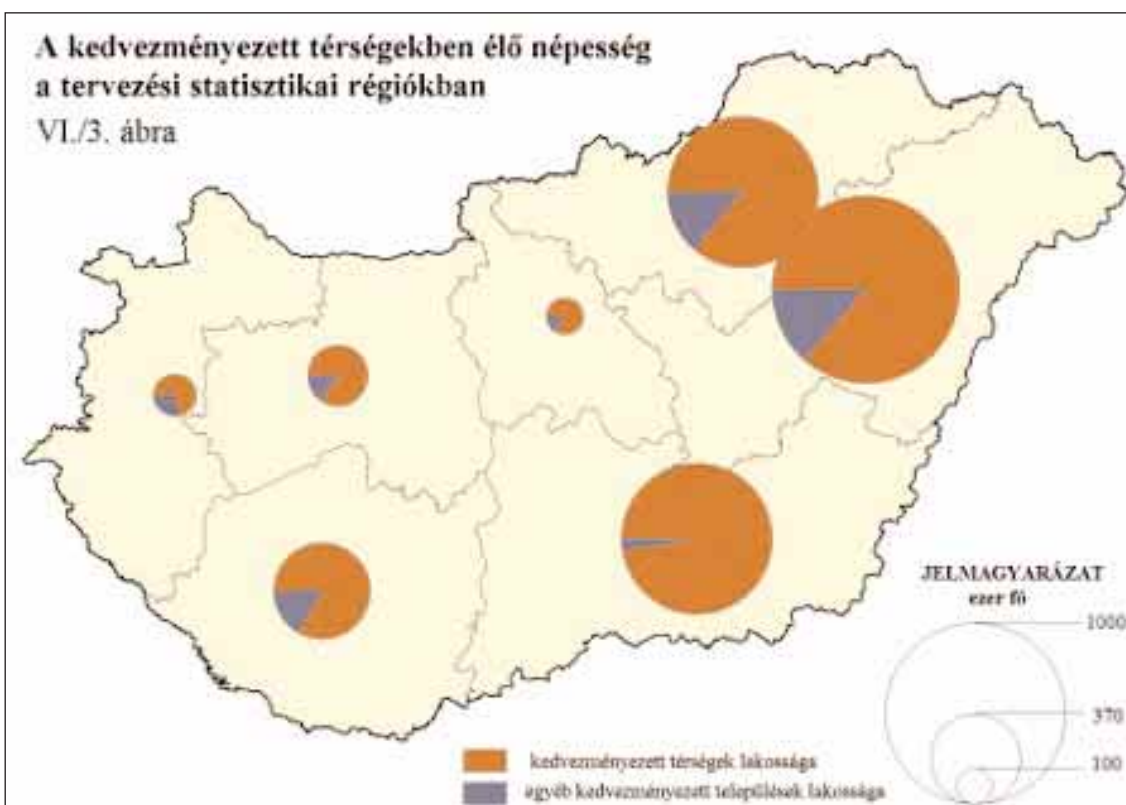
Tartós munkanélküliséggel sújtott térségnek minősülnek azok a statisztikai vonzásokörzetek, amelyekben az 1994, 1995, 1996 években mért tartós munkanélküliek aránya mindhárom évben meghaladta az országos átlag 133%-át. A mutatórendszer alapján 37 statisztikai vonzásokörzet minősült jelentős munkanélküliséggel küzdő térségnek. (VI./2.d. ábra)

Fejlesztési prioritások a tartós, jelentős munkanélküliséggel sújtott térségekben:

- a foglalkoztatást elősegítő fejlesztések, speciális, a helyi gazdaság fejlődését elősegítő célprogramok, részfoglalkoztatás, közmunka programok kidolgozása és támogatása;
- oktatás, átképzés fejlesztése;
- otthoni és nappali szociális ellátások fejlesztése mentálhigiénés programokkal.

Ez a négy térségtípus a területfejlesztés első számú kedvezményezett célterülete. Az itt élő népesség arányát mutatja tervezési statisztikai régióként a VI./3. ábra.

Fenti térségtípusok közül különösen fontos a válságban lévő ipari és agrárkörzetek problémáinak megoldása. Az ehhez szükséges szerkezetváltás elősegítése érdekében

kiemelt feladat középtávon

- az ipari parkok fejlesztését szolgáló célprogram folytatása, a vállalkozási övezetek országos hálózata és az ipar beszállítói rendszerei kiépítésének megkezdése – a helyi és térségi együttműködésen alapuló kezdeményezések ösztönzése;
- a nemzeti agrárprogrammal összhangban komplex vidékfejlesztési programok kidolgozása és megvalósításuk elkezdése;
- a vállalkozói feltételeket javító komplex tájrehabilitációk folytatása, illetve megkezdése;
- országos képző- és átképző programok kidolgozása és beindítása;
- szükség szerinti szociális támogatás biztosítása az átmeneti időszakra.

1.2 Különböző természeti és földrajzi adottságú térségek és fejlesztési prioritásai

1.2.1. HATÁRMENTI TÉRSÉGEK

A határmenti térségek közül számos tartozik az előbb felsorolt kategóriák valamelyikébe, osztozva azok gondjaiban. A határmenti térségeknek azonban sajátos fejlesztési problémáik és lehetőségeik is vannak.

A határ mindkét oldalán elhelyezkedő térségek fejlődése egymással szoros kölcsönhatásban van. Határmenti térségeink fejlődésének elősegítése szükségessé teszi a gazdasági kooperációt, az önkormányzatok és a gazdasági kamarák együttműködését, a közös problémák együttes kezelését, különösen a környezetvédelem tekintetében, a kapcsolatok sokoldalúvá tételét.

A határmenti együttműködés pozitív példája a több mint tízéves Osztrák–Magyar Területrendezési és Tervezési Bizottság tevékenysége. A magasszintű kormánybizottság tagjai közé tartoznak az érintett térségek önkormányzati vezetői is.

Az Európai Unióval határos nyugati határmenti megyék fejlesztéséhez az EU az Interreg-PHARE CBC (Cross-Border Cooperation) keretében támogatást nyújt. E támogatás fogadásához és hatékony felhasználásához fontos érdek fűződik, még akkor is, ha az országos gondok és preferenciáink szempontjából e térség nem elsődleges célterülete a területfejlesztési politikának. A program megvalósítása példaértékű lehet más területek számára.

Az Ukrajnával, Szlovákiával, Romániával, Szerbiával és Horvátországgal szomszédos határövezet jelentős hányada az ország elmaradott térségeihez tartozik. Ez a határövezet van a legnagyobb szociális terhelésnek és feszültségnek kitéve. Az áttelepülők jelentős hányada itt választott lakóhelyet, egyúttal növelve a térség egyébként is jelentős szociális gondjait. A határmentiség számos negatív kísérőjelensége is e térségeket érinti. Az országok közötti feszültségek mérséklésének fontos eszköze a határmenti együttműködés. Ehhez az Európai Uniónak is – mint egy meghatározott időintervallumban az EU valószínűsíthető külső határához – komoly érdekei fűződnek. Ennek érdekében Lengyelországgal, Romániával és Szlovákiával közösen kell az EU-hoz javaslattal fordulni Közép-Európa FÁK országokkal és a Balkánnal közös határövezetének felzárkóztatására, fejlesztésére.

A meglévő nagy forgalmú határátkelőhelyek környezetében az áteresztő-kapacitás bővítésére, e térségek infrastruktúrájának fejlesztésére, a környezeti ártalmak mérséklésére és az illegális tevékenységek korlátozására programot kell kidolgozni. Az elzárt, határátkelőhellyel nem rendelkező térségekben és határszakaszokon viszont új határátkelők nyitására, a határon átnyúló kapcsolatok megteremtésére kell törekedni, ezzel is mérsékelve periférikus fekvéséből fakadó hátrányokat és egyben tehermentesítve az eddig is túlterhelt szakaszokat. A fejlett információ, technológia is alkalmas a határon átnyúló közvetlen kapcsolatok alacsony költségű fenntartására. (VI./4 ábra)

A határmenti térségekben a határmenti együttműködést elősegítő fejlesztések, különösen:

- *a közös és az Európai Unió által támogatott területfejlesztési programok és ezen belül az idegenforgalmi fejlesztések koordinálása;*
- *a közös vállalkozások, az ipari parkok és vállalkozói övezetek együttműködése;*
- *a határátkelőhelyek mennyiségi és minőségi fejlesztése;*
- *a kooperációban megvalósuló környezetvédelmi célú fejlesztések;*
- *az információs infrastruktúra fejlesztése.*

1.2.2. KÖRNYEZETI SZEMPONTBÓL KÜLÖNÖSEN VESZÉLYEZTETETT TÉRSÉGEK

A területfejlesztés egyik fő céljának, a fenntartható fejlődés biztosításának megfelelően kiemelt feladat a környezeti szempontból különösen veszélyeztetett térségekben szükséges beavatkozások megvalósítása, a fő károsító hatások megelőzése, elhárítása, és a bekövetkezett károk helyreállítása.

A felszín alatti vízbázisok védelme kiemelt feladat a Duna, a Dráva, a Felső-Tisza és a Körösök völgyében, hordalékkúpjainál, valamint a Közép-Dunántúl karsztvíz-lelőhelyein. A védelemnek ki kell terjednie e térségekben a hulladék-elhelyezés szigorú követelményeire, valamint a bányászati tevékenység és a vízkitermelés megfelelő szabályozására. Ehhez, valamint a termálvizek hasznosítására komplex programok kidolgozása szükséges.

A felszíni vizek védelme a nagy felszíni vízfolyásokra, valamint a Dunántúl és Észak-kelet-Magyarország veszélyeztetett talajvizeire terjed ki és fő feladata a közműtőló zárása, a közműves víztermelés szigorú korlátozásával is, valamint a felszíni vizekbe jutott szennyvíz magasabb szintű (kémiai-biológiai) tisztítása. Komplex program kidolgozása és megvalósítása szükséges nagy felszíni vizeinkre (Balaton, Velencei-tó, Fertó-tó).

Az Alföld felszíni és felszín alatti vizeinek, vízkészleteinek megőrzése, védelme a legfontosabb feladat a régióban. Az Alföld az ország legcsapadékszegényebb területe, s az előrejelzések szerint rövidesen abba a mainál szárazabb éghajlati zónába kerül, ahol a termelés előfeltétele az öntözés, valamint a folyamatos és komplex vízkészlet-gazdálkodás.

A földvagon, a talaj védelmének érdekében meghatározott térségekben koncentrált talajvédelmi, meliorációs beavatkozásokra, a művelésre és a területhasználatra vonatkozó szigorú előírásokra van szükség. A Dunántúlon és Észak-Magyarországon a tala-
jerózió, a Duna–Tisza közén, a Nyírségben, Békés megyében és Somogy egyes térségeiben a talajdefláció, mint fő veszély ellen kell programot készíteni.

A közlekedésből eredő légszennyezés elsősorban nagyvárosainkban, valamint a Balaton partján gond, így e területre dolgozandók ki javaslatok. A városközpontot elkerülő útszakaszok kiépítése, a belvárosok sétáló övezetté való átalakítása, valamint a járműállomány cseréjének elsősorban e városokban való meggyorsítása jelentheti az intézkedéssorozat elemeit.

Szükséges beindítani a különösen veszélyeztetett térségek rehabilitációját célzó országos kármentesítési programot.

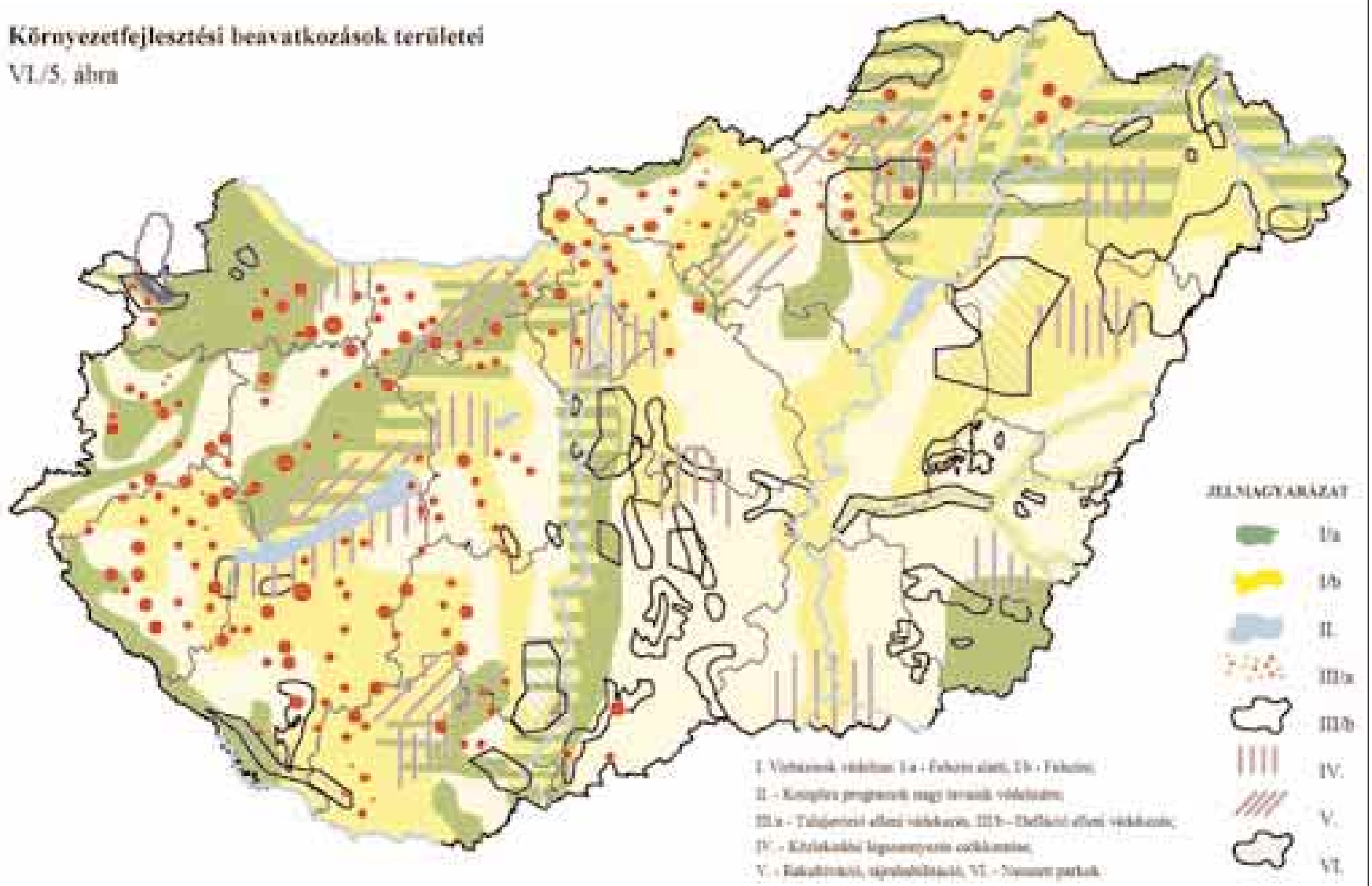
A felszíni és a mélyművelésű bányászat térségeiben a rekultiváció és tájrehabilitáció jelent kiemelt feladatot (Sajó-völgy, Mátraalja, Balaton-felvidék, Pilis–Gerecse-hegység, Pécs–Komló és térsége, Villányi-hegység). (VI./5. ábra)

Fejlesztési prioritások a különböző természeti és földrajzi adottságú térségekben:

- ***A területrendezés eszközeivel a táj védelmének, a táj terhelhetőségének megfelelő területfelhasználás kialakítása.***
- ***Az agglomerálódó térségekben különösen az egészséges környezet, a művi és természeti környezet egyensúlyának és összhangjának megteremtését célzó területfelhasználás kialakítása, az extenzív növekedés mérséklése.***
- ***Az egyes üdülőkörzetekben a minőségi, környezetbarát turizmus és infrastruktúrájának fejlesztése;***
- ***A természetvédelem alatt álló területek térségében a természet megőrzését és a környezet állapotát javító fejlesztések, különösen:
az ökoturizmus infrastrukturális feltételeinek kialakítása,
a természetvédelemmel összhangban lévő mezőgazdasági termelés kialakítása.***
- ***A környezeti szempontból veszélyeztetett térségekben a károsító hatások mérséklése és megelőzését elősegítő fejlesztések, különösen:
a felszíni és felszín alatti vizek védelme érdekében a megfelelő hulladék elhelyezés és a szennyvizek tisztítása;
a légszennyezés mérséklése érdekében a települési – valamint a védett területeket – elkerülő- és tehermentesítő útszakaszok kiépítése;
az országos kármentesítési program végrehajtása.***

Környezetfejlesztési beavatkozások területei
VI/5. ábra

1.3 Funkcionális központok

Három olyan térségtípus is van, amelyek esetében a területfejlesztési politikának ugyancsak jelentős feladatai vannak, az alkalmazandó források azonban az üzleti szférában teremthetők meg. Az állami politika feladata ez esetben a kezdeményezés, a koordináció és a menedzselés. Az infrastrukturális rendszerek esetében a megelőlegezés részben állami feladat lehet, ezért a területfejlesztési célokra igénybevehető nem decentralizált eszközökből lehet támogatni a következő térségeket.

1.3.1. BUDAPEST SZEREPE AZ EURÓPAI METROPOLISHÁLÓZATBAN

Budapest, mint az európai városhálózat kiemelkedő adottságú és vonzáskörű nagyvárosa, formálódó pénzügyi-üzleti központ, külön is megjelenítendő. Egyéb kérdésekre tekintettel azonban a mindezekkel összefüggő fejlesztési irányokat a regionális beosztásnál, a Közép-magyarországi régióval összefüggésben fogalmazza meg a dokumentum.

1.3.2 INNOVÁCIÓS ÉS VÁLLALKOZÓI CENTRUM FUNKCIÓT BETÖLTŐ VIDÉKI KÖZPONTOK

Az ország egészének kiegyensúlyozott térbeli fejlesztése elengedhetetlenné teszi, hogy a fővároson kívül – annak részben kiegészítésére, részben ellensúlyozására – az országban további jelentős szellemi, üzleti, innovációs és vállalkozási centrumok alakuljanak ki. Ezek pontos köre előre nem determinálható, de számuk nagy valószínűséggel 5 és 15 között lehet. Az állam feladata nem a centrumok előzetes kijelölése, hanem a folyamatok figyelemmel kísérése és az ígéretes kezdeményezések támogatása. A valós innovációs és vállalkozási centrumok körét és hatásterületét a városok közötti verseny fogja eldönteni. E versenyben a legeredményesebbnek bizonyuló városokat, központokat a későbbiekben figyelembe kell venni a területfejlesztés intézményhálózatának telepítésénél, fejlesztésénél is.

A vidék egyik legnagyobb problémája, hogy a piaci- és közszolgáltatások, lehetőségek a gazdaságtalanság miatt nem jutnak el a kistelepülésekbe. Sok helyen a meglévő – a korábbi anyagi lehetőségekhez méretezett – állami intézmények (iskola, művelődési ház, polgármesteri hivatal) nem bővíthetők más funkcióra. A közösségi telekommunikációs szolgáltatóház, ún. teleház mint általános közvetítő intézmény lehetőséget teremt arra, hogy a falu és környezete információs és szolgáltatási kapcsolatát biztosítsa. Így a vidék modernizációjának szolgáltatói korszerű, egységes és hatékony felületen tudnak megjeleníteni a jelenlegi elszigetelt falvakban, piacaik kiszélesednek, s ezáltal az itt élő népesség képessé válik a modern világban nélkülözhetetlen szolgáltatások igénybevitelére, különös tekintettel a vidéki életkörülmények (agrárium) sajátosságaira.

A teleház az adott térségben, szomszédságban megteremti azt a minimális konfigurációjú informatikai, irodatechnikai, szervezési intelligenciát, amely már gazdaságosan működtethető a legkülönbözőbb helyi – egyéni, csoportos, közösségi és kistérségi – igények szolgálatában.

A teleházak akkor lehetnek igazán sikeresek, ha sok van belőlük, hálózattá szerveződnek és kiszolgálják minél több országos és nemzetközi szervezetet, amelyek el akarnak jutni információkkal, szolgáltatásaikkal, akcióikkal a vidék, a kistelepülések lakóihoz.

2. Magyarország nagyrégiói

2.1. A regionalizálás jelentősége

Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása tárgyalássorozatának megkezdéséhez, valamint a megkívánt területi információ szolgáltatás kialakításához a nagyrégiók, azaz a NUTS II. egységek kialakítása nélkülözhetetlen.

A NUTS II. szintnek teljesítenie kell azt a követelményt, hogy a régió több megye (a főváros) területére kiterjedő, az érintett megyék közigazgatási határával határolt egybefüggő tervezési, illetve statisztikai területi egység legyen és mint ilyen, hosszabb távon stabil, változatlan területi egységként, a rá szervezett információrendszer zavartalan működését biztosítsa. Ezt a követelményt a tervezési-statisztikai régió elégti ki. A tervezési-statisztikai régió a törvény alapján: több megye (a főváros) területére kiterjedő, az érintett megyék közigazgatási határával határolt, egybefüggő tervezési, illetve statisztikai egység. Ez a területbeosztás építhető be a EUROSTAT regionális adatbázisrendszerébe, erre szervezhetők meg mindazok a reprezentatív adatfeltételek, amelyek esetében a megyei szintű információ a minta nagysága és költségigényessége miatt nem biztosítható, továbbá erre építhetők fel a regionális idősorok.

A fejlesztési régió a törvény alapján: egy vagy több megyére (a fővárosra), vagy azok meghatározott területére kiterjedő, társadalmi, gazdasági, vagy környezeti szempontból együtt kezelendő területi egység, amely alulról induló kezdeményezés eredményeként meghatározott célra jön létre. Ebből következően lehet változékony, bármikor átalakulhat és nincs garancia arra, hogy az így létrehozott társulások maradéktalanul lefedik az ország teljes területét, miként arra sem, hogy egy terület (vagy területrés) csak egyetlen társuláshoz tartozik. Mindebből következően a fejlesztési régió nem lehet azonos a tervezési-statisztikai régióval.

A megyei területfejlesztési tanácsok a megyehatárokon túlterjedő, közös területfejlesztési feladatok ellátására regionális fejlesztési tanácsokat hozhatnak létre. Az alulról építkezés lehetőségét a tervezési-statisztikai régiók kialakítása nem korlátozza. A jelen koncepció készítésével egyidejűleg szerveződnek a regionális fejlesztési tanácsok hat programrégióra, amelyek határa fedi a javasolt hét tervezési-statisztikai régió határát. A Kelet-magyarországi Regionális Fejlesztési Tanács két tervezési-statisztikai régiót fed le.

A regionális fejlesztési tanácsok jellemzői:

- *nem jelentenek új adminisztratív egységet, tehát nem „fölttesei” a megyei területfejlesztési tanácsoknak,*
- *a kormány jelentősebb képvisellel rendelkezik a regionális fejlesztési tanácsokban, melyek keretében együttműködik a megyei területfejlesztési tanácsokkal. Lényeges szempont kell, hogy legyen az érintettek közösen megfogalmazható érdeke és az együttműködésre irányuló szándéka.*

Figyelembe véve a mezorégiók szerveződésének eddigi tapasztalatait és az EU NUTS II. régióinak átlagos méreteit, Magyarországon maximum hét tervezési-statisztikai régió kialakítása indokolt.

2.1.1. TERVEZÉSI-STATISZTIKAI RÉGIÓK

Jelen koncepció hét tervezési-statisztikai régióval számol, ezek: (VI./6. ábra)

Nyugat-Dunántúl: Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye;

Közép-Dunántúl: Veszprém, Fejér és Komárom-Esztergom megye;

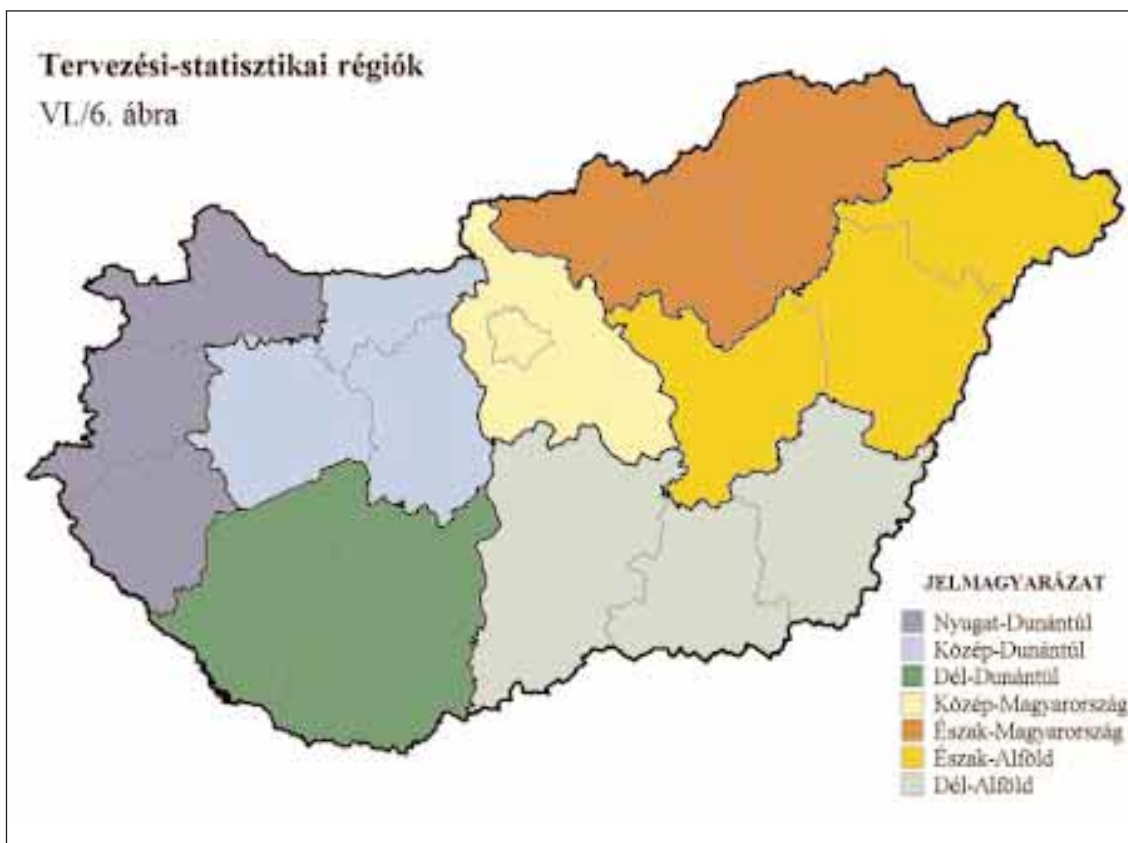
Dél-Dunántúl: Baranya, Tolna és Somogy megye;

Közép-Magyarország: Budapest és Pest megye;

Észak-Magyarország: Nógrád, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén megye;

Észak-Alföld: Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megye;

Dél-Alföld: Békés, Csongrád és Bács-Kiskun megye.

A tervezési-statisztikai régiók kialakításánál alapvetően két szempont játszott szerepet:

1. a régió határok feleljenek meg a megyehatároknak;
2. a régiók lakónépessége lehetőleg azonos nagyságrendű legyen.

A második szempont a közép-magyarországi régió vonatkozásában Budapest nagysága miatt nem teljesíthető, ezért egyes vizsgálatoknál a sajátosságot célszerű külön kezelni.

A tervezési-statisztikai régiók fontosabb mutatói a következők:

Régió	Terület, km ²	Népesség, ezer fő	%	GDP az ország %-ában		Egy főre jutó GDP az országos átlag %-ában		Urbanizációs szint *
				1994	1995	1994	1995	%
Nyugat-Dunántúl	11 183	1 000	9,7	10,0	10,0	100,3	100,3	53,4
Közép-Dunántúl	11 263	1 117	10,9	9,3	10,0	86,8	91,7	56,4
Dél-Dunántúl	14 226	1 000	9,7	8,2	8,3	85,5	85,0	55,8
Közép-Magyarország	6 918	2 961	28,8	41,6	40,4	151,8	143,2	79,3
Észak-Magyarország	13 428	1 294	12,6	8,7	9,3	68,7	73,6	50,6
Észak-Alföld	17 755	1 529	14,9	11,0	10,8	73,2	71,5	60,0
Dél-Alföld	18 256	1 377	13,4	11,2	11,2	83,8	83,3	64,2
Összesen	93 030	10 279	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	62,7

* városban élők aránya a régió népességén belül

2.1.2. FEJLESZTÉSI RÉGIÓK

A területfejlesztési és területrendezési törvény két fejlesztési régiót nevesít: a fővárosi agglomerációt és a Balaton kiemelt üdülőkörzetét. Mindkét régió sajátos funkciójuk miatt az ország többi térségétől eltérő fejlesztést igényel, ezért ezek „funkcionális” régióknak nevezhetők.

Két, vagy több megye által kölcsönös érdekek alapján, közös fejlesztési elgondolások, programok megvalósítására létrehozható régiók pedig „program” régióknak nevezhetők.

2.1.3. FUNKCIONÁLIS RÉGIÓK FEJLESZTÉSI IRÁNYAI

Fővárosi agglomeráció

Budapest kontinentális és a Kárpát-medencére kiterjedő (nemzetközi) funkcióinak bővítése, zavartalan működésének központi támogatása feltétlenül indokolt és sürgető feladat.

A világ nagy pénzügyi központjai közötti nemzetközi tőkemozgások, pénzügyi portfólió beruházások a metropolisok közvetítésével zajlanak. Ha Magyarország ilyennel nem rendelkezik, úgy kikerül a nemzetközi tőkemozgás fő áramlataiból. Az egész országnak elsődleges érdeke tehát Budapest nemzetközi pénzügyi, üzleti és kereskedelmi központtá fejlesztése, a szomszédos kevésbé fejlett pénzügyi infrastruktúrával rendelkező országokra is kiterjedő hatásterülettel.

A jelenleg alakuló gazdasági- foglalkozási struktúrában a szolgáltatások, ezen belül az üzleti szolgáltatások játszanak meghatározó szerepet, amelyben Budapestnek történelmi és komparatív előnyei vannak minden más településsel szemben. Ennek megfelelően a pénzügyi szolgáltatások, biztosítás, reklámipar, üzleti szolgáltatás, informati-

ka és tömegkommunikáció, innovációs ügynökségek, nemzetközi piackutatás, valamint befektetési társaságok először Budapesten találják meg a működési feltételeiket, hogy azután szétterjedjenek az országban.

A terület- és településfejlesztési politika beavatkozási módja ezért a szolgáltatások infrastrukturális és térbeli feltételeinek megteremtése, azaz városrendezési tevékenység során hely kijelölése, lehetőleg nem szétszórta, hanem minél kompaktabb üzleti negyedben e tevékenységek számára. E feltétel megteremtése üzleti alapon történik, és megalapozó, elősegítő városfejlesztési koncepciót feltételez.

A főváros és az agglomeráció viszonyának jelentős kérdése az ingázás. Ez kiemeli a közlekedési kapcsolatok megfelelő megoldását. Emellett hangsúlyt kap a távmunka fokozatos elterjedése az információ-technológia segítségével.

A szoros és bonyolult kapcsolatrendszer feltétlenül megköveteli a fővárosi agglomeráció települései együttműködésének évtizedek óta húzódó intézményesítését, a viszonyrendszer új alapokra helyezését. A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény megteremtette ennek kereteit a Budapesti Agglomeráció Fejlesztési Tanácsa létrehozásával. Ezen együttműködés egyik első terméke kell legyen a fővárosi agglomeráció hosszú távú területfejlesztési koncepciójának kidolgozása. A Kormány által elfogadott koncepció alapján szükséges kimunkálni a közös fejlesztési programokat.

A területfejlesztési koncepcióban megállapított célokkal összhangban szükséges kidolgozni a fővárosi agglomeráció területrendezési tervét. A főváros körüli zöld gyűrű megőrzése szükségessé teszi, hogy a terv rendelkezzen az agglomeráció belterületeinek lehatárolásáról és szabályokat állapítson meg a kiemelt jelentőségű területekre, illetve övezetekre. Különösen fontos ez abból a szempontból, hogy a terjeszkedő város, illetve az agglomerációs települések ne éljék fel azokat a természeti-táji értékeket, amelyek nélkülözhetetlenek a kedvező települési környezet kialakításához.

A Fővárosi Agglomeráció és a Dunakanyar kiemelt üdülőkörzet fejlesztési feladatait össze kell hangolni a felesleges átfedések és párhuzamosságok elkerülése érdekében.

Balaton kiemelt üdülőkörzete

A fokozottan növekvő üdülőforgalom az elmúlt évtizedekben sajátos térszerkezetet alakított ki a Balaton régióban. A spontán fejlődés következtében a legértékesebb és legerzékenyebb vízparti sávban vezetnek a közlekedési pályák, a közmű hálózatok és így ez a sáv épült be sűrűn nyaralókkal, lakóházakkal, intézményekkel. A közlekedési vonalak azon túl, hogy a jelenlegi területekre összpontosították a fejlődést, lezárták újabb területek üdülési célú hasznosításának a lehetőségét.

A kialakult állapot jelentős mértékű környezeti terhelést és szennyezést okoz. A parti sávban az élővilág átalakítása, kiszorítása már visszafordíthatatlan folyamatok beindulásához vezetett.

A Balaton-térség hosszú távú minőségi üdülőterületi funkciójának megtartása, illetve fejlesztése érdekében a legfontosabb feladatok a következők:

- az üdülés-idegenforgalom körülményeinek minőségi javítása,
- a Balaton vízminőségének védelme, a vízminőségvédelmi érdekek elsődlegességének biztosítása,

- A Balaton teljes vízgyűjtőjén a táj, természeti értékek megőrzése, a korszerű környezet és tájgazdálkodás megteremtése,
- az üdülőkörzet hagyományos természetközeli történeti tájkarakterének megőrzése,
- az üdülőkörzet fejlődését biztosító térszerkezet kialakítása.

A balatoni üdülőkörzet környezeti állapotának javítása, a belső feszültségek feloldása, az üdülőkörzet fejlődési lehetőségeinek biztosítása alapvető közlekedési változtatásokat igényel. Ezen belül az a legfontosabb, hogy az átmenő forgalom a parti sávból kikerüljön.

A természetközeli táji környezet, a hagyományos tájkarakter csak a belterületi növekedés korlátozásával őrizhető meg. A minőségi turizmust szolgáló fejlesztéseket ezért elsősorban a leromlott belterületi részeken – ezek átépítésével – kell ösztönözni.

A balatoni táj gazdasági, üdülési, történeti táji értékei közé tartozó szőlő- és borkultúra megőrzését, valamint a hagyományos mezőgazdasági tevékenység és a természetvédelem célkitűzéseit összehangoló tájgazdálkodást kell folytatni. Ezt az értékeket megerősítő és megerősítő gazdasági ösztönző rendszerrel kell támogatni.

2.1.4. PROGRAM RÉGIÓK FEJLESZTÉSI IRÁNYAI

Az ország területi szerkezetének állapota, a területi fejlődést a jövőben befolyásoló tényezők regionális különbségei, kiváltképpen pedig a belső erőforrásokra alapozott fejlesztési paradigma előtti akadályok felszámolása, a területfejlesztés decentralizált irányítása szervezeti és finanszírozási feltételeinek a kialakítása érdekében – sürgető feladatnak – valamennyi program régióban az alábbiak tekintendők:

- a regionális programokat szervező munkaszervezet létrehozása, a régió fejlesztési koncepciójának és programjának a kidolgozása(
- a humán erőforrások fejlesztésére képes intézmények megszervezése(
- a régiók megközelíthetőségi viszonyainak javítása, a regionális közlekedésfejlesztési koncepciók kidolgozása (tekintetbe véve az ország hosszú távú koncepcióját és a régió gazdaságfejlesztési szükségleteit), új fejlesztési feladatok (pl. regionális repülőterek) megfogalmazása(
- a régiók gazdasági versenyfeltételeit javító tevékenységek (iparfejlesztési pólusok, K+F szervezetek, technológiai centrumok) programszerű fejlesztésének egyeztetése, az üzleti szolgáltatások bővítése, a belső kohézió erősítése(
- a fenntartható fejlődés környezeti követelményeinek meghatározása, a környezeti terhelés mérséklése, a védett területek speciális fejlesztési programjainak harmonizálása a régió gazdaság- és infrastruktúra-fejlesztési elképzeléseivel(
- a regionális kultúra, a területi identitást erősítő tömegkommunikációs és művelődési szervezetek összehangolt fejlesztése(
- a régió európai interregionális szervezetekhez való kapcsolódásának megszervezése, pozíciók megszerzése a globális területi munkamegosztásban, határmenti kooperációk fejlesztése.

2.2. A régiók sajátos fejlesztési irányai

Bár európai összevetésben a magyar régiók általában elmaradott térségeknek minősülnek, geopolitikai helyzetük, településszerkezetük, infrastrukturális ellátottságuk és a gazdasági átalakulás hatásai alapján különbségeket is mutatnak. Lényeges regionális eltérések tapasztalhatók a kedvezményezett térségekben élő népesség lélekszámában is. Mindezt – valamint az ágazati területi fejlesztési javaslatokat és a területfejlesztés általános céljait – figyelembe véve, választható a koncepció szintjén a tervezési-statisztikai régióknak az ország térszerkezete alakításában betöltendő szerepe és a főbb fejlesztési irányok.

2.2.1. A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

A Nyugat-Dunántúli régió az ország leginkább dinamikus fejlődő térségei közé tartozik. Ennek ellenére nem tekinthető egységesen fejlettnek. Zala és Vas megye aprófalvas térségei a kedvezőtlen infrastrukturális feltételek és a mezőgazdasági foglalkoztatottság csökkenése miatt hátrányos helyzetűek.

A térség fejlesztésének fő irányait az Európai Unióval határos földrajzi helyzet, a viszonylag jó megközelíthetőség, a népesség magas iskolázottsága és jelentős részben a határmenti térségekbe koncentrálódó külföldi befektetés határozza meg.

Gazdaság fejlesztés

Győr-Moson-Sopron megyét helyzete és kedvező infrastrukturális adottsága már eddig is a legvonzóbb területté tették a külföldi tőke számára. A befektetők további érdeklődése várható a már megtelepült ipari tevékenységek területén, és más határmenti megyékben is.

Lehetséges fejlesztések

- Gépipar, a járműiparhoz kapcsolódó alkatrészgyártás, összeszerelés, jármű elektronika.
- A kialakuló feldolgozóipari klaszterekhez (gépipar, autógyártás, elektronikai ipar) kapcsolódó tevékenységek, beszállítói hálózatok, üzleti szolgáltatások szervezése, a kis és középvállalati szektor versenyképességének és műszaki-technológiai adaptációs képességének fejlesztése.
- A kis és középvállalkozások számára inkubátorházak, technológiai-transzfer központok, regionális bankok hálózatának létrehozása szükséges. A K+F eredményeket hasznosító technológiai centrumok a fejlődő nagyipari központokba (Győr, Mosonmagyaróvár, Szombathely) telepítendőek. Győr, Sopron, Szombathely és Mosonmagyaróvár kiemelt fejlesztése szükséges ahhoz, hogy a Nyugat-Dunántúl rendelkezzen kutatási-oktatási és vállalkozási szempontból is elsőrendű centrumokkal.
- Számítani lehet arra, hogy a már meglévő ipari kapacitás ebben a régióban fokozott intenzitással termel, és a Budapesti Agglomerációhoz kapcsolódva a határszél-től összefüggő dinamikus ipari régió alakul ki.

- Sopronban és Győrött kormányzati támogatással, vállalkezési formában logisztikai központok építhetők ki, amelyek az európai logisztikai központok hálózatához kapcsolódnak.
- A régió idegenforgalmi potenciálja jelentős, a Sopron–Kőszegalja üdülőkörzet, illetve műemlékei, termálfürdői komplex idegenforgalmi kínálattá fejleszthetők. Fejlesztendő a turizmus infrastrukturális feltételei Dél-Zala és a Göcsej térségében.
- Vállalkozói övezet kialakítása indokolt Lenti–Rédics térségében.
- A zalai szénhidrogén-bányászat visszaszorulása miatt szerkezetváltozás megvalósítása szükséges a zalai térségben.
- Az országhatár menti együttműködéseknek (osztrák–magyar határmenti együttműködések, illetve ezekre alapozva az Interreg II.–Phare CBC program 1996–1999) számos eredménye van, ám a jövőben új együttműködési formákra van szükség. Középtávon ki kell alakítani – éppen az egész térség tartós megújítása miatt – a Bécs–Pozsony–Győr–Sopron eurorégiót, előkészíteni és hosszabb távon létrehozni az osztrák-szlovén-magyar hármas határ együttműködést. Az új regionális együttműködésekhez kapcsolódhatnak a határmenti kistérségi kooperációk, ezeknek viszont középtávon csak az új határátkelők megnyitása adhat lendületet. Szlovákiával lehetséges Komárom-Esztergom megye térségében. Hozzájárulhat a kapcsolatok fejlődéséhez a közlekedési feltételek helyreállítása.

Humán infrastruktúra fejlesztése

A régióban elsősorban a dinamikus fejlődéssel, bevándorlással együttjáró ellátási hiányok jelentkeznek, az egészségügyi, oktatási intézményrendszer nehezen tart lépést a fejlődéssel.

- Foglalkoztatási szempontból Zala és Vas megye aprófalvas övezetei igényelnek megkülönböztetett kezelést.
- Egészségügyi szempontból a rendelőintézeti ellátás fejlesztése szükséges.
- Oktatási szempontból a gyorsan fejlődő Győr-Moson-Sopron megyei térségben van fejlesztésre szükség.
- Felsőoktatási szempontból a Nyugat-Dunántúli régió fejlettsége elmarad az igényektől, ezért a Sopron, Győr, Mosonmagyaróvár, Szombathely településeggyüttes fejlesztése, valamint Szombathely, Keszthely és Zalaegerszeg felsőoktatási és kutatási alközponttá történő fejlesztése a feladat.
- Szociálpolitikai szempontból akcióterületnek tekinthető a Rába-mente, Vas és Zala megye aprófalvas övezete.

Műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

- A Budapest–Hegyeshalmi vasútvonal rekonstrukciójának befejezése;
- a győri közforgalmi kikötő fejlesztése;

- a Győr–Csorna–Szombathely–Zalaegerszeg közötti főút autóúttá fejlesztése, az M7-es autópályához való csatlakozásig;
- a vasúti fővonalak villamosításának folytatása.

Vízgazdálkodás

- A 2000 fő lakosegyenértéknél nagyobb települések csatorna és szennyvíztisztító műveinek kiépítése;
- Győr, Sopron és Szombathely valamint Zalaegerszeg szennyvíztisztító telepeinek fejlesztése;
- a Fertő-tó vízszintszabályozásával kapcsolatos problémák megoldása;
- a Kisalföldi terület belvízvédelmi műveinek fejlesztése;
- a Fertőrákosi öblözet komplex fejlesztési tervének megvalósítása;

Energiellátás

- A Győri 400 kV-os táppont bővítése;
- 400 kV-os alaphálózat kiépítése Győr–Szombathely, Győr–Göd, Szombathely–Hévíz között, majd nagytávon a második Győr–Bécs vezeték megvalósítása;
- a földgázellátás kiterjesztése szempontjából szükséges az Észak-Dunántúli nagy nyomású gázvezeték és a nyugati határmenti rendszerek összekapcsolása;
- az erőművi ellátás mellett célvezeték szükséges a zalai települések földgázellátásához, ott, ahol a Tolna megyei rendszerről a települések nem láthatók el.

2.2.2. A KÖZÉP-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

Közép-Dunántúl dinamikus fejlődése ellenére nem egységesen fejlett régió. A belső perifériái a megyehatárok mentén húzódnak, ahol a térség-szervező centrumok hiánya miatt, a kedvezőtlen infrastruktúrállátottság következtében és a mezőgazdasági foglalkoztatási lehetőségek radikális csökkenése okán, tartós leszakadással kell számolni. Területfejlesztési szempontból kedvezményezett térségekben a régió népességének csupán 7%-a él.

A térség fejlesztésének főbb irányait a Budapesttel való kapcsolat, a magas urbanizációs szint, a viszonylag jó megközelíthetőség, a népesség magasabb iskolázottsága és termelési tapasztalata, a számottevő külföldi befektetés, valamint a térségi vállalkozási hajlandóság, s egyben a helyi piacok nagyobb fogadóképessége határozza meg.

A területfejlesztés fő célja ebben a régióban az, hogy a térségben megindult gazdasági növekedés feltételei állandósuljanak, területi terjedésük akadályai mérséklődjenek.

Gazdaságfejlesztés

A térség, ezen belül is elsősorban Komárom és Fejér megye, kedvező infrastruktúrállátottsága már eddig is vonzó terület volt a külföldi tőke számára. Továbbra is várható a befektetők érdeklődése elsősorban a már megtelepült ipari tevékenységek területén.

Lehetséges fejlesztések:

- Gépipar és vegyipar.
- Műanyag-feldolgozás, műbőrpar.
- Lakástextil, lakás-felszerelési cikkek gyártása.
- Hagyományos textilipar, szellemi erőforrásokat jelentősen aktivizáló logisztikai szolgáltatások, szoftvergyártás.
- A kialakuló feldolgozóipari klasszterekhez (gépipar és autógyártás, elektronikai ipar, vegyipar, építő és építőanyagipar) kapcsolódó tevékenységek, beszállítói hálózatok, fejlett üzleti szolgáltatások szervezése, a kis- és középvállalati szektor versenyképességeinek, műszaki-technológiai adaptációs képességének a fejlesztése.
- Különösen kis- és középvállalkozások számára fontosak az inkubátorházak, innovációs parkok, technológia-transzfer központok, regionális bankok rendszerének a létrehozása. A jelentős arányú üzleti K + F helyek innovációs eredményeinek ipari hasznosítását szervező technológiai centrumok a fejlődő nagyipari központokba (Székesfehérvár, Dunaújváros, Tatabánya, Veszprém) telepítendőek. Veszprém kiemelt fejlesztése szükséges ahhoz, hogy Észak-Dunántúl rendelkezzen mind kutatási, oktatási és vállalkozási szempontból elsőrendű centrummal. Ehhez az adottságok megvannak.
- Ebben a régióban lehet számítani arra, hogy a már meglévő ipari kapacitás a közeljövőben nagyobb intenzitással termel. A fejlődés eredményeként a budapesti agglomerációval összefüggő, dinamikus ipari régió alakulhat ki, amelyet az infrastrukturális hálózati rendszerek, a közös munkaerőpiac, az ipari kapcsolatok rendszerei fognak össze.
- Hosszú távú feladat az európai logisztikai központok hálózatához illeszkedő magyar központok kiépítése. Országosan fejlett infrastruktúrával rendelkező területeken önkormányzati támogatással, vállalkozási formában 5-6 logisztikai központ épülhet meg, amelyek közül Székesfehérvár érintett ebben a régióban.
- A jó termőhelyi adottságokkal rendelkező régióban a versenyképes mezőgazdaság és élelmiszeripar is jelentős szerepet játszik, amelyben támogatásra számíthatnak a helyi jellegű termelő, feldolgozó és értékesítő integrációk, a kis- és középvállalatok, kereskedelem fejlesztési-innovációs központok.
- A régió idegenforgalmi potenciálja is jelentős, a Velencei tó kiemelt üdülőkörzete, jelentős műemlékei és termálfürdői által komplex idegenforgalmi kínálatát fejleszthető kormányzati és nemzetközi segítséggel.

Humán infrastruktúra fejlesztése

A régió egy részére a dinamikus fejlődéssel, bevándorlással együttjáró ellátási hiányok jellemzők. Az egészségügyi, oktatási intézményrendszer nehezen tart lépést a fejlődéssel. A régió más részei viszont lokális válság-problémákkal küszködnek, mint Veszprém és Komárom megye bányászati, kohászati, vegyipari és részben hadiipari bázisain.

- *Foglalkoztatási szempontból* a Bakony vidéke és Tatabánya környéki települések igényelnek megkülönböztetett kezelést.

- *Egészségügyi ellátás* szempontjából a Közép-Dunántúli régióban a rendelőintézeti ellátás fejlesztése szükséges.
- *Művelődési* szempontból fontos Esztergom szerepe vallási és kulturális központként.
- *Oktatási* szempontból a Bakony vidékén és a viszonylag gyorsan fejlődő Balatoni régió térségében fejlesztésre van szükség.
- *Felsőoktatási* szempontból a Közép-Dunántúli régió – Veszprém kivételével – fejlettsége elmarad az igényektől és a kedvező makroregionális helyzet nyújtotta lehetőségektől. Elsősorban a Veszprémi Egyetem továbbfejlesztése a feladat.
- *Szociálpolitikai* szempontból a dorogi bányavidék tekinthető elsődleges akcióterületnek, de akcióterületek találhatóak Veszprém megyében is. A falugondnoki hálózat kiépítése a régió aprófalvas vidékein indokolt.

Műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

- A 8. sz. főközlekedési út Veszprém–Dunaújváros szakaszon autóúttá építése az új dunaújvárosi Duna hídhöz csatlakozóan;
- a dunaújvárosi közforgalmú kikötő fejlesztése;
- a Székesfehérvár–Kisbér és Komárom közötti főutak autóúttá fejlesztése az M7 autópályához való csatlakozásig;
- az esztergomi híd megépítése;
- vasúti fővonalak villamosításának folytatása.

Vízgazdálkodás

- A 2.000 fő lakosegyenértéknél nagyobb települések csatorna és szennyvíztisztító műveinek kiépítése;
- Dunaújváros, Székesfehérvár és Veszprém szennyvíztisztító telepeinek fejlesztése;
- a Balaton és a Velencei-tó vízháztartási egyensúlyának és vízminőség védelmének biztosítása;
- a tatai Öregtó ökológiai egyensúlyának biztosítása az Által-ér rehabilitációjával;
- a karsztvíz felhasználás és hasznosítás fejlesztése;
- a balatoni és velencei regionális szennyvízrendszerek teljes kiépítése és a rákötések megvalósítása;
- az ivóvízbázis-védelem fejlesztése;
- a Duna hajózhatóságának javítása.

Energiaellátás

- A földgázellátás kiterjesztése céljából, valamint az ellátás biztonsága érdekében ki kell építeni a Tata–Tatabánya–Mór–Nádasdladány–Mezőszentgyörgy közötti nagy nyomású vezetékét, valamint a Mezőszentgyörgy–Kalocsa közötti hiányzó ágat;
- a régió megmaradó erőműveinek rekonstrukciója elsődleges feladat.

2.2.3. A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

A Dél-Dunántúl fejlődését elsősorban a belső adottságokra épített fejlesztési programok indíthatják el. A munkaerő kedvező képzettségi színvonala, a nemzetközi interregionális együttműködésekben való közreműködés, az Alpok–Adria térséggel való gazdasági kapcsolatok tudatos fejlesztésének igénye,

a régiót alkotó megyék együttműködési készsége jelenti a fejlesztések alapját.

A régió fejlesztési feladatai

Gazdaságfejlesztés

- A meglévő szellemi potenciálra és részben a feldolgozó-ipari termelési hagyományokra építve új ipari struktúrát kell kialakítani. Elsősorban a minőségi élelmiszer-feldolgozás, a környezet-technológiai, idegenforgalmi iparágak és a hozzájuk kapcsolódó fejlett szolgáltatások köré szervezhető az új gazdasági klaszterek. Ezzel párhuzamosan a régió nagy- és középállamati szerkezetét is meg kell újítani.
- A régió innovációs kapacitásának fejlesztése segítheti az export növelését. Pécs elsőrendű és Kaposvár másodrendű regionális innovációs központtá fejlesztése az üzleti jellegű fejlesztési tevékenység megerősödését és a régió újraiparosítását is szolgálja, különösen fontos ez a mecseki érc- és szénbányászat megszűnése miatt szükséges szerkezetváltozás megvalósítása érdekében.
- A határmenti perifériák integrálódásához, a vállalkozói készség fejlesztéséhez, az elmaradott térségek jövedelemtermelő képességének erősítéséhez Barcs, Mohács térségében vállalkozási övezet kialakítása indokolt.
- A Dél-Dunántúlon a balatoni turizmus komplex fejlesztése mellett, mely jelentős állami forrásokat igényel, fontos a kisebb idegenforgalmi termékek és szolgáltatások rendszerbe szervezése és piacosítása. Ebben a magánszféra mellett a megyei és helyi önkormányzatoknak is szerepet kell vállalniuk. A Mecsek-villányi térséget kiemelt üdülőkörzetté kell nyilvánítani. Belső-Somogy, Kapos-völgy üdülőkörzetekben a turizmus infrastrukturális feltételei fejlesztendőek. Pécsen a tradicionális műemlékekre, múzeumokra épülő turizmus mellett az üzleti és konferencia turizmus fejlesztendő, mely magasabb kategóriájú szállodák és konferencia központ építését igényli.
- Pécs–Komló térségében a bányászat visszafejlesztése miatt az ipari szerkezetváltás sürgető. A meglévő szellemi potenciál, a munkaerő szakképzettségi színvonala és az ipari hagyományok alapján a következő ipari tevékenységek fejlesztése lehetséges:
  - az autóiparhoz kapcsolódó, különböző mélységű kooperációk, beszállító hálózatok fejlesztése a járműipari alkatrészgyártás és összeszerelés területén, a hagyományokra épülő bőr- és cipőipar, festékipar,
  - környezetvédelmi iparág kialakítása, technológiai fejlesztések, korszerű tisztító és leválasztó berendezések, eszközök gyártása,
  - élelmiszer-feldolgozáshoz kapcsolódó élelmiszeripari gépgyártás.

- A mezőgazdasági ágazat vonatkozásában elsősorban az állattenyésztés – ezen belül is a szarvasmarha és a baromfi – valamint a szőlő-bor és gyümölcs ágazat fenntartása, illetve fejlesztése javasolható a történelmi borvidéken (Mecsek, Villány, Szekszárd.).
- Mohács térségében a hajózásra, Pécs térségében vasúti, légi és közúti közlekedésre, Kaposvár térségében a taszári repülőtér hasznosítására, valamint Nagykanizsa térségében a vasúti és a közúti (tervezett M7 autópálya) közlekedésre, Dombóvár térségében pedig a vasúti közlekedésre alapozva logisztikai központok létesítése segítené a termelést az áruszállítási, csomagolási, raktározási feladatok átvállalásával.

Humán infrastruktúra fejlesztése

A Dél-Dunántúl legnagyobb problémája viszonylagos elszigeteltsége, ami részben földrajzi helyzetéből, részben sajátos történelmi fejlődéséből ered. Szociális szempontú problémái is ebből adódnak, ez oldható meg a foglalkoztatási feltételek javulásával és a jobb kapcsolatrendszer megteremtésével, a Dél-Alföldi régióhoz és a határon túli területekhez.

- Foglalkoztatási szempontból a térség déli-délnyugati övezetében kritikus a helyzet. Itt a munkahelyteremtés és a szociális foglalkoztatás (földprogramok) kiemelt támogatása szükséges.
- Válságkezelő program szükséges Komló térségében.
- A rendelőintézeti ellátás fejlesztése szükséges Somogy megye nyugati és Tolna megye déli részén.
- Az oktatási intézményrendszer a normatívák szerint jó, az aprófalvas településstruktúra miatt az általános iskolák elérhetősége javítandó.
- Felsőoktatási szempontból Pécs szerepét kell kiemelni, és a felsőoktatáshoz kapcsolódó kutatás-fejlesztési tevékenységet növelni szükséges. Mellette alközpontokká fejlesztendő Kaposvár, Paks, Siófok és Szekszárd.
- Szociálpolitikai szempontból a falugondnoki hálózat kiépítése szükséges, a program folytatása az aprófalvas övezetben indokolt. A szociális válságkezelő programoknak elsődleges akcióterülete a régió déli része és közép Somogy, a program ki-terjesztése e területekre is indokolt.

Műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

Az exportpiacok eléréséhez a régió megközelíthetőségének átfogó javítására van szükség. A főúthálózat fejlesztése a dél-európai piaci kapcsolatok építését és a régió észak-dunántúli és dél-alföldi összeköttetéseit teremti meg. Az M7 autópálya országhatárig történő kiépítése, valamint a Kaposvár–Dombóvár–Szeged autóút, melynek részét képezi a szekszárdi híd, továbbá a Pécs–Komló–Dombóvár–Siófok autóút megépítése jelenti a régió közúthálózat-fejlesztésének prioritásait. A régió gazdasági centrumai közötti közúti összeköttetések fejlesztése a térség kohézióját erősíti. Ennek része:

- a közvetlen szlovéniai vasúti összeköttetés kialakítása, két új vasúti megállóhely építése;
- az M7 autópálya kiépítése Balatonkeresztúrig, majd az országhatárig és a szlovéniai határátkelési szakasz kialakítása;
- új Duna-híd építése Szekszárd térségében, a hozzá kapcsolódó M9 autóúttal Kaposvárig;
- a Pécs–Komló–M7 kapcsolat autóúttá fejlesztése;
- a regionális jelentőségű taszári repülőtér polgári-katonai vegyes használatú kialakítása;
- a szekszárdi, bajai és a mohácsi kikötő fejlesztése;
- a régió határátkelőinek számszerű növelése, amely a horvát és szlovén együttműködés fejlesztését szolgálja;
- a déli határátkelőhelyek bővítése.

Vízgazdálkodás

- A 2000 lakosegyenértéket meghaladó és a sérülékeny vízbázisok területén lévő települések csatorna és szennyvíztisztító műveinek kiépítése;
- Kaposvár, Nagykanizsa, Pécs és Szekszárd szennyvíztisztító telepeinek fejlesztése a kiemelt városok programja keretében;
- a Balaton vízminőség-védelmét és ökológiai egyensúlyának védelmét szolgáló Kis-Balaton vízvédelmi rendszer kiépítése;
- a Dráva árvízvédelmi töltései védképességének fokozása;
- a Balatoni regionális szennyvízrendszerek teljes kiépítése és a rákötések megvalósítása.

Energiaellátás

- A területi energiaellátási aránytalanságok csökkentése érdekében elsősorban a nagynyomású földgázhálózati rendszer fejlesztése szükséges. A fejlesztés két hálózati rendszer megvalósítását igényli: a Kalocsa felől indított Tolna–Szekszárd–Bonyhád vezeték és egy célvezeték a Pécsi Hőerőmű és a Komlói Hőerőmű tüzelőanyag váltásához, a Nagylengyel (Gellénháza)–Nagyatád–Kaposvár–(Nagyatád)–Szigetvár–Pécs nyomvonalon. Az erőművi ellátás mellett a célvezeték lehetővé teszi azon települések bekapcsolását is a földgázellátásba, amelyek a Tolna megyei rendszerről nem láthatók el. Ezen települések Somogy megyében és Dél-Bagyaróban találhatók.
- A villamos-energia hálózatfejlesztés elemei:
  - a Pécsi Hőerőmű rekonstrukciójával egyidőben célszerű egy Pécs 400/120 kV-os táppont létesítése és ezt Pakssal összekötő 400 kV-os alaphálózati szakasz kiépítése;
  - a Kaposvár (Toponár) 400 kV-os táppont bővítés;
  - a Hévíz–szlovéniai és horvátországi 400 kV-os összeköttetés

2.2.4. A KÖZÉP-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓ

A magyar területfejlesztési politikának egyértelműen szakítani kell azzal a felfogással, mely szerint fejlett központi régió nem igényel különös figyelmet. A centrumtérsegek – magas népességi és gazdasági koncentrációjuk, környezeti problémáik miatt – a nyugat-európai országokban is kiemelt figyelemmel

kezelt területek. Különösen fontos ez Magyarországon, ahol az ország európai integrációs esélyeit is alapvetően meghatározza egyrészt az, hogy kialakul-e egy európai szinten is versenyképes központi régió, másrészt pedig az, hogy a főváros túlzott dominanciája milyen ütemben számolható fel.

Budapestnek esélye sincs európai központi szerepkörök betöltésére, ha nem képes *kialakítani saját régióját* és az ezen belüli munkamegosztást. Az országos területfejlesztési politikának tehát elsősorban azt kell elősegíteni, hogy Budapest úgy felelhessen meg központi funkcióinak, hogy az egyszersmind a közép-magyarországi régió fejlődését és a kevésbé fejlett térségek felzárkózását is eredményezze. A fejlesztési feladatok a következők:

Gazdaságfejlesztés

- A fővárosnak ki kell alakítani saját *európai integrációs stratégiáját*. A lehetséges nemzetközi szerepkörök közül ki kell választani azokat, amelyekre leginkább esélye van. Saját erőforrásait ezekre a fejlesztési célokra kell koncentrálnia. Feltétlenül ilyen szerepkörnek kell tekinteni a nemzetközi pénzügyi, üzleti és kereskedelmi központi szerepkört, amelynek ellátásához szükség van arra, hogy megteremtse a pénzügyi szolgáltatások, biztosítás, reklámpiac, üzleti szolgáltatások, informatika és tömegkommunikáció, innovációs ügynökségek, nemzetközi piackutatási és befektetési társaságok infrastrukturális, valamint területrendezési feltételeit. Miután e tevékenységek szerencsés esetben egy kompakt üzleti negyedben helyezkednek el, meg kell határozni, hogy a mai city terjeszkedése milyen irányban és milyen fejlesztési, szabályozási technikákkal oldható meg.
- Budapest Európa keleti és déli térségei számára, fekvésénél és korábban felhalmozott tapasztalatainál fogva, jelentős – határokon túlnyúló – *pénzügyi és üzleti szolgáltatási funkciókat* tölthet be (délkelet-európai értékpapírok tőzsdei bevezetése, banki szolgáltatások, tranzakciók intézése, reklámügynökségek, bankár-, üzletember- és menedzserképzés, információs, tájékoztató és elemző központok, kereskedelmi és tőkeközvetítés stb.). Ehhez azonban kedvező infrastrukturális és szabályozási környezetet kell kialakítani. Budapesten e funkció kiépítése az egész ország érdeke, miközben erőfeszítéseket kell tenni e szolgáltatások ésszerű decentralizálására, az ország más régióközpontjaiban való kifejlesztésére is.
- Az ipari fejlődést illetően valószínűsíthető, hogy az továbbra is, sőt egyre erőteljesebben Budapestre, valamint körzetére és Nyugat-Magyarországra koncentrálódik, a területi versenyben előnyük tovább növekszik. Ezért a speciális központi gazdaságfejlesztési eszközök alkalmazására nem itt, hanem a leszakadó régiókban van szükség. Ugyanakkor számolni kell azzal, hogy az ipari központok egyre na-

gyobb körzete válhat ipari térséggé. Budapest körül nemcsak az agglomerációs gyűrű területe, hanem a Budapesthez közel eső dinamikus ipari központok (Székesfehérvár, Esztergom) körzetei is egyre inkább összekapcsolódnak, összefüggő ipari térséget hozva létre. A körzetben lévő ipari kapacitások, a külföldi tőkével alapított nagyvállalatok részlegei, illetve ezek beszállítói kiépülésével egyre integráltabb hálózatot alkotnak, amelyhez meg kell teremteni a kommunikációs, infrastruktúrális feltételeket.

- Az iparfejlesztés szempontjából csak környezetkímélő, illetve tiszta technológiák telepítése engedhető meg, nem csak Budapesten, hanem Pest megyében is. Cél a magas hozzáadott értékű, szellemi munkaigényes tevékenységek telepítése, melyek: elektronikai ipar, egyedi berendezések és rendszerek, műszerek és mérőkészülékek gyártása az energiatakarékosság nemzeti programjához is kapcsolódva, informatika és tömegkommunikáció eszközeinek fejlesztése és gyártása, fényforrás és világítóberendezések fejlesztése és gyártása, környezetvédelmi berendezések, mérőműszerek, leválasztó és tisztító berendezések gyártás.,
- Hosszú távú feladat, hogy Budapest az európai logisztikai központok hálózatához illeszkedjen. A központ feladata segíteni a termelést az áruszállítási, raktározási, csomagolási stb. feladatok ellátásával. A központ adhat helyet a Ro-La, Ro-Ro forgalom termináljának helyben biztosított egyéb szolgáltatásokkal.
- Az agrárgazdaság profitorientált típusa azokban a körzetekben koncentrálódik, ahol a szántó aranykorona értéke 19 fölött van, ilyen térségek Pest megyében is találhatóak. Az élelmiszeripar esetében az a cél, hogy a mezőgazdasági termékek elsődleges feldolgozói kapacitása arányaiban és szerkezetében feleljen meg az alapanyag termelés regionális koncentrációjának, amelynek feltételeit e régióban is meg kell teremteni.
- Budapest kiemelt idegenforgalmi körzet, az országban az egyetlen, amely abszolút idegenforgalmi vonzeróval rendelkezik. A főváros idegenforgalmi fejlesztései közül fontos a fürdővárosi rang visszaállítása, a kulturális turizmus fejlesztése, annak elérése, hogy Budapest a közép-európai régióban nemzetközileg jegyzett kongresszusi központtá váljon.
- Budapest vonzáskörzetében található a Dunakanyar kiemelt üdülőkörzete.

Humán infrastruktúra fejlesztése

- Az egészségügyi ellátási rendszerek átalakításának országos koncepciói jelentős területi szerkezetváltást céloznak meg. A főváros vonatkozásában ez nagy mértékű kapacitásleépítést jelent.
- Az egészségügyi ellátás terén súlyos, 60%-os hiány mutatkozik az agglomerációban. Ezért a budapesti kapacitáscsökkentés együtt kell járjon az agglomeráció egészségügyi ellátásának fejlesztésével.
- Szociálpolitikai ellátás szempontjából a középső régió nem számít elsődleges akcióterületnek, a válságkezelő programok nem érintik. A nagyarányú bevándorlás és a rossz lakáskörülmények miatt szociális lakásprogram indítása azonban indokolt.

- A felsőoktatási és K+F szektor fejlesztési irányai egyértelműen a Budapest-centrikusság oldását szolgálják ugyan, de Budapest és a régiója egyetemi oktatási- kutatási túlsúlya hosszabb távon is megmarad. Ugyanakkor elismerten szükség van a budapesti K+F szektor minőségi átalakítására a nemzetközi és kelet-közép-európai pozíciók erősítése érdekében. Segíteni kell a fővárost abban is, hogy a Bécs, München, Milánó, Pozsony, Zágráb, Belgrád, Bukarest európai kooperáció tagjaként a térség egyik szellemi központja legyen.

Műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

- Az M0 autópálya gyűrű építésének folytatása, új Duna híddal;
- a 2 számú főközlekedési út autóúttá való fejlesztése új nyomvonalú kiépítéssel;
- az autópálya gyűrűhöz kapcsolódó kikötőfejlesztés;
- a Ferihegyi Repülőtér utasforgalmi létesítményeinek fejlesztés.;

Vízgazdálkodás

- az Északpesti és Délpesti szennyvíztisztító telep bővítése;
- csatornázási és szennyvíztisztítómű építési programok a 2000 lakosegyenértéknél nagyobb településeken;
- ivóvízbázis védelem fejlesztése;
- a Ráckevei–Soroksári Duna vízgazdálkodási feltételeinek javítása;
- a szentendrei-szigeti árvízvédelmi töltések erősítése;
- a Duna–Tisza közti hátság vízgazdálkodási helyzetének javítása.

Energiaellátás

Az országos energiarendszerek a főváros külső kerületeiben, illetve a város közvetlen szomszédságában koncentrálódnak. Ezek a rendszerek a megengedhetőnél már jobban terhelik a környezetet, ezért mérséklése, „széthúzása” szükséges a szűkebb agglomeráció területén kívülre.

Ennek megvalósítására javasolt fejlesztések:

- Százhalombatta–Albertirsa között új 400 kV-os hálózat építése;
- Göd–Győr közötti 400 kV-os hálózat építése, táppont kiépítése az Aranypatak-völgyben;
- Dunamenti Erőmű–Zugló közötti 220 kV-os vezeték felhasítása Soroksár térségében;
- Csepeli erőművi táppont alaphálózati összeköttetése;
- a budapesti erőművek rekonstrukciója és az azzal járó 120 kV-os hálózati kivezetések bővítése, rekonstrukciója;
- Albertirsa–keleti országhatár közötti 750 kV-os távvezeték 400 kV-ra történő áttérése;
- Albertirsa–Martonvásár 400 kV-os távvezeték második rendszerének kiépítése;
- a legrégebbi – „Barátság I.” – kőolajvezeték rekonstrukciója Vecsés–Hont – a szlovákiai országhatár között;

- a budapesti II. földgáz körvezeték budai zárószakaszának megépítése és a Budapest–Százhalombatta–Adony közötti összeköttetés kiépítése.

2.2.5. AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓ

A régió válságának tudatos, központi kezelésének az igénye már az 1985. évi országgyűlési határozatban elfogadott területfejlesztési politikában megjelent. Ettől az időszaktól kezdve újabb és újabb kormányzati és ágazati programok születtek, különösen Borsod-Abaúj-Zemplén megye ipari depressziós és elmaradott térségeinek felzárkóztatására, de ezek a programok alapvető, pozitív változásokkal még nem jártak. A kialakult súlyos gazdasági, társadalmi helyzet miatt ez a régió feltehetően középtávon is a magyar regionális politika egyik első számú célterülete marad.

A korábbi beavatkozások hatásainak mérlegelése, a térség belső adottságai, a térséggel szembeni országos elvárások, valamint a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódás lehetőségei mentén kell megfogalmazni a régió felzárkóztatási programját.

A régió természeti erőforrásainak jelentős része (barnaszén, vasérc,) leértékelődött, mások (réz, nemesfém) kiaknázása a nemzetközi gazdasági lehetőségektől függ. A régió piac- és versenyképes természeti erőforrásai részben az építőanyag-iparhoz, részben pedig az erdőgazdasághoz valamint a turizmushoz kapcsolódnak.

A területfejlesztésnek egy új, hatékony, az újraértékelt erőforrás-összetételhez igazodó, azokat racionálisan hasznosító gazdasági szerkezet kialakítását kell elősegítenie.

Gazdaságfejlesztés

- A régió tradicionális ipara leértékelődött, válságba került. A modern ipar kialakulásának még csak a csírái jelentek meg, azok sem a hagyományos alapokon. A régió ipari válságtérségei nem helyezhetőek a korábbi bázison új, konszolidált növekedési pályára.
- A korábbi egyoldalú iparszerkezetből fakadó negatív következmények miatt nem célszerű a vegyipar egyoldalú fejlesztése a régióban, mert az távlatilag az új strukturális válság alapjait vetné meg.
- Az iparfejlesztés távlati iránya a diverzifikált, több lábbon álló, a gazdasági struktúraváltást túlélte nagyüzemek mellett, a középüzemekben nyugvó iparszerkezet kialakítása lehet.
- A fémipari alkatrészgyártás modernizálása és a könnyűipar rekonstrukciós jellegű fejlesztése lehet az első lépés a nemzetközi munkamegosztásba való intenzív bekapcsolódásához. Ezzel párhuzamosan a miskolci egyetem szellemi kapacitásainak integrálásával meg kell kezdeni a nemzetközileg versenyképes többágú terméktérkép kialakítását.
- Észak-magyarországi acélipar kezelése továbbra is kiemelt kormányzati intézkedést igényel. A cél elsősorban a hazai piacra termelő kapacitás létrehozása a jelenlegi műszaki, technikai adottságok felhasználásával. Fontos a termékszerkezet áta-

lakítása, a feldolgozottabb és értékesebb termékek arányának növelése. Elengedhetetlen a korszerű minőségbiztosító rendszerek kialakítása.

Fejlesztésre javasolt ipari tevékenységek a térség adottságai alapján a következők: a járműiparhoz kapcsolódó beszállítói hálózat kiépítése az alkatrészgyártásban, összeszerelésben, járműelektronikában; a modernizálódó agrárgazdaságra épülő, a műveléshez, a mezőgazdasági termékek feldolgozásához kapcsolódó mezőgazdasági- és élelmiszeripari gépgyártás; gyógyászati rendszerek, berendezések, orvosi műszerek gyártása; műanyag alapanyag gyártás és feldolgozás; fafeldolgozás, faipar, bútorigar; környezetvédelmi berendezések, mérőműszerek gyártása.

- Az agrárgazdaság tekintetében a régió az egyik legsokoldalúbb lehetőségekkel bíró térsége az országnak. Déli területei az Alföldhöz tartoznak, s ezek a versenyképes búza- és kukoricatermelés kialakult térségei. A heglábfelzínnek a történelmi borvidékek hordozói. A dombosági területek a gyümölcstermelés, a középhegység az erdőgazdálkodás és vadgazdálkodás potenciális üzemi tájajaként fogalmazhatóak meg. Ezekre az adottságokra épülő, a piacgazdasági korlátokat és lehetőségeket figyelembe vevő fejlesztések erősíthetik meg a régió gazdaságán belül a mezőgazdaság szerepét, biztosítva a korszerű mezőgazdaság igényeinek megfelelő foglalkoztatotti létszámot. Az agrárgazdaság jövőjének egyik alapkérdése az, hogy az agrárgazdaság integrációs pályái a térségen belül, avagy azon kívül alakulnak-e ki. Területen belüli szemléleti és mentális változásra van szükség ahhoz, hogy szélesebb körben tudatosodjon a régió agrárgazdaságának jövőbeni fontossága, lehetősége és jelentősége.
- A régió természetföldrajzi sokszínűsége, gazdag történelmi-kulturális hagyományai miatt jelentős idegenforgalmi potenciállal rendelkezik. Hollókő és Aggtelek a világörökség része, nemzetközi érdeklődésre számot tartó attrakció, a Tisza-tó kiemelt üdülőkörzete a vízi, a Mátra és a Bükk a középhegységi, belső Cserehát a dombvidéki, Eger, Sárospatak, Mezőkövesd, Tokaj a kulturális, Eger, Parádfürdő, Tapolca, Mezőkövesd a gyógyidegenforgalom, Szilvásvárad a lovasturizmus meghatározó területei a régióban. Az idegenforgalmi adottságok többsége országos jelentőségű kínálatot jelent. Ezen kínálat színvonalas fenntartása mellett a régió turizmusa fejlesztésének fő iránya az országos jelentőségű attrakciók térségeihez kapcsolódó területi programcsomag kialakítása kell legyen.

Humán infrastruktúra fejlesztése

A régió mindhárom megyéje számára alapkérdés az emberi erőforrások fejlesztése, a lakosság és az aktív munkaerő képzettségi, valamint alkalmazkodó képességének az emelése.

- Az általános iskolában meg kell kezdeni a funkcionális analfabétizmus kialakulásának korlátozását – különösen Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a hátrányos helyzetű cigány gyermekek sajtószerű felzárkóztató jellegű oktatását, akár az iskola-előkészítő típusú osztályok indítása árán is.

- A tradicionális szakképzettséggel rendelkező munkaerő tömeges átképzését fel kell vállalni.
- A magasan kvalifikált munkaerő elvándorlását lehetőség szerint a régió belüli munkahelyteremtéssel kell csökkenteni.
- *Foglalkoztatási szempontból* strukturális problémákkal küzdő Nógrád és Borsod megyei térségek a válságkezelő programok elsősorú hatásterületei. A szociális földprogram jelentős része itt vált szükségessé, és az ellátási feszültségeket oldó falugondnoki hálózat kiépítése is. Mindkét program folytatására szükség van.
- A történelmileg kialakult középiskolai hálózat, az újjáalakult egyházi oktatási intézmények megjelenésével versenyképessé vált, ugyanakkor térségi diverzifikációja nem jellemző a régióra. A régió határmenti területein a középfokú iskolai oktatás fejlesztése szükséges.
- A régió felsőoktatási intézményhálózata összességében sokszínű, ugyanakkor települési allokációjában az egysíkúság a meghatározó. A miskolci bányá- és kohómérnök képzés országosan egyedi jellegű, ugyanakkor piaci vákuumba kerülnek a kibocsátott hallgatók. Sem a miskolci egyetem, annak ellenére, hogy az utóbbi években bölcsészkar szerveződött, sem pedig az egri főiskola nem képes önmagában a teljes értékű tudományegyetemi jellegű képzés megoldására. Salgótarján pénzügyi és számviteli főiskolai képzése kurrens, Sárospatak tanítóképző főiskolája tradicionális jellegű. Új intézmény a Salgótarjáni Népjóléti Képzési Központ. A regionális felsőoktatási szövetség létrehozása azonban a képzés összehangolt szelekciójával megteremtheti egy regionális universitás létrejöttének alapjait.
- Miskolc regionális felsőoktatási és kutatási központ jellegét erősíteni kell, mert a régió legnagyobb városának megújulása és átstrukturálódása nélkül a régió lehetőségei is szűkülnek.
- Eger elsősorban területi transzferközponti szerepet tölthet be a régió felsőoktatási és kutatási szerkezetében.

A műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

- az M3 autópálya építése az országhatárig;
- az M3 autópályából kiágazó M30-as autópálya Emőd–Miskolc–országhatár közötti szakaszának kiépítése;
- a 21. és 25. számú főutak autóutakká fejlesztése, valamint a Miskolc térségi logisztikai központ kialakítása.

Vízgazdálkodás

- A szűkös mélységi vízbeszerzési lehetőségek és felszíni vizek kényyszerű igénybevétele következtében szükséges a kistérségi ivóvízellátó rendszerek kiépítésének folytatása;

- a 2000 lakosegyenértéket meghaladó települések csatorna és szennyvíztisztító műveinek telepítése, fejlesztése, valamint a Lázberci víztározó vízgyűjtő területén lévő csatorna és szennyvíztisztító művek telepítése, fejlesztése;
- Eger, Miskolc és Salgótarján városok szennyvíztisztító telepeinek fejlesztése, a kiemelt városok programja keretében;
- a bodrogi Tisza jobb parti védvonalának fejlesztése;
- az ivóvízbázis-védelem fejlesztése;
- a Tisza-tó komplex fejlesztési programjának folytatása.

Energiaellátás

- a sajóivánkai 400 kV-os táppont fejlesztése;
- Sajóivánka–országhatár–Rimaszombat között 400 kV-os vezeték építése;
- a Sajószöged–Sajóivánka 400 kV-os vezeték felsőzsolcai bekötése;
- a tiszapalkonyai, a borsodi, és a mátrai hőerőmű selejtezése, ugyanakkor a borsodi és a mátrai telephelyen új egységek építése;
- a lőrinci erőműben gázturbina telepítése, csúcsidei igénybevételre;
- a Zempléni Hegységbe tervezett (Sima I. II.) szivattyús tározós vízierőmű a természetvédelem érdekeit sérti és az energia rendszeren belüli szerepe sem jelentős, ezért létesítése nem támogatandó.

2.2.6. AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ

A régió a természetföldrajzi adottságok alapján viszonylag egységes, ugyanakkor a történelmi-gazdasági-társadalmi fejlődés során sajátos térségek jöttek létre a régió belül. A régió gazdasági-társadalmi szerkezetének modernizálása, a szükséges szerkezeti átalakítása nem képzelhető el teljesen

önerőből, a jövőben is szükséges a tudatos, felzárkóztató jellegű és célú központi beavatkozás.

A régió fejlesztésének hosszú távú stratégiai célja az, hogy a belső adottságokra és külső támogatásra építve az Észak-Alföldön megteremtődjenek a modernizáció feltételei, a társadalmi-gazdasági felemelkedés lehetőségei, az országos vidéki átlag felé közelítsenek a térségben élő lakosság életminőségének paraméterei, megálljon a régió leszakadási folyamata és hosszabb távon megkezdődjön a régió felzárkózása az ország centrumtérségeihez.

Gazdaságfejlesztés

Elsődleges stratégiai cél a kialakult ipari potenciál megőrzése és szelektív fejlesztése, az agrárgazdaság integrált fejlesztése, továbbá az adottságok jobb kihasználása az idegenforgalom terén.

- A térségi iparpolitika legfontosabb feladata az „elipartalanodás” megállítása, a helyi adottságokhoz igazodó, életképes és gazdaságos termelésre képes ipari egységek helyzetének stabilizálása, a térségi kötöttségű ipar megőrzése és fejlesztése.

- A térség ipari hagyományaira építve a javasolt irányok:
villamos háztartási készülékek, tartós fogyasztási cikkek gyártása nagy nemzetközi cégekkel való együttműködéssel, K + F költségek finanszírozásával;
gyógyszeripar és ehhez kapcsolódva az életminőséggel összefüggő területek, gyógyászati rendszerek, berendezések gyártása;
gyógyturizmushoz kapcsolódó orvosi műszerek, berendezések gyártása.
- A régió agrárgazdaságának fejlesztése elsősorban a földminőséghez, a kialakult termelési kultúrákhoz kell, hogy kapcsolódjon.
- A növénytermelés, az állattenyésztés, a halászat-haltermelés, az erdő- és vadgazdaság régióon belüli aránya és belső struktúrái három tényező: a természetföldrajzi adottságok, a térségi és országos társadalmi, gazdasági, piaci környezet és az Európai Unió „felvétel előtti” direkt elvárásai mentén fognak alakulni.
- A mezőgazdasággal kapcsolatos tudományos kutatási- és fejlesztési intézményi háttérrel meg kell őrizni, az új alkalmazkodási-termelési kényszereknek megfelelően kell fejleszteni.
- A térségen belüli agrárgazdasági politikát rendszerjelleggel kell kialakítani, mert az Észak-Alföld belső adottságai, tradíciói és hosszútávú versenyelőnyei miatt az Európában továbbra is átlagnál magasabb arányt képvisel az agrárgazdaság a gazdaságon belül.
- A régió egyes részei „bevezetett” idegenforgalmi területnek tekinthetők, melyeknek idegenforgalmi kínálatában a nemzetközileg számontartott egyedülálló elem a Hortobágy, a Tisza-tó kiemelt üdülőkörzete, a gyógyidegenforgalom (Hajdúszoboszló, Debrecen), kulturális és rendezvényturizmus, speciális tiszai viziturizmus, valamint a falusi-tanyasi vendégfogadás egyaránt jelen volt és van. A régió turizmusának fejlesztési iránya a speciális, egyedi kínálatok maximális kiaknázása mellett a régióhoz kötődő, illetve kapcsolható komplex, az egész „régiót eladó” rendszerként való megszervezése kell legyen.
- Növelni kell a megyeszékhelyek innovációs és vállalkozási centrum funkcióit. Nyíregyházán elsősorban a kutatási-oktatási, Debrecenben és Szolnokon pedig a vállalkozási centrum funkcióit.
- Záhony térségében a vállalkozási övezet létesítését fel kell gyorsítani és középtávon meg kell valósítani.
- Záhony–Nyíregyháza–Debrecen térségében vasúti-közúti, utóbbinál légi szállításra is alapozott logisztikai központ létesíthető, Szolnokon pedig a vasúti szállításra, amelyek élénkítő hatásúak lehetnek a régió gazdaságára.

Humán infrastruktúra fejlesztése

- A régiót nem a kórházi ágyszámcsökkenés, hanem a szülőotthonok megszüntetése érintette érzékenyen kistérségi szinten.
- A járóbeteg-szakellátást területileg kiegyenlítettebbé kell tenni, mert csak a szakorvosi ellátás elérhetőségének javításával lehet fenntartani a területi egészségügyi ellátás működőképességét.
- A szociálpolitika területi intézményrendszerének céltudatos kiépítése szükséges,

a térségen belüli gazdasági, foglalkoztatási és szociális feszültségek komplex kezelése érdekében.

- A közoktatás színvonalának emelése szükséges, különösen a régió elmaradott térségeiben, mert csak a képzett munkaerő képes a piacgazdasággal együttjáró változó helyzethez igazodni.
- A kisvárosok, a területi oktatási feladatok tudatos vállalásaival a térségi folyamatok integrációjában fontos szerepet játszhatnak, ezért kiemelt fontosságú a középfokú oktatás differenciált fejlesztése a kistérségi központokban. A régió felsőoktatási intézményhálózata történelmileg alakult ki, benne országos egyedi képzést nyújtó intézmények (Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Repülőtisztai Főiskolai Kar, Szolnok) is megtalálhatóak. Debrecen nemcsak a régió, de az ország egyik jelentős egyetemi központja is.
- Nyíregyháza országos tekintetben is jelentős főiskolai oktatási központ, melynek egyetemi központtá való fejlesztése javasolható, elsősorban Debrecennel közösen és összehangoltan, egy egyetemi szövetség létrehozásával, a debreceni felsőoktatási intézményeket magában foglaló universitas együttműködés keretében.
- A kutatás-fejlesztés tekintetében Debrecen továbbra is meg kell, hogy őrizze kiemelt regionális jellegű pozícióit, nemzetközi innovációs-technológiai transzferközpontként Nyíregyháza és Szolnok elsősorban a területi transzferközpont szerepét töltheti be hosszútávon.

Műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

- Az M3 autópálya megépítése Polgárig, majd folytatva a magyar-ukrán határig;
- Nyíregyháza–Debrecen–Biharkeresztes és a Dunaújváros–Kecskemét–Szolnok–Füzesabony–Eger autóutak megépítése;
- a Debreceni repülőtér regionális funkciók ellátására való fejlesztése, amelynek nagyságánál és fekvésénél fogva nemzetközi személy és teherszállítási tranzit repülőtérre fejlődhet;
- a Kunmadarasi repülőtér nagyságánál fogva potenciálisan teherszállítási tranzit repülőtérre is fejlődhet.

Vízgazdálkodás

- Csatornázási és tisztítómű fejlesztések a 2000 lakosegyenértéket meghaladó településeken;
- a debreceni, nyíregyházi, és szolnoki szennyvíztisztító művek bővítése és továbbfejlesztése a kiemelt városok programja alapján;
- ivóvíz minőségét javító fejlesztések az arzént, vasat tartalmazó mélységi vizeket ki-termelő műveknél;
- a Tisza-tó komplex fejlesztési programjának folytatása;
- a Tisza völgyi vízgazdálkodási létesítmények (nagyvíztárolók) műszaki rekonstrukciója, vízhasznosítási fejlesztések;

- a Jászsági főcsatorna megépítése teljes hosszában, az öntöző főművekkel együtt;
- a Felső-Tisza vidék (Tokaj felett) árvízvédelmi műveinek fejlesztése;
- a vízgazdálkodás a régió számára stratégiai kérdés egyrészt az árvízvédelem, másrészt az ivóvízellátás és öntözés miatt. A csatornázás és a szennyvíz kezelés nagyarányú fejlesztésére van szükség mind a felszíni, mind pedig a felszín alatti vízkészletek védelme érdekében.

Energiaellátás

- Az ország – a CENTREL villamosenergia rendszer egyesülésén belül – Nyugat-európai UCTPE rendszerkapcsolatát is biztosító, Bécs térségébe telepített un. egyenáramú betét lehetséges, hogy Kisvárdára települ át. A 750 kV-os hálózati csatlakozással együtt kiemelt fontosságú a megfelelő terület előkészítéséről való gondoskodás;
- a Tiszalöki 220 kV-os táppont bővítése;
- a Munkács–Tiszalök közötti 220 kV-os vezeték bekötése Kisvárdára;
- Sajószöged–Debrecen között 400 kV-os alaphálózat kiépítése;
- Kisvárdára–Záhony közötti főelosztóhálózat bővítése;

2.2.7. A DÉL-ALFÖLDI RÉGIÓ

A Dél-Alföldön a korlátozott kitermelési lehetőséggel rendelkező szénhidrogének kivételével más ipari nyersanyag nincs. Nem alakultak ki jelentősebb ipari centrumok, a régió alapvetően mezőgazdasági jellegű. A 80-as évek második felére az „Alföld iparosítása” abbamaradt és inkább csak a kis- és középvállalatok fejlődtek. A közeljövőben jelentősebb ipari fejlődésre csak a nagyvárosokban lehet számítani. Szeged sulya főként az irányításban és a magasabb szintű szolgáltatásokban várhatóan tovább nő.

Gazdaságfejlesztés

- A mezőgazdaság exportképességének növelése érdekében, a tulajdonviszonyok átalakulásával párhuzamosan – a természeti és társadalmi hagyományoknak is megfelelő – integrált (termesztés, felvásárlás, magas szintű feldolgozás, értékesítés) tájtermesztési eljárásokat kell bevezetni. Profitorientált, versenyképes mezőgazdaság alakulhat ki Csongrád és Békés megyékben, valamint Bács-Kiskun megye kedvezőbb adottságokkal rendelkező Duna menti sávjában. Bács-Kiskun megye kezdetlen adottságú területein a mezőgazdasági termelés volumene csökkenhet, de a család és a szűkebb piacra termelő, töredék munkaidőt, illetve az állástalan otthonmaradók idejét kihasználó termelést továbbra is támogatni kell.
- Az iparban a kis nyersanyagot, de jelentős kooperációt, szakképzett munkaerőt igénylő, kis- és középüzemi méretű ipar fejlesztése támogatandó, hogy javuljon a gazdaság eltartóképessége.
- Szeged, Kecskemét és Békéscsaba és kisebb mértékben Baja alkalmas lehet olyan

innovációs központként illetőleg decentrumként való fejlesztésre, amelyek az egész térségre kiható dinamikát tudnak közvetíteni.

- Békéscsaba–Gyula térségében gazdaságfejlesztő tényező lehet egy vállalkezési zóna létesítése.
- Dél-Alföld gazdaságában is egyre jelentősebb szerepet játszhat az idegenforgalom. A hagyományokkal is rendelkező termál turizmus mellett a „zöld-turizmus” (Kiskunsági Nemzeti Park, Alsó-Dunaszakas, Alsó-Tisza) és falusi turizmus fejlődésének jók az esélyei. A hagyományos tanyasi, falusi kínálatot a kulturális turizmus elemeivel javasolt erősíteni. A közeljövőben jól kihasználható Ópusztaszer és környékének növekvő vonzereje.
- A térség iparfejlesztési lehetőségeit döntően a mezőgazdaság és az élelmiszeripar fejlődése határozza meg. A mezőgazdaság tulajdonviszonyainak átalakulása, a magángazdaságok térnyerése szükségessé teszi mezőgazdasági kisgépek fejlesztését és gyártását. Erre és a hagyományokra alapozva iparfejlesztési lehetőségek a következők:
  - mezőgazdasági termékek, élelmiszerek feldolgozásához szükséges mezőgazdasági- élelmiszeripari gépgyártás;
  - biotechnológia;
  - talajműveléshez, betakarításhoz szükséges gépek fejlesztése és gyártása;
  - könnyűipar, textil- és textilruházati ipar.
 Szeged, a szellemi potenciálra építve, a térség jelentős innovációs központjává válik. Indokolt az európai logisztikai központok hálózatához illeszkedő központ kiépítése is, Szeged, esetleg Kecskemét térségében.

Humán infrastruktúra fejlesztése

- Az *egészségügy* átszervezésének feladatai főként a régió néptelenedő térségeit érintik. Javítani kell a rendelőintézeti ellátást különösen Dél-Békés és Dél-Bács térségében. A járóbeteg-szakellátást területileg kiegyenlítettebbé kell tenni a szakorvosi ellátás elérhetőségének javításával.
- *Közoktatás* szempontjából a Dél-Alföld jelentős része az ellátási hiányosságokkal küzdő térségek közé sorolható, különösen hátrányos az egységnyi lakosra jutó oktatási férőhelyek száma a déli határmenti övezetben. Ezen, valamint a tömegoktatás színvonalán javítani szükséges.
- Átlagosnál magasabb az urbanizációs szint, nagy az elvándorlás. A népesség életkor szerinti megoszlása előnytelen, egyes vidékeken elnéptelenedés tapasztalható. A *szociálpolitikának* – a gazdaságpolitika, az általános térség fejlesztési politika mellett – az ezzel járó társadalmi feszültségeket is kezelni kell.
- *Felsőoktatási* szempontból a régió helyzete előnyös. Szeged az ország második tudományos centrumának számít.
- Több kisebb főiskola működik a térségben (Szarvas, Békéscsaba, Gyula, Orosháza). A főiskolák szerepe fontos a kis térségek szellemi potenciáljának megtartása érdekében, ezért támogatni kell a helyi és regionális főiskolai szövetségeket. Hangsúlyos szerepet kell kapnia ezen intézmények egybehangolt fejlesztésének az innovációs centrumok megvalósításával összefüggésben.

Műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

A Dél-alföldi régió legfontosabb közlekedésfejlesztési feladatai közé tartozik:

- az M5 autópálya kiépítése az országhatárig;
- az M43 autópálya megépítése Szeged–országhatár között;
- a Budapest–Kelebia vasútvonal korszerűsítése;
- a szegedi országos közforgalmú Tiszai kikötő fejlesztése, kombinált fuvarozási terminál kiépítése;
- új Duna híd építése Szekszárd térségében és a hozzá kapcsolódó autótű kialakítása Szegedig.

Vízgazdálkodás

- Kiemelt feladat a csatornázási és szennyvíztisztítómű fejlesztések megvalósítása a 2000 lakosegyenértéket meghaladó településeken;
- a békéscsabai, hódmezővásárhelyi, kecskeméti és szegedi szennyvíztisztító telepek bővítése és továbbfejlesztése a kiemelt városok programja alapján;
- az ivóvíz minőségét javító fejlesztések az arzént, vasat tartalmazó mélységi vizeket kitermelő műveknél;
- a Körösök árvízvédelmi műveinek fejlesztése;
- az Élővízrendszer műveinek rekonstrukciója;
- a Maros-hordalékkúp regionális jelentőségű ivóvízkészletének védelme;
- a Duna–Tisza közti hátság vízgazdálkodási helyzetének javítása, a helyenként már krónikussá váló vízhiány enyhítése, a hasznosítható vízkészlet biztosítása, továbbá a megfigyelőrendszer kiépítése;
- a Tisza és a Körös völgyi vízgazdálkodási létesítmények (nagyűtárgyak) műszaki rekonstrukciója, vízhasznosítási fejlesztések; a Hajdúsági Többcélú Vízgazdálkodási Rendszer II. ütemének fejlesztése.

Energiaellátás

- A nemzetközi kooperáció bővítéséhez regionális energiahálózati fejlesztések tartoznak, ezek Szeged–Békéscsaba, és Szeged–országhatár közötti 400 kV-os alaphálózat megépítését jelentik;
- a villamos alaphálózat kiépítése szükségessé teszi a főelosztóhálózati fejlesztéseket és rekonstrukciókat;
- a geotermikus energia kiemelt szerepet játszhat elsősorban a mezőgazdaság területén.

Az Alföld közös fejlesztési irányai

Az Alföldről szóló országgyűlési határozatban foglaltaknak megfelelően átfogó kutatás folyt, melynek alapján a következő általános, az Alföld mindkét régiójára érvényes fejlesztési irányok határozhatók meg:

- Az alföldi táj sajátosságainak további feltárása, megőrzése, szükség szerinti rehabilitációja. A tervezési-fejlesztési programoknak a táj természetes térbeli vázát adó rendszerek, (tanyák, facsoportok, folyó menti zónák, semlyékek) tájformáló, strukturáló és tagoló funkcióit kell visszaállítani, az ennek megfelelő földhasználati, mezőgazdasági művelési technikák és a szükséges szabályozó – ösztönző és tiltó – eszközök alkalmazásával.
- Az Alföld termőképességének, termőtalajának megőrzése a táj és a mezőgazdálkodás számára is alapvető szükséglet. Stratégiai elvként megfogalmazható, hogy elsőbbséget kell adni a talajvédelemnek, a károsodások elkerülésének és a terület-hasznosítás ökológiai adottsághoz illeszkedő megváltoztatásának.
- Az alföldi hagyományos agrárkultúrák megőrzése az ország szempontjából is alapvető feladat. A területarányt átlagosan 1,5-szeresen, de egyes kultúrák tekintetében 2–3-szorosan meghaladó mezőgazdasági termelés mutatja a jelentőségét. Az önálló paraszti hagyományok és a régió számottevő agrárkutatói potenciálja nyomán az ágazatot érő gazdasági kihívásoknak megfelelően e téren stratégiai cél lehet az egyes kultúrák esetében (pl. alma, bor, zöldség) a termelés átgondolt, tervezett és szelektív csökkentése, a termelési–feldolgozási–értékesítési lánc újraszervezése.

3. A településhálózat fő alkotó elemeinek fejlesztési irányai

A településhálózat az ország gazdasági- és társadalmi térszerkezetének alapeleme, ezért a területfejlesztési koncepció keretében indokolt „központi eszközökkel” is támogatandó irányelveket meghatározni a településhálózat fő alkotóelemei számára.

Elsődleges az ország egy pólusú településszerkezetének oldása különös tekintettel a piacgazdaság követelményeire. Ennek érdekében már ezredfordulóig szükséges:

- *az innováció térbeli terjedése szempontjából meghatározó centrumok fejlesztésének megkezdése;*
- *a vidéki vállalkozási, felsőoktatási és akadémiai szakmai, kutató-fejlesztő bázisok együttműködési feltételeinek kialakítása;*
- *az Európai Unió tapasztalatainak figyelembevételével a fővároshoz nem kötődő országos hatáskörű hivatali és szakmai szervezetek, intézmények vidéki központokba való áttelepítési lehetőségeinek vizsgálata.*

A településhálózat fő alkotó elemei a következők:

- főváros
- megyeszékhelyek, megyei jogú városok,
- a többi város,
- közepes és nagy községek,
- aprófalvak,
- tanyák.

3.1. Főváros

Budapest csak akkor tölthet be nemzetközi szerepköröket, ha képes választ adni az urbanizációs problémákra. Ezeket az agglomeráció együttes igényeinek figyelembe vételével kell megoldani, csak így biztosítható az állami szerepvállalás. A problémák egy része fővároson belül jelentkezik (leromlott városrészek, szegregáció stb.), melyeket ott is kell megoldani, más része azaz a város „működőképességének” fenntartása (közüzemi szolgáltatások, közlekedés, környezeti problémák), csak a főváros és agglomerációjának, valamint tágabb környezetének együttműködésével oldható meg. Kiemelten kell kezelni a közlekedés, a területfelhasználás, a hulladékkezelés, a zöldövezetek és a vízbázisok védelmének komplex feladatait.

3.2. Megyeszékhelyek, megyei jogú városok

A középszintű önkormányzati igazgatás egysége a jövőben is a megye, ezért a városhálózaton belül a megyeszékhelyek közigazgatási státusa, szerepköre meghatározó.

A megyeszékhelyek és a százezer főnél népesebb nagyvárosok között a 60-as években és a 70-es évek elején még fennálló különbségek csökkentek, ezek visszafordíthatatlan fejlődési eredmények.

Az elmúlt évtizedekben több megyeszékhely (Kecskemét, Nyíregyháza, Székesfehérvár) százezres várossá nőtt és különösen a kisebb megyeszékhelyek (Salgótarján, Szekszárd, Veszprém, Szolnok, Zalaegerszeg) fejlődése volt igen dinamikus.

A gazdálkodásban és fejlesztésben a megyétől való elválasztottság több helyen sajátos feszültségeket teremthet. Ki kell dolgozni azokat az együttműködési, finanszírozási konstrukciókat, amelyekkel ezek a feszültségek kiküszöbölhetők és az együttműködés érdeke mindkét oldalon erősödhet.

A megyeszékhelyek, a megyei területfejlesztési tanácsok székhelyei, jelentős szerepet töltenek be a területfejlesztés feladatainak ellátásában.

A magyar városhálózatban jelentős szerepet töltenek be a megyei jogú városok is. Az önkormányzati törvény szerint az e kategóriába sorolt városok továbbra is bizonyos fokú önállóságot élveznek és státusuk ellátási kötelezettségekkel is jár. A megyei jogú városok képviselői részt vesznek a megyei területfejlesztési tanácsok munkájában is.

E városkategória a mai megyeszékhelyek mellett néhány további várossal bővíthet. Sopron már ma is a megyeszékhelyekhez hasonló funkciókat lát el és Nagykanizsa, Baja, Hódmezővásárhely, esetleg Dunaújváros is csatlakozhat hozzájuk, egy-két funkció ellátására.

3.3. A többi város

Magyarországnak 1997. július 1-jén 218 városa van, a megyei jogú városokon kívül 192.

Ez a településcsoport igen vegyes összetételű. Az elmúlt évek nagyarányú várossá nyilvánítása következtében három évtized alatt e városok száma közel négyszeresére nőtt.

A városok számának szaporítása túlment a valós központi funkciót ellátó települések körén, miközben a tényleges centrumfunkciót betöltő települések fejlesztése nem kapott kellő súlyt.

A jövőben – rendkívül indokolt esetektől eltekintve – nem célszerű szaporítani tovább a városok számát és különösen nem célszerű olyan szabályozók kialakítása, amelyek a városra nyilvánításra ösztönöznek. Ezzel szemben indokolt a betöltött központi funkció szerint differenciálni (pl. úgy, hogy megnövelve a körzeti típusú szolgáltatásokhoz adott normatív támogatás mértékét, vagy kötelező társulásokat létrehozni egy adott funkciót nem ellátó település és az azt ellátó központ között). Egyes esetekben (egészségügy, területfejlesztés, foglalkoztatás stb.) indokolt körzeti szintű normatívák kialakítása.

Azok a kistérségi szerveződések támogatandók, amelyekben a központ és környezete egyaránt részt vesz. A regionális politika eszközeivel elő kell segíteni város és környéke jobb, harmonikusabb együttműködését. Az önkormányzati szabályozásban nagyobb súlyt kell adni a középvárosok (10-40 ezer fő) támogatásának, mert e kategória jelenleg diszpreferáltnak mondható.

3.4. Közepes és nagyközségek

Az országban ma 1179 db ezer főnél nagyobb és tízezer főnél kevesebb lélekszámú község van, 2.96 millió lakossal. A közepes és nagyközségek lakosságának 55%-a az Alföldön él.

Az 1970–1980-as években a községek kommunális-infrastrukturális fejlesztése gyakorlatilag nem részesült állami támogatásban, az szinte kizárólag a lakosság hozzájárulásával, közmunkájával, valamint a termelőszövetkezetek hozzájárulásával ment végbe. A kilencvenes években e községcsoport helyzete relatíve javult, de ma is ebben a településkategóriában legalacsonyabb az egy főre jutó önkormányzati támogatás és bevétel egyaránt.

Ezekben a községekben nem csupán a szociális összetétel, hanem a településszerkezet is átalakulóban van. Az elmúlt három évtizedben a lakóhelyfunkció és a mezőgazdasági termelő funkció túlzottan elkülönült egymástól. Az előbbi mezőgazdasági termékek tárolására, állattartásra alkalmatlan falusi telkeken és lakóépületekben, az utóbbi termelőszövetkezeti majorokban, üzemegységekben koncentráldott. Ahol a gazdasági rendszerváltás folyamatában az „újraegyesítés” a falusi portákon már nem oldható meg, ott a település belterületének peremén a magángazdaságok üzemi épületeinek új övezete van kialakulóban, átformálva a települések térbeli struktúráját és arculatát.

A mezőgazdaság mai súlyát és munkaerőigényét figyelembe véve a közepes és nagyobb községek népessége kizárólag mezőgazdaságból nem tud megélni. Egyik megoldás továbbra is az ingázás, ennek lehetőségei azonban az utóbbi időben beszűkültek, költségei megnövekedtek. Ugyanakkor már elég jelentős munkaerőforrást és piacot biztosíthatnak a helyben működő vállalkozások létrehozására. Figyelembe véve, hogy a szakképzett és betanított munkásságnak legnagyobb hányada e településeken él, ez moly fejlődési potenciált jelent.

Az új önkormányzati rendszer e településcsoport számára jelentette a legnagyobb vívmányt, hiszen ez a településkategória az, amely az önállóság lehetőségeivel képes élni. Foglalkoztatási bázisának összeomlása (agrárnagyüzemek és melléküzemeik válsága, ingázás beszűkülése) azonban egyes térségekben súlyos krízishelyzetet idézett elő. E falusi települési körben felhalmozódott feszültségek kezelésére a fejlesztési politikák kialakítása és érvényesítése során különös figyelmet kell fordítani.

3.5. Aprófalvak

Az országban 1019 db ötszáz főnél kisebb és 704 db ötszáz és ezer fő közötti község, önálló önkormányzat van, zömében az ország északkeleti és délnyugati határvidékein. Az 1970–1980 közötti években e települések kerültek a legkilátástalanabb helyzetbe.

Az aprófalvak egy részében az 1990-es évek elején önálló önkormányzatot hoztak létre, és nagyobb arányú fejlesztésekre is sor került. Mindamellet az aprófalvaknak számos, súlyos gonddal kell megküzdeniük.

Az aprófalvas térségek túlnyomórészt egyben hátrányos helyzetű térségek is. Fő gondjuk az elnéptelenedés, az itt igen nagy arányban élő idős lakosság gondozása és ellátása, az aktív korúak körében tapasztalható munkanélküliség, továbbá az intézményi ellátás és sok helyütt a műszaki infrastruktúra elégtelensége.

Az aprófalvak körében komplex életminőség javító program kidolgozása szükséges, amelynek keretében az egészségügyi és szociális ellátás, az oktatás sajátos, itt alkalmazható modellje dolgozandó ki. A népesség megtartóképeség javítását a gazdasági szféra élénkítése, adókedvezmény szolgálhatja. E települési körben a falugondnok több funkciót is ellátó intézménye jól szolgálja a különböző szolgáltatásokhoz való hozzájutást, a szociális gondoskodást, a települések működőképességének fenntartását és a jövő útkeresését.

3.6. Tanyák

A tanyák a magyar településhálózat hagyományos kategóriáját alkotják. Az utóbbi évtizedekben jórészt a tanyaellenes intézkedések hatására a tanyai népesség száma lecsökkent. 1960-ban még mintegy 1 millió fő, 1990-ben 100-150 ezer fő körül becsülhető. A 90-es években az elvándorlás mellett kiköltözések is történtek. A tanyák száma mérséklődött ugyan, de a tanyák egy része második lakásként és munkahelyként fennmaradt.

A mezőgazdaságban ma folyó átalakulás hatással lesz a tanyák sorsára is. Feltehetőleg, ha nem is túl nagy számban, de a tanyák egy része újra benépesül, sőt várható új tanyák építése is. Ezek egy része az új farmgazdaságok kialakulásával, másik része a városi lakosság üdülési, szabadidő-eltöltési, alkalmanként kistermeléssel kapcsolatos pótlólagos jövedelemszerzési igényével függ össze.

E folyamatban a körülményeknek megfelelő beépítési előírásokat kell alkalmazni, de a korábbi adminisztratív tiltások elkerülendők. A természeti és környezeti szempontból védett területeken továbbra is érvényesítendő korlátozások, figyelembe véve azonban azt, hogy bebizonyosodott, a tanyák a területfelhasználás egysíkúságának megtörésével természetvédelmi-genetikai és talajvédelmi funkciót is betöltenek.

A területfejlesztési politika ma nyitott a tanyák fejlődésével kapcsolatban, fejlődésüket nem korlátozza. A tanyák jövőjét elsősorban az agrárgazdaság fogja befolyásolni, ugyanakkor figyelembe kell venni a tanyákkal, mint lakóhelyekkel kapcsolatos szociális gondokat, az itt maradt idős, és az újabb, megélhetési indíttatásból kitelepülő, alacsony jövedelmű tanyai népesség problémáit.

VII. A TERÜLETFEJLESZTÉS INTÉZMÉNY- ÉS ESZKÖZRENDSZERE

A jelen koncepcióban kitűzött célok megvalósítása feltételezi a meglévő intézmény és eszközrendszer tovább fejlesztését. Ennek érdekében elsődleges középtávú feladat:

- *a területfejlesztési önkormányzati társulások működésének elősegítése;*
- *a területfejlesztés központi kormányzati intézményrendszere működési tapasztalatainak áttekintése, alkalmassá tenni a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény és a Koncepcióban szereplő feladatok összehangolt ellátására és irányítására;*
- *az Európai Unióban alkalmazott tervezési, finanszírozási, programkészítési és megvalósítási gyakorlat elsajátítása és alkalmazásának bevezetése;*
- *az Európai Unió strukturális alapjaihoz kapcsolódó cél-, eszköz- és intézményrendszer, valamint ezek megvalósítása feltételrendszerének kidolgozása.*
- *a területfejlesztést szolgáló állami eszközök koordinált rendszerének kialakítása;*
- *a Koncepció és a középtávú gazdaságpolitikai program figyelembevételével a központi fejlesztési támogatások teljes rendszerét integráló átfogó fejlesztési program kidolgozása;*
- *az ország Európai Unióhoz való csatlakozása feltételezett időpontjára a Koncepció alapján középtávú területfejlesztési program kidolgozása a Nemzeti Fejlesztési Program keretében, a 2002–2006 közötti időszakra a Koncepcióban megfogalmazott javaslatok figyelembevételével az EU által társfinanszírozható programok rendszerére;*
- *a Nemzeti Fejlesztési Program kidolgozása során az ágazatok térségi prioritásainak, fejlesztési céljainak, továbbá a régiók, a regionális fejlesztési tanácsok által kialakított, fejlesztési prioritásainak egyidejű érvényesítése;*
- *a programkészítés során a fejlesztési támogatások átlátható, demokratikus, partnerségen alapuló tervezése, az ágazati és térségi fejlesztési célok visszacsatoláson alapuló tervezési mechanizmusainak kiépítése;*
- *a programtervezés intézményi, személyi és anyagi feltételeinek megteremtése központi és térségi szinten, ezzel összhangban a regionális fejlesztési tanácsok munkaszerveinek megerősítése egyes statisztikai-tervezési régiókban;*
- *a decentralizált döntési körben működő eszközök arányának növelése;*
- *az átláthatóság és a hatékonyság érvényesítése érdekében az előzetes, a közbeni és az utólagos ellenőrzés, illetve hatékonyságmérés beépítése a programkészítésbe;*
- *az ellenőrzés független, illetve hatékonyságvértékelés – szükség szerinti mértékben önálló – intézményrendszerének kialakítása.*

1. Intézményrendszer

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény nyomán jelentős változások következnek be a területfejlesztési politika döntési mechanizmusában. Ezek az intézményrendszer decentralizációját, demokratizálását és koordinációs erejének növelését jelentik. Az intézményrendszerrel kapcsolatos feladatok a következők:

1.1. Országos szint

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvényben foglaltaknak megfelelően az országos szintű állami szervezetek tudatosan be kell építeniük tevékenységükbe a területfejlesztési szempontokat, ennek érdekében célszerű minden érintett szervezetnél konkrét feladatterveket készíteni.

Az éves költségvetések kialakításában, az ágazati és területfejlesztési programokban, valamint a jogalkotási tevékenység során figyelembe kell venni a Konceptióban megfogalmazott feladatokat.

A Kormány:

- ki kell munkálja az ágazati, szakágazati fejlesztések, beavatkozások területi összehangolásának rendszerét, majd tekintse át, hogy az új típusú együttműködés a tárca és más országos szintű szervezetek között hogyan alakul;
- legyen figyelemmel arra is, hogy a területfejlesztési intézmény- és eszközrendszer folyamatosan egyre alkalmasabbá váljék az EU csatlakozásra, hogy minél előbb képesek legyenek a területfejlesztési intézmények az EU regionális politikai eszközeit igénybe venni;
- különösen nagy figyelmet fordítson a nemzetközi együttműködés lehetőségeinek kihasználására;
- elemezze a területi szintű területfejlesztési tanácsok mellett kialakuló munkaszervezeti formákat, és segítse a szakmailag és jogi szempontból is legalkalmasabb formák elterjesztését.

Az érintett minisztériumok alakítsák ki és egyeztessék térségi fejlesztési irányelveiket, és vegyék figyelembe azokat a fejlesztési célú pénzeszközök felhasználása során, egyeztessék az Országos Területfejlesztési Tanács keretében, és értékeljék a pénzeszközök területi felhasználását.

Az Országos Területfejlesztési Tanács megfelelő szakmai és érdekegyeztetési hátteret kiépítve váljon a területfejlesztés szakmapolitikai és érdekegyeztetési központjává. A nemzetközi együttműködés érdekében rendszeres kapcsolatot szükséges kiépíteni az Európai Unió Régiók Tanácsával és más országok hasonló jellegű intézményével.

A kamarák, az önkormányzatok országos érdekszövetségei, a munkavállalói és munkáltatói szervezetek, valamint a tanácskozási joggal rendelkező szervezetek tagságukkal egyeztetett, szakmailag kiérlelt elképzelésekkel, koncepciókkal segítsék a Tanács munkáját. Indokolt az is, hogy saját szervezetüket felkészítsék az új típusú feladat ellátására.

1.2. Regionális szint

A területi decentralizáció perspektívái és a nemzetközi együttműködés, az EU csatlakozás szempontjából különösen nagy jelentősége van annak, hogy fokozatosan meg erősödjenek a több megyét átfogó regionális együttműködés szervezeti keretei. Jelen

koncepció hét régióval számol, amelyek a területi tervezés és statisztika regionális egységei. A következő években – az Országos Területfejlesztési Konceptióban megjelölt szempontokon túli indokokat is figyelembe véve – egyéb regionális szerveződések létrehozatalának lehetőségét is meg kell vizsgálni.

Ki kell alakítani megyei információs rendszerek bázisán a régiók statisztikai megfigyelési rendszerét a következő tervezési-statisztikai régiókra:

<i>Nyugat-Dunántúl:</i>	<i>Győr-Moson-Sopron megye, Vas megye, Zala megye;</i>
<i>Közép-Dunántúl:</i>	<i>Veszprém megye, Fejér megye, Komárom-Esztergom megye;</i>
<i>Dél-Dunántúl:</i>	<i>Baranya megye, Somogy megye, Tolna megye;</i>
<i>Közép-Magyarország:</i>	<i>Budapest, Pest megye;</i>
<i>Észak-Magyarország:</i>	<i>Heves megye, Nógrád megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye;</i>
<i>Észak-Alföld:</i>	<i>Jász-Nagykun-Szolnok megye, Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye;</i>
<i>Dél-Alföld:</i>	<i>Bács-Kiskun megye, Békés megye, Csongrád megye.</i>

Az érintett megyei területfejlesztési tanácsok és a Kormány közösen mérlegeljék a regionális területfejlesztési tanácsok létrehozásának feltételeit, az együttműködés számára alkalmas regionális határokat.

A regionális együttműködési keretek megerősítése érdekében központi eszközökkel is

ösztönözni kell a megyei területfejlesztési tanácsok regionális szintű együttműködését, valamint bővíteni a regionális fejlesztési tanácsok tervező és szervező tevékenységét a nagyvárosok, a szomszédos tervezési és statisztikai régiókba átnyúló kistérségi társulások és területi kamarák képviselői bevonásával.

A kötelezően létrehozandó regionális fejlesztési tanácsok speciális célokat szolgálnak, speciális kezelést igényelnek, működésüket össze kell hangolni a többi regionális és az érintett megyei területfejlesztési tanácsokkal.

A Budapesti Agglomeráció Fejlesztési tanácsa hangolja össze a főváros és a környéki települések fejlesztési elképzeléseit egymással, valamint az országos és regionális koncepciókkal, programokkal.

Kiemelt feladat a Balaton és környéke összehangolt, az idegenforgalom és a környezetvédelem szempontjait egyaránt figyelembe vevő fejlesztése, az érintett önkormányzatok koordinált együttműködésével, a Balatoni Fejlesztési Tanács keretében.

1.3. Megyei szint

A megyei területfejlesztési tanácsok a regionális politika kulcsszereplői, működésük minőségén múlik döntően a decentralizált területfejlesztési gyakorlat bevezetésének sikere. A megyei területfejlesztési tanácsok hatékony működésének érdekében az alábbi feladatok végzendők el:

- minél előbb meg kell teremteni az operatív, szakmailag megalapozott működés szervezeti és személyi feltételeit. A térségi fejlesztés és a menedzselés hatékony intézésére célszerű területfejlesztési ügynökségeket szervezni. A munkaszervezetek kialakításánál figyelembe kell venni, hogy hosszabb távon az állami támogatások nem szervezeti, működési, hanem fejlesztési célokat szolgálnak, tehát a költségtakarékosság, a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölése közös érdek;
- elő kell segíteni megfelelő szakértői bázis kiépülését, amely képes a koncepciók, programok kidolgozására, értékelésére, a területfejlesztés szereplőinek szakmai segítségére;
- a tanács valamennyi tagjának és fejlesztési partnerének arra kell törekednie, hogy mozgósítsa, koncentrálja a helyi és nemzetközi erőforrásokat is. Ennek érdekében közös fejlesztési programokat kell kezdeményezni hazai és külföldi befektetőkkel;
- partnerkapcsolatot kell kiépíteni a területfejlesztési tanácsok és a munkaügyi központok között;
- a területfejlesztési tanácsoknak kell felvállalniuk a térségi fejlesztési programok központi szervező szerepét.

A megyei területfejlesztési és rendezési tevékenység nagyon fontos szereplői a megyei önkormányzatok. A megyei önkormányzatoknak:

- szervezetileg és szakmailag is fel kell készülniük a területrendezési tervezésre, amely nem csak szakmailag nehéz feladat, hanem jelentős egyeztetési, szervezési igénye is van;
- ki kell alakítaniuk a települési önkormányzatokkal, a megyei jogú városokkal és a gazdaság szereplőivel való együttműködés módszereit és feltételeit;
- segíteniük kell a kistérségi társulásokban végzett munkát, hiszen a kistérségi szervezetek hatékonyságán és a kistérség fejlesztési programok minőségén jelentős mértékben múlik a megyei fejlesztési koncepciókban rögzített célok megvalósulása;
- jelentős szerepet kell vállalniuk a gazdasági szereplőkkel együttműködve a gazdaságfejlesztésben, illetve harmonizálniuk kell saját közszolgáltatási feladataikat a megyei terület-, és gazdaságfejlesztési célokkal;
- célszerű a közeljövőben a fejlesztési elképzeléseiket a megyei önkormányzati hatáskörbe tartozó szolgáltatásokkal összehangolnia;
- széles körű nemzetközi kapcsolataikat a megyei fejlesztési célok szolgálatába kell állítaniuk.

A megyei jogú városok fejlesztése döntően befolyásolja a megyék helyzetét, fejlődési perspektíváit, ütemét. A megyei jogú városoknak:

- aktív szerepet kell vállalniuk a megyei és regionális léptékű programok kezdeményezésében;
- össze kell hangolniuk a város és a tágabb térség (vonzáskörzet, megye, régió) fejlesztési elképzeléseit.

1.4. Kistérségi szint

A kistérségi társulások jelentik a területfejlesztési politika alapegységeit, amelyek a települési önkormányzatok kezdeményezése mentén formálódnak, de célszerű, ha szervezik a kistérségi fejlesztésben érdekelt valamennyi szereplő tevékenységét.

A társulás önkéntességének elvét tiszteletben tartva ajánlott, hogy a társuló önkormányzatok és a KSH vonzáskörzetek viszonya, a lehatárolás szempontjai felülvizsgálatra kerüljenek. Nem célszerű ugyanis, hogy hosszabb távon is jelentős mértékben eltérjenek a statisztikai módszerekkel lehatárolt kedvezményezett, támogatásra szoruló térségek és a ténylegesen működő kistérségi társulások határai, még akkor sem, ha az esetenkénti kisebb eltérést nem lehet kizárni.

A kistérségi társulások közös érdekeik alapján együttműködhetnek egymással, közösen pályázhatnak, közösen is megvalósíthatnak fejlesztési programokat, együttműködésük szabályait célszerű megállapodásban rögzíteni. Különös felelősség hárul a kistérségi társulások székhely, illetve központi városaira, nagyközségeire, amelyeknek szakmai és szervezeti segítsége nélkülözhetetlen. Ahol erre lehetőség és készség mutatkozik, ott a vállalkozásfejlesztési és munkaügyi központok kirendeltségei, telephelyei is bekapcsolódhatnak a társulások munkájába, szervezési feladatainak megoldásába.

1.5. A gazdasági és társadalmi szervezetek részvétele a területfejlesztésben

A területfejlesztési programok résztvevői körében növelni szükséges a nem kormányzati, közjogi szféra szerepét. E folyamat magában foglalja mind a piacosítást, mind a társadalmiasítást irányát, azaz:

- a magángazdaság kapcsolódjon be a területfejlesztésbe,
- a civil társadalom és az egyén jeleníthesse meg érdekeit, szükségleteit,
- a nonprofit szektor tevékenysége hasznosuljon a területfejlesztésben is,
- a közösségi és magánszereplők együttműködésének jogi szabályai a partnerségi szervezeteken túlmenően is tisztázódjanak,
- kormányzati eszközökkel is segíteni kell az alapítványok, egyesületek, közhasznú társaságok és profitérdekelt vállalkozások minél szélesebb körben történő beépülését a területfejlesztési célokat szolgáló tevékenységi rendszerekbe,
- a gazdasági kamarák aktív tevékenységet fejtsenek ki a területfejlesztési intézményrendszerben a térségi gazdaságfejlesztés előmozdítására,
- a regionális tudományok segítsék az új típusú területfejlesztési modell meghonosítását, a kiterjedt szervezetrendszer munkájának szakmai megalapozását.

2. A területfejlesztés eszközzrendszere

A területfejlesztési tevékenység célrendszere, hatásmechanizmusa komplex eszközzrendszer kialakítását igényli, amely korántsem merülhet ki a közvetlen területfejlesztési pénzügyi támogatásokban.

2.1. A közvetlenül nem területfejlesztési célú pénzügyi eszközök és a területfejlesztés összhangja

Elő kell készíteni az EU strukturális alapjaihoz kapcsolódó nemzeti támogatási cél-, eszköz- és intézményrendszer kidolgozását, valamint a megvalósítás további feltételeinek megteremtését.

A központi költségvetés és az egyes fejlesztési programok (az országos és magisztrális műszaki infrastruktúra fejlesztésében, az ipari és mezőgazdasági programokban, a foglalkoztatáspolitikában stb.) elfogadásakor figyelembe kell venni a területfejlesztés céljait.

A területi és ágazati szempontok összehangolására nem csak a programozás és az elosztás, hanem a jogszabályalkotás során is szükség van.

Különösen fontos a területfejlesztési és a foglalkoztatáspolitikai eszközrendszer összehangolása, elsősorban az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök alkalmazása, a közhasznú munkák, munkahelyteremtő beruházások támogatása terén. Célszerű, hogy a területfejlesztési és munkaügyi tanácsok együttműködési megállapodásban rögzítsék a közös fellépés lehetőségeit.

Az önkormányzati kiegyenlítő mechanizmusoknak elsősorban a működésben megmutatkozó forráskülönbségeket kell finanszírozni, megakadályozva az eladósodást. A fejlesztési típusú támogatási forrásokat fokozatosan a területfejlesztési támogatási rendszerbe kell átcsoportosítani. Ennek megfelelően kell kialakítani a címzett- és céltámogatások rendszerének reformját.

Az adópolitikában a pozitív diszkriminációt kell alkalmazni a fejletlen, jogszabályban rögzített kedvezményezett térségekben és az innovációs központokban egyaránt, ugyanis az adókedvezmények eddig elenyésző mértékben segítették az elmaradott térségeket, mint ahogy a mezőgazdasági kedvezmények sem realizálódnak ténylegesen a rurális térségekben.

Nem cél a területi és ágazati szempontok egymásnak alá-fölé rendelése, de az összhang megteremtése kiemelt fontosságú, mert ezáltal növelhető a mindkét irányú eszközrendszer hatékonysága.

A fent felsorolt koordinációs igények mellett figyelemmel kell lenni: a kereskedelmi bankrendszer területi kiépülésének szempontjára, a privatizáció és a külföldi tőke terjeszkedésének, valamint az adórendszerbe épített kedvezményeknek területi hatásaira.

Rendkívül fontos, hogy az államháztartási reform munkálataiban az önkormányzati finanszírozási rendszer átalakítása szinkronba kerüljön a regionális politikai szabályozással. Az elosztási rendszer reformja során növelni kell a helyi bevételek arányát és volumenét, ezen belül a helyi adóbevételek súlyát, az állami hozzájárulás mértékének lehetséges mérséklésével. Cél az, hogy az önkormányzatok minél nagyobb arányú saját forráshoz jussanak.

Az államháztartás reformja és ezen belül az önkormányzati szabályozás továbbfejlesztése során többek között erősíteni kell a területi kiegyenlítés követelményét, indokolt esetben növelni kell a decentralizált döntési körben működő eszközöket és a térségi forrásokat.

Ki kell dolgozni a területfejlesztést szolgáló forráselosztás koordinációjának rendszerét.

A települések között az alapvető közszolgáltatások kiépítettségében és színvonalában lévő különbségek csökkentését fel kell gyorsítani, ennek érdekében az ezredfordulóig

ki kell alakítani a kiegyenlítő támogatások decentralizált döntési mechanizmusát. A támogatási rendszerek korszerűsítésével összhangban át kell alakítani a címzett- és céltámogatás jelenlegi rendszerét.

Az eszközrendszer komplexitásáról, elemeinek összehangolásáról az Országgyűlés és a Kormány gondoskodik, folyamatosan értékelve a regionális folyamatok tükrében a beavatkozások hatékonyságát. Az eszközrendszer megválasztásánál és alkalmazásánál a következőket kell figyelembe venni:

- a fejlett és fejletlen térségek közötti differenciákat nem lehet a fejlettek visszafogásával, hátrányos megkülönböztetésével csökkenteni;
- egyidejűleg a fejletlenebb térségek pozitív diszkriminációban részesítendőek;
- a regionális politikai eszközrendszernek a hatékonyságra kell koncentrálnia;
- a fejletlen térségek esetében is figyelembe kell venni a helyi sajátosságokat és szükségleteket, az eszközök nem lehetnek uniformizáltak. Az eszközöket úgy kell megválasztani, hogy képesek legyenek a fejletlen térségekben a saját erőforrásokon alapuló gazdasági fejlődés feltételeit megteremteni;
- a regionális politikai eszközrendszerben a gazdasági, foglalkoztatási alapok megteremtésének kell elsőbbséget adni. A lakossági infrastruktúra, az életkörülmények javítása elsősorban a szociális, az önkormányzati és lakossági finanszírozásba beépítendő feladat.

A központi támogatások térségenkénti és fejlesztési célonkénti halmozódása a területfejlesztés támogatási irányelveivel összhangban történjen. Ennek érdekében mind országos, mind térségi szinten biztosítani kell a támogatások koordinált felhasználását, illetve a felhasználások átláthatóságát.

2.2. Területfejlesztési támogatási ösztönzési rendszer

Az egyes térségek versenyképessége, attraktivitása egyre fontosabb szerepet játszik a működő tőke területi allokációjában, a gazdaság területi differenciálódásában, az egyes térségek gazdaságának fejlődésében. A területfejlesztés szempontjából kedvezményezett térségek a versenyben esélyegyenlőtlenséggel indulnak, ezért kívánatos e hátrányok kompenzálása. Mindezek miatt ki kell dolgozni a középtávon alkalmazandó területfejlesztési ösztönzési, támogatási és finanszírozási rendszert a hozzáférhetőség és az áttekinthetőség megfelelő garanciáival, ennek keretében ki kell munkálni a területileg differenciált pénzügyi- szabályozási eszközök rendszerét.

2.2.1. REGIONÁLISAN DIFFERENCIÁLT PÉNZÜGYI-SZABÁLYOZÁSI ESZKÖZÖK

Az adókedvezmények nyújtása a területi fejlődés ösztönző eszköze lehet a vállalkozási övezeteken kívül is, általános jelleggel, az általános szabályozásba beépülve. Célszerű felülvizsgálni az adókedvezmények körét és harmonizálni a regionális fejlesztési célokkal, ugyanis a jelenlegi szabályok döntően a fejlettebb térségeknek kedveznek. Ezt csak szigorú ellenőrzés mellett, körültekintően szabályozott módon, átmeneti eszközként kezelve lehet alkalmazni a központi adóztatásban.

A hitelkamat támogatás a tőke és a munkaerő relatív drágaságát mérsékelheti átmeneti módon (részbeni vagy teljes átvállalás, kamatkedvezmények).

A társadalombiztosítási járulék kompenzálása a bérköltségeken belül (a foglalkoztatáspolitikai eszközökkel koordinálva) szintén a munkaerő költségét csökkentheti azokban a döntően rurális térségekben, ahol a munkaigényes termelés, illetve az önkormányzatok magas foglalkoztatási szerepe jellemző.

A gyorsított amortizáció tőkemegtérülést és ezáltal a tőkeakkumulációt, a tevékenységek modernizációját szolgálhatja, nem csak a hátrányos helyzetű, hanem az innovatív területi fejlődés szempontjából magterületnek minősülő térségekben is.

A hitelgarancia nyújtás különleges, ezért egyedi szabályozást igénylő területfejlesztési eszköz lehet (leginkább jelentősebb külföldi tőke befektetésekor).

Az általános forgalmiadó-kedvezmény elsősorban a vállalkozói övezetek, illetve vám-szabad területek intézményéhez kapcsolódóan alkalmazható.

A programfinanszírozásra fokozatosan át kell térni, a fejlesztési támogatásoknál prioritást kell biztosítani a területfejlesztési programmal alátámasztott pályázatoknak.

Tovább kell fejleszteni az elbírálási, pénzügyi és számviteli rendszert, annak érdekében, hogy a fejlesztési javaslatok megítélése megalapozottabbá, a területfejlesztési pénzeszközök felhasználása átláthatóbbá, ellenőrizhetőbbé és nyilvánosabbá váljon.

2.2.2. A TERÜLETFEJLESZTÉS PÉNZÜGYI-SZERVEZETI INFRASTRUKTÚRÁJÁNAK, AZ ÜZLETI SZOLGÁLTATÁSOK TERÜLETI HÁLÓZATÁNAK TOVÁBBFEJLESZTÉSE

A gazdasági-pénzügyi infrastruktúra és szolgáltatás szerepének a modern gazdasági fejlődésben játszott szerepe miatt a tercier szférához tartozó profit elvű és nonprofit egységek, intézmények létrejöttének támogatása, kezdeményezése előmozdítja a területi gazdaságfejlesztési folyamatot. E különböző elemek kombinációi szükséges, hogy megjelenjenek a támogatási eszköztárban, komplex, esetenként pedig specializált vállalkozásfejlesztési környezetet, háttérrel kínálva.

A vállalkozások fejlődésével, elterjedésével kapcsolatos szervezetrendszer

Továbbra is működtetni kell a **vállalkozás-fejlesztési központok** hálózatát, hogy terjesszék a vállalkozási kultúrát, közreműködjenek a vállalkozások anyagi feltételeinek megteremtésében.

A **vámszabad területek** alkalmazása átmeneti jellegű, más eszközökkel kombinálva azonban hatásos gazdaságfejlesztési eszköz lehet.

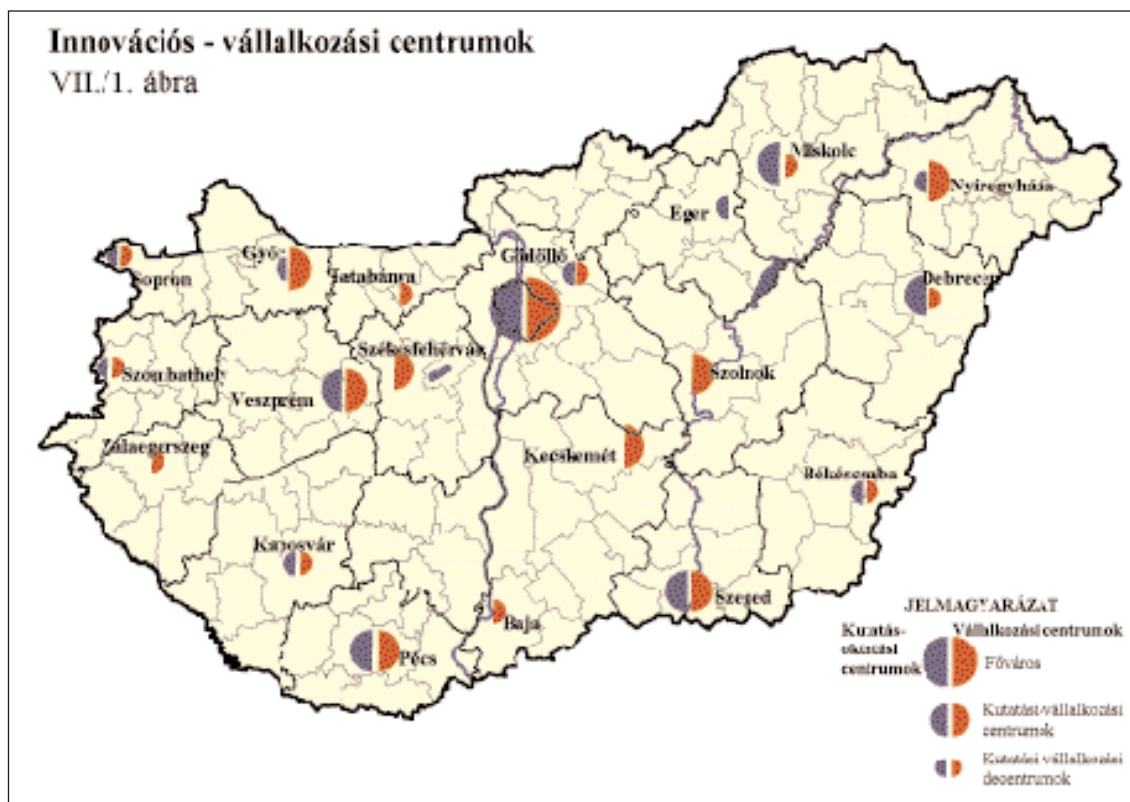
Az **inkubátorház** a kisvállalkozások támogatási eszköze az indulás időszakában. Az elmaradott és a fejlesztést igénylő térségekben, kis- és középvárosokban, nagyobb centrum-községekben alkalmazható elsődlegesen, létrehozásuk elsősorban helyi, decentralizált forrásokból támogatandó.

Az **ipari parkok** létesítése a modern technikát meghonosító, alkalmazó nagyobb vállalkozásokat segítő eszköz. Létrehozásuk elsősorban az ipari válság, illetve adottságaik folytán iparfejlesztést igénylő térségekben javasolt, melyhez központi támogatás is szükséges.

A **technológiai (innovációs) centrumok**, parkok a szelektív fejlesztési politika részei. E forma a tőkehiány és a felállításához szükséges elemek izoláltsága miatt nagyobb térségek, régiók fejlesztési eszköze lehet, jelentősebb kormányzati szerepvállalással. Közvetlen szellemi-kutatási háttérrel érdemes létrehozni, lehetőleg az egyetemek bázisán, illetve az ipari újjászervezés centrumaiban. (VII./1. ábra)

A technikai, technológiai fejlődés érdekében ezekben a centrumokban és

a fejlett térségekben is támogatni szükséges a képzési, szakképzési és utánpótlási kezdeményzéseiket, a korszerű technológia átvételének intézményes rendszerét.

Vállalkozási övezet létesítésének két alapvető kritériuma van az EU-normáknak megfelelően:

- azokban a térségekben lehet ezeket létrehozni, ahol a területfejlesztés és a válságkezelés klasszikus eszközeivel nem lehet eredményt elérni, a bajok csak nagyobb állami beavatkozással orvosolhatók. Ilyenek azon területek, amelyekben valamilyen tradicionális nagyipari tevékenység (pl. bányászat, kohászat, hajógyártás stb.) megszűnése nyomán akut válsághelyzet alakult ki, illetve a gazdasági-társadalmi elmaradottság hosszú idő óta stagnál;
- az övezetbe csak fejlett, környezetkímélő technológiájú tevékenységek települhetnek be, így ez a kritérium lehetőséget teremt arra, hogy az övezeten belül magas technológiával rendelkező ipari parkok alakuljanak ki. Ez a kritérium fontos, mert ezáltal nagyobb lehetőség van a területek modernizálására.

A vállalkozási övezeten belül konkrét „akcióterületek” (ahová elsősorban termelő tevékenységet folytató és nagyobb létszámú munkaerőt foglalkoztató vállalkozások tartoznak) több helyen helyezkedhetnek el a kiválasztott térségben. Egy-egy körülhatárolt akcióterület nagysága, az európai gyakorlat szerint általában 20–400 hektár között van.

Az akcióterületek lehetnek közvetlenül nem elmaradott térségben, de területfejlesztő hatásuk mindenképpen érezhető kell legyen az adott régió elmaradott, illetve válságos helyzetű térségeiben is.

A vállalkozási övezeteket általában felhagyott ipari és elszlömösödött városi területeken, vagy nagykapacitású, kihasználatlan, nagy értékű infrastruktúrák környezetében hozzák létre. Célszerű olyan telephely választása, amely lehetőséget ad nemzetközi együttműködésre (pl. nemzetközi határátkelőhelyek).

Az övezetek sikeres működéséhez az infrastruktúrát magas színvonalon biztosítani kell. Az övezetek és határaik kijelölése állami feladat, a helyi önkormányzatok közreműködésével.

A vállalkozási övezet „különleges” területi státusát a vállalkozások, különösen a termelő tevékenységet folytató jelentősebb munkaerőt foglalkoztató vállalkozások számára adott jelentős gazdasági kedvezmények, valamint az adminisztrációs eljárások könnyítése és/vagy bizonyos engedélyezések eltörlése jelentik.

A vállalkozási övezetek száma a szigorú kritériumokat figyelembe véve meglehetősen korlátozott.

A területi sajátosságokat és a létesítés kritériumait tekintve Magyarországon

a regionális gazdaságfejlesztés érdekében a következő térségekben javasolt vállalkozási övezetek kialakítása:

- *Salgótarján, Ózd, Zemplén, Záhony, Kunmadaras, Berettyóújfalu, Békéscsaba, Szeged–Makó, Mohács–Baja, Barcs és Lenti térségében.*

Záhony és Zemplén (Sárospatak–Sátoraljaújhely) sajátossága, hogy kapu szerepet töltenek be a Keletre, Észak-Keletre irányuló kereskedelemben.

Ózd és Salgótarján elsősorban ipari park funkciójú vállalkozási övezet létesítésére vehető számításba.

Kunmadaras a volt szovjet katonai repülőtér infrastruktúráját hasznosíthatja.

Berettyóújfalu és Békéscsaba, valamint Szeged–Makó a romániai, utóbbi különösen a jugoszláviai gazdasági kapcsolatok fejlesztésében játszhat meghatározó szerepet mint komplex funkciójú vállalkezési övezet.

Mohács és Baja vonatkozásában az övezet kialakításában meghatározó a Duna mint vízi út és a Balkánra irányuló kereskedelem.

Barcs elsősorban a délszláv területek újjáépítésében lehet gazdasági „hídfőállás”, Lenti pedig a szlovén és az itáliai gazdasági kapcsolatban. (VII./2. ábra)

Regionális pénzügyi szervezetrendszer

A jelenlegi kereskedelmi bankhálózat a regionális fejlesztések finanszírozására egyelőre még nem alkalmas, és nem is érdekelt abban. A szervezetrendszer állami támogatással hozható létre, vegyes tulajdonosi alapon, de fontos lenne az önkormányzati szerepvállalás és a lakossági részvétel. Első lépésben a Magyar Fejlesztési Bank regionális hálózatának szerepét kell erősíteni. A bankrendszer szervezeti reformjánál is mérlegelni kell a regionális kiegyenlítésben betöltött szerepet.

A regionális gazdaságfejlesztés elősegítésében növekvő szerepet kell vállalnia a Magyar Fejlesztési Banknak, illetve az általa és az önkormányzatok által alapított regionális fejlesztési társaságok hálózatának. A bankrendszer fejlesztésével összhangban, az állam, az önkormányzatok, a kamarák és a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány összefogásával elő kell segíteni olyan pénzügyi szolgáltatások létrejöttét, amelyek hatékonyan segítik a régiók fejlesztését.

2.2.3. A TERÜLETFEJLESZTÉSI PÉNZÜGYI TÁMOGATÁSOK RENDSZERE

Várhatóan a külföldről származó támogatásokat elsődlegesen a régió szintjén kell fogadni, és a fogadás feltételeit megteremteni, míg a központi területfejlesztési támogatások felhasználásának alapvető szintje a megye.

A gazdaság jelenlegi helyzetében a kifejezetten regionális fejlesztési célú források korlátozottak, de alapvető cél a speciális területfejlesztési források volumenének a növelése más állami források átcsoportosításával, koncentrálásával. Ezzel párhuzamosan a pályázatok kiírásánál és elbírálásánál biztosítani kell a szakterületi szempontok figyelembevételét. Ennek indoka az, hogy a területfejlesztési forráselosztás intézmény és szempontrendszer komplex és biztosítja a térségi szereplők arányos részvételét, valamint érdekeltiségét. Rövid és közép távon szükséges:

- a területfejlesztési pénzügyi támogatások egységes és koordinált rendszerének kidolgozása,
- a GDP arányát közelíteni az EU-ban kialakult mértékhez,
- a decentralizáció mértékét erősíteni, a decentralizált döntéshozók mozgásterét növelni,
- intézményesíteni az elosztásban és forrásképződésben a regionális szintet, biztosítani a több megyét érintő fejlesztések finanszírozását,
- a források felhasználásához szigorúan szabályozott monitoring és értékelési rendszert kapcsolni.

A speciális területfejlesztési forrásokból többféle célra és többféle formájú támogatás nyújtható, s más pénzügyi támogatási formákkal, illetve forrásokkal összekapcsolódhatnak. A támogatási rendszerek működtetésében érvényesíteni kell, hogy:

- elsősorban a termelés, a vállalkozások feltételeit javító munkahelyteremtő és infrastrukturális beruházások elsőbbséget élvezzenek;
- a területfejlesztési források felhasználása töltsön be katalizáló, kiegészítő szerepet az egyéb, különösen gazdasági és nemzetközi források megnyerésében;
- a támogatási döntések társadalmi nyilvánossága, illetve az elosztási folyamat törvényességi és hatékonysági ellenőrzése biztosítva legyen;
- a támogatási rendszer viszonylag tartós, illetve hosszabb távon kiszámítható legyen, hogy az érdekelték magatartását hosszabb távon befolyásolhassa, de ugyanakkor legyen kellően rugalmas, adjon teret a diszkrecionális mérlegelésnek;
- a mérlegelés és rugalmasság egyrészt a támogatott programok, térségek, másrészt a támogatási formák és nagyságrend vonatkozásában is biztosítva legyen külön indokolási és szigorú értékelési kötelezettséggel párosulva;
- a támogatási rendszerek hozzáférhetőségének, áttekinthetőségének garancia-, illetve közvetítő-segítő szervezeti rendszere rövid időn belül alakuljon ki.

2.3. Területi tervezés

Az állam és az önkormányzatok közvetlenül egyre kisebb arányban vesznek részt a fejlesztésekben, ezért a területi tervezésnek egyre fontosabb szerepe lesz a beruházások

szabályozásában, a különböző fejlesztések koordinálásában, a lakosság és a vállalkozók orientálásában, figyelemmel arra, hogy:

- a területrendezési terveknek összhangban kell lenniük a térségi területfejlesztési koncepcióval;
- a nagyobb területi egységre készült, illetve korábban elfogadott területrendezési terveket kötelezően figyelembe kell venni,
- nemcsak a településrendezési tervek készítésekor és elfogadásakor, hanem a területfejlesztési és ágazati programok kidolgozása során is figyelembe kell venni az országos, regionális és a megyei területrendezési tervekben foglaltakat.

Az ország egyes térségei sajátos funkciójuknál fogva megkülönböztetett helyet foglalnak el a területi tervezésben, ezek:

a kiemelt térségek, melyek összehangolt tervezéséhez, rendezéséhez és fejlesztéséhez országos érdekek is fűződnek a következők:

- *a Budapesti agglomeráció térsége;*
- *a kiemelt üdülőkörzetek: a Balaton, a Velencei-tó–Vértes, a Tisza-tó, a Mátra–Bükk, a Dunakanyar, a Mecsek–Villány, Sopron–Kőszegalja térsége;*
- *a több megyét érintő jelentős, illetve országhatáron átnyúló közös természetvédelmi területek: a Hortobágy Nemzeti Park, a Fertő–Hanság Nemzeti Park, az Aggteleki Nemzeti Park, a Duna–Dráva Nemzeti Park, a Kiskunsági Nemzeti Park, a Körös–Maros Nemzeti Park, a Duna–Ipoly Nemzeti Park, a Bükk Nemzeti Park.*

Feltétlenül fontos, hogy az újjászerveződő területi tervezési rendszer hasznosítsa az EU országok pozitív tapasztalatait.

A területi tervezés lényeges követelménye a nyilvánosság és az érintettek részvételének biztosítása, amelynek részletes szabályait ugyan döntően helyben lehet kialakítani, de követelményként megfogalmazható, hogy minél szélesebb körben kell esélyt adni az érintetteknek arra, hogy a célokat, prioritásokat, a tervek tartalmát befolyásolják, illetve érdekeiket – kisebbségben maradás esetében – védhessék.

A területfejlesztési koncepció mint átfogó távlati fejlesztéseket megalapozó tervdokumentum meghatározza az érintett terület hosszú távú (10-15 év) fejlesztési céljait, a legfontosabb fejlesztési irányokat és információival orientálja a területfejlesztés egyéb szereplőit. Alapvető követelmény, hogy a koncepciók szakmailag megalapozottak legyenek, az EU regionális politikai állásfoglalásaihoz igazodjanak, társadalmi közmegegyezésre épüljenek. Mint alapvető területpolitikai dokumentumok képesek jövőképet vázolni, s egyben a részletező, rövidebb távú tervezés számára konkrét kereteket adni.

A fejlesztési program a fejlesztési koncepció alapján kidolgozott középtávú cselekvési terv, amely stratégiai és operatív programokból áll. Ezek kidolgozása, folyamatos korrekciója a területfejlesztési tanácsok egyik legfontosabb feladata, amelyhez biztosítaniuk kell a megfelelő szakmai háttérrel, s a megyei önkormányzatokkal együttműködve a megfelelő információs bázist.

A területrendezési terv a műszaki-fizikai szerkezet alakításával segíti a hatékony erőforrás-hasznosítást, a fejlesztési koncepciókban megjelölt célokhoz szükséges térhasz-

nosítást, egyben kikényszeríti az ökológiai elvek érvényesítését, az infrastrukturális hálózatok összehangolt fejlesztését.

Valamennyi területi tertípus kötelező része a társadalmi-gazdasági hatástanulmány, amely egyrészt rögzíti a tervezés fázisában jellemző társadalmi-gazdasági kiinduló helyzetet, másrészt értékeli a tervcélok, alternatívák várható társadalmi-gazdasági hatásait.

A következő évek időszerű feladatai:

- nagyobb fórumot és támogatást kell adni a megújítási kísérleteknek. A területi tervezési rendszer kiépülésének kezdeti tapasztalatait elemezni, és szükség szerint a szabályozást korrigálni kell;
- a területi koordináció megvalósíthatósága érdekében szabályozni kell a különböző tárcák, a helyi és egyéb szereplők együttműködési rendjét a tervezésben. A területfejlesztésért és területrendezésért felelős szaktárcának és a különböző szintű területfejlesztési tanácsoknak, megyei önkormányzatoknak meg kell kapniuk a tervdöntések meghozatalához szükséges jogosítványokat;
- a tervezés szempontjából is fontos a régiók kialakítása, feladatainak meghatározása;
- törekedni kell arra, hogy a létrehozott megyei és az önkéntesen megalakuló regionális fejlesztési tanácsok minél előbb rendelkezzenek fejlesztési koncepciókkal és programokkal, felmutatva a megyei-regionális területfejlesztési munkamegosztás kialakításának lehetőségét, ennek érdekében

az Európai Unió programkészítési gyakorlatának figyelembevételével elő kell segíteni regionális szintű tervdokumentumok összeállítását a régiókban;

- mind a terület- és településrendezési tervek elfogadásakor, mind az ágazati programok kidolgozása során figyelemmel kell lenni az országos, a regionális, illetve a megyei területfejlesztési tervekre;
- a területi tervezés lényeges követelménye az egyeztetés és az elfogadás szabályainak lefektetése, ennek keretében a nyilvánosság és a társadalmi részvétel biztosítása;
- szükséges, hogy az újjászerveződő területi tervezési és információs rendszer hasznosítsa az Európai Unió országainak bevált tapasztalatait.

Mindezen feladatok színvonalas ellátása érdekében

erősíteni kell a területi tervezési szakemberek képzését, a hagyományos műszaki képzés mellett nagyobb súlyt fektetve a társadalmi-gazdasági és ökológiai ismeretekre, valamint a speciális területi finanszírozási ismeretekre;

javítani kell a területi kutatások szervezettségét a felmerülő kérdések megoldása és az új eredmények hasznosítása érdekében.

2.4. Területi információs rendszer, monitoring

A korszerű területi tervezés és regionális politika korszerű monitoring és értékelési rendszer kiépítését, működtetését igényli. A monitoring rendszer révén egyedileg is ér-

tékelhető az adott programok, beruházások területi hatékonysága. Szükség van tehát egy jól kidolgozott területi információs rendszerre, amely alkalmas:

- a térbeli folyamatok elemzésére,
- a területfejlesztési eszközrendszer hatékonyságának mérésére,
- az általános szabályozás területi hatásainak értékelésére és a szükséges korrekciók jelzésére.

A területi információs és értékelési rendszernek össze kell kapcsolódnia a működéséért, összehangolásáért országos szinten a kormányzat, megyei szinten pedig a megyei önkormányzat felelős. Jogszabályban kell rögzíteni azokat az anyagi és hatásköri garanciákat, amelyek az információs rendszer működtetéséhez, az adatgyűjtéshez, feldolgozáshoz szükségesek. A rendszer kiépítésének időszakában jelentős központi anyagi és szakmai segítséget kell biztosítani. Emellett feltétlenül szükséges az adatszolgáltatók együttműködését, adatszolgáltatási fegyelmét javítani. Országos koordináció szükséges a területi információs rendszer hardware és software szükségleteinek biztosításában.

Minél előbb,

döntően a meglévő adatgyűjtési rendszerekre alapozva, korszerű területi információs és értékelő rendszert kell kiépíteni és működtetni, megfelelő anyagi és hatásköri garanciákkal, központi pénzügyi és szakmai támogatás mellett,

és meg kell szervezni a megyei területi információs rendszereket, amelyekben a jogszabályban előírt információkon túl, a fejlesztésben együttműködésre törekvő partnerek, a helyi sajátosságoknak megfelelően egyéb információkat is szerepeltethetnek, használhatnak.

2.5. Területi marketing, nemzetközi interregionális kapcsolatok

A nemzetközi kapcsolatok fejlesztésének, de általában a gazdasági erőforrások mobilizálásának piaci eszköze a regionális marketing. A magyar régiók és megyék akkor képesek bekapcsolódni a nemzetközi munkamegosztásba és pozíciókat szerezni az európai régiók versenyében, ha termékeik, szolgáltatásaik és természeti értékeik értékesítését megszervezik, támogatják. A területi szereplőknek, különösen a kamaráknak, a megyei önkormányzatoknak és a megyeszékhelyeknek komplex marketing munkával kell vonzó képet kialakítaniuk és terjeszteniük térségükről. A területi marketing eszközeit és módszereit széles körben oktatni és terjeszteni kell, ezért a kormányzatnak is szerepet kell vállalnia e tevékenység meghonosításában, ezért a központi szervezeteknek is segíteniük kell a térségi propagandát. Az ország propagandában is célszerű támaszkodniuk a térségi szervek marketing tevékenységére.

Különösen fontos a marketing tevékenység a Kelet-Magyarországi régióban. Ennek érdekében szükséges

a hazai és a külföldi működőtőke elmaradott térségekbe vonzása érdekében a jogi, gazdasági és műszaki feltételek javítása.

A regionális politika jövőbeli fejlődését szélesebb, nemzetközi összefüggésbe ágyazva kell szemlélni. A hazai régiók, megyék egyrészt az EU-hoz való csatlakozástól, másrészt közvetlen nemzetközi regionális kapcsolataiktól várhatják, hogy nemzetközi forrásokhoz jutnak térségük fejlesztésében. Miután Magyarország 1993-ban ratifikálta az 1980. évi Madridi Egyezményt az interregionális együttműködések támogatásáról, ezért mielőbb:

- megfelelő jogosítványokhoz kell juttatni azokat a területi szereplőket, (értelemszerűen a megyei önkormányzatokat), amelyek alkalmasak térségük politikai képviseletére, s egyben felelősek is a területfejlesztésért,
- ki kell dolgozni a határmenti együttműködési vegyes bizottságok új működési alapelveit, képviseletet biztosítva a helyi önkormányzatoknak,
- szabályozni kell a multiregionális együttműködési szervezetekben való részvételt, támogatni szükséges az együttműködésekhez kapcsolódó fejlesztéseket.

Az általános szabályozási és működési feltételrendszer kialakításához fel kell használni az Interreg Phare–CBC együttműködések, az Alpok–Adria, illetve a Kárpátok Eurorégió keretében folyt együttműködések tapasztalatait. Meg kell indítani az EU csatlakozásra és az intenzívebb nemzetközi területfejlesztési együttműködésre irányuló előkészületi munkálatokat, megteremtve ennek szervezeti, személyi feltételeit is.

Kiemelt feladat a nemzetközi együttműködésben rejlő lehetőségek kihasználása, ennek érdekében szükséges:

a kétoldalú kormányközi és az Európai Unió által támogatott:

- *osztrák–magyar határmenti együttműködés folytatása,*
- *a már jóváhagyott román–magyar területfejlesztési program megvalósításának elkezdése, és középtávú programként való folytatásának előkészítése;*
- *a szlovén–magyar, az osztrák–szlovén–magyar, az osztrák–szlovák–magyar és az ukrán–magyar területfejlesztési együttműködések beindítása;*
- *a meglévő regionális együttműködések (Alpok–Adria, Kárpátok Eurorégió) hatékonyabb kihasználása;*
- *új térségi együttműködések (Alföld–Bánát–Vajdaság, Tisza–Maros Eurorégió) kialakításának elősegítése;*
- *az Európai Unió tagállamai válságkövetkeztében felszámolása és átalakítása területén elért tapasztalatainak átvétele.*

3. A területfejlesztés rendelkezésére álló források

A területfejlesztési célt szolgáló eszközök meghatározása többféle módon lehetséges:

- 1992–95-ben Magyarországon összesen 3107 milliárd Ft beruházás valósult meg. Ez a négy év összesített GDP-jének 19%-a;
- az összes beruházásnak 35%-a, a GDP-nek 6,7%-a valósult meg az államháztartás eszközeiből. Ebből 21% (a GDP 4%-a) a – központi és helyi – költségvetési szervek által megvalósított beruházás, 9,4% (a GDP 1,8%-a) a magánlakás-építéshez nyújtott állami támogatás és 4,6% (a GDP 0,9%-a) a gazdasági szervezetek által megvalósított beruházásokban való állami részvétel;

- a beruházások célját tekintve 1993–95. év átlagában évi mintegy 290 milliárd Ft beruházás tekinthető olyannak, amely jelentős részben területfejlesztési célt is szolgált. Ez az összes beruházások 48%-a, a GDP 9,4%-a. Ebben az összegben azonban természetesen nemcsak állami források, hanem a gazdasági szervezetek saját forrásai is benne foglaltatnak;
- végül, 1995-ben 8 milliárd Ft beruházási összeg (az összes beruházási összegnek 0,8%-a) származott a Területfejlesztési Alapból.

A koncepció irányszámainak kialakításakor az a mutató használandó, ahogyan az Európai Unió a Strukturális Alapokból támogatott beruházásokat definiálta, és ahogyan ezek összege az EU-kérdőívre adott magyar válaszban kiszámításra és értelmezésre került.

Területfejlesztési hatású beruházások és támogatások

	1991. évi áron millió Ft			
	1993–1995 évek átlaga	ebből köz- kiadás*	1997–1999 évek átlaga**	ebből köz- kiadás
ALAP-INFRASTRUKTÚRA	194 055	125 446	295 024	110 971
Szállítás	53 476	47 714	85 332	43 313
Távközlés	55 321	13 157	96 266	12 870
Energia	39 356	20 474	64 667	11 630
Környezetvédelem és vízgazdálkodás	22 053	20 289	30 334	25 084
Egészségügy	18 514	18 475	10 755	10 388
Egyéb	5 336	5 336	7 669	7 669
HUMÁN ERŐFORRÁSOK FEJLESZTÉSE	27 540	26 094	24 097	22 695
Oktatás	17 119	16 224	16 246	15 498
Szakképzés	8 393	8 110	6 068	5 660
K + F	2 028	1 760	1 783	1 537
TERMELŐ TEVÉKENYSÉG ELŐSEGÍTÉSE (csak támogatások és adókedvezmények)	48 613	46 020	32 263	28 905
Ipar és szolgáltatások	33 009	31 646	18 584	16 116
Idegenforgalom	1 130	1 130	961	961
Mezőgazdaság és rurális fejlesztés	14 426	13 196	12 668	11 778
EGYÉB (helyi fejlesztés)	20 220	20 220	11 031	11 031
ÖSSZESEN	290 428	217 780	362 415	173 602
GDP%-ában	11,9	9,0	13,3	6,37

* Beleértve a nyújtott adókedvezményeket is.

** A kormány középtávú gazdasági programja alapján.

1997–99-re a kormány középtávú gazdasági programja három év alatt a GDP mintegy 11-12%-os növekedésére számít. Ezen belül azonban a beruházások lényegesen gyorsabban, évi 10-12%-kal bővülnének. Feltételezhető, hogy a területfejlesztést szolgáló – az EU-ban a Strukturális Alapokból fedezett – beruházások aránya a GDP-hez

mérten továbbra is kis mértékben nő, a beruházásokon belül viszont csökken, mivel szükségszerűen előtérbe kell kerülniük a jövedelemtermelő, üzleti beruházásoknak.

Miközben az összes területfejlesztési jellegű beruházás GDP-n belüli aránya nő, az államháztartás ilyen jellegű kiadásainak aránya – és abszolút összege is – csökken, mivel időközben megtörtént, vagy folyamatban van a műszaki alap-infrastruktúra jelentős ágazatainak, vállalatainak privatizációja, így további fejlesztésük már nem közpénzekből, hanem üzleti vállalkozásként történik.

Az alap-infrastruktúra beruházásaiban az összes közpénzek aránya 1993–95-ben 65% volt, ez 1997–99 között várhatóan 38%-ra csökken. Az oktatás, egészségügy beruházásai összességében csökkennek, mivel valószínűsíthető, hogy az államháztartási reform jelentős kapacitásokat szabadít fel, és várható az is, hogy az 1992–95. évekhez hasonló tanteremfejlesztésre sem lesz szükség.

Az elmúlt években, miközben a közvetlen területfejlesztést szolgáló Területfejlesztési Alap az elmaradottabb térségekben került felhasználásra, a szélesebb értelemben vett állami területfejlesztési eszközök arányai ettől gyökeresen eltérőek voltak.

A közúti és vasúti hálózat korszerűsítésére szánt eszközök döntő hányada (közel 70%-a) a Közép-magyarországi régióban és az Észak-Dunántúlon, az ország legfejlettebb térségeiben került felhasználásra. Itt valósultak meg a legnagyobb beruházások (M1 autópálya, M0 budapesti körgyűrű, Budapest–Hegyeshalom vasútvonal korszerűsítése). Az ország többi részén ennek töredéke került felhasználásra. Különösen a Dél-Dunántúl, Dél-alföld és Észak-Magyarország kívánatos közúthálózat-fejlesztései maradtak el.

Hasonló a helyzet a környezetvédelmi beruházásokkal. Bős-Nagymaros rehabilitációjával kapcsolatos beruházások ugyancsak e térségekben jelentkeznek. E két régióban valósult meg a környezetvédelmi beruházások 60%-a. Ugyanakkor rendkívül alacsony (7%) volt a részesedése az ország egyik legszennyezettebb régiójának, Észak-Magyarországnak.

A tervezett világkiállításhoz kapcsolódó beruházások – ha nem is az eredetileg tervezett mértékben – a fővárosban valósultak meg.

Az iparfejlesztés támogatását szolgáló állami eszközök jelentős hányada is a fejlett körzetekben realizálódott. A külföldi beruházásokhoz kapcsolódó adókedvezmény döntő hányada a fejlett körzeteket szolgálta, az apporthoz kapcsolódó vámkedvezmények hasonlóképpen. Az exportkedvezmények is az exportképesebb, fejlettebb körzetekbe kerültek.

Az agrárfejlesztéshez kapcsolódó támogatások haszonélvezői is inkább a fejlettebb mezőgazdasággal rendelkező körzetek voltak, mert itt tudtak megfelelő pályázatokat benyújtani és a beruházáshoz szükséges önrészesedést itt voltak képesek hozzátenni. A beruházási agrártámogatások 50%-át a Dunántúl kapta, miközben az időszak elején – 1992-ben – a mezőgazdasági foglalkoztatottaknak csak 39%-a élt itt.

Összességében a területfejlesztési jellegű – az Európai Unióban a strukturális alapközpontból finanszírozott közvetlen és közvetett – állami erőforrások 58%-a került az ország két legfejlettebb körzetébe és 42%-a az elmaradottabb térségekbe, ahol az ország lakosságának 54%-a él.

1997–99-re korlátozott lehetőség van ezen arányok változtatására, de bizonyos módosítások elengedhetetlenek. A változtatásra a lehetőség korlátozott, mert a teljes össze-

gen belül csökken a kormányzat közvetlen rendelkezésében lévő összeg és nő az üzleti vállalkozásban megvalósított beruházások aránya. Ezért van növekvő jelentősége annak, hogy az állami pénzeszközök célzott felhasználása a lehető legnagyobb magáneszközöket a kívánt célokra és arányokban mozgósítsa.

Az új nagyarányú közúthálózati fejlesztések (M3, M30, M5) a korábban elhanyagolt régiókat érintik, és ezek részaránya érzékelhetően nőni fog. A Szlovéniával összekötő vasútvonal a korábban ugyancsak hátrányos helyzetű Dél-Dunántúlon valósul meg.

A környezetvédelemben, vízgazdálkodásban nagyobb súlyt kapnak az Alföld – különösen a Duna–Tisza köze – vízgazdálkodási problémái, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megye környezetvédelmi helyzete. Az ország szennyvízcsatornával rosszul ellátott, nagy népességű települései kivétel nélkül az Alföldön vannak, ahol a nagy, koncentrált szennyező források kiküszöbölése központi program feladata.

Kórházi ágyfejlesztésre kizárólag Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és részben Fejér megyében kerül sor.

A külföldi beruházásokhoz és az apporthoz nyújtott kedvezmények megszüntetése minden bizonnyal megváltoztatja az iparfejlesztéshez nyújtott állami támogatás térbeli arányait, de szükség van további eszközökre az elmaradott térségekben a vállalkozások támogatása érdekében.

Az agrártámogatások rendszerének megváltozása, a komplex vidékfejlesztés előtérbe kerülése miatt szükségeszerű az agrártámogatás arányainak módosítása.

A területfejlesztési hatású beruházások és támogatások régiónkénti alakulásából összefoglalva az alábbiak állapíthatók meg:

Legnagyobb arányban az Észak-Dunántúl részesedése csökken és legnagyobb arányban Észak-Magyarország aránya nő, mindenekelőtt a közúthálózat-építés (autópályák) térbeli eltolódása következtében, de egyéb okok miatt is. Csökken a Közép-magyarországi régió, de kismértékben az Észak-Alföld aránya is, ahova – különösen Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – a támogatott beruházások a megelőző időszakban igen nagymértékben koncentráálódtak. A kormányzatnak és az Országos Területfejlesztési Tanácsnak a korábbiaknál lényegesen hatékonyabb koordinációs tevékenységet kell végeznie a különböző elkülönített állami alapok, fejezeti szintű előirányzatok és egyéb központi eszközök felhasználása tekintetében, hogy a regionális politika céljait tükröző arányeltolódást megvalósítsák.

A közvetlen területfejlesztési célú támogatás volumenét tekintve az 1991–94. év között nyújtott támogatás és az 1995–96. év közötti nominálisan megegyezik.

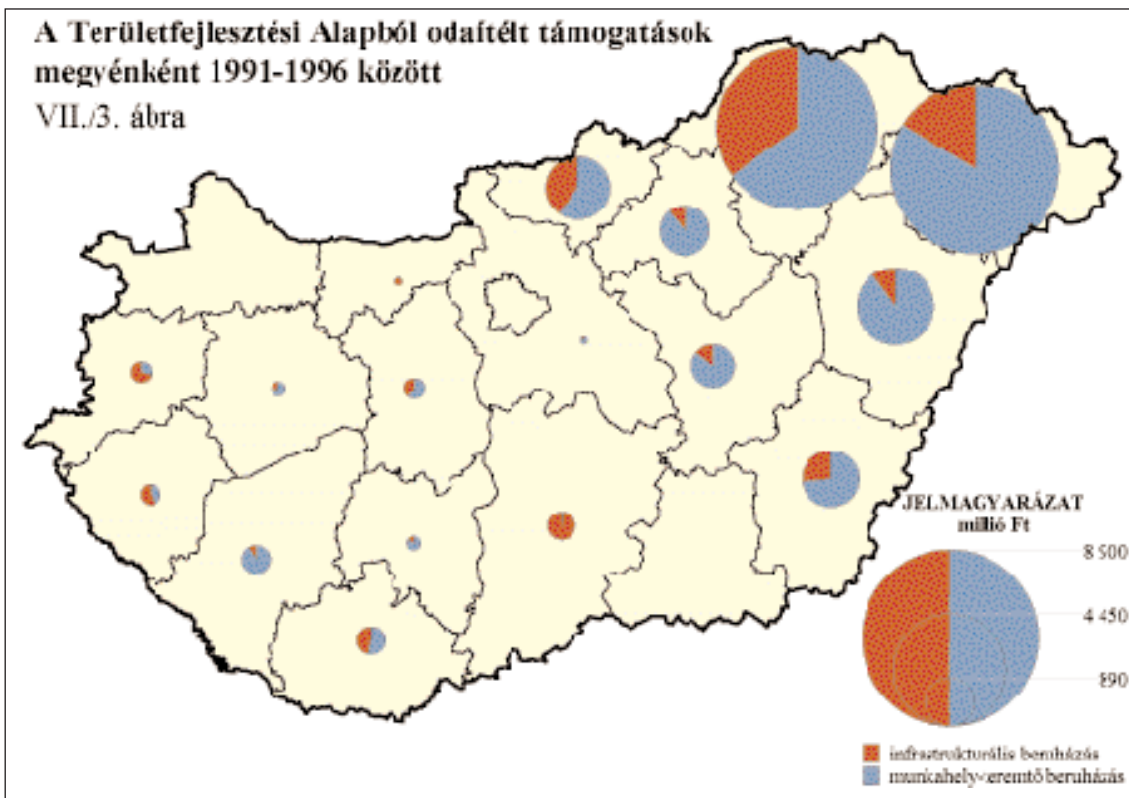
A közvetlen támogatást reálértéken számolva azonban növekedésről nem lehet beszélni, mert:

- a Területfejlesztési Alap 1992. évi 6 milliárd Ft összege reálértékben jóval meghaladja az 1996. évi 9.4 milliárd Ft-ot. Az 1992. évi keret nagyobb volumenű fejlesztések indítását tette lehetővé;
- az 1991. évi 1.5 milliárd Ft-ról 1992. évi 6 milliárd Ft-ra való ugrásszerű növekedés perspektivikusnak tüntette fel a jövőbeni beruházások megvalósítását, továbbá nem volt determináció, a források ténylegesen szabad, elkölthető források voltak;
- az önkormányzatok jobb működési kondíciója lehetővé tette a központi források felhasználását;

- a fejlesztések támogatási aránya 30–50% volt, ezt a mai források mellett, különösen a műszaki infrastruktúra terén, mérsékelni kellett.

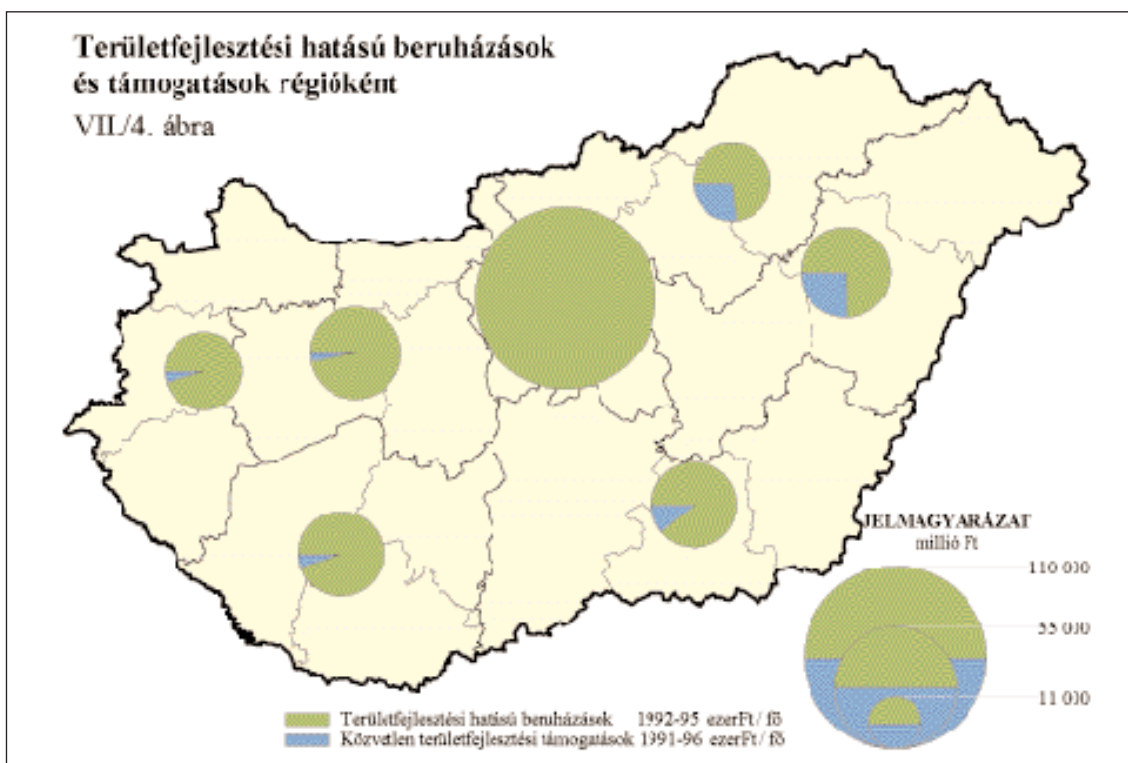
Az elmúlt közel hat év közvetlen területfejlesztési támogatását megyénként és célonként áttekintve megállapítható, hogy:

- a támogatások nagy része Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyére koncentrálódott. E megyék mögött 1991–94. év között Hajdú-Bihar megye, 1995–96. év között pedig Nógrád megye volt a harmadik a megyei sorrendben. Győr-Moson-Sopron megye egyik időszakban sem, Csongrád és Komárom-Esztergom megyék az első időszakban, Veszprém megye pedig a második időszakban nem részesült támogatásban;
- 1991–94. év között a munkahelyteremtő támogatások aránya lényegesen nagyobb volt, mint az infrastrukturális beruházásoké, 1995–96. év között pedig fordított a helyzet.
- a területfejlesztési támogatásokból a két időszakban összesen 15 500 munkahely valósult meg, nagyobb részben a munkanélküliséggel leginkább sújtott térségekben, ugyanakkor nagyságrendje jelentősen elmarad a munkanélküliek nagy számától;
- a munkanélküliség és a támogatások összevetése mutatja, hogy Kelet-Magyarország helyzetét a támogatások, illetve fejlesztések nem tudták érdemben befolyásolni. (VII./3. ábra)

Fentieket összegezve és figyelembe véve azt, hogy a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény kiterjesztette a támogatás lehetőségét valamennyi térségre, indokolt a források növelése a térségi problémák érdemi kezelése érdekében.

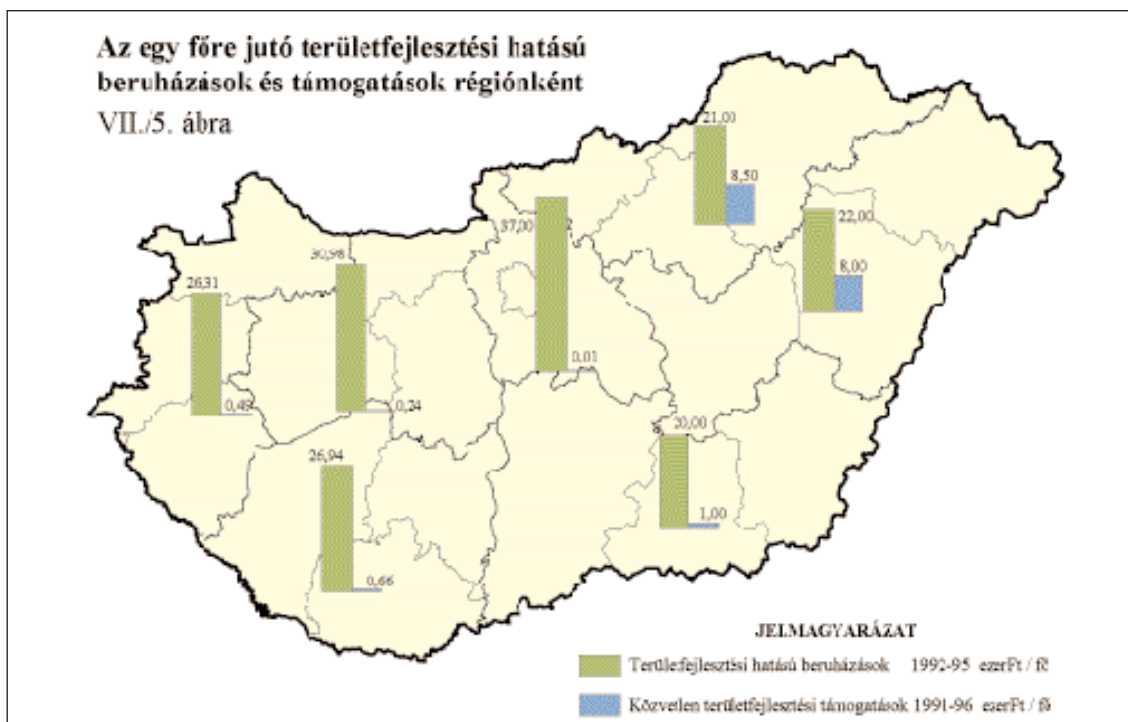
Összehasonlítva a területfejlesztési hatású beruházások, valamint a közvetlen területfejlesztési (TEFA) támogatások összegét, látható, hogy a Közép-Magyarországi Régióban nagyságrendileg több anyagi eszköz került befektetésre. A többi régió közel azonos mértékben részesedett az anyagi forrásokból. Ez azonban annak az eredménye, hogy az Észak-Magyarországi és az Észak-Alföldi Régió – elsősorban Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék – a volt Területfejlesztési Alapból kiugróan magas támogatásokhoz juthattak. (VII./ 4. ábra)

Közvetlen területfejlesztési támogatás 1991–1996 évben

	millió Ft	%
Területfejlesztési (TEFA) támogatás 1995–96 évben	8 850,3	
Területfejlesztési célelőirányzat 1996 évben	4 700,0	
Területi kiegyenlítést szolgáló előirányzat 1996 évben	5 000,0	
Területfejlesztési támogatás összesen 1995–96 évben	18 550,3	52,6
Területfejlesztési (TEFA) támogatás összesen 1991–94 évben	16 717,9	47,4
Területfejlesztési támogatás mindösszesen 1991–96 évben	35 267,9	100,0

Az abszolút összegek összehasonlítása megtévesztő lehet, hisz a Közép-Magyarországi régióban a többi régióhoz képest 2-3-szor annyian élnek. (Lásd 125. oldalon lévő táblázatot.) Azonban az egy főre jutó területfejlesztési hatású beruházások és támogatások megoszlása azt mutatja, hogy ha nem is nagyságrenddel, de a Közép-Magyarországi régió részesedése jelentősen magasabb a többi régiónál. Az egy főre jutó területfejlesztési hatású beruházások és támogatások ugyanakkor kimutatják Dél-Magyarország (a Dél-Dunántúli és a Dél-Alföldi Régió) diszpreferáltságát is. (VII./ 5. ábra)

Közvetlen területfejlesztést szolgáló előirányzatok 1996. évi megoszlása megyénként a 109/96. (VII. 16.) Kormányrendelet szerint

megyék	területfejlesztési célelőirányzat		területi kiegyenlítést szolgáló előirányzat	
	mFt	%	mFt	%
Baranya	249,9	5,3	234,8	4,7
Bács-Kiskun	342,2	7,3	369,9	7,4
Békés	281,4	6,0	319,0	6,4
Borsod-Abaúj-Zemplén	625,8	13,3	685,1	13,7
Csongrád	173,1	3,7	185,5	3,7
Fejér	194,7	4,1	198,1	4,0
Győr-Moson-Sopron	107,2	2,3	96,7	1,9
Hajdú-Bihar	375,7	8,0	412,1	8,2
Heves	232,1	4,9	242,0	4,9
Jász-Nagykun-Szolnok	305,2	6,5	299,3	6,0
Komárom-Esztergom	124,7	2,7	126,9	2,5
Nógrád	232,7	4,9	255,6	5,1
Pest	333,3	7,1	352,0	7,0
Somogy	160,7	3,4	158,4	3,2
Szabolcs-Szatmár-Bereg	524,9	11,2	601,4	12,0
Tolna	119,4	2,5	129,6	2,6
Vas	76,5	1,6	75,7	1,5
Veszprém	127,4	2,7	139,8	2,8
Zala	115,3	2,5	118,3	2,4
Összesen	4 700,0	100,0	5 000,0	100,0

TERÜLETFEJLESZTÉSI HATÁSÚ BERUHÁZÁSOK ÉS TÁMOGATÁSOK MEGOSZLÁSA RÉGIÓNKÉNT 1991. ÉVI ÁRON, MRD FT

Régió	Szállítás, hírközlés	Energia	Környezetvédelem, vízgazdálkodás	Egészségügy	Oktatás, kutatás	Ipari és szolgáltatási fejlesztések támogatása	Agrárberuházások támogatása	Egyéb (helyi) fejlesztések támogatása	Összesen	Megoszlás, %
1992-95. évek átlaga										
Nyugat-Dunántúl	6,1	5,3	2,1	0,9	4,7	5,9	0,9	0,4	26,3	9,3
Közép-Dunántúl	9,7	4,9	3,4	3,2	1,8	5,5	2,8	3,3	34,6	12,2
Dél-Dunántúl	7,7	3,2	2,8	2,1	1,9	3,6	3,4	2,2	26,9	9,4
Közép-Magyarország	60,1	11,6	7,2	6,4	8,4	6,8	1,5	6,2	108,2	38,3
Észak-Magyarország	7,7	5,2	1,6	1,4	2,7	4,3	1,5	2,3	26,7	9,4
Észak-Alföld	10,2	5,4	2,7	1,9	3,8	3,7	2,0	3,4	33,1	11,7
Dél-Alföld	6,4	3,6	2,1	2,5	4,1	4,3	2,2	2,4	27,6	9,7
Összesen	107,9	39,2	21,9	18,4	27,4	34,1	14,3	20,2	283,4	100,0
1997-99. évek átlaga (tervezett)										
Nyugat-Dunántúl	12	7	4	1	2,0	2,0	2,0	0,9	30,9	8,9
Közép-Dunántúl	12	8	3	1	2,2	1,5	2,0	0,8	30,5	8,8
Dél-Dunántúl	12	9	3	1	3,2	2,5	2,0	1,2	33,9	9,7
Közép-Magyarország	83	19	6	3	7,1	5,5	0,5	3,1	127,2	36,6
Észak-Magyarország	25	10	5	1	2,6	2,5	1,5	1,2	48,8	14,0
Észak-Alföld	17	6	4	2	3,3	3,5	1,8	1,7	39,3	11,3
Dél-Alföld	16	6	5	1	3,6	2,6	2,0	1,2	37,4	10,7

<i>KÖZVETLEN TERÜLTFEJLESZTÉSI TÁMOGATÁSOK MEGYÉNKÉNT ÉS CÉLONKÉNT, ÖSSZEVEETVE A MUNKANÉLKÜLISÉG ALAKULÁSÁVAL</i>										
	Fejlesztési költség		Támogatások		Támogatások		Munkanélküliségi		Támogatások	
	összesen 1991-1996 eFt	%	összesen 1991-1994 eFt	%	összesen 1995-1996 eFt	%	ráta %	1991 december	1996 augusztus	1991-1996 munkahelyek
<i>megye</i>										
Baranya	859,0	1,0	117,0	0,7	193,0	2,2	9,1	11,1	11,8	85
- infrastruktúra			40,0	0,3	125,7	2,2				
- munkahelyteremtő			77,0	2,2	67,3	2,3				
Bács-Kiskun	348,0	0,4	311,1	0,2	38,5	0,4	11,3	11,4	11,0	107
- infrastruktúra					7,0	0,1				
- munkahelyteremtő			-311,0	-0,9	31,5	1,1				
Békés	4003,0	4,3	609,0	4,1	452,0	5,2	15,6	14,2	14,1	1281
- infrastruktúra			480,0	3,6	357,0	6,1				
- munkahelyteremtő			209,0	6,0	95,0	3,3				
Borsod-Abaúj-Zemplén	25429,0	27,5	4503,0	26,9	3889,0	42,2	13,9	15,6	17,8	3217
- infrastruktúra			3182,0	24,1	2130,8	36,5				
- munkahelyteremtő			1321,0	37,7	1538,0	53,5				
Csongrád	66,5	0,1	-	-	9,0	0,1	8,3	9,7	9,3	0
- infrastruktúra			-	-	2,0	0,0				
- munkahelyteremtő					7,0	0,2				
Fejér	940,3	1,0	158,0	0,9	28,5	0,3	7,7	10,4	10,2	433
- infrastruktúra			82,5	0,6	28,5	0,5-				
- munkahelyteremtő			75,5	2,2						

KÖZVETLEN TERÜLETFEJLESZTÉSI TÁMOGATÁSOK MEGYÉNKÉNT ÉS CÉLONKÉNT, ÖSSZEVEETVE A MUNKANÉLKÜLISÉG ALAKULÁSÁVAL

	Fejlesztési költség 1991-1996		Támogatások összesen 1991-1994		Támogatások összesen 1995-1996		Munkanélküliségi ráta %		Támogatások segítségével létrejött munkahelyek 1991-1996	
	eFt	%	eFt	%	eFt	%	1991 december	1994 december augusztus		
Győr-Moson-S.	-	-	-	-	-	-	5,7	6,9	7,6	0
- infrastruktúra										
- munkahelyteremtő										
Hajdú-Bihar	8152,5	8,9	1592,5	9,5	745,0	8,6	9,4	14,2	15,3	577
- infrastruktúra			1383,0	10,5	719,5	12,3				
- munkahelyteremtő			209,5	6,0	25,5	0,9				
Heves	3956,5	4,3	765,0	4,6	277,0	3,2	10,8	12,3	13,6	338
- infrastruktúra			710,0	5,4	216,0	3,8				
- munkahelyteremtő			55,0	1,6	61,0	2,1				
Komárom-Esztergom	68,0	0,1	-	-	14,0	0,2	8,3	11,4	12,4	0
- infrastruktúra			-	-	-	-				
- munkahelyteremtő					14,0	0,5				
Nógrád	6266,5	6,8	614,0	3,7	932,0	10,7	16,1	15,5	16,5	2515
- infrastruktúra			398,0	7,0	532,0	9,1				
- munkahelyteremtő			216,0	6,2	400,0	13,9				
Pest	154,0	0,2	15,0	0,1	15,5	0,2	8,4	7,2	7,8	15
- infrastruktúra			13,0	0,1	13,5	0,2				
- munkahelyteremtő			2,2	0,1	2,0	0,1				

KÖZVETLEN TERÜLETFEJLESZTÉSI TÁMOGATÁSOK MEGYÉNKÉNT ÉS CÉLONKÉNT, ÖSSZEVEETVE A MUNKANÉLKÜLISÉG ALAKULÁSÁVAL												
	Fejlesztési költség		Támogatások összesen		Támogatások összesen		Támogatások		Munkanélküliségi ráta		Támogatások	
	1991-1996 eFt	%	1991-1994 eFt	%	1995-1996 eFt	%	1991 december	%	1994 december	1996 augusztus	1991-1996 munkahelyek	
megye												
Somogy	938,0	1,0	266,0	1,6	30,0	0,3	8,9	10,5	12,1	474		
- infrastruktúra			244,0	1,8	27,0	0,5						
- munkahelyteremtő			22,0	0,6	3,0	0,1						
Szabolcs-Szatmár	24018,5	26,0	7208,0	43,1	1599,0	18,4	16,4	18,5	18,9	4411		
- infrastruktúra			6336,0	47,9	1031,0	17,7						
- munkahelyteremtő			872,0	24,9	568,0	19,8						
Jász-Nagykun-Szolnok	3244,0	3,5	201,0	1,2	643,5	7,4	12,9	14,5	14,6	587		
- infrastruktúra			122,0	0,9	599,3	10,3						
- munkahelyteremtő			79,0	2,2	44,2	1,5						
Tolna	163,0	0,2	52,0	0,3	3,0	0,0	10,7	12,1	13,5	169		
- infrastruktúra			92,0	0,2	3,0	0,1						
- munkahelyteremtő			18,5	0,6	-	-						
Vas	11343,0*	12,3	**210,7	1,3	13,5	0,1	5,9	7,3	7,6	587		
- infrastruktúra			53,7	0,4	10,0	0,2						
- munkahelyteremtő			157,0	4,5	3,5	-						
Veszprém	812,6	0,9	69,5	0,4	-	-	9,0	10,3	9,4	134		
- infrastruktúra			51,5	0,4	-	-						
- munkahelyteremtő			18,0	0,5	-	-						

KÖZVETLEN TERÜLETFEJLESZTÉSI TÁMOGATÁSOK MEGYÉNKÉNT ÉS CÉLONKÉNT, ÖSSZEVEITVE A MUNKANÉLKÜLISÉG ALAKULÁSÁVAL

	Fejlesztési költség		Támogatások		Támogatások		Munkanélküliségi		Támogatások segítségével létrejött munkahelyek 1991–1996	
	összesen 1991–1996 eFt	%	összesen 1991–1994 eFt	%	összesen 1995–1996 eFt	%	ráta %	1991 december		1996 augusztus
Zala	1511,7	1,6	227,0	1,4	42,5	0,5	6,8	9,1	9,8	573
– infrastruktúra			90,5	0,8	26,2	0,4				
– munkahelyteremtő			136,5	3,8	16,3	0,6				
Összesen:	92274,0	100,0	18 508,0	100,0	8704,5	100,0	***8,5	***10,4	***10,8	15503
– infrastruktúra			13 164,5	100,0	5827,7	100,0				
– munkahelyteremtő			3343,8	100,0	2876,8	100,0				

* Szentgotthárdi OPEL Autógyár nélkül

**Szentgotthárdi OPEL Autógyárral együtt

***országos átlag

Budapest:

2,6   6,4   5,6

(csak a TEFA támogatásokat tartalmazza, 1996. évre az előző évben odaitélt támogatások szerepelnek